

ՀԱՏՎԱԾՆԵՐ ԶԵՐԵՄԻ ՊՈՊԻ
«ԴԻՄԱԿԱՅԵԼՈՎ ԿՈՌՐՈՅԻՎՅԻՆ.
ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՉՆՎՈՒԹՅԱՆ և ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՏԱՐԻԵՐԸ» ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ-ՉԵՌՆԱՐԿԻԺ

**Հատվածներ Ջերեմի Պոպի
«Դիմակայելով կոռուպցիային. ազգային ազնվության և
օրինականության համակարգի տարրերը»
տեղեկագիր-ձեռնարկից**

խորհրդատու՝	Անալյա Կոստանյան
Իրավական հարցերով խորհրդատու՝	Դավիթ Սարգսյան
Թարգմանիչներ՝	Անահիտ Բարսեղյան Ջարուհի Այվազյան
Խմբագրում և ձևավորում՝	Արամ Քալանթարյան
Տպագրված՝	Տարածաշրջանային զարգացման կենտրոն/ Թրանսփարենսի Ինթրնեշնլ հայաստանյան մասնաճյուղի կողմից Նալբանդյան 5 –35 Երևան 375010, Հայաստանի Հանրապետություն Հեռ/Ֆաքս. (374 1) 58 55 78 Էլ-փոստ. crd_ti@cornet.am

© **Jeremy Pope and Transparency International 2000**

Transparency International
Otto Suhr-Alle 97 – 99
D – 10585 Berlin
Germany

Transparency International
London Office
16 – 18 Empress Place
London SW6 1TT
United Kingdom

E-mail: ti@transparency.org
Internet: <http://www.transparency.org>
Fax: + 49 (0) 30 3438 2044 (Berlin)
+ 44 (0) 20 8748 7405 (London)

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

Նախաբան.....	6
Համառոտ բովանդակություն.....	8
Գլուխ 1. Վերականգնման հիմնախնդիրը.....	21
Ի՞նչ սխալ է տեղի ունեցել: Ինչու՞ է կոռուպցիան անընդհատ և նորանոր տեսակներով ի հայտ գալիս:.....	22
Կոռուպցիայի սահմանումը.....	23
Վարչական կոռուպցիա.....	24
Ինչպիսի՞ վնաս է հասցնում կոռուպցիան.....	24
Ազդեցությունը մասնավոր հատվածի զարգացման վրա.....	25
Ազդեցությունը օտարերկրյա ներդրումների վրա.....	26
Մի՞շտ է կոռուպցիան վատ.....	27
Ի՞նչն է կոռուպցիայի պատճառ հանդիսանում.....	28
Մշակույթի առասպելը.....	29
Առաջին առասպելը. միակ խնդիրը ցածր աշխատավարձերն են.....	31
Երկրորդ առասպելը. «լավ կառավարումը» միայն զարգացած երկրների համար է.....	32
Երբ պետությունը չի վճարում իր հաստատություններին.....	32
Տարուի վերացումը.....	32
Ինչու՞ է հարկավոր ազնիվ «համակարգ».....	33
Մարտահրավեր.....	35
Գլուխ 2. Կոռուպցիայի անատոմիան.....	36
Մշակույթի առասպելը.....	39
Կաշառքի ձևերը.....	39
Կոռուպցիան և շուկայի արդյունավետությունը.....	41
Անցումը ժողովրդավարության և շուկայական տնտեսության.....	42
Գլուխ 3. Արձագանքի ձևավորումը.....	45
Հիմքի ստեղծումը. ազնվության և օրինականության միջավայր հասարակական կյանքում.....	47
Ինչու՞ է ձախողվում «ուղղահայաց» հաշվետվությունը.....	49
Հսկողների հսկումը. մշտական հսկողություն.....	51
Ստուգումները և վերահսկողությունը հորիզոնական հաշվետվության ձևավորման գործում.....	51
Կազմակերպչական բնույթի փոփոխություններ.....	52
Պետական ծրագրերի և քաղաքականության բարեփոխում.....	52
«Լռությունը համաձայնության նշան է».....	54
Քաղաքացիական հասարակության մասնակցություն.....	54
Գլուխ 4. Ազգային ազնվության և օրինականության համակարգը.....	56
Բարեփոխման դեպքը.....	56
Կոռուպցիայի հետևանքները.....	56
Պատասխան մարտահրավերին.....	57
Իսկ ի՞նչ է «ազգային ազնվության և օրինականության համակարգը».....	58
Ներդաշնակ ազգային ազնվության և օրինականության համակարգի կառուցումը.....	60
Գլուխ 5. Քաղաքական կամքի ձևավորումը.....	66
Քաղաքական ռիսկը.....	67
Ներքևից վերև.....	67
Քաղաքական կամքը և «վերահսկող» մարմինները.....	68
«Միայնակ թափառականի» մեմությունը.....	69
«Դրսի մարդկանց» դերը քաղաքական կամքի ձևավորման գործում.....	70
Ժամկետներ.....	72
Գլուխ 6. Քաղած դասերը.....	73
Ոչ ոք չի կարող պնդել, որ ինքը բարոյապես ավելի բարձր է.....	73
Ամեն ոք կարող է իր համար դիտարկել այս հիմնախնդիրը և դա կարող է անել իր եղանակով.....	73
«Արագ» լուծումներ գոյություն չունեն.....	73

Դոնորների համար հստակ ժամանակ սահմանվել չի կարող	74
Ամբողջական հստակ ռազմավարության և հասարակության հետ կապերի անհրաժեշտություն	74
Էթիկայի կոդեքսներ և կանոնակարգեր	74
Բյուրոկրատական ընթացակարգերի կրճատում	74
Անհրաժեշտ է խրախուսել և պաշտպանել ահազանգողներին	75
Անհրաժեշտ է մշտական վերահսկողություն	75
Փախուստ անցյալի՞ց	75
Ղեկավարությունը վճռորոշ գործոն է, բայց ոչ բավարար. այստեղ կարող է օգնել կոալիցիաների ստեղծումը	76
Քաղաքացիական հասարակությունն աչքաթող է արվել	76
Հասարակական կազմակերպություններն իրենք կարող են կոռուպցիայի աղբյուր հանդիսանալ	76
Օրենսդիր մարմիններ. երբ պահակը գող է դառնում	76
Անպաշտպան անկախ գործակալությունները կարող են անօգուտ լինել	77
Տեղեկատվության մատչելիություն	77
Գրանցումների կառավարում	77
Ձանգվածային լրատվության միջոցներ և հետաքննող լրագրողներ	78
«Անուններ նշելը և պարսավանքի ենթարկելը» գրավիչ է, սակայն կարծես թե օգուտ չի տալիս	78
Բավարար է արդյո՞ք աշխատավարձերի բարձրացման հարցի լուծումը	78
Սակայն աշխատավարձի բարցրացումը կարող է լուծման մի մաս լինել	79
Եկամուտների հավաքագրման անկախ մարմիններ	79
Օգնո՞ւմ են արդյոք արտոնությունները, հատկապես ղեկավարների համար	79
Միայն օրենքները կարո՞ղ են օգնել	79
Երբ օրենքները «սայթաքում են»	80
Սակայն դեռ լավ օրենքների կարիք կա	80
Ապօրինի հարստացման մասին օրենք	80
Պետական պաշտոնյաների ունեցվածքի մոնիտորինգ	80
Համաշխարհային Ինտերնետ ցանցի ընձեռած հնարավորությունները	81
Պետական գնումները «ճակատամարտի» դաշտ են	81
Հայտ ներկայացնողների կողմից գործակալներին տրամադրվող կոմիսիոն վճարները պետք է հայտարարգրվեն	81
Կոռումպացված հայտատուները պետք է «սև ցուցակում» ընդգրկվեն	82
Միջազգային խնդիրները միջազգային լուծումներ են պահանջում	82
Միջազգային համաձայնագրերը մոնիտորինգ են պահանջում	82
Հետազոտությունները կարող են բացահայտել և գնահատել հաջողությունները և ձախողումները	82
Հավելված	84
Հավելված. հակակոռուպցիոն նախաձեռնությունների լավագույն օրինակներ	84

Նախաբան

Սույն տեղեկագիր-ձեռնարկը պարունակում է «Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ» միջազգային կազմակերպության կողմից 2000 թվականին մշակված և հրատարակված «Դիմակայելով կոռուպցիային. ազգային ազնվության և օրինականության համակարգի տարրերը» գրքի հատվածները, որոնք կարող են ծառայել որպես ուղեցույց Հայաստանի Հանրապետությունում կոռուպցիայի դեմ պայքարն իրականացնելիս: Հայերեն թարգմանվել և խմբագրվել են վերոհիշյալ գրքի այն հատվածները, որոնք վերաբերում են «կոռուպցիա» երևույթի ընդհանուր նկարագրությանն ու սահմանմանը և դրա դեմ պայքարի միջոցների մշակմանն ու կիրառմանը, ինչպես նաև այն հակակոռուպցիոն օրենսդրական մոտեցումներին և փորձին, որոնք ապացուցել են իրենց արդյունավետությունը: Այսպիսով, սույն տեղեկագիր-ձեռնարկում ներառված են կոռուպցիայի դեմ պայքարի ռազմավարության հիմնարար սկզբունքներն ու մոտեցումները, այնպես էլ օտարերկրյա պետությունների իրական փորձը:

Կոռուպցիայի երևույթը բազմաշերտ է և ընդգրկում: Կոռուպցիայի դեմ պայքարը չի կարող սահմանափակվել զուտ կաշառակերության հանցակազմի սահմանմամբ և համապատասխան սանկցիաների կիրառմամբ: Կոռուպցիայի հասկացությունն ավելի լայն է և ներառում է նաև հովանավորչությունը, իշխանազանցությունը, և այլն: Կոռուպցիան հակիրճ սահմանվում է որպես «իշխանության (լիազորությունների, իրավասությունների) չարաշահումը կամ օգտագործումն ի նպաստ մասնավոր/անձնական շահի»: Նույնիսկ այս հակիրճ սահմանումը բավականին ընդարձակ է և ներառում է ցանկացած գործունեություն կամ գործողություն(անգործություն), որի արդյունքում «հանրային (իշխանական)» լծակներով օժտված պաշտոնյան անօրինական եկամուտ է ստանում կամ նպաստում դրա ստացմանն իր բարեկամների, գործընկերների կամ համախոհների կողմից: Այդ գործողությունների շարքում կարող են ընդգրկվել պետական, մասնավոր ու հասարակական հատվածներում տեղ գտած կոռուպցիան: տեղեկագիր-ձեռնարկը ներկայացնում է վերոհիշյալ խնդիրներն ու վերլուծում դրանց հետ կապված հնարավոր լուծումներն ու մոտեցումները:

Վերջերս Հայաստանում կատարված հասարակական կարծիքի ուսումնասիրությունների արդյունքները ցույց են տվել, որ հարցման մասնակիցների (անհատ քաղաքացիների, ձեռնբեցների և պետական ծառայողների) մեծամասնությունը գիտակցում է խնդրի կարևորությունը և այն բացասական հետևանքները, որոնք առաջ են գալիս համատարած և համակարգային բնույթ կրող կոռուպցիայի պատճառով: Վտանգվում է ոչ միայն երկրում իրավական պետության, քաղաքացիական հասարակության և շուկայական տնտեսության կայացումը, այլ նաև կորում է քաղաքացիների հավատը ժողովրդավարական սկզբունքների և անկախ պետականության հանդեպ: Այսօր Հայաստանի կառավարությունը ձեռնամուխ է եղել մշակելու ազգային հակակոռուպցիոն ռազմավարություն, որի իրականացման գործին կարող են նպաստել ինչպես օտարերկրյա պետությունների և կազմակերպությունների փորձը, այնպես էլ արդեն իսկ մեր հանրապետությունում ընդունված և կիրառվող իրավական ակտերը, որոնք ունեն հակակոռուպցիոն ուղղվածություն:

Ստորև ներկայացվում է հակակոռուպցիոն ուղղվածություն ունեցող օրենքների «մոդելային» ցանկը (ցանկը սպառնիչ չէ և այնտեղ կարելի է ներառել այլ օրենքներ և օրենսդրական ակտեր, որոնք պարունակում են հակակոռուպցիոն դրույթներ): Այն ներկայացվում է առանց որևէ մեկնաբանության, սակայն, թերևս, պետք է նշել, որ այդ օրենքները և դրանց կիրարկումը չեն կարող համարվել կատարյալ և ենթակա են ուսումնասիրման և լրամշակման: Հակակոռուպցիոն ուղղվածություն ունեցող «մոդելային» ցանկի մեջ մտնող Հայաստանի Հանրապետության օրենքներն են.

- Մամուլի և զանգվածային լրատվության մյուս միջոցների մասին;
- Ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին;
- Լիցենզավորման մասին;
- Պետական գնումների մասին;
- Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին;

- Քաղաքացիական ծառայության մասին;
- Քրեական և քրեական դատավարության օրենսգրքերը;
- Ընտրական համակարգերը կարգավորող և կառավարող օրենքները;
- Իշխանության մարմինների ղեկավար աշխատողների գույքի և եկամուտների հայտարարագրման մասին, և այլն:

Նորից ընդգծելով, որ այս ցանկը սպառիչ չէ, անհրաժեշտ է սահմանել այն հիմնարար սկզբունքները/մոտեցումները, որոնց կիրառումն ինչպես օրենսդրությունը մշակելիս, այնպես էլ պրակտիկայում կհանգեցնի կոռուպցիոն գործունեությանն նպաստող նախադրյալների նվազեցմանը: Վերոնշյալ սկզբունքների և մոտեցումների կիրառման օրինակները բերված են այս տեղեկագիր-ձեռնարկում: Դրանք են.

- թափանցիկությունը և պատասխանատվությունը
- կիրառվող ընթացակարգերի պարզեցումն ու հստակեցումը
- աշխատանքների և ծառայությունների տրամադրումը մրցութային եղանակով
- հաշվետվությունների և հայտարարագրերի պարբերաբար հրապարակումը
- մամուլի և զանգվածային լրատվության այլ միջոցների ազատությունը և իրավասու պետական մարմինների կողմից պարտադիր արձագանքումը կոռուպցիայի դեպքերի վերաբերյալ զանգվածային լրատվության միջոցների հրապարակումներին
- գույքի գրանցման բաց և մատչելի համակարգի առկայությունը
- գույքի և եկամուտների հայտարարագրումը
- անկախ կարգավորիչ համակարգի (կարգավորող մարմինների/հանձնաժողովների) ստեղծումը/զարգացումը, և այլն:

Հուսով ենք, որ այս տեղեկագիր-ձեռնարկում ընգրկված տեղեկատվությունը մեծապես կնպաստի Հայաստանում հակակոռուպցիոն միջաջառումների արդյունավետ իրականացմանը ինչպես պետական մարմինների, այպես էլ քաղաքացիական հասարակության ջանքերով:

Համառոտ բովանդակություն

Անցած տասնամյակի կարևորագույն նվաճումներից է դիվանագիտական շրջանակներում և միջկառավարական կազմակերպություններում կոռուպցիայի վերաբերյալ քննարկումների ծավալումը: Քննարկումների արդյունքում ստեղծվեց հզոր ներուժով օժտված համաշխարհային կոալիցիա, որը միավորեց տարբեր մարդկանց՝ հյուսիսային և հարավային, արևմտյան և արևելյան, զարգացած և զարգացող, ինչպես նաև անցումային տնտեսություն ունեցող երկրներից: Մոբիլիզացվեցին տեսակետները, փորձը և միջոցները: Ներկայումս շատերն են ընդունում, որ խոսելու ժամանակն անցել է և եկել է գործելու ժամանակը:

Կոալիցիայի հիմքում ընկած է այն գաղափարը, որ ցանկացած երկրում քաղաքացիական հասարակության ներգրավումը կոռուպցիայի դեմ պայքարում հույժ կարևոր է: Կառավարություններն ի վիճակի չեն միայնակ կանխել կոռուպցիան: Այս խնդրում շատ էական է քաղաքացիական հասարակության ակտիվ աջակցությունն ու մասնակցությունը: Կոռուպցիան յուրահատուկ և համատարած բնույթ ունի: Հարցը չի վերաբերում միայն պետական պաշտոնյաներին, որոնք չարաշահում են իրենց դիրքը, այլ ցանկացած անձանց, որոնք չարաշահում են իրենց դիրքը ամենուր, որտեղ անօրինական եղանակով շահ ստանալը հնարավոր է:

- Խոշոր մասնավոր ընկերությունները “համագործակցության” են վերցնում պետական պաշտոնյաներին՝ արտահանման արտոնյալ պայմանագրեր ստանալու համար:
- Օլիմպիական խաղերի միջազգային կոմիտեի պաշտոնյաների վրա «ներգործություն» է բանեցվում օլիմպիական խաղերը հյուրընկալող երկրի ընտրության հարցում:
- Բազմաթիվ հայտարարություններ են եղել պրոֆեսիոնալ սպորտում պայմանավորված խաղերի մասին. օրինակ՝ ֆուտբոլային դատավորները հրապարակայնորեն նախազգուշացվել են կաշառքներ վերցնելու մասին:
- «Մեռյալ հոգիներ» են հայտնվել շատ երկրներում, ներառյալ ֆրանսիական բանակում:
- Խաբեբաներ են քողարկվել կրոնական առաջնորդների դիմակի տակ՝ իրենց հետևորդների նկատմամբ խաբեություններ գործադրելու նպատակով, հատկապես Սիացյալ Նահանգներում:
- Կեղծ «բարեգործներ» և հասարակական կազմակերպություններ են հիմնադրվել, որոնց կազմակերպական և գործունեության ծախսերը իրականում կլանել են հանգանակված ողջ միջոցները:
- Ռադիոհաղորդումների ղեկավարները գաղտնի վարձատրվում են որոշ ընկերությունների կողմից, որոնք շահագրգռված են, որպեսզի իրենց արտադրանքը դրական գնահատական ստանա հեղինակություն վայելող անձանց կողմից:
- Ֆինանսական բնագավառը լուսաբանող թղթակիցներն իրենց ընթերցողներին առաջարկում են ֆինանսական ներդրումներ կատարել այն ընկերություններում, որտեղ իրենք արդեն ներդրում են կատարել ու շահ ունեն. հետևաբար, գների բարձրացման արդյունքում կավելանա նաև նրանց շահույթը:
- Նախկինում միջազգային հեղինակություն վայելող աճուրդ անցկացնող կազմակերպությունները գաղտնի կեղծում են վարձավճարները՝ իրենց հաճախորդներին, վաճառողներին և գնորդներին ապակողմնորոշելու նպատակով:
- Երկրներից մեկի նախագահի անվտանգության պետին նկարահանել են ընդդիմադիր քաղաքական գործչին կանխիկ գումար վճարելիս՝ վերջինիս լռությունը «գնելու» համար:
- Իտալիայում, վիճակախաղի տոմս ունեցողներին համոզելու նպատակով, կապված աչքերով երեխաները հանում են բազմամիլիոն շահում ունեցող տոմսի համարը, նախապես

վարժված լինելով ընտրելու այն գնդակները, որոնք մի փոքր ավելի հարթ կամ մեծ են քան մնացածները:

Կոռուպցիայի ընդհանուր ճանաչում ստացած ձևերը

Կոռուպցիայի առավել ճանաչում գտած ձևերն են՝

- պետական դավաճանություն, ապակայունացնող գործունեություն, օտարերկյա ապօրինի գործարքներ, մաքսանենգություն
- կլեպտոկրատիա, հանրային միջոցների սեփականաշնորհում, գողություն և կողոպուտ
- ապօրինի սեփականաշնորհում, կեղծարարություն և յուրացում, հաշիվների ուռճացում, գերշահի հետապնդում, միջոցների սխալ օգտագործում
- իշխանության չարաշահում, ահաբեկում, խոշտանգում, ապօրինի ներումներ և մեղմացումներ
- խաբեություն և կեղծիք, ապակողմնորոշում, դրամաշորթություն, շանտաժ
- արդարության խեղաթյուրում, քրեական վարքագիծ, կեղծ վկայություն, ապօրինի կալանք, կեղծ մեղադրանքներ
- պարտականությունների կատարման թերացում, դասալքություն, պորտաբուծություն
- կաշառակերություն և կաշառում, շորթում, ապօրինի գանձումներ, մադարիչներ
- ընտրությունների արդյունքների և ձայների կեղծում, նախընտրական խարդախություններ
- ներքին տեղեկատվության և գաղտնի տեղեկությունների ապօրինի օգտագործում, գրանցումների կեղծում
- հանրային գործակալությունների, գույքի և լիցենզիաների չթույլատրված վաճառք
- կարգերի և կանոնների, գնումների և մատակարարումների, պայմանագրերի և վարկերի մանիպուլյացիա
- խուսափում հարկերի վճարումից, գերշահույթների ստացում
- ազդեցության գործադրում, շահագրգիռ միջամտություն, շահերի բախում
- անպատեհ նվերների, վճարումների, «արագ» փողի ընդունում, ոչ պատշաճ զվարճանքներում և խնջույքներում մասնակցություն
- կապեր կազմակերպված հանցագործության ոլորտի հետ, գործարքներ “սև շուկայում”
- բարեկամական կապերի ապօրինի օգտագործում, քողարկումներ
- ապօրինի հետապնդում, հեռահաղորդակցության միջոցների և նամակագրության ապօրինի հսկողություն
- պետական կնիքների, բլանկերի, հասցեների և արտոնությունների ապօրինի կիրառում:

Մարդկային հմարամտությունը կարծես անսահման է, երբ խոսքը վերաբերում է գործընթացների օրինականությունը պաշտպանելու համար նախատեսված համակարգերը շրջանցելուն: Սա մտահոգության պատճառ է հանդիսանում. աղքատության մակարդակի վրա կոռուպցիայի թողած ազդեցության հարցը առաջնահերթ է դարձել: Խափանելով երկրի զարգացմանը վերաբերող որոշումների կայացման գործընթացը և կարգավորման դաշտը, աղքատները զրկվում են թե՛ օգնության հոսքից, թե՛ մասնավոր հատվածի զարգացման միջոցով կյանքի բարելավման հույսից: Ի դեպ, ռիսկը բարձր է թե՛ հարուստների, թե՛ աղքատների համար:

Անտեսման և չկանխման դեպքում կոռուպցիան կարող է աճել քաղցկեղի նման: Ասվածի օրինակ է հանդիսանում երկրներից մեկում տեղի ունեցած դեպքը: Երկրի գլխավոր աուդիտորը պաշտոնանկ արվեց, երբ հաշվետվություն ներկայացրեց կառավարությունում տեղ գտած կոռուպցիայի մասին: Դրան հաջորդեց նախարարներից մեկի սպանությունը և ևս երկու նախարարների նկատմամբ մահվան դատավճիռ կայացնելը՝ առաջինի սպանությունը կազմակերպելու մեղադրանքով:

Կոռուպցիան կարող է տեղ գտնել այնտեղ, որտեղ գոյություն ունի հմարավորությունների և ձգտումների համակցում: Նախաձեռնությունը կարող է լինել գործարքի երկու կողմերից ցանկացածինը. կաշառք է առաջարկվում պաշտոնյային, կամ պաշտոնյան պահանջում (կամ նույնիսկ շորթում) է անօրինական վարձատրություն: Կաշառք առաջարկողները դիմում են այդ

քայլին կամ այն պատճառով, որ ցանկանում են այն, ինչը նրանց արգելված է, հետևաբար կաշառում են պաշտոնյային օրենքը շրջանցելու համար, կամ այն պատճառով, որ համոզված են, որ առանց շահագրգռվածության պաշտոնյան չի գործի: Այս ձեռնարկը կարող է իր ազդեցությունը թողնել ընդհանուր գործընթացի վրա և օգտագործվել իրատեսական ռազմավարական ծրագրեր ստեղծելու համար, որոնք կսահմանափակեն կոռուպցիայի հնարավորությունները:

Հետևաբար, կոռուպցիայի կանխմանն ուղղված ռազմավարական ծրագրերը պետք է նպատակաուղղվեն և՛ հնարավորություններին, և՛ ձգտումներին: Հնարավորությունները կարող են նվազագույնի հասցվել համակարգային բարեփոխումների միջոցով, իսկ ձգտումները կարող են կրճատվել «բարձր շահույթ, ցածր ռիսկ» իրավիճակը վերափոխելով «ցածր շահույթ, բարձր ռիսկ» իրավիճակի՝ խափանման, օրենսդրական վերահսկողության և կանխման ու հաշվետվության արդյունավետ մեխանիզմների շնորհիվ: Թե՛ կաշառք «տվողը», թե՛ կաշառք «վերցնողը» պետք է հաշվի առնվեն:

Դեռ ավելին, հաջողության հասնելու համար հակակոռուպցիոն ռազմավարությունը պետք է ներառի ոչ միայն օրենսդրական վերահսկողությունը և դատական կարգով հետապնդումը, այլ նաև կոռուպցիայի կանխումը և հասարակության կրթությանը ու իրազեկությանը նպաստելը: Հաշվետվության մեխանիզմները, եթե մշակված են որպես կոռուպցիայի կրճատման պետական նախաձեռնության մաս, իրենցից ներկայացնում են «ազնվության և օրինականության պահպանման համակարգ»: Ստուգումների և հաշվեկշիռների այս համակարգը նպատակաուղղված է կառավարության տարբեր կառուցվածքային ստորաբաժանումների և գործակալությունների միջև հաշվետվության մեխանիզմների ներդրմանը, պետական հատվածում շահերի բախման կառավարմանը, իրավասությունների արդյունավետ տեղաբաշխմանը և կոռուպացված գործելակերպ ծնող իրավիճակների կրճատմանը:

Այդուհանդերձ, կոռուպցիայի դեմ պայքարը ինքնանպատակ չէ. այն աշխարհում չարի դեմ բարու հաղթանակի համար մղված ինքնամոռաց արշավանք չէ: Մինչդեռ պաշտոնական հանցանքների դեմ պայքարը հանդիսանում է առավել արդյունավետ, արդար և ունակ կառավարություն ստեղծելու ընդարձակ նպատակի բաղադրիչ մասը: Բարեփոխումներ իրականացնողները ձգտում են ոչ միայն կոռուպցիային՝ որպես այդպիսին դիմակայելու, այլ զարգացման և, ընդհանրապես, նրա բացասական ներգործությունը ամբողջ հասարակության վրա վերացնելու նպատակի իրականացմանը:

Արդյունավետ բարեփոխումներ իրականացնողը գիտակցում է, որ կոռուպցիան անհնար է արմատապես վերացնել: Կոռուպցիայի կանխման միանպատակ ուղղվածությունը կարող է նաև բացասական ազդեցություն ունենալ մարդու ազատության և հիմնարար իրավունքների վրա: Կոռուպցիան անհնար է իսպառ վերացնել. բյուրոկրատական զգուշավորության (որը հաճախ տեղիք է տալիս կոռումպացված որոշումների ընդունմանը) անհրաժեշտությունը դեռևս կարող է զգացվել արդյունավետ կառավարում ապահովելու համար, իսկ ավելի հզոր օրենսդրական վերահսկողության և կանխման մեխանիզմների կիրառումը ամենևին էժան չէ: Այսպիսով, նպատակը կատարյալ ազնվության հասնելը չէ, այլ՝ կառավարության համակարգում արդարության, հետևապես նաև, արդյունավետության և օրինականության մակարդակի արմատական բարձրացումն է:

Իսկ որտեղի՞ց պետք է սկսել հակակոռուպցիոն միջոցառումները: Ակնհայտ է, որ ելման կետ պետք է հանդիսանա ցանկացած մակարդակի վրա կոռուպցիայի համար խթան հանդիսացող նախապայմանների, հնարավորությունների և լծակների հստակ գիտակցումը: Հակառակ դեպքում ցանկացած բարեփոխում դատապարտված է ձախողման: Կոռուպցիայի գիտակցումը սկսվում է կոռուպցիան՝ որպես «մշակույթի» խնդիր լինելու մասին առասպելը ցրելուց: Տարբեր մշակույթների համատեքստում պետական պաշտոնյաներին նվերները տրվում են բացահայտ և հրապարակայնորեն. շվեյցարական բանկում հաշվի համար ունենալը ընդգրկված չէ որևէ երկրի ավանդական մշակույթում: Կաշառքը և վարձատրությունը միանշանակորեն ապօրինի են և համարվում են հանցագործություն ամենուրեք: Որևիցե մեկին դեռևս չի հաջողվել բացահայտել որևէ գոյատևող հասարակարգ, որտեղ հասարակությունը գերադասում է առաջնորդների սեփական շահերի իրականացումը ընդհանուր շահի հաշվին: Այն երկրներում, որտեղ կարծես հենց այդպիսի իրավիճակ էր տիրում, հասարակության կողմից առաջնորդների բռնի ու կատաղի տապալումը ճիշտ հակառակի մասին է վկայում:

Հաջորդ քայլը «որո՞նք են պետական ոլորտում տեղ գտած կոռուպցիայի հիմնական տեսակները» հարցն առաջադրելն է: Առաջին տեսակը «մանր» կամ «գոյատևման» կոռուպցիան է, որին դիմում են պետական ծառայողները, ովքեր չափազանց ցածր են վարձատրվում և կախված են պետական ցածր եկամուտներից, որը չի բավարարում ընտանիքը կերակրելու և երեխաների ուսման վարձը վճարելու համար: Ոմանք կարող են վիճել, իբր այս տեսակի կոռուպցիան օգնում է թե՛ ձեռնարկատերերին, թե՛ անհատներին խորամանկորեն շրջանցել պետության կողմից պարտադրված պահանջները, այսպիսով խուսափելով ձգձգումներից, խրթին օրենքներից և հարկերից: Նման տեսակետի համաձայն, վարձահատուցումը համարվում է ոչ այլ ինչ, եթե ոչ «կյանքը հեշտացնելու» դիմաց «վարձատրություն», չնայած ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ նրանք, ովքեր իրենց համարում են «կթման պատրաստ փողատու կովեր», իրականում կարծում են, որ համակարգը չափազանց դանդաղ է գործում, քանի որ «դժնապաններից» ամեն մեկը գանձում է իրեն հասանելիք վճարը:

Այսպիսի փոքրածավալ կոռուպցիան կարող է խաբուսիկ լինել և իրականում հանգեցնել ավելի վնասակար հետևանքների, երբ ցածր վարձատրվող պետական ծառայողները (ովքեր միզուցե գնել են իրենց պաշտոնները) սպիտված են եկամուտներ հայթայթել իրենց վերադասի կամ իշխող կուսակցության համար: Փոքր կաշառքների ազդեցությունը նույնպես կարող է խիստ անհամարժեք լինել, ինչպես օրինակ, մաքսային աշխատակցի դեպքում, որը մի քանի դոլարի համար փորփորում է մաքսագերծման ենթակա բարձրարժեք ապրանքների կոնտեյները:

Զնայած փոքրածավալ լինելուն, վճռականորեն չկանխվելու դեպքում նման փոքր ու թեթև կաշառքները կարող են ինքնասնուցվել և ծնունդ տալ կոռումպացված շղթայի: Հաճախ մանր կոռուպցիան պարզապես հանդիսանում է ավելի բարձր մակարդակների վրա տեղ գտած շատ ավելի վնասակար կոռուպցիայի «պոչը»: Բարձրաստիճան պետական պաշտոնյաների շրջանում «մեծ» կոռուպցիան հաճախ ներառում է խոշոր, միջազգային կաշառքներ և «քողարկվում» է օտարերկրյա բանկային հաշիվներում: Հաճախ դրա համար խթան են հանդիսանում այն երկրների (մասնավորապես, զարգացած արդյունաբերություն ունեցող) արտահանողները, որոնց կարող են (գիտակցված կամ չգիտակցված ձևով) առաջարկվել հարկային արտոնություններ վճարված կաշառքների դիմաց, և պետական պաշտոնյաների կողմից կոռուպցիայում երկրի սահմաններից դուրս մասնակցությունը չհամարվի քրեական հետապնդում հարուցող վարքագիծ:

Սա չի նշանակում, որ կոռուպցիան սահմանափակվում է միայն այն իրավիճակներով, երբ օրենքները կամ անբավարար արգելակող կամ էլ չափազանց հանդուրժողական բնույթ ունեն: Վարձահատուցում ծնող կամ պահանջող լծակներն ի հայտ են գալիս բոլոր այն դեպքերում, երբ պետական պաշտոնյան օժտված է տնտեսական իրավասությամբ որևէ մասնավոր ընկերության կամ անհատի նկատմամբ՝ անկախ այդ իրավասության արդարացված կամ չարդարացված լինելուց: Այն պահին երբ հաջող վարձահատուցումների ձևը ինստիտուցիոնալ բնույթ է ստանում, կոռումպացված պաշտոնյաները կաշառքների չափը բարձրացնելու և վճարների գանձման այլընտրանքային ուղիներ փնտրելու լծակներ են ձեռք բերում:

Պաշտոնյաները կարող են հրաժարվել հաճախորդներին սպասարկելուց, քանի դեռ կաշառք չի վճարվել: Նրանք կարող են մշակել չափազանց մեծածավալ և մասնագիտացված սարքավորումների մատակարարման ընդարձակ ծրագիր՝ խոշոր կաշառքների ստացման և դրանց քողարկման նկատառումներով: Նրանք կարող են խոշոր կաշառքներ ենթադրող թանկարժեք մոր ենթակառուցվածքային ծրագրերը նախընտրել պակաս ծախսատար, աշխատանքային լծակներ ընդգրկող, սակայն նման կաշառքներ բացառող ծրագրերից:

Նրանք կարող են վարձատրվել սեփականաշնորհման ծրագրերի գաղտնիքները բացահայտելու և սեփականաշնորհվող ընկերության ներսի մարդկանց արտոնություններ շնորհելու համար: Վճարվելուց հետո կաշառքը փոխհատուցվում է ծրագիրն իրականացնող կապալառուի հաշվին՝ կամ չափազանց բարձր գնի կամ պակաս արժեքավոր արդյունքի միջոցով: Այս օրինակներից ոչ մեկը չի ենթադրում պետական հատվածում գնագոյացման մեխանիզմների արդյունավետ կիրառում: Դրանք բոլորը ներառում են չքավոր հասարակություն և ընտրության բացակայություն անհատների և ձեռներեցների համար , ինչպես նաև մեծ ծախսեր հասարակության համար, որոնք հաճախ դրվում են նրանց ուսերին, ովքեր ի վիճակի չեն կրելու այդ բեռը:

Կառավարությունը և քաղաքացիները չպետք է լռությամբ դիմակայեն նման դեպքերը, այլ ձեռնարկեն ակտիվ միջոցառումներ պետական համակարգը հզորացնելու ուղղությամբ: Կոռուպցիայի դեմ պայքարը ներառում է որոշ տարրեր, որոնք ընդհանուր են ցանկացած

հասարակության համար. էական նշանակության ծրագրերի բարեփոխում, կառավարության կառուցվածքի և հաշվետվության ապահովման ձևերի փոփոխություն, բարոյական վարքագծի փոփոխություն և, միգուցե ամենակարևորը, կառավարության, մասնավոր բիզնեսի հատվածի և քաղաքացիական հասարակության ներգրավումն ու աջակցությունը: Պայքարը հաջողության չի հասնի միայն ինստիտուցիոնալ (կառուցվածքային) և իրավական միջոցառումներով: Բոլորը պետք է ընդգրկվեն գործընթացում, այլընտրանք, այսինքն՝ ոչինչ չանել, պարզապես գոյություն չունի, որովհետև հակառակ դեպքում կոռուպցիան ավելի կտարածվի և վերջնականապես կտապալի կառավարության և, ի վերջո, պետության օրինականությունը:

Սույն տեղեկագիր-ձեռնարկում նշված է կոռուպցիայի լծակների կրճատման հարցում շեշտադրման փոփոխության կարևորությունը: Կոռուպցիայի դեմ պայքարի անբաժանելի մասն է հանդիսանում ծառայությունների մատուցման գաղափարը, այսինքն՝ թափանցիկության և հաշվետվության մեխանիզմների կիրառման միջոցով պետական (քաղաքացիական) ծառայության մերձեցումը «հաճախորդին» (հանրությանը): Հաճախ հաշվետվություն ապահովող միջոցառումները կարող են բավականին արագ ուժի մեջ դրվել և օգնել ստեղծելու մի այնպիսի իրավիճակ, որտեղ կոռուպցիան այլևս չի հանդուրժվում պետական պաշտոնյաների և քաղաքացիների մեծամասնության կողմից: Բացի այդ, ավելի ընդգրկում հաշվետվության ապահովման եղանակները համեմատաբար հեշտությամբ են ընկալվում և կարող են փոխանցվել երկրից երկիր:

Ի հակադրություն վերը նշվածին, էական քաղաքական բարեփոխումները, ներառյալ կարգավորման և հարկային համակարգերի բարեփոխումները և կաշառակերությունը խթանող չարդարացված ծրագրերի վերացումը կարող են ավելի բարդ և ժամանակատար լինել: Դրանք չեն կարող ապահովել «արագ հաղթանակներ» և պետք է սկսվեն հաշվի առնելով տվյալ պետության (հասարակության) յուրահատուկ կարիքներն ու խնդիրները: Այս պատճառով նման նախաձեռնությունները չեն կարող ամբողջովին արտացոլվել մեկ ընդհանուր գրքի շրջանակներում: Հաջողված հակակոռուպցիոն բարեփոխումները չափազանց հազվադեպ են, իսկ ձախողումները՝ բազմաթիվ: Սակայն, սա ամենեկին չի նշանակում, որ պետք է խուսափել դրանց իրականացումից: Ընդհակառակը, անհրաժեշտ է դասեր քաղել անցյալից:

Սույն տեղեկագիր-ձեռնարկում զետեղված հիմնական օրինակները ցույց են տալիս, որ հակակոռուպցիոն միջոցառումները կարող են տապալվել հետևյալ պատճառներով.

- Իշխանության վերին օղակի սահմանափակ հնարավորություններ (նոր վարչակազմը կարող է ձգտել արդյունավետորեն պայքարել կոռուպցիայի դեմ, սակայն ժառանգություն է ստացել կոռումպացված բյուրոկրատիա, որը խափանում է ցանկացած փոփոխություն):
- Վերին մակարդակի վրա պարտավորությունների ստանձնման անպատրաստ լինելը:
- Ոչ իրատեսական և անիրականացելի ակնկալիքների և հասարակության վստահության կորստին հանգեցնող փառանոլ խոստումները (հաճախ կարճատև նպատակները կամ «արագ հաղթանակները» անհրաժեշտ են հասարակության աջակցությունը պահպանելու համար):
- «Մասնակի» և չհամակարգված բարեփոխումները. երբ ոչ ոք «դրանց տերը» չէ, հետևաբար, ոչ ոք չի ստանձնում դրանց իրականացման տասխանատվությունը:
- Օրենքից և օրենքի կիրարկումից չափազանց կախված բարեփոխումները, որոնք հանգեցնում են ճնշումների, օրենսդրական վերահսկողության իրավասությունների չարաշահմանը և հետագա կոռուպցիայի առաջացմանը:
- Վերին մակարդակի վրա գտնվողներին «շրջանցող» և միայն «մանր մարդկանց» ուղղված բարեփոխումները (եթե օրենքը չի կիրառվում ռինականության և բոլորի համար հավասար սկզբունքի հիման վրա, շուտով դադարում է որևիցե իրավական կամ սահմանափակող ազդեցություն ունենալուց):
- Բարեփոխումների ընթացքում ստեղծված կառուցվածքային համակարգերի արդյունավետ գործունեության ապահովման ձախողումը:

- Կառավարության կողմից քաղաքացիական հասարակության և մասնավոր հատվածի չներգրավվելը բարեփոխումների գործընթացում:
- Զետևաբար, լուրջ և ներդաշնակ բարեփոխումները պետք է ներառեն հետևյալ տարրերը.
- Քաղաքական ղեկավարների կողմից կոռուպցիայի դեմ ամենուրեք պայքարելու և վերահսկողության ենթարկվելու մասին հստակ պարտավորությունների ստանձնում (այսինքն, վերանայել անձեռնմխելիության և արտոնությունների համակարգը, որը նրանցից ոմանց կարող է զերծ պահել դատական պատասխանատվությունից կամ վերահսկողությունից):
- Հիմնական շեշտադրում ապագա կոռուպցիայի կանխման և համակարգերի փոփոխության վրա (վիճակների որս սկսելու փոխարեն):
- Համընդհանուր հակակոռուպցիոն օրենսդրության ընդունում, որը կիրականացվի անկաշառությունն ապացուցած գործակալությունների (անձերի) կողմից:
- Կոռուպցիային առավել հակված կառավարական գործունեության ոլորտների բացահայտումը և իրավական ու վարչական ընթացակարգերի վերանայումը:
- Հատուկ ծրագրի իրականացում, որը կապահովի պետական ծառայողի և քաղաքական առաջնորդների աշխատավարձերի համապատասխանությունը նրանց պաշտոնական պարտականություններին և առավելագույն համադրելիությունը մասնավոր հատվածի աշխատավարձի չափերին:
- Համապատասխան իրավական և վարչական մեթոդների ուսումնասիրություն՝ պատշաճ «բուժում» ապահովելու համար:
- Կառավարության և քաղաքացիական հասարակության (ներառյալ՝ մասնավոր հատվածի, մասնագիտական և կրոնական կազմակերպությունների) միջև համագործակցության ձևավորում:
- Կոռուպցիայի հետ կապված գործարքների «ռիսկայնության» (հայտնաբերվելու ռիսկի և դրան հաջորդող պատժվելու հավանականության) բարձրացում:
- Բարեփոխումների իրականացման «սցենարի» մշակում, որը բոլոր հանգամանքներում հասարակության կողմից կդիտվի որպես օրինական միջոցառում:

Ելնելով վերոհիշյալից, հետևողական, համընդհանուր ռազմավարությունը պետք է ենթադրի գործողություններ մի քանի ուղղությամբ: Սակայն, երկրներից շատերն ի վիճակի չեն ամեն ինչ միանգամից անել: Բարեփոխումներ իրականացնողները պետք է որոշեն, թե որոնք են հիմնական խնդիրները և որն է դրանց լուծման առավել արդյունավետ քաղաքականությունը: Նրանք պետք է նաև գիտակցեն տարբեր ռազմավարությունների միջև փոխկապակցվածությունը, օրինակ՝ մամուլի ազատության նկատմամբ վերահսկողության վերացումը անհետևանք կմնա, եթե լրագրողները չկարողանան օգտվել տեղեկատվության պետական աղբյուրներից, կամ հակակոռուպցիոն օրենքներն արդյունավետ չեն լինի, եթե դրանց կիրարկումը թույլ և կոռումպացված է:

Սույն տեղեկագիր-ձեռնարկը առանձնացնում է բարեփոխումների վեց հիմնական ոլորտներ, որոնք հավասարապես կարևոր են ընդհանուր հակակոռուպցիոն ռազմավարության իրականացմանը օժանդակելու գործում: Դրանք են՝

- առաջնորդություն և կառավարում
- պետական ծրագրեր
- կառուցվածքային վերափոխումներ
- օրենքի կիրարկում
- հանրության իրազեկվածության բարձրացում
- կոռուպցիան կանխող հաստատությունների ստեղծում:

Պետական պաշտոնյաներին շնորհված հայեցողական իրավասությունները և նման իրավասությունների չարաշահման համապատասխան հնարավորությունները կարող են կրճատվել պետական ծրագրերի վերակազմավորման և վերափոխման միջոցով: Այդ փոփոխությունները ոչ միայն կկրճատեն կաշառման լծակները, այլ նաև կկարգավորեն բոլոր տեսակի գործարքները և ընդհանրապես կխթանեն հանրային ծառայություններից բնակչության օգտվելը: Բարեփոխումները կարող են նաև ներառել պետական քաղաքականության տեսանկյունից չարդարացված կոռուպցիայի տարրեր ընդգրկող ծրագրերի դադարեցում, քանի որ դրանց շարունակումը շահավետ կլինի միայն որոշ պաշտոնյաների համար: Մեկ այլ տարբերակ կարող է լինել ծրագրերի և ընթացակարգերի պարզեցումը՝ դրանց արդյունավետության բարձրացման նպատակով: Օրինակ, վերացնելով «դժնապաններին», որոնք նախատեսված են սպառողներից ապօրինի վճարներ գանձելու համար, կամ կարգավորելով կառավարության կողմից հավանություն ստանալու համար պահանջվող քայլերը, հնարավոր է նվազեցնել ձգձգումների և հետաձգումների հնարավորությունը՝ կոռուպացված գործողությունները սնող հողը:

Ծրագրերի բարեփոխման այլ տարբերակն է օրինակ, երբ պետական ծառայությունների վաճառքը կարելի է օրինական համարել, եթե իրականացվել է կամ «սպառողը վճարում է» հիմունքով, կամ վաճառվել է առավելագույն առաջարկը ներկայացնողին: Բյուրոկրատական զգուշավորությունը նույնպես կարող է հասցվել նվազագույնի: Եթե անհրաժեշտ է պահպանել հայեցողական իրավասությունները, ապա պաշտոնյաների համար պետք է մշակվեն իրենց պարտականությունների կատարման հստակ ընթացակարգեր: Պետական կազմակերպությունների սեփականաշնորհումը նույնպես կարող է նվազեցնել կոռուպացիայի հնարավորությունները կառավարության ներսում (սակայն գործընթացը պետք է լինի թափանցիկ՝ կոռուպցիայի ծուղակից խուսափելու համար, իսկ արդյունքում գոյացած մասնավոր մենաշնորհները պետք է պատշաճ ձևով կարգավորվեն՝ չարաշահումները կանխելու համար):

Բյուրոկրատների «մենաշնորհային իրավունքները» կարող են կրճատվել մրցունակ մատակարարման աղբյուրների ապահովման միջոցով. թույլ տվեք մարդկանց վարորդական իրավունքի համար դիմել վարորդական ուսուցման ցանկացած գրասենյակի, կամ նոր գործ սկսելու լիցենզիաները ստանալ տարբեր պաշտոնյաներից կամ գրասենյակներից: Ընդհակառակը, ոստիկանության ստորաբաժանումներին պետք է շնորհվեն ընդարձակ իրավասություններ, որպեսզի կարողանան կանխել ցանկացած պաշտոնյայի կողմից իրավախախտ անձի՝ ձերբակալման չենթարկվելու երաշխավորելու գործողությունները:

Պետական ծրագրերի բարեփոխումներից բացի, առանձնահատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել կառավարության կառուցվածքի վերափոխման միջոցով կոռուպցիայի կանխմանը: Սա ներառում է կառավարության գործունեության եղանակի փոփոխություն: Ինչպե՞ս կարելի է հասնել դրան: Վճարելով ապրուստն ապահովող աշխատավարձեր քաղաքացիական ծառայողներին և քաղաքական գործիչներին, որպեսզի համապատասխան որակավորում ունեցող անձինք ի վիճակի լինեն օրինական ճանապարհով կարիերա ունենալ կառավարական պաշտոններում: Վերացնելով կառավարության շուրջ ստեղծված գաղտնիությունը և «ապաանձնավորելով» կառավարությունը, այսինքն՝ բացելով տեղեկատվությունը, քաղաքացիներին տեղեկացնելով կառավարության հետ հարաբերվելու իրենց օրինական իրավունքների մասին, հրապարակելով կադրային հարցեր արտացոլող ձեռնարկներ և դրանք մատչելի դարձնելով հաճախորդների և կապալառուների համար և, կամայական տարրերի (ինչպես օրինակ, կադրերի ռոտացիա) ներմուծման միջոցով նվազագույնի հասցնելով երես-առ-երես հարաբերությունները, որպեսզի հաճախորդները չկարողանան կանխատեսել, թե որ պաշտոնյայի հետ են գործ ունենալու:

Գոյություն ունեն կառավարության գործունեության եղանակների փոփոխման զանազան տարբերակներ: Ստորև ներկայացված են մի շարք առաջարկություններ.

- Մշակել և իրականացնել պետական կառավարման համակարգի համար ամուր բարոյական հիմք ստեղծող ռազմավարություն:
- Կառավարությունը դարձնել բաց այն առումով, որ պաշտոնական տեղեկատվության մեծ մասը մատչելի լինի հասարակության համար և, մամուլի կողմից տեղեկատվություն կամ մեկնաբանություններ ստանալու անհրաժեշտության դեպքում, խթանել դրական և բաց փոխհարաբերությունները կառավարական գործակալությունների և մամուլի միջև:

- Մշակել ներքին ֆինանսական կառավարման համակարգեր, որոնք կապահովեն պատշաճ և արդյունավետ վերահսկողություն՝ միջոցների օգտագործման նկատմամբ:
- Ստեղծել ներքին վերահսկողության մեխանիզմներ՝ վիճելի որոշումների շուտափույթ և արդյունավետ վերանայման համար:
- Ապահովել պետական կառավարման մարմինների կողմից կայացված որոշումների դատական կարգով վիճարկումն ու վերահսկողությունը:
- Ստիպել բոլոր մակարդակի ղեկավարներին պատասխանատվություն ստանձնել իրենց ենթակաների գործողությունների համար:
- Բարձրացնել վերահսկողության արդյունավետությունը, թույլատրելով վերադաս պաշտոնյաներին ստուգել և վերահսկել իրենց աշխատակազմի աշխատանքները:
- Իրականացնել պաշտոնյաների աշխատանքի անակնկալ ստուգումներ:
- Պահանջել ղեկավար պաշտոնյաներից ստուգել իրենց ենթակաների աշխատանքի համապատասխանությունը քաղաքացիական ծառայության մասին օրենսդրության պահանջներին:
- Մաքրել հաստիքացուցակը՝ «ստվերները» վերացնելու և դրանց վերագոյացումը դժվարացնելու համար:
- Իրականացնել որոշումներ կայացնելու իրավասությամբ օժտված պաշտոնյաների միջոցների, եկամուտների և պարտավորությունների արդյունավետ հսկողություն:
- Ներմուծել պետական աշխատանքից հեռանալուց հետո մասնավոր հատվածում աշխատանքի անցնելու պատշաճ սահմանափակումներ:
- Ապահովել բողոքների ստացման ուղիներ, որոնք պաշտոնյաներին թույլ կտան բողոքել նկատված կոռուպցիայի վերաբերյալ:
- Ապահովել մամուլի անկախությունը, ինչպես նաև կոռուպցիա բացահայտելու գործում նրա ազատությունը:
- Պարգևատրել և խրախուսել օրինական վարքագիծը:
- Ստեղծել մեխանիզմներ, որոնց միջոցով քաղաքացիական հասարակությունը կներգրավվի պետական ծրագրերի ստուգումների (մոնիտորինգի) չընդհատվող գործընթացում:
- Կազմակերպել հասարակության պարբերական հարցումներ՝ կառավարության կողմից մատուցված ծառայությունների մասին հասարակական կարծիքը բացահայտելու նպատակով:
- Ստեղծել պետական մատակարարումների և գնումների բաց, մրցունակ և թափանցիկ համակարգ:
- Համեմատել ձեռնարկվող միջոցառումները առավել թափանցիկ համակարգերում առկա «լավագույն» օրինակների հետ:
- Ապահովել պայմաններ, որպեսզի ընտրությունը կախված չլինի գերատեսչական շահերից:
- Ներգրավել «դրսի մարդկանց» (այսինքն՝ «համակարգի» մաս չհանդիսացող անկախ անձանց):
- Արագացնել որոշումների կայացումը՝ կոռուպցիա ենթադրող ձգձգումները բացառելու համար:
- Խրախուսել մասնագիտական (հաշվապահների, աուդիտորների, իրավաբանների) միություններին հրապարակավ հայտարարելու, որ կոռումպացված գործողությունները

(ներառյալ՝ փողի լվացումը) ոչ մասնագիտական վարքագիծ է և միության կոռումպացված անդամները կգրկվեն անդամության իրավունքից:

- Պահանջել որպեսզի պետական պաշտոնյաների կողմից ստացված բոլոր նվերները, նրանց համար կազմակերպված հյուրասիրությունները և քաղաքական կուսակցությունների կողմից նվիրատվությունները զեկուցվեն և գրանցվեն:
- Մշակել և իրականացնել «շահերի բախման» կանոնակարգեր (ներառյալ՝ բարոյագիտական ծրագրերի ներմուծումը և սեփական փորձից օրինակ բերված դժվարին իրավիճակների պարբերական խմբակային քննարկումները):
- Ձևավորել կոռուպցիայի կանխման աջակից շահագրգիռ կողմերի կոալիցիա, ներգրավելով մասնավոր հատվածը և քաղաքացիական հասարակությունը:

Անկախ տարբերակներից, պետական ծրագրերի և ընթացակարգերի շրջանակներում և ոչ մի բարեփոխում չի կարող առանձին իրականացվել: Անհրաժեշտ է ունենալ ընդունելի իրավական սահմանափակումներ, որոնք կուղեկցեն վարչական բարեփոխումները: Սինչդեռ, շատ երկրներում բացակայում է հարգանքը դատախազների և դատավորների հանդեպ, իսկ կարևորագույն օրենքները թույլ են և ոչ արդյունավետ: Անհրաժեշտ է որոշ բարեփոխումներ ուղղել հակակոռուպցիոն լծակների կիրարկման ուժեղացմանը:

Անկախ քննիչները, դատախազները և (միջնորդ) դատավորները պետք է նշանակվեն իրենց մասնագիտական պարտականությունները թափանցիկ ու անկախ ձևով կատարելու և բոլոր իրավախախտ անձանց նկատմամբ օրենքի իշխանությունը հավասարապես պարտադրելու պահանջի հիման վրա: Պետք է նաև ապահովել հետաքննության և քրեական հետապնդման պատշաճ իրավասություններ (մարդու իրավունքի միջազգային նորմերին համապատասխան), ներառյալ՝ պետական փաստաթղթերից օգտվելու իրավունքը, համապատասխան երկրների հետ իրավական աջակցության փոխադարձ միջոցառումների անցկացումը, ինչպես նաև կոռուպցիոն գործունեությանը վերաբերող վկայության իրավունքների և կոռուպցիայի համար տույժերի վերանայումը՝ դրանց արդիականացումն ու արդյունավետությունն ապահովելու նպատակով:

Բարձրաստիճան պետական պաշտոնյաների ի պաշտոնե շնորհված անձեռնմխելիությունը վերացնող թափանցիկ մեխանիզմները նույնպես կարելի է ներառել օրենսդրական վերահսկողության միջոցառումների բարեփոխման գործընթացում: Ինչպես նաև բողոքների տրման և քննության արդյունավետ ընթացակարգերի ձևավորումը (ներքին կարգով կամ հասարակության որևէ ներկայացուցիչի միջոցով): Պետության ներսում կոռուպցիայում ներգրավված, սակայն այդ պետության դատական համակարգից դուրս գտնվող անձանց նկատմամբ պատժի ընթացակարգերը ևս պետք է լրջորեն հաշվի առնվեն հակակոռուպցիոն բարեփոխումների գործընթացներում: Հասարակության կողմից անարգանքի ու պատժի արտահայտման միջոցների ապահովումը, կոռումպացված ընկերություններին սև ցուցակներում ընդգրկելը, հանցագործների հանձնման միջպետական համաձայնագրերը և այլ իրավական դրույթները, որոնք թույլ են տալիս երկրի ներսում կամ երկրից դուրս կալանք դնել կոռումպացված անձանց կողմից ստացված շահույթի վրա կամ նրանց զրկել շահույթը ստանալու իրավունքից և հնարավորությունից, հանդիսանում են կոռուպցիան կանխարգելող հզոր միջոցներ:

Բոլոր հակակոռուպցիոն միջոցառումների համար ընդհանուր գործոն է հանդիսանում հասարակության աջակցության անհրաժեշտությունը, անկախ այն բանից, այդ միջոցառումներն ուղղված են պետական ծրագրերի բարեփոխումներին, կառավարության կառուցվածքային բարեփոխումներին, թե օրենսդրական վերահսկողության հզորացմանը: Հակակոռուպցիոն «արշավները» հաջողությամբ չեն պսակվի, եթե հասարակությունը չաջակցի դրանց: Եթե սովորական մարդիկ և ձեռներեցները սովոր են պետության հետ գործ ունենալ «վարձահատուցման» համակարգի միջոցով, դժվար կլինի փոխել նման վերաբերմունքը: Այնուամենայնիվ, նման փոփոխությունը չափազանց կարևոր է արմատական վերափոխումների իրականացման համար: Մարդիկ պետք է հասկանան կոռուպցիայի հիմնախնդրի լրջությունը և այն լուծելու ուղիները. քաղաքացիական հասարակության առանձին խմբերը (կրոնական առաջնորդները, բիզնես կազմակերպությունները, մասնագիտական միությունները և այլն), կառավարության և մասնավոր հատվածի հետ համատեղ, կարևոր դեր ունեն կոռուպցիայի պատճառած վնասների մասին հասարակության իրազեկությունն ապահովելու գործում:

Այստեղ կարող են ձեռնարկվել մի քանի քայլեր: Առաջիններից մեկը՝ պարզել, թե հասարակությունն ինչ կարծիք ունի կոռուպցիայի ընթացիկ մակարդակի մասին և որտեղ է առաջանում կոռուպցիան, որպեսզի հաստատվի այն հիմնագիծը, որի համեմատ կշափվի հակակոռուպցիոն միջոցառումների առաջընթացը: Երկրորդը՝ իրավական և վարչական միջավայրը պետք է բարենպաստ պայմաններ ապահովի ազատ մամուլի համար: Մամուլի ազատությունը պետք է ուղեկցվի մի շարք միջոցառումներով, ինչպիսիք են՝ ա) տեղեկատվության ազատության մասին օրենսդրության ընդունումը, որը մասնավոր անձանց, այդ թվում նաև լրագրողներին, կօժտի կառավարական տեղեկատվությունից օգտվելու իրավունքով, բ) «անարգանքի» (զրպարտության դեմ) օրենքների չեղյալ հայտարարումը կամ վերանայումը, որպեսզի կանխվի դրանց կիրառումը մամուլը սպառնալու կամ կաշկանդելու նպատակներով, գ) մամուլի և լրատվության միջոցների անօրինական վերահսկողության վերացումը, դ) լրագրողների մասնագիտական և էթիկայի նորմերի բարձրացումը, ե) լրատվության որոշ միջոցների նկատմամբ կառավարական խտրականության (օրինակ, լրագրային թղթից կամ գովազդից օգտվելու նկատմամբ վերահսկողության) վերացումը, զ) լրատվության պետական միջոցների աշխատակիցների կողմից անկախության և պատասխանատվության մասնագիտական նորմերի պահպանումը:

Բացի այդ, այն միջավայրը, որտեղ գործում է քաղաքացիական հասարակությունը, պետք է համապատասխանի ազատ և ժողովրդավարական հասարակարգի նորմերին: Հասարակական կազմակերպությունները և այլ ոչ-պետական հաստատությունները պետք է հեշտությամբ հիմնադրվեն (այստեղ իհարկե մտահոգության պատճառ կարող է հանդիսանալ շահույթ չհետապնդող կազմակերպության ձևը խարդախությամբ օգտագործելը), իսկ գրանցման պահանջները լինեն պարզ և ոչ ծախսատար: Քաղաքացիական հասարակության խմբի գրանցումը պետք է լինի իրավունք, այլ ոչ թե արտոնություն:

Կոռուպցիայի դեմ պայքարի նկատմամբ լուրջ վերաբերմունք ցուցաբերող երկիրը պետք է նաև հիմնադրի նոր հաստատություններ կամ ուժեղացնի արդեն գոյություն ունեցածները, դրանց օժտելով հակակոռուպցիոն հատուկ գործառնությունների իրականացման իրավասությամբ: Չնայած գոյություն ունեն մի շարք տարբեր մոդելներ, դրանցից յուրաքանչյուրը պետք է ապահովի հաստատությունների մասնագիտացած աշխատակազմի և ֆինանսավորման առկայությունը: Հակառակ դեպքում, աշխարհով մեկ հայտնի հակակոռուպցիոն անարդյունավետ միջոցառումների օրինակների շարքը կհամալրվի նորերով: Մի տարբերակ կարող է լինել կոռուպցիայի դեմ պայքարի անկախ հանձնաժողովի ստեղծումը, այնպիսին ինչպիսին գոյություն ունի Հոնգ Կոնգում, նրան օժտելով հետաքննության և հետապնդման ընդարձակ իրավասություններով և հասարակությանը կրթելու լիազորությամբ: Այդպիսի հանձնաժողովը պետք է փաստացիորեն անկախ լինի երկրի իշխանություններից, սակայն ենթարկվի օրենքի իշխանությանը. հակառակ դեպքում, վտանգ կա, որ սեփական իրավասության սահմաններում այն կվերածվի ճնշող ուժի: Նման գործակալությունները շատ հաճախ ձախողվել են, հիմնականում այն պատճառով, որ անկախության բացակայությունը խանգարել է նրանց հետաքննելու կոռումպացված խոշոր դեմքերին, կամ նրանք զրկվել են անհրաժեշտ միջոցներից այն պատճառով, որ անտեսվել է պահանջվող իրավասությունների տրամադրման անհրաժեշտությունը կամ «ըստ քանու ուղղությամբ» շարժվելու ցանկությունը մեծ է եղել: Ավելորդ չէ նշել, որ նման միջոցառում կարելի է իրականացնել միայն այն դեպքում, եթե գոյություն ունի արդեն գործող, անկախ և արդյունավետ դատական համակարգ:

Մեկ այլ տարբերակ կարող է հանդիսանալ գլխավոր աուդիտորի կամ մարդու իրավունքների գլխավոր պաշտպանի (օմբուդսմենի) պաշտոնի ուժեղացումը (և անհրաժեշտության դեպքում, մարդու իրավունքների գլխավոր պաշտպանի գրասենյակի ստեղծումը՝ հաստատություն, որի միակ խնդիրը կլինի պաշտոնյաների աշխատանքի բարելավումը, միաժամանակ ապահովելով իրավունքի պաշտպանության արագ և էժան միջոցներ հասարակության առանձին անդամների համար): Այդ պաշտոններում նշանակումները պետք է կատարվեն այնպես, որ ապահովվի նրանց անկախությունն ու պրոֆեսիոնալիզմը, իսկ կառավարությունը պետք է իրականացնի նրանց կողմից ներկայացված առաջարկները: Շատ երկրներում ստեղծվում է մարդու իրավունքների գլխավոր պաշտպանի գրասենյակ, որը ընծեռնում է վարչական հաշվետվության համակարգի ներմուծման հնարավորություն, նախքան դատական համակարգը կհարմարվի իր դերին և ի վիճակի կլինի կրճատել անարդյունավետ և կոռումպացված գործողությունները, որոնք խանգարում են իր պարտականությունների իրականացմանը: Գլխավոր աուդիտորի պաշտոնի

ստեղծումը հնարավորություն կընձեռնի անկախ վերահսկողություն սահմանել կառավարական պայմանագրերի և դրանց կատարման նկատմամբ:

Ընտրական հանձնաժողովի առկայությունը կարող է պայմանավորված լինել որևէ քաղաքական կուսակցությունից կամ խմբից անկախ և անկողմնակալ ձևով ընտրությունների արդյունքների ամփոփման անհրաժեշտությամբ: Այդպիսի հանձնաժողովը պետք է պահանջի թափանցիկություն ընտրական համակարգի բոլոր ոլորտներում (իհարկե, բացի քվեատուփի մեջ անհատական քվեաթերթիկների իջեցնելը), խթանի հասարակության մասնակցությունը ընտրությունների հսկման գործընթացում՝ ընտրությունների նկատմամբ վստահության ձևավորման նպատակով, ապահովի քաղաքական կուսակցությունների ղեկավարների ուսուցումը՝ ընտրական համակարգին նրանց ծանոթացնելու և նրանց կողմից համակարգի մասնագիտական հսկողությունը ապահովելու նպատակով: Բացի այդ, հաշվետվության ուժեղացված օրենսդրական մեխանիզմները, ինչպես օրինակ, հանրային հաշվետվության հանձնաժողովի ստեղծումը, անհրաժեշտ են վերահսկողության վարույթները հասարակության համար մատչելի դարձնելու համար:

Շատ հաճախ, համակարգային կոռուպցիայի պայմաններում, դատարանները, դրանց հետ մեկտեղ նաև իրավական պետության հասկացությունը, վատ համբավ են ձեռք բերում: Նրանց օգտակարությունը՝ որպես բարեփոխումների ծրագրի շարժիչ ուժի, կարող է մեծ հարցականի տակ դրվել: Այդ հաստատությունները պետք է պատրաստ լինեն դիմակայելու հետզհետե ուժեղացող բացահայտ քննադատությանը, և դատարանին ուղղված մեղադրանքները, որքան էլ դրանք ապակողմնորոշված լինեն, չմատնեն արհամարանքի՝ քննադատական ելույթները լռեցնելու միտումով: Դատական համակարգի ղեկավարները պետք է հանգուցային դեր խաղան բարեփոխումներն աջակցող կոալիցիայում և իրականացնեն անհրաժեշտ փոփոխություններն իրենց գործունեությունում: Հասարակության լայն խավերի կողմից որպես ճշմարտություն ընդունվող փաստը պարզապես հերքելը միայն կհաստատի հասարակության կարծիքը այն մասին, որ դատական մարմինները չեն կամենում օրինակ ծառայել և ազնվորեն ընդունել որոշակի խնդիրների առկայության փաստը: Քաղաքացիական հասարակությունը կարող է աջակցել՝ համապատասխան կոալիցիա ստեղծելով, որը կօգնի հաղթահարել ապագայում դատական համակարգի բարեփոխումներն իրականացնողների առջև հառած խոչընդոտները:

Չի կարելի նաև անտեսել հանրության շահը՝ մասնավոր հատվածում կոռուպցիայի սահմանափակման գործում: Իհարկե, խոսքը վերաբերում է որպես ապրանքներ և ծառայություններ մատուցող մասնավոր հատվածի և կառավարության միջև փոխհարաբերության համատեքստին: Սակայն ներկայումս մասնավոր հատվածը ավելին է, քան այդ: Հանրային միջոցների սեփականաշնորհման գործընթացն ընդարձակվում է և ռազմավարական նշանակության հանրային շահը դրվում է մասնավոր սեփականության և վերահսկողության ներքո: Ուստի, հասարակությունն էլ ավելի է շահագրգռված բարոյական բարձր նորմերի նվաճման գործում: Ավելին, զարգացող երկրներից շատերում մասնավոր հատվածը դիտվում է որպես զարգացման հիմնական շարժիչ ուժը: Կառավարության կողմից ձեռնարկված միջոցառումները հաճախ ձախողվում են, ուստի, տեսականորեն, մասնավոր հատվածը համարվում է այն ուժը, որը շուկայական հարաբերությունների շնորհիվ ի վիճակի կլինի իրականացնելու այն նպատակները, որը կառավարությանը չի հաջողվել: Սակայն, եթե շուկան աղտոտված է կոռուպցիայով, եթե շուկան անկայուն է և չի ապահովում ապրանքների և ծառայությունների անկախ գնագոյացումը, ապա շուկան չի կարողանա գործել ի շահ ողջ հասարակության:

Սույն տեղեկագիր-ձեռնարկը միայն առաջին փոքր քայլն է կոռուպցիայի սահմանափակման ճանապարհին: Ձեռնարկում ներկայացված է ծրագրային, կառուցվածքային, օրենսդրական վերահսկողության, ինստիտուցիոնալ բարեփոխումների և այլ նախաձեռնությունների ուսումնասիրությունը: Ինչպե՞ս պետք է վարվել այս ամբողջ տեղեկատվության հետ: Եթե որևէ երկրի ներսում անհատ քաղաքացիների խումբը ձգտում է քաղաքական օրակարգում դնել կոռուպցիայի սահմանափակման հարցը, ինչպիսի՞ քայլերի է պետք դիմել:

Քաղաքական իշխանության աղբյուրները և քաղաքական ազդեցությունը տարբեր են տարբեր համակարգերում, սակայն գոյություն ունեն մի շարք առաջարկություններ, որոնք կարող են կիրառվել զանազան սցենարներով: Ելման կետերից մեկը՝ ստեղծել «ազգային միաբանության աշխատանքային խումբ», որը մեկ կոալիցիայում կմիավորի կառավարության ներսում եղած բոլոր շահագրգիռ կողմերը (գործադիր իշխանություն, հանրային ծառայություններ, հետաքննության

մարմիններ, դատախազություն, դատական մարմիններ, կրթության և տեղեկատվության մարմիններ, ինչպես նաև այնպիսի խոցելի գերատեսչություններ, ինչպիսիք են՝ մաքսային, հարկային, գնումների/մատակարարումների ծառայությունները և տեղական ինքնակառավարման մարմինները)՝ կառավարությունում չընդգրկված այլ կողմերի հետ (քաղաքացիական հասարակություն, կրոնական առաջնորդներ, մասնավոր հատված, համապատասխան մասնագիտական միություններ, ինչպիսիք են իրավաբանների, աուդիտորների, հաշվապահների, բժիշկների և մանկավարժների միությունները): Այդպիսի խումբը կարող է.

- Հասնել համաձայնության, որ կոռուպցիան չափազանց կարևոր հարց է, որպեսզի լուծվի մեկ քաղաքական կուսակցության շրջանակներում. պետք է նվաճել բոլոր խոշոր քաղաքական խմբակցությունների աջակցությունը և աշխատել ընդհանուր համաձայնություն ստացած խնդիրների ուղղությամբ: Այնուհետև վերլուծել առկա դաշտը և բացահայտել բարեփոխման անհրաժեշտություն ունեցող ոլորտները, որպեսզի հնարավոր լինի մշակել ընդհանուր ծրագիր, որը կընդգրկի կարճ, միջին և երկարաժամկետ նպատակներ (ներառյալ հասարակության իրազեկության բարձրացման քարոզարշավը), որից հետո նշանակել հետագա գործողությունների և աշխատանքային խմբին հաշվետվությունների ներկայացման համար պատասխանատու անձանց:
- Հրապարակել աշխատանքային խմբի ստեղծման փաստը և նրա ընդհանուր ծրագիրը և հասարակության լայն խավերին հրավիրել մասնակցելու այդ գործընթացին: Ձգտել քաղաքական առաջնորդների կողմից ծրագրի աջակցությանը:
- Պարբերաբար անցկացնել աշխատանքային խմբի նիստեր և ապահովել դրանց պատշաճ հրապարակայնությունը, հատուկ ուշադրություն դարձնելով որոշակի «արագ հաղթանակների գրանցմանը»՝ հասարակության վստահությունը շահելու նպատակով:
- «Գործողությունների համազգային ծրագիրը» ներդնել ինտերնետային էջում և ներգրավել տեղական լրատվության միջոցները ձեռքբերված առաջընթացը և հաջող դեպքերը լուսաբանելու համար՝ կոռուպցիայի մասին միայն սկանդալային բամբասանքներ հրապարակելու փոխարեն:
- Քանի որ բարեփոխումների ծրագրերը ներառում են տարբեր նախարարություններ և զանազան դերակատարներ, հասնել նրան, որպեսզի կառավարությունը նշանակի որևէ ազդեցիկ նախարարի «գործընթացը կառավարող նախարարի» պաշտոնում, որի արդյունքում լինի մեկ քաղաքական դեմք, որը կունենա հստակ պատասխանատվություն և իրավասություն ողջ «անցուդարձ»-ին հետևելու համար:
- Հասնել «վերևից ներքև» և «ներքևից վերև» ճնշման գործադրման մասնավոր հատվածի ներսում և դրանից դուրս առկա կոռուպացված տարրերի հանդեպ:
- Ապահովել, որպեսզի բոլոր մասնակից կողմերն ընկալեն, որ սա երկարատև գործընթաց է և, չնայած «արագ հաղթանակների» հնարավորությանը, այն երկրներում, որտեղ կոռուպցիան չափազանց խորն է, ժամկետների կրճատումն անհնար է: Հակակոռուպցիոն ռազմավարություններից շատերը տապալվել են այս պարզ փաստը չհասկանալու պատճառով:

Այնուամենայնիվ, այսպիսի սցենարի իրականացման համար նախապայման է հանդիսանում իշխանությունների գործելու պատրաստակամությունն ու ունակությունը: Շատ երկրներում, քաղաքական կամքը բացակայում է և նախապատվությունը տրվում է հարմարվողական և կոռուպցիոն «ստատուս քվո»-ի պահպանմանը: Նման միջավայրում միամտություն կլինի՝ մտածել հակակոռուպցիոն շարժում սկսելու մասին: Սույն տեղեկագիր-ձեռնարկը գտնում է, որ ոչ: Նույնիսկ այդպիսի անխոստումնալից իրավիճակում կարելի է գտնել լուսավոր կետեր, որոնց շնորհիվ հնարավոր կլինի գլխավոր դերակատարների հետ սկսել հիմնավոր քննարկումներ, թե հասարակությունն ինչպես է ցանկանում ղեկավարվել, բացահայտել վարչակազմի ներսում բարեփոխումների պոտենցիալ «չենպիոներին» և ձեռք բերել նրանց աջակցությունը, ձևավորել «ազնվության և օրինականության կոդյակներ» թեկուզ մատակարարման մեկ գործողության, սեփականաշնորհման մեկ դեպքի կամ մեկ կառավարական գործակալության տեսքով: Ամբողջովին

կոռուպացված վարչակազմեր հազվադեպ են հանդիպում, ուստի չկոռուպացված կամ կոռուպցիան մերժող տարրերը կարող են հադիսանալ այն աղյուսներն ու շաղախը, որոնց շնորհիվ կկառուցվի փոփոխությունների ամուր պատը:

Մեկ անգամ ևս նշենք, որ հակակոռուպցիոն բարեփոխում՝ դրան հատուկ բոլոր գործընթացներով, ընթացակարգերով, այլընտրանքներով և տարբերակներով, իրականացնելու համար անհրաժեշտ է հիշել, որ այն երկարատև գործընթաց է: Այն պետք է բացահայտորեն աջակցվի վերևից, բարոյական բարձր նորմերով թելադրված վարքագիծն ու գործելակերպը պետք է ապահովվի և խրախուսվի բոլոր մակարդակների վրա: Ի սկզբանե, բարեփոխումը պետք է անդրադառնա միայն այն խնդիրներին, որոնք ի վիճակի է առավել արդյունավետորեն լուծել կամ որոնց լուծումը ավելացված արժեք է ենթադրում, չնոռանալով ժամկետների և հաջորդականության, ինչպես նաև պետության թափանցիկության և հաշվետվության նկատմամբ հասարակության վստահությունը կառուցելու մասին: Հակակոռուպցիոն արշավը պետք է դառնա բոլորի գործը:

Վերականգնման հիմնախնդիրը

Դեպի նոր ծնարտություններ կամ հին ծնարտությունների վերականգնում տանող ուղին պետք է նմանվի ավերված և նորացման պատրաստ աշխարհի միջև խարսխված Նոյյան տապանին. նախքան աղավաղում ուղարկելը, պետք է ուղարկել ագռավին, և չարագույժ ենթադրությունները պետք է նախորդեն ձիթենու ծյուղին:

Սամուել Թեյլոր Քոլերիջ

Ամեն օր թերթերը և եթեր արձակված նորությունները մեզ հիշեցնում են, որ շատ երկրներում կոռուպցիան այսօր դիտվում է որպես հույժ կարևորություն ունեցող խնդիր, իսկ նրա դեմ պայքարը՝ որպես տնտեսական աճի նախապայման: Կոռուպցիան վնասակար է թե սոցիալական, թե տնտեսական առողջության և թե բարեկեցության համար, երբ և որտեղ էլ տեղի ունենա, անկախ երկրի տնտեսական զարգացման աստիճանից: Կոռուպցիայի մասին հրապարակումները օրեցօր շատանում են: Սա ակնհայտորեն վկայում է, որ չնայած աշխարհի շատ երկրներում կոռուպցիայի սահմանափակման ջանքերին, իրականում այն ընդարձակվելու հակում ունի: Այն նաև ցույց է տալիս, որ կոռուպցիան բացառապես զարգացող երկրների հիմնախնդիրը չէ:

Նորմերն անկում են ապրում

«Արժեքների շուրջ եվրոպական վիճաբանությունների արդյունքում մեծամասնության մոտ կարող է կարծիք ստեղծվել, որ մենք կանգնած ենք «բարոյական ճգնաժամի» շեմին: Չլինելով միայն քաղաքական իշխանությունների հանդեպ վստահության ճգնաժամ, այն նաև վստահության ճգնաժամ է՝ ժողովրդավարական համակարգերի ներկայացուցչության և օրինականության հանդեպ. ճգնաժամ, որը լուրջ հետևանքներ կունենա հանրային ծառայությունների վրա և կարտացոլվի պետական հաստատությունների նկատմամբ հարգանքի կորստով և բարոյական ու դատական օրինակելի մոդելների բացակայությամբ»:

(Blymke and Bøhagen, Նորվեգիա)

«Անցած մի քանի տարիների ընթացքում Նիդեռլանդներն ակնառու եղան պետական կառավարման համակարգում ազնվության նկատմամբ անվստահության ընդգծված աճի»:

(Maas, Նիդեռլանդներ)

«...շատերն են համակարծիք ֆեդերալ կառավարության և նրա հաստատությունների հանդեպ հասարակության վստահության բացասական իրավիճակի առկայության մասին»:

(Gilman, ԱՄՆ)

«Էթիկան հանրային ծառայություններում. ընթացիկ հարցեր և գործելակերպեր» ՏՀԶԿ-ի պետական կառավարման հարցերին նվիրված վերլուծական հոդված N 14 (1966)

Եվրոպայում և Հյուսիսային Ամերիկայում տեղի ունեցած դեպքերը բացահայտորեն ցույց տվեցին, որ կոռուպցիան այն թեման չէ, որի շուրջ զարգացած արդյունաբերություն ունեցող երկրները կարող են բարոյագիտական դասեր տալ ուրիշներին: Դեռ ավելին, դասերը չեն սահմանափակվում այդքանով: Ինչպես ցույց է տվել Սյուզան Աքերմանը Իտալիայի օրինակի վրա, ժողովրդավարությունը և ազատ շուկայական հարաբերությունները կոռուպցիայի դեմ միանշանակ հակաթույն չեն: Վարչահրամայականից ժողովրդավարական համակարգ անցումը կաշառքների կրճատման պարտադիր պայման չէ, այլ պարզապես սահմանում է երկրի հասարակության վարքագծի նորմերը: Այն երկիրը, որն ընտրում է ժողովրդավարություն, սակայն չի ստեղծում և կիրարկում շահերի բախումը և ֆինանսական հարստացումները կառավարող օրենքներ, կաշառակերությունը՝ անձնական հարստացման մեծ ձգտման պատճառով, վտանգի տակ է դնում այդ երկրի նորաստեղծ փխրուն հաստատությունները: Այն երկիրը, որը ձգտում է ազատականացնել տնտեսությունը առանց պետության նմանատիպ բարեփոխման, հայտնվում է պաշտոնյաների կողմից նոր մասնավոր հարստության մեջ բաժին ունենալու ձգտման ռիսկի առջև:

Կարճ ասած, կոռուպցիայի խնդիրը «անցողիկ համակարգ է, այսինքն, այն յուրահատուկ է բոլոր հասարակարգերին՝ ֆեոդալիզմին, կապիտալիզմին, կոմունիզմին և սոցիալիզմին»:

Ինչևէ, եթե զարգացած արդյունաբերություն ունեցող երկրներում իրավիճակը լուրջ է, ապա զարգացող և անցումային տնտեսություն ունեցող երկրներում այն աղետալի է: Վերջինները ցավալի հայտնագործություն են արել. կառավարության կողմից ղեկավարվող և թելադրվող կենտրոնացված պլանային համակարգի միջոցով մարդկանց կյանքը բարելավելու ջանքերը ձախողվել են: Նույնիսկ «ասիական վագրերը», որոնց տնտեսությունները միառժամանակ կարծես թե արհամարում էին հիմնարար օրենքները, որոնց ենթարկվում էին մնացածները, համաձայնվել են ընդհանուր կարծիքին: Այժմ տարածված կարծիքն այնպիսին է, որ կայուն զարգացումը պետք է ղեկավարվի մասնավոր հատվածի, այլ ոչ թե կառավարության կողմից, իսկ կառավարությունը պետք է աջակցի գործընթացին: Կոռուպցիան խոցում է շուկայական տնտեսության սիրտը, աղավաղելով որոշումների կայացման գործընթացը և, արդյունավետ ու աշխատունակ անձանց փոխարեն, պարզևատրում է կոռումպացվածներին և խարդախներին: Կոռուպցիան վերելք է ապրում, չնայած այդ ոլորտին հասցված միջազգային և ազգային ամենահզոր հարվածներին:

Կասկած չկա, որ կոռուպցիան էլ ավելի է խորացնում ծայրահեղ աղքատության անդունդը: Չինաստանի ազգային աուդիտի բյուրոյի վերջին զեկուցման մեջ ասվում է, որ կոռուպցիան կլանում է կառավարության կողմից աղքատության վերահսկման համար նախատեսված միջոցների մոտավորապես մեկ հինգերորդը: 1997թ. մինչև 1999թ. առաջին կեսին կատարված ուսումնասիրությունները բացահայտել են, որ աղքատության նվազեցման հարցերով զբաղվող հիմնադրամներին հատկացված մոտավորապես 4,3 միլիարդ յուան (\$519 միլիոն) գումարը «հայտնվել է մասնավոր հաշիվների վրա, որը կազմում է ամբողջ գումարի 20,4 տոկոսը: Գողացված գումարի մեկ քառորդն օգտագործվել է գույք և մեքենաներ գնելու կամ ապօրինի վարկեր ֆինանսավորելու համար»: Ասվածին հակադրենք այն, որ մոտավորապես 42 միլիոն չինացիների կյանքի մակարդակը ցածր է աղքատության մակարդակից, այսինքն, մեկ անձի եկամուտը ցածր է սահմանված օրեկան 1 դոլարից:

Ամենալուրջ մարտահրավերը...

Ակնհայտ է, որ ժողովրդավարության դեմ ամենալուրջ մարտահրավերը նետված է նորաստեղծ ժողովրդավարական պետություններում..., որոնք հրաժարվել են ինքնակալական (ավտորիտար) համակարգից: Նրանցից շատերը ժողովրդավարության փորձ բոլորովին չունեն: Նրանց համար ժողովրդավարությունը միանգամայն նոր երևույթ է: Ժողովրդավարության ցանկացած անհաջողություն ժողովրդին հիշեցնում է, թե որքան ավելի լավ էր կյանքը ինքնակալական համակարգում: Սակայն, կյանքն այնքան վատ ու այնքան կոռումպացված էր, որ քչերն են ցանկանում վերադառնալ: Ժողովրդավարության հաղթանակի համար պայքարի և ինքնակալության վերադառնալու միջև այլընտրանքի դեպքում, մեծամասնությունը սեղմած ատամներով շարունակում է հուսալ, որ իրենց զոհաբերությունը ի վերջո անիմաստ չի լինի եթե ոչ իրենց, ապա իրենց երեխաների համար: Նրանք մեծացել են կոռուպցիայի հետ միասին: Նրանք հարմարվել են դրան և սովորել են ապրել դրա հետ և հարմար պահին այն շրջել իրենց օգտին: Լայն տարածում գտած կոռուպցիան նորություն չէ նրանց համար, սակայն նորություն է այն, որ ժողովրդավարության պայմաններում ավագակախումքը փոխվում է, օրենքն ու կարգուկանոնը անկում է, մինչդեռ հանցագործությունն ավելանում է, նորաստեղծ հարստությունը արտահանվում է և շատերը հայտնվում են ավելի վատ կացության մեջ քան նախկինում էին: Եթե իրավիճակը շուտափույթ չի շտկվում, նախկին ռեժիմների հանդեպ տածած նրանց արհամարհանքը վերածնվում և ուղղվում է նոր քաղաքական ղեկավարների և հաստատությունների հանդեպ: Եթե բնում չխեղդվեն, ժողովրդավարական ձգտումները կարող են գերիշխել և ի վերջո բարեփոխել հանրային հատվածը:

Ջերալդ Ե. Քայլեն «Կոռուպցիայի համատարած բնույթը», 1996թ.

Ի՞նչ սխալ է տեղի ունեցել: Ինչու՞ է կոռուպցիան անընդհատ և նորանոր տեսակներով ի հայտ գալիս:

Այս հարցերի պատասխանները կարող են հայտնաբերվել երկու բնագավառներում, որոնք արտացոլված են սույն տեղեկագիր-ձեռնարկում: Առաջինը՝ հասարակության արժեքների արժեզրկումն է, երբ մարդկանց մեծամասնության համար անձնական բարոյական նորմ է ընդունվում նյութական կարգավիճակի նախապատվությունը՝ ընդհանուր հանրային շահի և

սոցիալական պատասխանատվության նկատմամբ: Երկրորդը՝ թափանցիկության և հաշվետվության բացակայությունն է պետական հատվածում: Շատ երկրներում տարածված է այն կարծիքը, որ հանրային ծառայության ոլորտը հասել է փակուղու. հանրային հատվածի տարրերից, ինչպես նաև դրանց հետ գործ ունեցող մասնավոր հատվածի կազմակերպություններից շատերը կոռումպացված են: Հասարակությունը և պաշտոնյաները վերջիններիս գոյության միակ նպատակը համարում են ավելի բարձրաստիճան պաշտոնյաների փառասիրական քաղաքական ձգտումներին ծառայելը, որի արդյունքում իրենք էլ կարող են առաջ գնալ: Հասարակության առջև հաշվետու լինելը հռետորական բնույթ է ստացել, որն իրականացվում միայն խորհրդարանին զեկուցելիս կամ ՄԱԿ-ում ելույթներ կարդալիս: Իրավիճակի մեծան կարագիրը, միգուցե, անարդարացի է շատերի համար, սակայն վերոհիշյալ կարծիքը համատարած է:

Կոռուպցիայի սահմանումը

Հասարակ խոսքերով՝ կոռուպցիան վստահված լիազորությունների չարաշահումն է, հանուն մասնավոր շահի: Մինչդեռ, ոչ շատ վաղուց, անգամ միայն «կոռուպցիա» բառի հիշատակումը խստիվ արգելված էր պրոֆեսիոնալ և քաղաքական շրջաններում: Այդ բառը հազվադեպ էր հայտնվում թերթերում և հազվադեպ էր նշվում տնտեսագետների կողմից, չնայած քաղաքագետները սկսել էին հետաքրքրություն ցուցաբերել այդ երևույթի նկատմամբ:

Կոռուպցիայի մասին նորմատիվային փաստաթղթերը պահանջում են որոշակի տեսակետի, «ազնվության» նորմի և, առանձին դեպքերում, կոռուպցիայի գործողության մոդելի առկայություն: Սույն տեղեկագիր-ձեռնարկի սահմաններում «կոռուպցիան» վերաբերում է պետական հատվածի պաշտոնյաների՝ քաղաքական գործիչների կամ պետական ծառայողների, կամ նրանց մտերիմների վարքագծին, որի շնորհիվ նրանք ոչ պատշաճ և ապօրինի ձևով հարստանում են, չարաշահելով իրենց վստահված իրավասություններն ու դիրքը:

Սույն տեղեկագիր-ձեռնարկը հիմնական շեշտը դնում է վարչական, այլ ոչ թե զուտ քաղաքական կոռուպցիայի վրա, ուշադրությունը կենտրոնացնելով այն անհատների գործունեության վրա, ովքեր, որպես քաղաքական գործիչ կամ պետական պաշտոնյա, իրենց դիրքում վերահսկում են գործունեության տարբեր ոլորտներ կամ որոշումներ:

Սույն տեղեկագիր-ձեռնարկում քննարկված երևույթներն ընդգրկում են հասարակության համար բացասական հետևանքներ ունեցող, մասնավոր հատվածում առկա կոռումպացված վարքագիծն առանձին, ինչպես նաև հանրային ծառայությունների ոլորտում առկա վարքագծի հետ փոխկապակցված, նախկինում բացառապես պետական համարվող գործունեության ոլորտների առաջին սեփականաշնորհումների և մասնավոր հատվածին դրանց փոխանցման, ներառյալ մասնավոր հատվածի ձեռքում հանրային արտադրանքի (օր.՝ ջրի, էլեկտրաէներգիայի) մատակարարման մասնակի կամ ամբողջական մենաշնորհի հայտնվելու համատեքստում:

Քանի՞ տարեկան է կոռուպցիան

1997թ. դեկտեմբերին հաղորդվեց, որ հոլանդացի հնէաբանների մի խումբ Սիրիայի Ռաքքա բնակավայրի մոտ հայտնաբերել է մոտ 150 սեպագիր արձանագրություններ, որոնք վկայում են, որ մ.թ.ա. 13-րդ դարում այդ վայրում գտնվել է ասորական քաղաքակրթության վարչական կենտրոնը: Հայտնաբերվել էր նաև հատուկ արխիվ, որը կարելի է համարել արդի «Ներքին գործերի նախարարության» արխիվների համարժեքը, և պարունակում էր տվյալներ կաշառակեր աշխատակիցների մասին, ներառյալ բարձրաստիճան պաշտոնյաների և Ասորեստանի արքայադուստրերից մեկի անունները:

«ԵՄ անդամ երկրներում կոռուպցիայի կանխարգելման միջոցառումները» Եվրոպառլամենտի աշխատանքային փաստաթղթից, 1998թ.

Վարչական կոռուպցիա

Գոյություն ունի վարչական կոռուպցիայի երկու միանգամայն տարբեր կատեգորիաներ. առաջինը տեղի է ունենում այնտեղ, որտեղ ծառայությունները կամ պայմանագրերը տրամադրվում են «օրենքի համաձայն» և երկրորդը՝ որտեղ գործարքներն «օրենքին դեմ են»: Առաջին դեպքում պաշտոնյան ապօրինի եղանակով անձնական եկամուտ է ստանում մի աշխատանքի համար, որը, ըստ օրենքի, հենց ինքն էլ պետք է կատարեր: Երկրորդ դեպքում կաշառքը տրվում է այնպիսի ծառայությունների դիմաց, որոնց մատուցումը պաշտոնյայի կողմից արգելված է օրենքով: «Ըստ օրենքի» և «օրենքի դեմ» տեսակի կոռուպցիան կարող է առաջանալ կառավարական հիերարխիայի բոլոր մակարդակներում և, ծավալով ու թողած հետևանքներով, տատանվել «խոշորագույն կոռուպցիայից» մինչև մանրը:

Գործնականում, հասարակության վերաբերմունքը կարող է չհամընկնել վարչական կոռուպցիայի իրավական սահմանումներին, նույնիսկ մերժել այդ սահմանումը: Եթե հասարակական կարծիքը և իրավական սահմանումը չեն համընկնում, պաշտոնյաները, ամենայն հավանականությամբ, կգործեն հասարակական կարծիքին համապատասխան, այսպիսով ոտնահարելով օրենքը: Հետևաբար, չափազանց կարևոր է կոռուպցիայի հնարավոր վնասների մասին հասարակությանն իրազեկ պահելը և լուսաբանելը:

Ինչպիսի՞ վնաս է հասցնում կոռուպցիան

Կոռուպցիան վնասակար է մի պարզ պատճառով. այն է՝ կարևոր որոշումները կայացվում են քողարկված շարժառիթներից ելնելով, հաշվի չառնելով դրանց հետևանքներն ավելի լայն հասարակության համար: Եվրոհամաձայնագրի Զարգացման դեպարտամենտի նախկին գլխավոր տնօրեն Դիտեր Ֆրիշը նշել է, որ կոռուպցիան բարձրացնում է ապրանքների և ծառայությունների գները, մեծացնում է երկրի պարտքը (և հետագա սերունդներին է փոխանցում պարտքի սպասարկման ապագա ծախսերը), ցածրորակ ապրանքների մատակարարման և ոչ պատշաճ կամ ոչ պիտանի տեխնոլոգիաների ձեռքբերման պատճառով հանգեցնում է նորմերի իջեցմանը, և, արդյունքում, ծրագրերն ընտրվում են ավելի շատ կապիտալի (որն ավելի շահավետ է կոռուպցիան նախաձեռնողի համար), քան աշխատուժի (որն ավելի օգտակար է զարգացման տեսանկյունից) հիման վրա: Ֆրիշը մատնանշում է, որ երբ տնտեսական առումով անկենսունակ ծրագրերի իրականացման նպատակով որևէ երկիր մեծացնում է իր պարտքը, լրացուցիչ պարտքն ընդգրկում է ոչ միայն կոռուպցիայի հետ կապված 10-20 տոկոս լրացուցիչ ծախսերը, այլ ամբողջ ներդրումն ուղղվում է անարդյունավետ և ոչ պիտանի ծրագրերի իրականացումը սկսելու համար անհրաժեշտ անօրինական որոշումների կայացմանը:

Կոռուպցիայի վերահսկման անհնարինության դեպքում այն կարող է սպառնալ ժողովրդավարական հաստատությունների և շուկայական տնտեսությունների կենսունակությանը: Կոռումպացված միջավայրում միջոցներն ուղղվում են ոչ արտադրական ոլորտներին՝ ոստիկանությանը, զինված ուժերին և հասարակության վերահսկողության և ճնշման այլ մարմիններին, քանի որ վերին խավը ձգտում է պաշտպանել ինքն իրեն, իր դիրքերը և նյութական հարստությունը: Կիրառվում են նոր օրենքներ և այլ պայմաններում սոցիալ-տնտեսական զարգացման համար մատչելի միջոցներն են ուղղվում անվտանգության հետ կապված ծախսերին: Սա, իր հերթին, կարող է հանգեցնել ժողովրդավարական հաստատությունների թուլացմանը, քանի որ ներդրումների փոխարեն, ֆինանսական եկամտի հիմնական աղբյուր է հանդիսանում կոռուպցիան: Դրա հետևանքով քայքայվում է կառավարության և, ի վերջո, պետության օրինականությունը:

Եթե սա է պատկերը մակրո մակարդակի վրա, ապա միկրո մակարդակի վրա պատկերն ավելի անմխիթար է: Հնդկաստանի «The Times of India» թերթի մեկնաբանը հազարամյակն ամփոփելով, նշել է.

«Թափանցիկ կանոնների և դրանց պատշաճ կիրարկման բացակայությունը հանդիսանում է հիմնական պատճառը, որ շնորհաշատ հնդիկները չեն կարողանում առաջ գնալ Հնդկաստանում: Բայց, օրենքի իշխանության վրա հիմնված արևմտյան հասարակարգերում հայտնվելուն պես, շնորհաշատ հնդիկները թռիչք են կատարում: Այդ հասարակարգերում բոլոր մարդիկ խաղում են նույն կանոններով, բոլորն էլ ունեն զարգանալու ազատություն՝ առանց խեղդամահ անող

կարգավորման: Ահա թե ինչու, հնդիկները հաջողության են հասնում այն երկներում, որտեղ իշխում են սպիտակները և ծախողվում են սեփական երկրում: Սա դարի ամենատխուր պատմությունն է»:

Վերջին 9 տարիների ընթացքում Ջամբիան 1% աճ է գրանցել

Ջամբիայի համալսարանի պրոֆեսոր Վենքաթեշ Սեշամանին նշել է, որ վերջին 9 տարիների ընթացքում Ջամբիան գրանցել է փոքր և աննկատելի կայուն աճ: Հարցազրույցներից մեկում պրոֆեսոր Սեշամանին հայտնել է, որ Ջամբիան գրանցել է միայն 1% աճ նախատեսված 6%-ի փոխարեն: Նման իրավիճակը նա վերագրել է տատանումներին, երբ որոշակի պահին ձեռքբերված փոքր-ինչ դրական աճին նախորդել են տարիների շարունակ գրանցված բացասական զարգացումները... դրամաշնորհներից ստացված եկամուտները կրճատվել են մասնավորապես Ջամբիայի և դոմորների միջև հարաբերությունների պատճառով, քանի որ վերջիններս, կառավարության նկատմամբ վստահության բացակայության և կոռուպցիայի համար մեղադրանքների պատճառով, կոշտ պայմաններ էին պարտադրում:

Վկայակոչելով Թափանցիկության միջազգային խարտիան, պրոֆ. Սեշամանին նշեց, որ Ջամբիայում կոռուպցիայի մասին հասարակական կարծիքի ցուցանիշը բարձր է: Նա կառավարությանը խորհուրդ տվեց գործադրել լրացուցիչ ջանքեր, սատարելու կառավարման օրինական եղանակներին՝ ընդհուպ մինչև սեփական ծախսերի մասին փաստերի բացահայտման միջոցով թափանցիկության ապահովումը:

Պրոֆ. Սեշամանին ասեց նաև, որ գոյություն չունի կառավարության ծախսերի հստակ դասակարգում: Օրինակ երկրի նախագահի ներկայացուցչական ծախսերը դասակարգված են օրենքով և սահմանադրությամբ նախատեսված «այլ» ծախսերի դասում:

«Ջամբիայի փոստ», Լուսակա, 2000թ. մարտի 20

Ազդեցությունը մասնավոր հատվածի զարգացման վրա

Ժամանակակից աշխարհում տարածում գտած տեսակետն այն է, որ նախկինում կառավարության կողմից ղեկավարվող զարգացման ծրագրերը չարաշահվել են և ավելի շատ վատնումների տեղիք են տվել, քան նվաճումների: Անհրաժեշտ է ունենալ հզոր պետություն, սակայն նրա պարտականությունները և կառուցվածքը պետք է հստակ լինեն: Պետությունը պետք է ապահովի կենսական անհրաժեշտության ծառայություններ, որոնք անհրաժեշտ են մասնավոր հատվածի բարգավաճման համար, սակայն չպետք է փորձի մրցակցել մասնավոր հատվածի հետ և ոչ էլ, եթե դրա համար չկան բացահայտ սոցիալական պատճառներ, ստանձնի պարտականություններ, որոնք մասնավոր հատվածը կարող է իրականացնել ավելի արդյունավետ ձևով:

Այսպիսով, եթե մասնավոր հատվածն է առաջնորդում զարգացման գործընթացը, ապա ինչպե՞ս է ազդում կոռուպցիան այն միջավայրի վրա, որտեղ գործում է մասնավոր հատվածը: Առաջինը և ամենակարևորը՝ այն ծնում է անորոշություն. կհարգվե՞ն կնքված պայմանագրերը, վիճաբանությունները կհարթվե՞ն անկողմնակալ և գիտակ միջնորդ դատավորների կողմից, պաշտոնյաների ապագա որոշումները կլինե՞ն բավականաչափ կանխատեսելի: Անորոշություն պատճառելու հետ մեկտեղ, կոռուպցիան մեծացնում է նաև ռիսկը, իսկ ռիսկի մեծացմանը զուգահեռ, մեծանում են նաև ներդրողների ավելի մեծ և ավելի արագ եկամուտներ ունենալու ակնկալիքները: Ավելին, կոռումպացված հարաբերությունների պատճառով, նոր դերակատարները դուրս են մնում խաղից, որը խոչընդոտում է մասնավոր հատվածի աճին:

Կոռումպացված ռեժիմները մասնավոր հատվածին պարտադրում են կառավարման ծայրաստճան խիստ պահանջներ: Օրինակ, 1994թ. Ուկրաինայում ձեռնարկությունների շրջանում անցկացված հարցման արդյունքում պարզվեց, որ ձեռնարկությունների ղեկավարները, միջին հաշվով, իրենց ժամանակի 28%-ը ծախսել են կառավարության հետ գործ ունենալու վրա, որը 1996թ. հասավ 37%-ի: Ավելորդ բյուրոկրատական խոչընդոտներ վերացնելը, իհարկե, չի կատարվում միայն կոռուպցիայի կրճատման, այլ, որն ավելի կարևոր է՝ նոր բիզնեսների խթանման նպատակով, որպեսզի անցում կատարվի դեպի մասնավոր հատված և խրախուսվեն նոր արտադրական ներդրումները:

Ազդեցությունը օտարերկրյա ներդրումների վրա

Մասնավոր հատվածի զարգացումն արագացնող կարևորագույն գործոններից մեկը օտարերկրյա ներդրումների (ՕՆ) հոսքի ավելացումն է: Իսկ ինչպե՞ս է ազդում կոռուպցիան ՕՆ-ի վրա: Վերջերս կատարված հետազոտության ընթացքում, Հարվարդի համալսարանի Քեննեդիու անվան կառավարման դպրոցի պրոֆեսոր Շանգ-Ջին Վեյը 1990-91թթ. ընթացքում ավանդական սկզբնաղբյուր հանդիսացող 14 երկրների կողմից մոտավորապես 45 երկրներում կատարված երկկողմանի ներդրումները ուսումնասիրելով, ապշեցուցիչ փաստեր հայտնաբերեց: Նա համեմատեց կոռուպցիայի մակարդակները և սահմանային հարկային տոկոսադրույքները և եզրահանգեց, որ ըստ Թրանսփարենսի Ինդեքսի-ի կոռուպցիայի ընկալման ինդեքսի, կոռուպցիայի մակարդակի մեկ լրիվ կետով աճը հանգեցնում է ՕՆ-ի հոսքի 16% կրճատման, որը մոտավորապես հավասարազոր է սահմանային հարկային տոկոսադրույքի 3%-կետով աճին: Այլ խոսքերով, ընդունող երկրների կառավարություններում կոռուպցիայի մակարդակի խորացումը՝ սկսած Սինգապուրից (մոտավորապես 0%) մինչև Մեքսիկա (այդ պահին 6,75%), նշանակում է սահմանային հարկային տոկոսադրույքի 21% աճ օտարերկրյա ներդրողների համար: Դա, իր հերթին, բավական է ՕՆ-ի հետ կապված երկրի ակնկալիքները ամբողջովին տապալելու համար: Վեյի աշխատությունն առաջարկում է կոռուպցիան դիտել որպես մասնավոր հատվածից զանձվող լրացուցիչ կամ ոչ պաշտոնական հարկ: Այնպիսի հարկ, որից զգուշանում են օտարերկրյա ներդրողները և որի նկատմամբ ունեն խիստ բացասական վերաբերմունք: Այսպիսով, եզրակացությունը պարզ է. եթե որևէ երկիր ցանկանում է ներգրավել ՕՆ-ի ցածր հոսքեր, պետք է ունենա կոռուպցիա և ներդրողներից զանձի ապօրինի հարկեր:

Կարող է հարց ծագել. ի՞նչ Արևելյան Ասիայի «վագրերը»: Նրանց կոռուպցիան զգալի չափերի է հասնում, սակայն արտառոց աճ է գրանցվել: Ինչ է, Արևելյան Ասիայում օտարերկրյա ներդրողները չե՞ն զգուշանում կոռուպցիայից: Վեյը եզրահանգում է, որ գոյություն չունի որևէ ապացույց, որ Արևելյան Ասիայում ներդրողներն ավելի պակաս են զգուշանում կոռուպցիայից, քան որևէ այլ երկրում: Նա նշում է, որ մասնավորապես Չինաստանում, չնայած տարեկան ներհոսքի մեծ չափին, վերջին 10 տարիների ընթացքում, հատկապես Հոնգ Կոնգում, դրա ավելի քան 60%-ը եղել է արտասահմանից: Այսպիսով, նա եզրակացնում է, որ Չինաստանը չի կարող դիտվել որպես ընդունող երկրի օրինակ: Խոշորագույն 10 սկզբնաղբյուր երկրների, որոնք բոլորն էլ ՏՀԶԿ անդամ են, կողմից կատարված ՕՆ-ի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ նրանց ներդրումները բավականին փոքր մաս են կազմում Չինաստանում կատարված ընդհանուր ՕՆ-ում:

Այս փաստերը հաստատվել են 1999թ. հոկտեմբերին Ռիսկի վերահսկման խմբերի կողմից մասնավոր հատվածի առաջատար ներկայացուցիչների հարցման արդյունքներով, որոնք ցույց էին տալիս, որ ԱՄՆ ներդրողները երեք անգամ ավելի շատ են հակված ներդրումներ կատարել մարդու իրավունքները չպաշտպանող երկրներում, քան բարձր մակարդակի կոռուպցիա ունեցող երկրում:

Փոքր կաշառքները մեծ վնաս են հասցնում Քենիայի ճանապարհներին

Մալաբիա, Քենիա. Երեկ Տրանսաֆրիկա մայրուղով Քենիայից դեպի սահմանային քաղաք ընկած փոշոտ ճանապարհին Ֆրենսիս Քուրիայի բեռնատարը ուժեղ ցնցվեց: Ակոսներն այնքան շատ էին, որ ասֆալտը կարծես ճխլված ու ճզմված մածուկ լիներ:

Միգուցե՞, վնասը հասցվել էր վատ շինարարության պատճառով: Սակայն, նույնիսկ ամենալավ կապալառումն ի վիճակի չի կառուցելու այնպիսի մայրուղի, որով պարբերաբար դեպի Արևելյան Աֆրիկա են ուղղվում գերբեռնված բեռնատարներ: Տրանսպորտի աշխատակիցներն ասում են, որ սովորաբար գերբեռնում են բեռնատարները, քանի որ վճարում են քաշը վերահսկող պաշտոնյաներին, որոնք նախատեսված են հանրային մայրուղիները պաշտպանելու համար: Քուրիայի պետը՝ Անվար Բայուսուֆը ասեց, որ մինչև վերջերս նա իր բեռնատարները սովորաբար գերբեռնում էր 50%-ով...

Կոռումպացված գործողությունների արդյունքում տրանսպորտի աշխատակիցները ստանում են ահռելի շահույթներ, այն աստիճանի ավերելով ճանապարհները, որ Քուրիան ստիպված էր արագությունը դանդաղեցնել և հասցնել հետիոտնի արագությանը, որպեսզի անցներ քարուքանդ եղած մայրով: Այսպիսի ճանապարհների պատճառով ժամանակի կորստի և մեքենաների վնասի հետ կապված տնտեսական ծախսերը վիթխարի են: Երկու տարի առաջ Միջազգային արժույթային հիմնադրամը հրաժարվեց Քենիային վարկեր տրամադրելուց, մասնավորապես այն պատճառով, որ կոռուպցիան հասել էր այնպիսի արտառոց չափերի, որ արգելակում էր ազգային տնտեսությունը: Այդ ժամանակից ի վեր, Քենիան կոռուպցիայի

կրճատման միջոցառումներ է ձեռնարկել: Այժմ բեռնատարների գերբեռնումն արգելված է: «Այլևս ոչ մի գերբեռնում» - ասում է Բայուսուֆը: «Ես բավականին շատ բեռնատարներ ունեմ և չեմ կարող ռիսկի դիմել: Գիտե՞ք, ինչու եմք այդ անում: Որովհետև ՄԱԶ-ին այլևս չենք կարողանում խորամանկել»: Սակայն անհնար է մեկ գիշերվա ընթացքում արմատախիլ անել կոռուպցիան: Մարդիկ դրամական պարզևատրություն են ակնկալում իրենց աշխատանքը կատարելու դիմաց. «Մի փոքր բան տվեք»: Աֆրիկայի ճանապարհների վրա Քուրիային հաճախ են կանգնեցնում ոստիկանները և դրամական գումարներ պահանջում: Այս անգամ, ինչպես նա է ասում, նրա բախտը բերել է, քանի որ սպիտակ արտասահմանցի է նստած մեքենայում. ոստիկանները հարգանքով են վերաբերում սպիտակներին և չեն կանգնեցնում մեքենան: Նույնիսկ հետզադուրային Աֆրիկայում սպիտակ մարդիկ շարունակում են արտոնյալ վերաբերմունք ունենալ: Ամբողջ մայրուղու երկայնքով կաշառակերությունն արմատներ է գցել: Քուրիան երբեք չի վճարում քաշը վերահսկող պաշտոնյային. նրա փոխարեն Բայուսուֆն ուղարկում է «քլիրինգային գործակալներ», որոնք, նախքան բեռնատարի ժամանելը, կատարում են վճարները: Իհարկե, մարդասիրական օգնության կազմակերպությունները և ՄԱԿ-ի գործակալությունները, ինչպես օրինակ՝ Համաշխարհային պարենի ծրագիրը, որոնք հաճախ ֆինանսավորվում են միջազգային դոնորների կողմից, չեն կաշառում դոնորներին՝ գումարները փոխհատուցելու համար: «Դրա փոխարեն մենք վարձում ենք քլիրինգային գործակալներ» - ասում է Քենիայի Մոմբազա նավահանգստում գտնվող Համաշխարհային պարենի ծրագրի աշխատակից Ջոերն Լոուզը: Քլիրինգային գործակալները կատարում են իրենց կեղտոտ գործը, իսկ գումարը գրանցվում է որպես վարչական ծախս:

«Philadelphia Inquirer», 2000թ. ապրիլի 26

Միջոց է կոռուպցիան վատ

Ոմանք կարող են փաստարկներ բերել այն մասին, որ կոռուպցիան կարող է բարենպաստ հետևանքներ ունենալ որպես պետական գործերին և վարչարարության ոլորտում ոչ ուժային մասնակցության միջոց, երբ քաղաքական ուղիները փակ են, կամ որպես պետական պաշտոնյայի և քաղաքական գործչի միջև հնարավոր կործանարար լարվածության թուլացման միջոց, երբ նրանք միավորվում են ակնհայտորեն նշմարվող սեփական շահի շուրջ:

Սակայն հակառակ փաստարկներն առավել ընդունելի են: Դրանց հիմքում ընկած է այն փաստը, որ կոռուպցիան՝ միջոցների տեղաբաշխման, արտադրության և սպառման ոլորտների վրա թողած հետևանքների պատճառով, առաջացնում է տնտեսական արդյունավետության անկում և վատնում: Կոռուպցիայի հետևանքով ձեռքբերված եկամուտները, իհարկե, չեն փոխանցվում ներդրումների ոլորտ, քանի որ զարտուղի ճանապարհներով ստացված գումարները կամ վերածվում են նկատելի ծախսերի, կամ փոխանցվում են օտարերկրյա բանկային հաշիվների վրա: Վերջինս հանդիսանում է երկրի ներքին տնտեսությունից կապիտալի արտահոսք: Դեռ ավելին, կոռուպցիան առաջ է բերում միջոցների անարդյունավետ բաշխում՝ թույլատրելով կաշառելու առավել ունակ, սակայն պակաս անարդյունավետ կապալառուին ստանալ պետական պայմանագրերի իրականացման հնարավորություն: Բացի այդ, քանի որ կաշառքների արժեքն ընդգրկվում է արտադրված ապրանքների գնում, պահանջարկը ձեռք է բերում կրճատման հակվածություն, արտադրության կառուցվածքը աղավաղվում է, իսկ սպառումը նվազում է արդյունավետության մակարդակից ցածր: Ի վերջո, կոռուպցիան նվազեցնում է հասարակ ժողովրդի ընդհանուր բարեկեցությունը:

Ստորև թվարկված կետերը համառոտ նկարագրում են կոռուպցիայի հետևանքները.

- Կոռումպացված գործողությունը հանդիսանում է պետության կողմից նախատեսված նպատակների նվաճման ձախողում (օր.՝ պաշտոնների նշանակման ոլորտում կոռուպցիան առաջացնում է արդյունավետություն անկում և վատնում, բուհական սակավաթիվ տեղերի տեղաբաշխման ոլորտում կոռուպցիան խափանում է սուղ հնարավորությունների լավագույն օգտագործումը և այլն):
- Կոռուպցիան աղտոտում է այն միջավայրը, որտեղ պետք է գործի մասնավոր հատվածը՝ տանելով դեպի անկանխատեսելի հանգամանքներում արագ (և չափազանց մեծ) շահույթի ստացման, կամ օտարերկրյա ներդրումների խափանման, կամ տվյալ ոլորտում նոր ընկերությունների հնարավոր ստեղծման բացառման, այսպիսով, կրճատելով մասնակցության աստիճանը և մասնավոր հատվածի զարգացումը:

- Կոռուպցիան հադիսանում է վարչարարության արժեքի բարձրացում (հարկատուին ստիպված է տվյալ ծառայության դիմաց վճարել մի քանի անգամ ավելի):
- Եթե կոռուպցիան ստանում է մադարիչի ձև, ապա հանգեցնում է հասարակական նպատակներով օգտագործման համար նախատեսված ընդհանուր գումարի նվազեցման:
- Կոռուպցիան «ապականող» հետևանք է ունենում վարչական ապարատի վրա, քայքայելով անկաշառելիության բարձր նորմերին հետևելու համար անհրաժեշտ արիությունը (բարոյականության անկում. յուրաքանչյուր անհատ երկնտում է, թե ինչու հենց ինքը պետք է հանդիսանա բարոյականության միակ ջատագովը):
- Հասարակության կողմից կառավարության ներսում նկատվող կոռուպցիան նվազեցնում է հարգանքը գործող իշխանությունների նկատմամբ, հետևաբար նաև հավատը՝ կառավարության օրինականության հանդեպ:
- Եթե համընդհանուր կարծիքն այն է, որ բարձրաստիճան քաղաքական գործիչները և պետական պաշտոնյաները կոռումպացված են, ապա հասարակությունը չի տեսնում որևէ տրամաբանական պատճառ, թե ինչու ինքն էլ չի կարող օգտվել ընդհանուր սեղանից:
- Ժողովրդականությունը չվայելող որոշումներ կայացնելու դժկամությունը քաղաքական մակարդակի վրա խոչընդոտում է զարգացումը (կոռումպացված պաշտոնյան կամ քաղաքական գործիչը էգոցենտրիկ անձնավորություն է, որը դժվար թե վտանգի սեփական շահերը՝ հանուն հեռավոր ապագայում երկրի ստանալիք շահերի):
- Կոռուպցիան հանգեցնում է արտադրողականության էական կորստի, քանի որ զգալի ժամանակ ու ջանք է նվիրվում համակարգը խորամանկելու և խաբելու համար անհրաժեշտ կապերի ստեղծմանը՝ սեփական գործի նկատմամբ վստահության անաչառ բարձրացման և ամրապնդման փոխարեն:
- Քանի որ կոռուպցիան իրենից ներկայացնում է ինստիտուցիոնալիզացված անարդարություն, ապա անխուսափելիորեն հանգեցնում է դատական գործերի և կեղծված մեղադրանքների, որոնց պատճառով նույնիսկ ամենաազնիվ պաշտոնյան կարող է շանտաժի ենթարկվել:
- Որոշ երկրներում կոռուպցիայի առավել տարածված ձևը «արագ փող» կամ «կաշառված գումարներ» ստանալու ձևն է, որի պատճառով որոշումներ կայացնելիս կշեռքի նժարը թեքվում է դեպի փողը, այլ ոչ թե՝ մարդկային կարիքները:

Կոռուպցիան և մշակույթը. իսլամական տեսակետը

Հատված 1990թ. հուլիսի 31-օգոստոսի 5 Կահիրեում տեղի ունեցած իսլամական երկրների արտաքին գործերի նախարարների 19-րդ խորհրդակցության «խաղաղություն, փոխկախվածություն և զարգացում» թեմայով միստի նյութերից.

Հոդված 23

(ա) Իշխանությունը վստահություն է, ուստի դրա չարաշահումը կամ չարամիտ օգտագործումը՝ ի վնաս մարդու հիմնական իրավունքների պաշտպանության, բացարձակապես արգելված է:

(բ) Ամեն ոք իրավունք ունի ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն մասնակցելու իր երկրի պետական գործերի կառավարմանը: Յուրաքանչյուր տղամարդ իրավունք ունի նաև գրավելու պետական պաշտոն՝ Շարիաթի դրույթների համաձայն:

Ի՞նչն է կոռուպցիայի պատճառ հանդիսանում

Ոմանք համոզված են, որ այս խնդրի հիմքում ընկած է աղքատությունը: Եթե չլիներ աղքատություն, չէր լինի նաև կոռուպցիա: Սակայն, եթե նույնիսկ աղքատությունն է հիմնական պատճառը, այն միակը չէ: Հակառակ դեպքում, ինչպես բացատրել հարուստ, բարգավաճ երկրներում բռնկված սկանդալները, որոնցից միայն մի քանիսն են ներառում «աղքատ» կամ «կարիքավոր» բնութագրվող անձանց: Փաստորեն, աղքատությունը հավասարեցվում է

անագնվությամբ. այս գաղափարը ենթարկվում է խիստ քննադատության և այդ անհիմն կապը դիտվում է որպես ընդհանուր զրպարտանք բոլոր աղքատների հանդեպ: Չի կարելի նաև համարել, որ բանկային համակարգում մանիպուլյացիա կատարողները, որոնք տալիս են «չաշխատող վարկեր» և ոչինչ չկասկածող հասարակության կողմից դրված ավանդներով կնքում են «ինսայդերային» (ներքին տեղեկությունների օգտագործմամբ) գործարքներ, տառապում են աղքատությունից: Հետևաբար, կոռուպցիան երկսայր թուր է. այն կարող է առաջանալ հարստության և լիության պայմաններում, ինչպես նաև դրանց բացակայության պատճառով:

Համաշխարհային բանկի կողմից իրականացված ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ Աֆրիկայի առաջնորդների կողմից կոռուպցիայի ճանապարհով դիզած հարստությունը պահվում է եվրոպական բանկերում և հասնում է մի քանի միլիարդ ԱՄՆ դոլարի: Այդ առաջնորդներից ոչ մեկը չի կարող բնութագրվել որպես աղքատության զոհ: Ինչևէ, թալանելով ազգային հարստությունը, նրանք էլ ավելի են խորացնում իրենց ժողովրդի աղքատության մակարդակը: Հանրային ծախսերի մասին որոշումները կայացվում են ելնելով անձնական շահից և ուղեկցվում են զարգացած արդյունաբերություն ունեցող երկրներում գործող ընկերությունների կողմից տրված ընդարձակ կաշառքներով, բացարձակապես անտեսելով սեփական երկրի կամ ժողովրդի շահը: Այս ամենը իր բացասական հետքն է թողնում երկրի սոցիալական և տնտեսական զարգացման վրա: Այսպիսով, խոշոր կոռուպցիան ոչ թե աղքատության արդյունք է, այլ դրա պատճառը:

Այն անհատները, որոնց կոռուպցիան բացասաբար է անդրադառնում երկրի վրա, բավականին սակավաթիվ են, և նրանց վարքագիծը կարող է ակնհայտ կամ քողարկված լինել հասարակ ժողովրդի համար: Սակայն, փոքր կոռուպցիան, որին մարդիկ հանդիպում են ամեն օր, հաճախ ինչ-ինչ ձևով խթանում է աղքատությունը:

Առավել աղքատ, հաճախ կոռումպացված վերնախավ ունեցող երկրներում, կառավարությունը բացարձակապես ի վիճակի չէ պետական (քաղաքացիական) ծառայողին վճարել նվազագույն կենսամակարդակն ապահովող աշխատավարձեր: Ուստի տվյալ պաշտոնյաների անբավարար վարձատրությունը սովորաբար դիտվում է որպես կոռուպցիայի շարժառիթ՝ եթե ոչ ամբողջ համակարգում, ապա դրա ստորին մակարդակների վրա: Սակայն խնդրի լուծումն ավելի բարդ է, քան պարզապես աշխատավարձերի բարձրացումը:

Գոյատևման մարտավարությունը Թաիլանդում

Թաիլանդի պաշտոնյաներից մեկն ասել է. «Ինչը դուք անվանում եք կոռուպցիա, ես անվանում եմ գոյատևում: Իմ ենթակաները հույսը դնում են ինձ վրա, և ես անում եմ հնարավոր ամեն ինչ: Ես սիրում եմ իմ աշխատանքը: Ես պահում եմ մեծ ընտանիք: Միզուցե գոյություն ունեն ուրիշ եղանակներ, սակայն ես տեղյակ չեմ դրանց մասին և, բացի այդ, ես ոչ մեկին վնաս չեմ տալիս: Դու՞ք ինձ ասեք, թե ինչ այլընտրանքներ կան: Ձեզ հայտնի՞ է իմ աշխատավարձի չափը: Ես հիմար չեմ: Ես գիտեմ իմ պարտականությունները, բոլորը՝ նույնպես: Կոռուպցիան լուրջ խնդիր է Թաիլանդի համար, սակայն ավելի լավ այլընտրանք չկա: Բացի այդ, այս ոլորտում գործող յուրաքանչյուր մարդ տարիներ շարունակ մասնակից է կոռուպցիային»:

Ջոն Ս. Թ. Քուահ, «Բյուրոկրատական կոռուպցիան հարավասիական երկրներում. նրանց հակակոռուպցիոնազմավարությունների համեմատական վերլուծությունը»

Մշակույթի առասպելը

Կաշառակերությունն արդարացնող եղանակներից մեկը «մշակութային իրականություն» փաստարկն է: Ձարգացած երկրներում հաճախ ենթադրվում է, որ կոռուպցիան զարգացող երկրների «մշակույթի» անբաժան մասն է: Այն փաստը, որ որևէ առանձին երկրում մարդիկ հանդուրժում են օրինական ծառայությունների (օրինակ, թույլտվությունների և լիցենզիաների տրամադրումը և այլն) դիմաց փոքրածավալ վարձատրություններ անհրաժեշտ բանը ստանալու համար... ըմբռնում, որ նրանք հավանություն են տալիս դրան. պարզապես հասարակությունը «ընդունում է, որ դա է լավագույն եղանակը՝ իրենց ուզած կամ իրենց անհրաժեշտ բանը ստանալու համար... ըմբռնում, որը կարող է աստիճանաբար անհայտանալ եթե զները բարձրանան... կամ ավելի կտրուկ՝ եթե սպառողները սկսեն հավատալ, որ հիմնական կարիքների սղությունը արհեստական է, կամ որ գոյություն ունեն ավելի ցանկալի այլընտրանքներ»:

Սակայն կարող է հարց ծագել. ինչու՞ բոլոր երկրները՝ զարգացած թե՛ զարգացող, ունեն կոռուպցիայի դեմ պայքարող օրենքներ, եթե կոռուպցիան «նրանց մշակույթի մի մասն է»: Ավելին,

ինչու՞ ֆիլիպինների և Բանգլադեշի ժողովուրդները համախմբվել են մինչև ատամները սպառազինված զինվորականների դեմ՝ կոռումպացված առաջնորդներին գահընկեց անելու համար: Այս երևույթները հազիվ թե խոսում են կոռուպցիայի «մշակույթի մաս» լինելու գաղափարի օգտին:

Մայքլ Ջոնսթոնը նշել է, որ «ցանկացած համակարգում կոռուպցիայի երևույթի մասին լիարժեք քննարկումները պետք է ընթանան տվյալ համակարգի առանձնահատկությունների համատեքստում: Վերնախավում էթնիկական խմբակցությունների առկայությունը, բարեկամական կապերի օգտագործման աստիճանը, ըստ որի քաղաքացիները և/կամ պաշտոնյաները շրջանցելով օրենքը դիմում են հովանավորչական քայլերի, ինչպես նաև որոշումների կայացման գործընթացից որոշակի տնտեսական շահերի բացառումը, բոլորն էլ հանդիսանում են կոռուպցիայի հիմնական տարրեր»:

Բյուջետային խարդախությունները եվրոմիությունում

Եվրոպացիներից շատերը կժխտեն, որ կոռուպցիան եվրոպական մշակույթի «մասն» է, սակայն գոյություն ունեն տպավորիչ վկայություններ, որոնք հակառակն են ապացուցում: Ավելորդ է հիշեցնել կոռումպացված քաղաքական գործիչների և «խոշոր բիզնեսի» սկանդալները, որոնք ապակայունացնող հետևանքներ են ունեցել Իտալիայում և Իսպանիայում և վերջերս գլուխ են բարձրացրել Գերմանիայում և Ֆրանսիայում: Եվրոմիության բյուջետային խարդախությունները լուրջ խնդիր են դարձել, որոնց պատճառով եվրոպական հանձնաժողովը փորձում է ստեղծել անդամ երկրների իրավական փոխօգնության համակարգ: Օրեցօր ավելանում են եվրոպական քաղաքական գործիչներին և այլ պետական պաշտոնյաներին պետական մատակարարումների և սեփականաշնորհման գործարքների կապակցությամբ կաշառելու դեպքերը:

Մայքլ Ջոնսթոն

Որոշ դեպքերում կոռուպցիան կարող է արտացոլել գործելակերպեր, որոնք տվյալ երկրի մշակույթում ներմուծվել են օտարերկրյա ուժերի կողմից: Ինդոնեզիան ենթարկված է զանգվածային կոռուպցիայի: Այնուամենայնիվ, որոշ հեղինակներ վիճում են, որ այդ երևույթի սկզբնաղբյուրը ոչ թե ինդոնեզիացիներն են, այլ հոլանդական «East India Company» ընկերությունը: Ընկերության աշխատակիցները «քիչ էին վարձատրվում և ենթարկվում էին գայթակղության, որը հրահրվում էր տեղի կազմակերպության թուլության, առևտրի արտառոց հնարավորությունների և ստուգումների իսպառ բացակայության համակցումով... Պաշտոնյաները հարստացան՝ կողոպտելով ընկերությունը»:

Նույն հեղինակը նշում է, որ «ֆիլիպիններում կոռուպցիան ներմուծվեց իսպանական գաղութատիրության տարիներին: Սինգապուրում, երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո, տեղական գնումների համար պատասխանատու բրիտանական բանակի պաշտոնյաները իրենց կյանքում երբևիցե չէին ենթարկվել այդպիսի գայթակղության. փող, խմիչք, կանայք... և դիմադրությունը հալվեց սնդիկի արագությամբ»:

Նույն հեղինակի վկայությամբ, Թաիլանդը, որը միակ հարավասիական երկիրն էր, որը գաղութ չի հանդիսացել, «սակայն գաղութատիրությունից ազատ մնալը չի երաշխավորում, որ երկիրը զերծ կմնա կոռուպցիայի վարակից: Իսկապես, Թաիլանդի դեպքում, կոռուպցիան վարակիչ հիվանդություն է, որը կարելի է հայտնաբերել 16-րդ դարի բյուրոկրատիայի պետական պաշտոնյաների կոռումպացված վարքագծում»:

Անկախ այն բանից, գաղութատիրական անցյալն է կոռուպցիայի պատճառը, թե ոչ, գոյություն ունի հզոր և կոռումպացված կապ մի շարք նախկին գաղութների և եվրոպական երկրների՝ նրանց նախկին «տերերի» միջև:

Իհարկե, այսօր գոյություն ունեն էական տարբերություններ տարբեր մշակութային հասկացությունների և իրականությունների միջև: Մեկի կողմից որպես տրամաբանական և պատշաճ ընդունվող երևույթը կարող է ճիշտ հակառակ ձևով ընկալվել մյուսի կողմից: Սակայն այս տարբերությունները կարող են ավելի շատ վերաբերել բիզնեսի իրականացման ձևերին (նվերների կամ հյուրասիրությունների միջոցով), քան բարենպաստ որոշումներ «զնելու» բացահայտ փորձերին: Հստակ տարբերակում կա «փոխադարձության» և որպես կաշառք որակավորվող փոխադարձ շնորհների միջև:

Գաղութատիրության ժառանգությունը...

Ասորվա իրավիճակը արտացոլում է այն, ինչ աֆրիկյան երկրները ժառանգություն են ստացել անկախանալուց հետո: Գաղութները հաշվետու էին միայն առանձին եվրոպական մայրաքաղաքներին՝ Լոնդոն, Փարիզ, Լիսաբոն և այլն: Գաղութատիրությունը հայտնի էր թափանցիկության բացակայությամբ: Դատարանները գոյություն ունեին ոչ թե արդարություն և օրենքի իշխանություն իրականացնելու, այլ գաղութատիրության դիրքերը պաշտպանելու համար: Դատավորներն ուղղակի կեղծամներ կրող պետական պաշտոնյաներ էին: Կառավարման ոճը բնութագրվում էր որպես ժողովրդին «սպասարկող», այլ ոչ թե ժողովրդի հետ համաձայնեցրած, իսկ ճնշման գործիքները, առանց որևէ փոփոխության, փոխանցվեցին հետագա վարչակազմներին: Նման նախադրյալների պայմաններում որոշ աֆրիկյան երկրների դրական նվաճումները գրեթե ապշեցրել են միջազգային հասարակությանը:

Աֆրիկյան համատեքստում, այն կարծիքը, որ գոյություն ունի մշակութային բնույթի բացատրություն որոշակի շնորհների դիմաց շքեղ նվերներ տալու երևույթի համար, խիստ քննադատության է արժանացել Օլուսեգուն Օբասանջոյի կողմից (նախքան նրա՝ որպես կոռուպցիայի դեմ պայքարի ակտիվիստի ձերբակալումը և 1997թ. Նիգերիայի Նախագահի պաշտոնում նշանակվելը)։

«Ես սարսռում եմ այն մտքից, թե ինչպես է մեր մշակույթում ազնվության ընկալումը հիմք դառնում այլ հանգամանքներում անհանդուրժելի վարքագծին տրամաբանական բացատրություն տալու համար: Երախտագիտության և հյուրասիրության աֆրիկյան տեսանկյունից, նվերը՝ պարզապես խորհրդանշ է: Այն չի տրվում որևէ մեկի պահանջով: Դրա արժեքը ոչ այնքան նյութական է, որքան հոգեկան: Սովորաբար, նվերը տրվում է բացահայտորեն, այլ ոչ թե գաղտնի: Եթե նվերն արտառոց է, այն շփոթության տեղիք է տալիս և վերադարձվում է: Չհաշված այլ ամենը, կոռուպցիան արժեզրկել և ավերել է մեր մշակույթի այս տարրը»:

Հեռավոր արևելքում նույնպես, ավանդական վարքագծի աղավաղումները դժգոհության տեղիք են տալիս: «Մի ժամանակ նվերների փոխանակումը հիացմունքի արժանի սոցիալական սովորույթ էր, որը շեշտում էր հասարակական կյանքում անձնական հարաբերությունների կարևորությունը: Այժմ կաշառակերությունը քողարկվում է բարի կամքի խորհրդանշների անվան տակ»:

Կոռուպցիան պարզապես մշակութային հարց համարողներին կարելի է պատասխանել շատ կարճ. «Այն պետական պաշտոնյաները, որոնց գլխին անսպասելի և աներևակայելի արագությամբ հարստություն է թափվել, չեն հանդիսանում ֆինանսական հավասարակշռության և պետական պատասխանատվության ժառանգները. դրանք պետական կառավարման նուվորիշ մագնատներ են»:

Առաջին առասպելը. միակ խնդիրը ցածր աշխատավարձերն են

Կոռուպցիայի հիմքում ընկած են «նվազագույն կենսամակարդակն ապահովող» մակարդակից ցածր աշխատավարձերը: Բարձրացրեք աշխատավարձերը, իրավիճակը կշտկվի: Այսպիսին է մեծ տարածում գտած իմաստությունը: Սակայն, շատ «շուտափույթ շտկումների» նման, կյանքը հակառակն է ապացուցում: Այո, պետական պաշտոնյայի կողմից պաշտոնեական չարաշահումների գայթակղությունը մեծ է, եթե նրա կենսամակարդակը մոտ կամ հավասար է աղքատության սահմանին: Սակայն չկան բացահայտ ապացույցներ, որ միայն պետական հատվածում աշխատավարձերի բարձրացումը կարող է կրճատել կոռուպցիան: Երկրի համապատասխան տեղեկությունների մանրամասն ուսումնասիրությունը չի հաստատում այն կարծիքը, որ կոռումպացված կազմակերպություններում պաշտոնյաների աշխատավարձերի բարձրացումը օգնում է լուծելու խնդիրը:

Այս փաստարկի դեմ մեկ այլ ապացույց է հանդիսանում այն անվիճելի փաստը, որ «խոշոր» կոռուպցիայի մասնակիցների մեծամասնությունը այնքան ունևոր են, որ նրանց ունեցվածքը կբավարարի թե իրենց, թե իրենց ընտանիքի անդամներին. այնուամենայնիվ, ապօրինի յուրացումները շարունակվում են: Աֆրիկացի մեկնաբաններից մեկը հայտարարել է, որ աֆրիկյան երկրներից շատերը հեռու են ժողովրդավարական լինելուց. դրանք ավելի շուտ կլեպտոկրատիաներ են: Սակայն սա ամենևին չի նշանակում, որ հանրային հատվածում

աշխատավարձերի բարձրացումը կարևոր գործոնն է կոռուպցիայի կրճատման գործում: Բայց այն կարող է դրական հետևանքներ ունենալ միայն որպես բարեփոխումների համապարփակ փաթեթի մի մաս, երբ պատշաճ վարձատրության և լծակների հարցի լուծումը ուղեկցվում է արժանավոր կադրերի հավաքագրումով և առաջխաղացումով, կոռումպացվածներին աշխատատեղից ազատելով և կադրերի վերապատրաստումով:

Երկրորդ առասպելը. «լավ կառավարումը» միայն զարգացած երկրների համար է

Ստատուս քվոի կողմնակիցները և այն մարդիկ, ովքեր անհարմար են զգում իրենց երկրում կամ տարածաշրջանում տեղ գտած կոռուպցիայի համար, երբեմն պաշտպանվում են այն փաստարկով, իբր «լավ կառավարումը» մահակ է, որը զարգացող և անցումային տնտեսություն ունեցող երկրներին ծեծելու նպատակով սարքել են զարգացած արդյունաբերություն ունեցող երկրիրները: Փաստարկը ենթադրում է, որ «լավ կառավարումը» 20-րդ դարի հասկացություն է, որը, սեփական շահերից ելնելով, սահմանել են զարգացած արդյունաբերություն ունեցող երկրիրները:

Պատմության նույնիսկ թռուցիկ ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ վերոհիշյալը հեռու է ճշմարտություն լինելուց: Կրթված իշխանավորները դարեր շարունակ փորձել են ստեղծել և պահպանել կառավարման արդար և օրինական համակարգեր: Դրանք չեն սահմանափակվում Եվրոպայով, այլ ընդգրկում են աշխարհի բոլոր տարածաշրջանները: Չինաստանի Ցին թագավորական ընտանիքը (մ.թ.ա. 221թ.), մուսուլմանական երկրորդ Խալիֆ Ումար. 1-ը (634-644թթ.) և Շվեդիայի թագավոր Կարլ XII-ը (1713թ.) ներկայացնում են դարեր շարունակ տարբեր մշակույթներում իրականացված միջոցառումների միայն երեք օրինակներ:

Երբ պետությունը չի վճարում իր հաստատություններին

Պետությունն ինքը կարող է հանդիսանալ կոռուպցիայի գլխավոր խթանը, եթե չի կատարում իր վճարումները: Օրինակ, Ռուսաստանում վերջերս կատարված աուդիտը (առաջինը՝ վերջին 20 տարիների ընթացքում) բացահայտեց, որ Պրիմորիեի բուհերը գումարներ են շորթում իրենց ուսանողներից, ապօրինի փող են գանձում գրադարաններում և ուսանողներին ստիպում են հսկայական գումարներ նվիրաբերել «բարեգործական հիմնադրամներին»: Հեռավոր Արևելքի տնտեսագիտության և կառավարման պետական ակադեմիայում 4500 ուսանողներից յուրաքանչյուրը բարեգործական հիմնադրամին է նվիրաբերում տարեկան \$200, որը նախատեսված է ուսանողների չնախատեսված կարիքները հոգալու համար: (Նշված գումարը մոտավորապես հավասար է հնգամսյա միջին եկամտին Պրիմորիեում): Նույնիսկ այն ուսանողները, ովքեր պետք է անվճար սովորեն, ստիպված են վճարել այդ գումարը: Որոշ բուհեր անտեսում են ծնողագուրկ և հաշմանդամ ուսանողներին հասանելի թոշակները: Պրիմորիեի տեխնիկական գիտությունների բուհի ռեկտոր Գեմմադի Տուրմովը նշել է, որ կառավարությունն է մեղավոր, քանի որ չի վճարում բուհերին, որի պատճառով վերջիններս ստիպված են փող հայթայթել այլ ճանապարհներով: «Պետությունը, որը օրենքով ստանձնել է բուհերի ֆինանսավորման պարտավորությունը, արդեն երկար ժամանակ նույնիսկ նվազագույն մակարդակով չի կատարում այդ պարտավորությունը: Այնպես որ, բուհերը ստիպված ցուցաբերում են առևտրային հնարամտության հրաշքներ»:

Տաբուի վերացումը

Ավանդաբար միջազգային հանրությունը խուսափել է կոռուպցիան քննարկելուց: Այժմ թեման բաց է: Տաբուն վերացվել է:

Իր գոյության տարիների գրեթե ողջ ընթացքում Համաշխարհային բանկը հրաժարվել է կոռուպցիայի հարցի քննարկումից, այդ հարցը դիտել է որպես «քաղաքական խնդիր» և չի ընդգրկել Բանկի կանոնադրական փաստաթղթերում: Նման դիրքորոշումը կտրուկ փոխվեց, երբ նոր նշանակված նախագահ Ջեյմս Վուլֆենսոնը ընդունված կարծիքները դեն նետեց և հայտարարեց, որ կոռուպցիան տնտեսական խնդիր է, ուստի հույժ կարևոր է Բանկի կողմից ֆինանսավորվող ծրագրերի կենսունակության և արդյունավետության տեսանկյունից: Նա կրկնեց այս տեսակետը 1999թ.-ին. «Ֆինանսական ճգնաժամերի և աղքատության պատճառը մեկն է և նույնը ... եթե երկրները չունեն կառավարման լավ համակարգ, եթե չեն պայքարում

կոռուպցիայի խնդրի լուծման համար, եթե չունեն մարդու իրավունքները, սեփականության իրավունքները և պայմանագրերը պաշտպանող լիարժեք իրավական համակարգ ... ապա նրանց զարգացումը արմատապես շեղված է և երկար չի տևի»:

Հատված 1999թ. սեպտեմբերի 28-ի ելույթից

Կոռուպցիան առավել ակնհայտորեն հայտնվեց քաղաքական առաջնագծում, երբ Ամերիկայի առաջնորդները 1994թ. դեկտեմբերին հանդիպեցին Ամերիկայի երկրների գազաթափողովում: Գազաթափողովում ընդունված աշխատանքային պլանում կառավարությունները պարտավորվեցին.

- Կառավարության առջև կանգնած առավել նշանակալից խնդիրների մասին բաց քննարկումներ նախաձեռնել և սահմանել կառավարության գործունեության թափանցիկությունն ու հաշվետվությունն ապահովող առաջնահերթ բարեփոխումներ:
- Պատշաճ վերահսկողություն ապահովել կառավարության գործառույթների նկատմամբ, հզորացնելով ներքին մեխանիզմները, ներառելով կոռուպցիայի գործողությունների նկատմամբ հետաքննական և օրենսդրական վերահսկողության հնարավորությունները և հասարակության համար ապահովելով արտաքին հսկողության համար անհրաժեշտ տեղեկատվության մատչելիությունը:
- Պետական (քաղաքացիական) ծառայողների համար սահմանել շահերի բախումը կարգավորող նորմեր և արդյունավետ միջոցառումներ ապօրինի հարստացման դեմ, ներառյալ՝ խիստ տույժեր այն անձանց համար, ովքեր իրենց պաշտոնական դիրքն օգտագործել են հոգուտ սեփական շահի:
- Դիմել աշխարհի կառավարություններին կաշառակերության դեմ պայքարի միջոցառումներ ընդունել և կիրարկել արևմտյան կիսագնդում կատարված ֆինանսական և առևտրային բոլոր գործարքների համար:
- Մշակել դատական և բանկային ոլորտների համագործակցության մեխանիզմներ՝ կոռուպցիայի դեպքերի միջազգային հետաքննության ժամանակ արագ և արդյունավետ արձագանք ապահովելու համար:
- Առաջնություն շնորհել կառավարության կանոնների, մատակարարումների, հարկերի հավաքագրման, արդարադատության համակարգի կառավարման և ընտրական ու օրենսդրական գործընթացների ուժեղացմանը:
- Հաշվի առնելով գործող միջազգային պայմանագրերի և ազգային օրենսդրության պահանջները, մշակել կոռուպցիայի գործողության դեմ ընդհանուր մոտեցում արևմտյան կիսագնդի համար (թե հանրային, թե մասնավոր հատվածների համար), որը կընդգրկի հանցագործների հանձնում և հետապնդում՝ միջազգային համագործակցության շրջանակներում նոր տարածաշրջանային համաձայնագրի կամ նոր միջոցառումների մասին բանակցությունների միջոցով:

Այդ ժամանակից ի վեր Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության (ՏՀԶԿ) անդամ երկրները եկել են ընդհանուր համաձայնության՝ օտարերկրյա պաշտոնյաներին կաշառելը համարել քրեորեն հետապնդելի արարք և 1997թ. դեկտեմբերի 11-ին ստորագրել են «Միջազգային բիզնես գործարքներում օտարերկրյա պետական պաշտոնյաների կաշառման դեմ պայքարի» համաձայնագիր-ուղեցույցը: Սա և «փափուկ օրենքի» մի շարք առաջարկություններ նպատակ են հետապնդում քրեականացնել օտարերկրյա կաշառքները և վերջ դնել երկրի սահմաններից դուրս տրված կաշառքների դիմաց հարկերի նվազեցման հնարավորությանը:

Ինչու՞ է հարկավոր ազնիվ «համակարգ»

Այս և ուրիշ նախաձեռնություններ չեն ենթադրում, որ կոռուպցիայի կրճատումը ինքնանպատակ է. այն ծառայում է առավել արդար և արդյունավետ կառավարություն ունենալու ավելի լայն նպատակի իրագործմանը: Կոռուպցիայի դեմ պայքարի ակտիվիստները մտահոգված են ոչ միայն զուտ կոռուպցիայով, այլ հասարակության վրա ունեցած նրա ազդեցությամբ:

Այսպիսով, կարևոր է գնահատել կոռուպցիայի արժեքը և գիտակցել, որ կոռուպցիան անհնար է արմատապես և միանգամից վերացնել: Շատ դեպքերում չափազանց թանկ կամ չափազանց դժվար կլինի իսպառ վերացնել կոռուպցիան, եթե իհարկե, երբեկիցե հնարավոր լինի անել այդ: Կոռուպցիան գոյություն ունի այնքան ժամանակ, որքան գոյություն ունի մարդկությունը, ուստի առավել իրատեսական հույսը կոռուպցիան տանելի ծավալների հասցնելն է: Որոշ դեպքերում բյուրոկրատական զգուշավորությունը կարող է անհրաժեշտ լինել արդյունավետ կառավարման և օրենսդրական վերահսկողության ուժեղացման համար, իսկ դրա կանխումն իրականացնելը կարող է չափազանց թանկ լինել: Կարևոր է նաև հասկանալ, որ որոշ հակակոռուպցիոն ռազմավարություններ որևէ ազդեցություն չեն ունենա, եթե առանձին-առանձին իրականացվեն:

Ուզանդացու տեսակետը...

Իմ երկրի մշակույթում, որտեղ մենք ընդհանրապես չունենք սոցիալական ապահովագրություն, Ձեր ծերությունը կարող էք ապահովել միայն ազգականներին և կլանի անդամներին Ձեր կողմից ցուցաբերված օգնության և աջակցության շնորհիվ: Մեր մշակույթը կառուցվել է սոցիալական պարտավորությունների և ակնկալիքների վրա: Օրինակ, եթե աշխատում եք, ապա ակնկալվում է, որ հասարակությունում գրաված Ձեր դիրքի միջոցով պետք է օգնեք ուրիշներին: Սա ի ծնե ներարկվում էր մեր մտածելակերպում: Ըստ սահմանման, կոռուպցիան ներառում է բարեկամախնամիական և տոհմային հովանավորչություն և գրաված դիրքի օգտագործում հօգուտ սեփական շահի: Սակայն այսպիսի սահմանումը չի բավարարում, երբ այն փորձարկվում է իմ երկրի մշակույթի համար: Եթե աչքերդ ու ականջներդ փակեք կլանիդ կամ տոհմիդ անդամների առջև, շատ շուտով իմ մշակույթին յուրահատուկ ճնշումները Ձեզ կկանգնեցնեն բարեկամախնամիական և տոհմային խնդիրների առջև: Ահա թե ինչու է կարևոր սկսել իմ ժողովրդին կրթելու, թե ինչպես թոթափել դեպի կոռուպցիա տանող մշակութային արժեքների լուծը: Վերջերս մենք անցկացրեցինք Ազգային կոալիցիայի հիմնադրման սեմինար, որին մասնակցեցին կառավարական հակակոռուպցիոն գործակալությունները, քաղաքացիական հասարակությունը, դատական համակարգի ներկայացուցիչները, խորհրդարանականները, մասնավոր հատվածի և կրոնական ու մշակութային կազմակերպությունների առաջնորդները: Բոլոր մասնակիցները մտահոգված էին երկրում առկա կոռուպցիայով: Սակայն, երբ պետք էր ճիշտ սահմանում տալ կոռուպցիայի երևույթին Ուզանդայում, հնչեցին տարբեր կարծիքներ: Բայց մի բան հստակ էր. կոռուպցիայի դեմ մղված պայքարի անբախտելի մաս պետք է հանդիսանա նորմերի և արժեքների մեր համակարգի վերանայումը: Շատերը նույնիսկ առաջարկեցին բարոյականության և բարոյագիտության դասավանդում սկսել բոլոր կրթական հաստատություններում տարրական դպրոցներից սկսած: Կոռումպացված լինել թե չլինել մեծապես կախված է մանուկ հասակից ձևավորվող մարդու մտածելակերպից և հասարակության անդամ լինելու իրավունքից: Սեմինարում կատարված այս հայտարարություններից հետո Ուզանդան քաջություն է ցուցաբերում և առնականում է կոռուպցիային նույն ուժգնությամբ, որը համդես էր բերել երբ ՁԻԱՀ-ը տարածվել էր գրեթե ամբողջ երկրով մեկ: Այդ ժամանակ մեր հասարակության անդամներից յուրաքանչյուրը հավատացած էր, որ եթե ոչինչ չանենք ՁԻԱՀ-ի դեմ, մենք՝ որպես ազգություն, բառացիորեն կվերանանք երկրի երեսից: Նույն ձևով էլ ուզանդացիները համոզված են, որ եթե չլուծենք կոռուպցիայի խնդիրը, երբեք գլուխ չենք բարձրացնի աղքատությունից և տանջանքներից: Ամբողջ աշխարհով մեկ մեր ընկերների օգնությամբ, Ուզանդայի այնպիսի հակակոռուպցիոն գործակալություններ, ինչպիսիք են Կառավարության գլխավոր տեսուչը և Էթիկայի և օրինականության վարչությունը, մուտք են գործել մեր երկրի բոլոր հեռավոր անկյունները: Եվ, ՁԻԱՀ-ի նման, կոռուպցիան դարձել է յուրաքանչյուր ընտանիքի օրակարգի հարց:

Դոկտոր Սոհամադ Բիսարու, 2000թ. մարտի 28

Ավելին, ընդարձակ հասարակական համատեքստը կարող է նաև քաղաքական ներգործություն ունենալ: Ուստի, նպատակը ոչ թե լիակատար ազնվության (օրինականության) հաստատումն է կամ կոռուպցիայի միանվագ բուժումը, այլ ամբողջ կառավարության համակարգում ազնվության և օրինականության մակարդակի բարձրացումը, որպեսզի հնարավոր լինի ուշադրությունը կենտրոնացնել այն հանգամանքի վրա, թե ինչու և որտեղ է բարգավաճում կոռուպցիան և մշակել դրա կանխման և սահմանափակման հատուկ նպատակային համակարգեր ու ընթացակարգեր: Այս գործընթացն ինքնին պետք է ներքուստ ազնիվ լինի: Այն պետք է հարգի այլ արժեքներ ևս և հավասարակշռի մրցակցային շահերը: Ավելորդ է ապացուցել, որ պետք է հարգել մարդու հիմնարար իրավունքները, օրինակ՝ արդար դատավարության երաշխավորման իրավունքը: Միջամտություններն անձնական կյանքին պետք է հիմնավորապես արդարացված լինեն: Եթե գործընթացը խոչընդոտվում է գոյություն ունեցող և լայն տարածում գտած սոցիալական պայմանականությունների պատճառով, հարցը պետք է լուծվի դատական կարգով:

Ազնվության և օրինականության համակարգն կառուցում է ստուգումների և հաշվետվությունների համակարգ, որը նպատակաուղղված է հանրային շահին կոռուպցիայի պատճառած վնասի կանխմանը և պետական որոշումների որակի բարձրացման համար անհրաժեշտ միջավայրի ստեղծմանը: Ազնվության և օրինականության համակարգը քննարկված է 4-րդ գլխում:

Մարտահրավեր

Կոռուպցիայի կրճատման մասին խոսելիս, իրականում նկատի է առնվում եկամուտների ավելի արդար բաշխման նպատակի իրագործումը, որը նշանակում է պաշտոնյաների կողմից ներկայումս ստացվող գերշահույթների և օգուտների կրճատում: Սպառնալիքի տակ է դրվում ոչ միայն նրանց ապագա եկամուտները, այլև ստեղծվում է նրանց կողմից անցյալում կատարված չարաշահումների համար պատասխանատվության ենթարկվելու հեռանկար: Որոշ երկրներում այս գործոտներն այնքան հզոր են, որ մոտալուտ վտանգի դեպքում կարող են բարեփոխումներն ամբողջովին շեղել իրենց հունից: Ինչպիսի՞ մոտեցում է կարելի ցուցաբերել նման դժվարին իրավիճակում:

Առաջինը՝ բարեփոխումները պետք է համակարգային բնույթ ունենան: Բարեփոխումներն ուղղված չեն մարդկանց, այլ ուղղված են այն համակարգերի դեմ, որտեղ նրանք աշխատում են: Անհրաժեշտ է հստակ գիտակցել, որ պետական (քաղաքացիական) ծառայողների մեծամասնությունը ոչինչ չունի իր անցյալից վախենալու:

Երկրորդ՝ անցյալին անդրադառնալու հարցը պետք է լինի բացահայտ և առանց երկիմաստության: Տարբերակները բազմազան են. սկսած լիակատար համաճեղմից, որը կարող է ընդունելի լինել կամ չլինել լայն հանրության համար, մինչև մասնակի համաճեղմ, երբ միայն «խոշոր ձկները» պետք է վախենան հետևանքներից (այս քայլը ենթադրում է, որ վերջիններս օժտված չեն լինի բարեփոխումների հունը փոխելու ուժով), կամ հաշվապահական և հարկային ստուգումները, որոնց արդյունքում «կեղտոտ» փողը ջրի երես կհանվի: Երրորդ՝ այլընտրանքը՝ հանգիստ թողնել անցյալը, չսկսել «վիճակների որս», այլ անցյալի դեպքերին անդրադառնալ միայն դրանց ի հայտ են գալու դեպքում: Վերջին տարբերակը կարող է հրապուրիչ թվալ, սակայն այն իր հետևից թողնում է անորոշության հետք, և լայն հասարակությունը չի պատկերացնում, թե ինչպես պետք է լուծվեն անցյալի հարցերը:

Կոռուպցիայի անատոմիան

Բյուրոկրատիան նախատեսված է հանրային գործեր կատարելու համար: Սակայն այն պահին, երբ ստեղծվում է բյուրոկրատիան, այն ձևավորում է ինքնիշխան հոգեկան կյանք և սկսում է հասարակությանը վերաբերվել որպես թշնամու:

Բրուքս Ատքինսոն «Սեպտեմբերի 9», Մի անգամ արևի շուրջ (1951թ.)

Բացի «վստահված լիազորությունները հոգուտ սեփական շահի օգտագործում» սահմանումից, կոռուպցիան կարելի է բնորոշել նաև որպես «անաչառության» սկզբունքի խախտում, երբ անձնական կամ ընտանեկան կապերը ազդում են որոշումների կայացման վրա, անկախ այն բանից, այդ որոշումները կայացվում են մասնավոր տնտեսվարման սուբյեկտների թե՛ պետական պաշտոնյաների կողմից:

Անաչառության սկզբունքի խախտմանը և բարեկամական կապերի նախապատվությանը հաջորդում է կոռուպցիան: Շահերի բախում ներառող իրավիճակները և բարեկամախնամական հովանավորչությունը դրա օրինակներն են: Անաչառության սկզբունքը պետք է դրվի ցանկացած կազմակերպության գործունեության հիմքում:

Հիմնական, սակայն չգրված օրենք է, որ պետական պաշտոնյաները (թե՛ քաղաքական գործիչները, թե՛ պետական կամ քաղաքացիական ծառայողները) պետք է գործեն որպես գիտակ, չեզոք և օբյեկտիվ անձինք, երբ խոսքը վերաբերում է հասարակության բարեկեցությանը: Իրականում այդպիսի՞ն են նրանք: Ի՞նչ են հասկանում պաշտոնյաները հասարակության բարեկեցություն ասելիս և ի՞նչն են համարում կոռուպցիա: Այս հարցերը հաճախ լռության են մատնվում:

1994թ. Կոռուպցիայի դեմ պայքարի անկախ հանձնաժողովի կողմից Ավստրալիայի Նոր Հարավային Ուելսում կատարված ուսումնասիրությունները փորձում էին բացահայտել պետական պաշտոնյաների կողմից կոռումպացված համարվող վարքագծի տեսակները և դրանց դեմ պայքարը խանգարող գործոնները: Անցկացվեց հարցում, որի ընթացքում պետական (քաղաքացիական) ծառայողներին առաջարկվեց գնահատել 12 սցենարներ, որոնք ներառում էին՝

- նման վարքագծի ցանկալիությունը
- դրա հասցրած վնասի աստիճանը
- դրա արդարացման պատճառները
- դրա դեմ ձեռնարկված սեփական քայլերը:

Բացի այդ, հարցման մասնակիցներին առաջարկվեց նշել, համաձայն են արդյոք այդ 12 սցենարների հետ և, եթե այո, ապա որքանով:

«Ի՞նչն է կոռուպցիան» հարցում կարծիքներն իրարամերժ էին: Ինչպես նշվեց հարցումն ամփոփող հաշվետվությունում՝ «Կոռուպցիայի առավելագույն կրճատմամբ շահագրգռված անձինք պետք է գիտակցեն, որ մի պետական (քաղաքացիական) ծառայողի կողմից կոռուպցիա համարվող երևույթը կարող է այդպիսին չհամարվել նրա գործընկերների կողմից»: Կարծիքների նման տարածայնությունը նույնպես նպաստում է կոռուպցիայի դեմ պայքարի բարդացմանը:

Հարցումը բացահայտեց, որ քայլերի դիմելու պատրաստականությունը կախված է մի շարք գործոններից, ներառյալ՝ ձեռնարկվող քայլի և որևիցե սցենարի վնասակարության, անցանկալիության կամ չարդարացվածության աստիճանի գնահատման միջև հարաբերությունից: Քայլերի ձեռնարկման պատրաստականությունը սահմանափակող գործոններից են՝

- համոզմունքը, որ նման վարքագիծն արդարացված էր տվյալ հանգամանքներում
- համոզմունքը, որ կոռուպցիայի դեպքերի մասին զեկուցելն ապարդյուն է, քանի որ էական ոչինչ չի արվի
- համոզմունքը, որ վարքագիծը կոռումպացված չէ
- վախը, որ անձնական և աշխատանքային հարաբերությունները կփչանան

- կազմակերպությունում գրաված համեմատաբար ցածր դիրքը
- կոռուպցիան նախաձեռնողի և ղեկավարի հետ իրենց հարաբերությունների ընկալումը աշխատակիցների կողմից
- կասկածներ, որ ապացույցներն անբավարար են:

Ուստի պարզ է, որ կոռուպցիայի սահմանափակման ուղղությամբ ձեռնարկվող ցանկացած լուրջ քայլերի համար ելման կետ պետք է հանդիսանա հեղինակությամբ կամ իրավասություններով օժտված անձանց սեփական հեռանկարները: Ինչպես ցույց տվեց Ավստրալիայում իրականացված ուսումնասիրությունը, այդ գործընթացը պետք է սկսել ընդունելի վարքագիծ կազմող տարրերի մասին իրազեկության աստիճանի բարձրացմամբ և կոռուպցիայի հետ կապված ծախսերի մասին հիմնավոր պատկերացում ստեղծելով:

Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ-ի կողմից 1995թ. կազմակերպված մեկ այլ հարցման արդյունքում պարզվեց, որ հանրային հատվածում կոռուպցիան շատ հաճախ ընդունում է միևնույն տեսքը և ունենում է համանման ազդեցություն՝ անկախ երկրի զարգացած կամ զարգացող լինելուց: Կոռուպցիայի նկատմամբ կառավարության գործունեության առավել խոցելի ոլորտները հետևյալն են.

- պետական մատակարարումներ/գնումներ
- հողի վերագոտիավորում
- հարկերի հավաքագրում
- նշանակումներ պետական (քաղաքացիական) պաշտոններում
- տեղական ինքնակառավարման մարմիններ:
Կոռուպցիայի եղանակները նույնպես նույն են.
- բարեկամական հովանավորչություն, կապեր, ընտանիքի անդամներ և ազգականներ
- քաղաքական կոռուպցիա՝ քաղաքական քարոզարշավներին նվիրատվությունների տեսքով
- պետական պայմանագրերի (և ենթապայմանագրային խորհրդատվությունների) իրականացման իրավունք ստանալու համար տրվող մաղարիչներ
- բոլոր տեսակի խարդախություններ:

Պետական ծառայության ոլորտում (ներառյալ քաղաքական գործիչների, ընտրված և նշանակված պաշտոնյաների շրջանում), սովորաբար տեղի են ունենում հետևյալ դեպքերը.

- Նախարարները «վաճառում են» իրենց հայեցողական իրավասությունները: Օրինակ, Ավստրալիայի Նոր Հարավային Ուելսում Ուլդիչ ծառայությունների գծով նախարարը դատապարտվել և բանտարկվել է թմրանյութեր տեղափոխողներին բանտարկությունից ժամանակից շուտ փողով ազատելու համար:
- Պաշտոնյաները տոկոսներ են վերցնում պետական պայմանագրերից և հաճախ դրանք փոխանցվում են օտարերկրյա բանկերում նրանց հաշիվների վրա:
- Պետական պայմանագրեր ստացած կապալառուների կողմից պաշտոնյաներին ցուցաբերվում է շռայլ «հյուրասիրություն» կամ շնորհ, ինչպես, օրինակ՝ օտարերկրյա կրթական հաստատություններում նրանց երեխաների կրթաթոշակի վճարում:
- Պաշտոնյաները մասնակցում են պետական պայմանագրերում՝ կամ կեղծ ընկերությունների և «համագործակցող (պայմանագրի) կողմի» տեսքով, կամ նույնիսկ բացահայտորեն՝ ձևակերպվելով որպես «խորհրդականներ»:
- Պաշտոնյաները մեկնում են ուղևորությունների, որոնց համար հենց իրենք սահմանում են շռայլ օրապահիկներ:
- Քաղաքական կուսակցություններն օգտագործում են իշխանություն ստանալու կամ պահպանելու հեռանկարները և միջազգային կազմակերպություններից գանձում են խոշոր

գումարներ (որոնք կարող են ձևակերպվել որպես «նվիրատվություններ» որևէ «բարեգործական նպատակով» կամ «հիվանդանոցին») պետական պայմանագրերի իրականացման իրավունքը ստանալու դիմաց: Օրինակ, Քենիայում, Քենյաթթայի իշխանության տարիներին, Գատունդուի զինված ուժերի հիվանդանոցը «թիրախ» էր, որի համար այդ ռեժիմի հետ գործ ունենալու ցանկություն ցուցաբերած ցանկացած անձ պետք է «բարեգործություն» կամ «նվիրատվություն» կատարեր: Եթե բոլոր նվիրատվություններն ու բարեգործությունները իսկապես հասնեին այդ հիվանդանոցին, այն կվերածվեր խոշոր բժշկական կենտրոնի, այլ ոչ թե կմնար բավականին համեստ հիվանդանոց՝ երկրի նախկին նախագահի տոհմատիրական տարածքում:

- Հարկեր հավաքագրող պաշտոնյաները գումարներ են շորթում՝ հարկատուներին կամ ներկրողներին սպառնալով, որ կաշառք չտալու դեպքում կգանձեն ավելի մեծ գումարներ. արդյունքում, գանձվող հարկի գումարը անարդարացիորեն փոքրանում է, կամ ապրանքները ներկրվում են առանց մաքսերը մուծելու: Այսպես, 1994-95թթ. ընթացքում հարկերի հավաքագրումը կտրուկ անկում ապրեց Տանզանիայում: Իտալիայում, որտեղ նման գործելակերպը լայն տարածում է գտել, հարկատուները, հատկապես խոշոր ընկերությունները, «ֆինանսական ուստիկանությանը» մեղադրում են դրամաշորթության մեջ, չնայած խիստ կասկածելի է, որ այդ նույն ընկերությունները պատրաստ են հրաժարվել հարկային գումարների կրճատման դիմաց կաշառքներ տալուց:
- Իրավապահ մարմինների աշխատակիցները գումարներ են շորթում վարորդներից՝ ապառնալով կաշառք չտալու դեպքում (որի գումարը շատ ավելի փոքր է, քան տվյալ դեպքի համար դատարանի որոշմամբ սահմանված տուգանքը) նշանակել խոշոր տուգանքներ:
- Հանրային ծառայություններ (օրինակ, վարորդական իրավունքի տրամադրում, շուկայում տեղ ունենալու թույլտվություն, անձնագրի ստուգում) մատուցողները պարտադրում են գործընթացն արագացնելու կամ ձգձգումներից խուսափելու համար գումար վճարել իրենց մատուցած ծառայությունների դիմաց: Լատինական Ամերիկայում նման գործելակերպն այնքան է արմատավորվել, որ առաջացել են նոր մասնագետներ, որոնք «օգնում» են գործարքներ կատարել պետական մարմինների հետ:
- Բարձրաստիճան պետական ծառայողները «վարձ» են սահմանում իրենց ենթակաների նկատմամբ և ամեն շաբաթ կամ ամիս բարձրացնում են այդ գումարը, քանի որ իրենք էլ վճարում են իրենց վերադասին: Մեխիկո քաղաքում փողոցների կարգուկանոնը վերահսկող ոստիկանը պետք է «վճարի» իր ծառայողական մեքենայի, զենքի և աշխատատեղի համար. համանման պահանջներ են դրված նաև երթևեկության և հրշեջ ծառայությունների առջև:
- «Մեռած հոգիներ» են հայտնվում՝ հաստիքացուցակները և բանտարկյալների ցուցակները ուռճացնելու կամ կեղծ կազմակերպություններ ստեղծելու և համապատասխան ֆինանսական միջոցներ ստանալու նպատակով: Ուզանդայում հանրային հատվածի բարեփոխումների ծրագրի շրջանակներում կատարված անսպասելի աուդիտի արդյունքում հայտնաբերվեցին «ուրվական» դպրոցներ: Նույնիսկ Ֆրանսիան զերծ չի մնացել այսպիսի երևույթներից. հայտնաբերվել է, որ բանակային գանձապահներից մեկը Ֆրանսիայի բանակում ստեղծել է կեղծ ջոկատ՝ մասնավոր վճարումներ գանձելու նպատակով:

Կոռուպցիան, իր բոլոր ձևերով, յուրահատուկ չէ մեկ առանձին երկրին: Կոռուպցիան Չինաստանում, որտեղ բյուրոկրատները «կոմերցիոնալիզացրել են իրենց իշխանությունը», իրականում շատ չի տարբերվում Եվրոպայից, որտեղ քաղաքական կուսակցությունները հսկայական մադարիչներ են վերցրել հանրային հատվածում ծրագրեր իրականացնելու համար: (Ճանապարհաշինության ծախսերն Իտալիայում 20%-ով կրճատվել են «սափրված գլուխներին» կոռուպցիայի համար դատապարտելուց հետո): Շվեյցարական բանկերի հաշիվների վրա «կեղտոտ» միջոցներ են հայտնվել քաղաքական կուսակցությունների ապօրինի ֆինանսավորման նպատակով, և կասկածներ կան, որ դրանք «հոսել են» դեպի մասնավոր մարդկանց գրպանները: Մադարիչներ են տրվել նաև քաղաքական կուսակցություններին՝ երկրի պաշտպանության համակարգի մատակարարումների համար: Տարբեր ընկերությունները «խմեցրել, սնել,

զվարճացրել» և կաշառել են պաշտոնյաներին՝ հատկապես երկրի սահմաններից դուրս ապօրինի եղանակով պատվեր ստանալու համար, որը շատ հաճախ աղետալի հետևանքներ է ունեցել:

Կաշառքներ վերցնելու հետևանքները

Բրիտանիայի Պաշտպանության նախարարության պաշտոնյա Գորդոն Ֆոքսլին դատապարտվել է չորս տարվա բանտարկության՝ առնվազն ԱՄՆ \$ 2,25 միլիոն գումարին հավասար կաշառք վերցնելու համար: Սակայն ԹՄԽ-ի կողմից Միացյալ Թագավորությունում կատարված վերլուծության արդյունքում պարզվեց, որ նրա կողմից պատճառած ֆինանսական վնասը հասնում էր ԱՄՆ \$ 200 միլիոն գումարի: Դա ներառում էր աշխատատեղերի կրճատում Բրիտանիայի գործարաններից մեկում, որը չէր կարողացել ձեռք բերել պատվերները (որոնք ստացել էր օտարերկրյա մի գործարան), շահույթների նվազում, որը հանգեցրել էր սեփականաշնորհման գործարքների ցածր արժեքների, բարձրորակ աշխատուժի կորուստ, պահանջվածից ավելի բարձր գների վճարում և, համեմայն դեպս մեկ դեպքում, մի պայթուցիկ սարքի գնում, որը «անարդյունավետ է գործածության համար և ռազմի դաշտում»:

Observer, 1994թ. հոկտեմբերի 16

Բրիտանիայում շահերի բախման սկանդալներում խորհրդարանականների դեմ հնչած մեղադրանքները հասցրեցին այն իրավիճակին, որ կառավարության կազմում ընդգրկված նախարարների նկատմամբ հասարակության վստահությունը, որը ձևակերպված էր որպես «ընդհանուր առմամբ հավատում եմ, որ ասում է ճշմարտությունը», ստացավ ընդամենը 11% (Բժիշկները և ուսուցիչները՝ 84%, իսկ հեռուստատեսային լրագրողները՝ 72%): Չնայած վերջին տաս տարիների ընթացքում զանգազան ոլորտների պաշտոնյաները բարելավել են իրենց վարկանիշը, նախարարների և, ընդհանրապես, քաղաքական գործիչների առանց այն էլ չափազանց ցածր վարկանիշն էլ ավելի է ընկել: Մամուլի արծազանքները վկայում են, որ 1993թ. անցկացված հասարակության հարցմանը հաջորդած ժամանակահատվածում Բրիտանիայում ցինիզմը զգալիորեն աճել է:

Բրիտանիայի քաղաքական գործիչները ավելի հաճախ պաշտոնանկ են արվել անարդարության, քան քրեորեն հետապնդելի գործողությունների համար: Իսկ եվրոպական այլ երկրներում, ինչպիսիք են Բելգիան, Իտալիան, Ավստրիան, Ֆրանսիան և Իսպանիան, քաղաքական գործիչները բավականին հաճախ հետաքննվում և հետապնդվում են հասարակության վստահության քրեական բնույթի խախտումների համար: Միացյալ Նահանգներում հաճախ հետաքննություն է հարուցվում զգալի թվով քաղաքական գործիչների նկատմամբ: Ավստրալիայում նախարարներ են բանտարկվել, իսկ Նոր Զելանդիայի գլխավոր աուդիտորը իր պաշտոնավարման ընթացքում դատապարտվել և բանտարկվել է պետական միջոցների ապօրինի յուրացման մեղադրանքով: Այնուամենայնիվ, ԹՄԽ-ի կողմից անցկացված հարցման արդյունքում Նոր Զելանդիան առնվազն 41 երկրներից միջազգային ձեռնբերեցությանը զբաղվող և հարցմանը մասնակցած անձանց կարծիքով համարվել է ամենաքիչ կոռումպացված երկիրը:

Մշակույթի առասպելը

Անցյալից սովորած մի դաս պարզ է. շատ քչերն են կարող քննադատել մեկ ուրիշին կոռուպցիայի հետ կապված հարցերում: Նույնիսկ Սինգապուրում, որը ոչ պաշտոնապես համարվում է ամենաքիչ կոռումպացված կառավարություն ունեցող երկիրը, կոռուպցիան, չնայած շատ փոքր չափերով, միևնույն է՝ գոյություն ունի: Այստեղից էլ երկրորդ դասը. կոռուպցիան ներգործում է նույնիսկ ամենամաքուր կառավարությունների վրա, ուստի պետք է մշտապես վերահսկվի:

Կաշառքի ձևերը

Շատերն են համակարծիք կոռուպցիայի համար բարենպաստ իրավիճակների վերաբերյալ: Այնուամենայնիվ, կոռուպցիայի դեմ արդյունավետ պայքարը պետք է սկսել դրա պատճառը հանդիսացող արմատներից: Անհրաժեշտ է հասկանալ պոտենցիալ կաշառողների և ուրիշների

կաշառակերության պատճառով տուժածների շարժառիթները: Կաշառքները կարելի է խմբավորել չորս ընդարձակ դասերում.

- 1-ին դաս. կաշառքները տրվում են՝ ա) ոչ սովորական օգուտ ստանալու կամ բ) որևէ ծախսից խուսափելու համար:
- 2-րդ դաս. կաշառքները տրվում են սովորական, սակայն պետական պաշտոնյայի հայեցողությունից կախված, օգուտ ստանալու (կամ ծախսից խուսափելու) համար:
- 3-րդ դաս. կաշառքները տրվում են ոչ թե հատուկ օգուտ ստանալու համար, այլ այդպիսի օգուտ ստանալու (կամ ծախսից խուսափելու) հետ կապված ծառայությունների, օրինակ՝ արագ սպասարկման կամ ներքին տեղեկատվության տրամադրման համար:
- 4-րդ դաս. կաշառքները տրվում են՝ ա) օգուտը ուրիշների հետ կիսելը կանխելու կամ բ) որևէ ծախսի կատարումը մեկ ուրիշն պարտադրելու համար:

1-ին դասը ներառում է ցանկացած բյուրոկրատական որոշում, երբ կաշառողն օգուտ է ունենում, իսկ մեկ ուրիշը՝ վնաս. օրինակ, ներկրման կամ արտահանման թույլտվություններից, արտարժույթից, պետական պայմանագրերից, նավթի և այլ հանքանյութերի մշակման արտոնություններից, պետական սեփականության տակ գտնվող հողի հատկացումներից, նոր սեփականաշնորհված ընկերությունը գնելու թույլտվությունից, պետական վերահսկողության տակ գտնվող դեֆիցիտ (սուղ) կապիտալ ֆոնդերից, գործունեության սահմանափակ ոլորտների լիցենզիաներից, ինչպես նաև հասարակական ծառայություններից, օրինակ բնակչին արարությունից, սուբսիդացված ներդրումներից կամ ուժեղացված ոստիկանական հսկողությունումից օգտվելու հնարավորությունը: Այս բոլոր օրինակներում բյուրոկրատների կամ քաղաքական գործիչների կողմից մանիպուլացվող կամ նույնիսկ հրահրվող կաշառողների միջև կարող է մրցակցություն առաջանալ: Եթե պետական (քաղաքացիական) ծառայողներն օժտված են ծրագրերի մշակման իրավասությամբ, նրանք կարող են արհեստական դեֆիցիտ ստեղծել՝ նյութական շահ ունենալու ակնկալիքով, կամ գերբաշխեն միջոցները (այս երևույթը հայտնի է «պաշարների երկարաձգում» անվանումով):

2-րդ դասի օրինակները ներառում են. ֆիքսված հարկային սահմանների բացակայության դեպքում՝ հարկային գումարների կրճատում կամ ավելի մեծ գումարների շորթում, մաքսային վճարների և կարգերի անտեսում, գների նկատմամբ հսկողությունից խուսափում, լիցենզիաների կամ արտոնագրերի տրամադրում միայն «համապատասխան» անձանց, անսահմանափակ հասարակական ծառայություններից օգտվելու հնարավորություն, պետական (քաղաքացիական) ծառայողի պաշտոնի ստացում, օրենքի կիրարկման ոլորտից զերծ մնալը (հատկապես առանց զոհերի և գրասենյակային հանցանքների դեպքում), շինարարական ծրագրերի իրականացման իրավունքի ձեռքբերում, անվտանգության և շրջակա միջավայրի պահպանության նորմերի կատարման թույլ վերահսկողություն: Բյուրոկրատական զգուշավորությունը նույնպես կարող է խթանել նման կաշառքները: Ոստիկանությունը կարող է վճարել ավազակախմբին որևէ ձեռներեցին սպառնալու համար, միաժամանակ պաշտպանության համար կաշառք վերցնել նույն ձեռներեցից: Նմանապես, քաղաքական գործիչները կարող են սպառնալ, որ կաջակցեն լրացուցիչ ծախսեր պարտադրող օրենքների ընդունմանը, կամ խոստանալ տրամադրել հատուկ շնորհներ որոշակի գումարի դիմաց:

3-րդ դասը ավելի շատ ներառում է առաջին երկու դասերին առնչվող ծառայություններ, քան զուտ օգուտներ: Օրինակ՝ ներքին տեղեկատվության տրամադրում կամ պայմանագրում հատուկ պայմանների ընդգրկում (ինչպես տեղի ունեցավ Սինգապուրում, որտեղ արտահանող երկրների ընկերությունների կոնսորցիումը կաշառք էր տվել պետական պայմանագրերի մասին արտոնյալ տեղեկատվություն ձեռք բերելու համար. հետագայում Սինգապուրի կառավարությունը այդ ընկերություններին զցեց սև ցուցակի մեջ): Այլ օրինակներ են հանդիսանում. ավելի արագ սպասարկումը, թղթային աշխատանքի կրճատումը, իրավապահ մարմինների կողմից ստուգումների մասին նախազգուշացումը, անորոշության կրճատումը և հարկերը փոքրացնող աուդիտորական հաշվետվությունները: Հաճախ բյուրոկրատները ստեղծում են նման կաշառքներ ծնող պայմաններ: Պաշտոնյաները կարող են հետաձգել գործընթացը կամ պարտադրել

չափազանց խիստ պահանջներ: Օրինակ, չնայած շրջակա միջավայրի պաշտպանության մասին Ռուսաստանի բավականին խիստ օրենքներին, շրջակա միջավայրի վիճակից ելնելով կարելի է ենթադրել, որ իրավական ռեժիմն ավելի շատ հակված է օրենքը խախտելու համար պաշտոնյաների կողմից կաշառք վերցնելու հնարավորություններ ստեղծելով, քան իսկապես շրջակա միջավայրը պաշտպանելով:

4-րդ դասը՝ 1-ին դասի նման, ենթադրում է հաղթողներ և տուժողներ: Որպես օրինակ կարող է հանդիսանալ այն դեպքը, երբ ապօրինի բիզնես իրականացնողը կարող է վճարել իրավապահ մարմիններին իր մրցակիցների մոտ ստուգումներ կատարելու համար: Օրինական բիզնեսի տեր մարդիկ կարող են փորձել հասնել այն բանին, որ իրենց մրցակիցների հանդեպ կիրառվեն ծայրաստիճան խիստ օրենսդրական սահմանափակումներ, կամ կարող են ստիպել պաշտոնյաներին մերժել պոտենցիալ մրցակցի լիցենզավորումը: Քվինսլենդի ոստիկանության պաշտոնյաներից մեկը կաշառք էր վերցրել գաղտնի խաղատան տիրոջից, որպեսզի կառավարությանը ներկայացված հաշվետվության մեջ նշեր հզոր փաստարկներ խաղատների օրինականացման դեմ:

1-ին և 4-րդ դասերում, որտեղ առկա են ուղղակի տուժողներ, կարող է անհրաժեշտություն լինի կազմակերպելու պոտենցիալ կաշառողներին՝ կոռուպցիայի չափը և գերադասելի ոլորտները որոշելու համար: Եթե պոտենցիալ օգտվողները սակավաթիվ են, նրանք շուկայական մենաշնորհը պարզապես կկիսեն իրար միջև, կաշառակերության դիմելու և, այնուհետև, պետական (քաղաքացիական) ծառայողների համար միասնական ֆրոնտ հանդիսանալու փոխարեն: Այս դեպքերը ցույց են տալիս, որ կոռուպցիայի վերացումը ինքնանպատակ չէ: Արդյունաբերության որևէ ճյուղի մենաշնորհը խթանող քաղաքականությունը կարող է կրճատել կոռուպցիան, սակայն դրա օգուտը հասարակության համար փոքր կլինի: Փոխարեն մաս-մաս հոսելու դեպի պետական պաշտոնյաների գրպանները, օգուտը կհոսի դեպի մենաշնորհի ունեցող ընկերությունների գրպանները: Եթե այդ ընկերությունների սեփականատերերն օտարերկրացի են և արտահանում են շահույթը, կամ հանդիսանում են միջազգային հանցագործ կոնցեռներ, օգուտները, ամենայն հավանականությամբ, կհոսեն երկրից դուրս: Այսպիսի օրինակները վկայում են, որ խնդիրը զուտ կոռուպցիան չէ, այլ մենաշնորհային առավելությունները, որոնց շնորհիվ վարձահատուցում է պահանջում:

Որոշակի ծառայություններից (օր.՝ վարորդական իրավունքի տրամադրում) օգտվելու իրավասու սակայն անկարող անձանցից վճարներ կորզելը արդարացիորեն բնութագրվում է որպես «դրամաշորթություն» (իսկ շատ երկրներում՝ հանցագործություն), այլ ոչ թե՝ կաշառակերություն: Մեկ այլ սկզբունքային հարց է՝ ստուգել, արդյոք և գումար վճարողը և ստացողը դիմել են անօրինական գործողության, թե վճարողը հանդիսացել է պաշտոնյայի կողմից իրավախախտման ամենել զոհ, որը հակառակ դեպքում կմերժեր վճարողին իր օրինական իրավունքից օգտվելու հարցում:

Կոռուպցիան և շուկայի արդյունավետությունը

Որոշ մեկնաբաններ վիճում են, որ կաշառակերությունը հանդիսանում է շուկայական ուժերի գործունեություն պետական ծրագրերի մաս, ուստի, շուկայի արդյունավետության տեսանկյունից՝ վարձահատուցումները պետք է հանդուրժվեն: Նման դեպքեր կարող են լինել, սակայն չպետք է ապավինել այսպիսի ներողամիտ կարծիքներին:

Նախ՝ պետական ծրագրերը կարող են տապալվել, եթե պետական պաշտոնյաները պետական սուղ պաշարները հատկացնեն առավել բարձր գին առաջարկողներին: Օրինակ, պետական բնակարանները նախատեսված են առավել աղքատ ընտանիքների համար, այլ ոչ թե նրանց համար, ովքեր ամենամեծ գումարը կվճարեն: Բացի այդ, վարձահատուցումների հեռանկարը կարող է պաշտոնյաներին դրդել արհեստական դեֆիցիտ և բյուրոկրատական քաջբշուկներ ստեղծելու: Ավելին, երբ կաշառքներ են վճարվում մրցակիցների հաշվին որևէ ընկերության նկատմամբ պետական պաշտոնյաների նախապատվությունն ապահովելու ակնկալիքով, առավել բարձր գին առաջարկողը կարող է ամենևին շուկայի ամենաարդյունավետ կազմակերպությունը չլինել. իրականում, դա կլինի այն կազմակերպությունը, որը իր մրցակիցներին վերացնելուց հետո կստանա ամենաբարձր մենաշնորհային շահույթը:

Կոռուպցիայի ապօրինի լինելը արդեն պարտադրում է որոշակի ծախսեր, որոնք նվազեցնում են կաշառքի արդյունավետությունը: Նախ և առաջ այն պատճառով, որ կաշառքի հեղինակները փորձում են գաղտնի պահել անօրեն գործարքները, հաջող գործող շուկայի համար խիստ անհրաժեշտ գների մասին տեղեկատվությունը դառնում է դժվարամատչելի և կարող է գնային անճկունության պատճառ հանդիսանալ: Այն պահին, երբ սահմանվում և համապատասխան շրջաններին հայտնի է դառնում կաշառքի (պայմանագրի արժեքի 10%-ը) կամ վճարի (ԱՄՆ \$100՝ վարորդական իրավունք ստանալու համար) համար ընդունված չափը, գումարը կայունանում է նույնիսկ ժամանակի ընթացքում փոփոխվող շուկայական պայմանների դեպքում: Սովորույթներն ու ավանդույթները ավելի մեծ ներգործություն են ունենում կոռուպցիայի շուկաների, քան սովորական մասնավոր շուկաների վրա: Կաշառքի չափերը կարող են փոփոխվել միայն ուժեղ ցնցումների, ինչպես օրինակ կոռումպացված կառավարության տապալման հետևանքով:

Երկրորդ՝ հայտնաբերման վտանգը փոքրացնելու նպատակով, թե՛ կաշառք վճարողներից թե՛ կաշառք ստացողներից կաշառքի շուկա են մուտք գործում միայն նրանք, ում ճանաչում և վստահում են՝ ազգականները, մոտ ընկերները, համագյուղացիները կամ նույն ցեղի ներկայացուցիչները: Երրորդ՝ կոռուպցիայի օգուտները շռայլորեն չեն բաշխվում գործարքում չմասնակցած անձանց միջև: Ազնիվ պետական պաշտոնյաները կարող են պարզապես հրաժարվել մուտք գործել կոռումպացված շուկա: Չորրորդ՝ հաշվի առնելով կաշառքների անօրինական լինելը, շահառուների և պետական պաշտոնյաների միջև պայմանագրերը չեն կարող վերահսկվել: Ուստի պայմանների մեկ կամ մյուս կողմի չկատարման հետ կապված ռիսկի պատճառով սահմանափակվում է գործարքների քանակը և տեսակը, և ավելանում է հավանականությունը, որ այդ գործարքները կկնքվեն միայն այն անձանց միջև, ովքեր լավ են ճանաչում միմյանց: Հետևաբար, որպես կանոն, ժխտվում է այն ենթադրությունը, իբր կոռուպցիան խթանում է միջոցների արդյունավետ տեղաբաշխումը:

Անցումը ժողովրդավարության և շուկայական տնտեսության

Խիստ քաղաքական ռեժիմի համակարգերում կոռուպցիան բարգավաճում է բազմաթիվ սահմանափակումների և կառավարության ներսում մենաշնորհային իրավասությունների աղբյուրների շնորհիվ: Պլանային տնտեսությունը, որտեղ գները շատ դեպքերում ցածր են շուկայականից, լծակներ է ապահովում վարձահատուցման ճանապարհով «դեֆիցիտ» ապրանքների և ծառայությունների տեղաբաշխման համար: Շուկայական տնտեսության պայմաններում օրինական գործարքներ համարվող գործառնությունները նման համակարգերում ստանում են ապօրինի վարձահատուցումների տեսք: Բացի առավել բարձր կաշառք առաջարկողներին ապրանքներ և ծառայություններ վաճառելուց, պետական (քաղաքացիական) ծառայողները շահագրգռված են ստեղծել ավելի շատ սահմանափակումներ՝ ավելի բարձր վարձահատուցում պահանջելու նկատառումով: Օրինակ, պաշտոնյաները կարող են քաջքշուկներ ստեղծել և ավելի ծախսատար պայմաններ առաջադրել: Հիմնական խնդիրը միայն շուկայականից ցածր վերահսկվող գները չեն, այլ նաև պետական պաշտոնյաների մենաշնորհային իրավասությունները, որոնց չի սպառնում ավելի արդյունավետ և ցածր գին առաջարկող մրցակիցների երևան գալը:

Նախկին խորհրդային համակարգում տնտեսության վիճակը դրդում էր պաշտոնյաներին հօգուտ սեփական շահի չարաշահել իրենց դիրքը, իսկ նրանց հաճախորդներին՝ վարձահատույց լինել: Կոռուպցիան համընդհանուր բնույթ ուներ, որովհետև պաշտոնական խիստ ռեժիմը չէր աջակցվում օրենքների կիրարկումն ապահովող անաչառ իրավական դաշտով: Դրա փոխարեն, հիերարխիայի վերին աստիճանների վրա գտնվող պաշտոնյաներն օժտված էին անսահմանափակ իշխանությամբ, որոնք հաճախ ունեին սեփական նկատառումները՝ իրենց իրավասությունները կարգավորող օրենքները շեղելու կամ փոփոխելու համար: Ստորադասներն իրավունք չուներին դիմելու «օրենքի ուժին», քանի որ դա ընկալվում էր որպես վերադասին դիմադրելու փորձ: Ռեժիմը ոչ միայն խիստ էր, նաև՝ ինքնակամ էր: Նրա պահանջները և անտրամաբանական երևույթները գրեթե բոլորին դարձնում էին իրավախախտ: Քաղաքացիների համատարած և խճճված մասնակցությունը կոռումպացված գործարքներում վերածվել էր հասարակության վերահսկողության մեթոդի: Կոռուպցիայի դեպքերը հաճախ օգտագործվում էին այլախոհերին պատժելու, այլ ոչ թե պետական բյուրոկրատական համակարգը բարելավելու նպատակով:

Այնուամենայնիվ, անհրաժեշտ է նշել, որ իրավիճակը նույնը չէր արևելյան Եվրոպայի բոլոր երկրներում: Գոյություն ունեին բողոքարկման մեխանիզմներ թե՛ համայնքային, թե՛ պետական մակարդակներով, ինչպես նաև արհմիությունների միջոցով և, իհարկե, որոշ երկրներում այդ մեխանիզմները բավականին լավ էին աշխատում, հատկապես, եթե բողոքները քաղաքական բնույթի չէին: Ամենահաս պետական անվտանգության համակարգը տարածվում էր նաև տնտեսական հարցերի վրա և կանխարգելիչ ազդեցություն ուներ: Սակայն առավել տարածված կարծիքներից մեկն այն էր, որ «պետությունը գողանում էր մեզանից, իսկ մենք վերադարձնում էինք մեր սեփական ունեցվածքը»:

Վերը նշվածից կարելի ենթադրել, որ ավտորիտար կառավարությունների և կենտրոնացված պլանային տնտեսությունների անկումը կնվազեցնի կոռուպցիայի դեպքերը, քանի որ կսկսեն գործել մրցունակ շուկայական ուժեր: Այսպիսի սցենարի դեպքում, ապօրինի վարձահատուցումները կվերածվեն օրինական շուկայական գների, իսկ մենաշնորհային վարձերը կնվազեն: Բայց, իրականում նման բան տեղի չունեցավ: Կոռուպցիան և անօրինականությունները մոլեգնել են Ռուսաստանի, արևելյան Եվրոպայի երկրների նորահայտ շուկայական տնտեսություններում և Լատինական Ամերիկայի նոր ժողովրդավարական պետություններում:

1920-ական թվականների ամերիկյան ավազակախմբերի մասին պատմությունները վկայակոչվում են որպես փաստարկ, որ «կոմբոյական կապիտալիզմը» հանդիսանում է դեպի ավելի կայուն կապիտալիզմի ճանապարհին ընկած անցումային փուլ: Վտանգ կա սակայն, որ կոռուպցիան կարող է այնքան տարածվել, որ երկիրը կքայքայի և կտապալի հենց անցումային փուլը: Նույնիսկ, եթե որոշ հանգամանքներում կոռուպցիան ուղեկցվում է տնտեսական աճով, սա դեռևս չի նշանակում, որ այն խթանում է աճը կամ չունի այլ՝ քաղաքական կամ սոցիալական բացասական հետևանքներ: Ավելին, կոռումպացված բիզնեսի և կազմակերպված հանցագործության միջև կապերը, ինչպես նաև մեկ երկրի սահմաններից դուրս տարածվող նրանց համատեղ գործողությունները նոր հարթության վրա են դնում կոռուպցիայի հիմնախնդիրը և ստիպում են մտածել, որ պատմությունը ուղղակիորեն չի կրկնվում:

Եթե անցումային փուլում գները հասնեն շուկայականի, կարիք չի լինի կաշառք տալ ապրանքների ձեռքբերման համար: Սակայն, եթե պետական վերահսկողության գրպանը բաց մնա, այն կարող է վերածվել վարձահատուցումներ ընդունող անտակ տակառի: Այսպես, սեփականաշնորհման գործընթացը, չնայած տնտեսության մեջ պետական մասնակցության կրճատման շնորհիվ ի վերջո կրճատում է կոռուպցիան, կարող է ի սկզբանե կոռումպացված գործողությունների աղբյուր հանդիսանալ, քանի որ ներդրողները զանազան խորամանկությունների միջոցով կծգտեն ձեռք բերել նպաստավոր պայմաններ:

Կոռուպցիայի հիմնական աղբյուրն այլևս համակարգի խստությունը չէ, այլ՝ դրան շրջապատող անորոշությունը: Անցումային փուլում, փխրուն և չզարգացած վարչական և քաղաքական կառույցների պատճառով, բացակայում է թե՛ օրինական իրավունքը, թե՛ ուժեղ ինստիտուցիոնալ համակարգը: Անցումային պետական կառույցների շրջանակներում գործող մարդիկ ձգտում են որոշակիության, ուստի կարող են դրան հասնել պաշտոնյաներին վճարելու ճանապարհով: Վատագույն դեպքում, քաղաքացիները և ձեռներեցները ուղղակի կմերժեն օրինական տնտեսվարությունը և կնախընտրեն գործ ունենալ կազմակերպված հանցագործության հետ, որպեսզի պաշտպանվեն թե՛ պետությունից, թե՛ իրենց մրցակիցներից: Այս դեպքում, կոռուպցիան պարզապես կհանդիսանա միջոց, որը պետական պաշտոնյաներին կորդի փակել աչքերը: Արդյունքում, պետությունը ոչ միայն կթուլանա, այլև կդառնա ավելորդ: Այս կործանարար շրջանը կարող է ընդհատվել պետության մեջ շուկայի դերը սահմանափակելու և պլանավորված տնտեսության վերադառնալու հասարակական ճնշմամբ:

Եթե անցյալում կայունությունն էր ծնում կոռուպցիա, իսկ ներկայում անկայունությունն է այն ծնում, ուրեմն ի՞նչ պետք է անել: Չնայած անցումային հասարակությունների ինստիտուցիանալ կառուցվածքում տեղի ունեցած արմատական փոփոխություններին, մեկ կարևոր խոչընդոտ դեռևս մնում է. օրենքի իշխանությունը երաշխավորելու (իրավական պետություն կառուցելու) ուղղությամբ պետության կողմից անսասան պարտավորության բացակայությունը: Կոռուպցիայի դեմ հակահարվածը անցումային փուլում գտնվող պետությունների կողմից պետք է լինի իրավական դաշտի էական բարեփոխումը և ինստիտուցիոնալ վերակառուցումը: Այդ երկրները պետք է ազատականացնեն իրենց տնտեսությունները՝ կաշառակերության դրդապատճառները

փոքրացնելու, և սուբսիդիաները, առևտրի նկատմամբ սահմանափակումները և պետական գնումների ոլորտում արտոնյալ վերաբերմունքը վերացնելու միջոցով:

Այնուամենայնիվ, մինչ անցումային փուլում գտնվող պետությունները վերացնում են որոշ ոլորտների նկատմամբ պետական կարգավորումը և վերահսկողությունը, անհրաժեշտ է այլ ոլորտներում ներմուծել պետական կարգավորում և վերահսկողություն: Օրինակ՝ ընդունել նոր օրենքներ, որոնք կարգավորում են շրջակա միջավայրի աղտոտման, աշխատավորների և սպառողների առողջության և անվտանգության հարցերը, ֆինանսական և արժեթղթերի շուկան: Նրանք պետք է ունենան նաև նպաստների ծրագիր առավել կարիքավոր մարդկանց համար, որոնք ի վիճակի չեն գոյատևել շուկայական տնտեսության պայմաններում: Սակայն այդ ծրագրերը պետք է զերծ մնան կոռուպցիա ծնող դրդապատճառներից: Օրինակ, շրջակա միջավայրի պահպանումը պետք է կարգավորվի, թույլատրելով մեծ պահանջարկ ունեցող ապրանքների արտադրությունը և պահպանելով սոցիալական ապահովությունը՝ ուղիղ դրամական վճարումների և վաուչերային համակարգերի միջոցով: Սակայն նույնիսկ այսպիսի ծրագրերը կարող են ենթարկվել չարաշահումների: Համակարգերի պարզեցումը և շուկայական հիմք ունեցող ծրագրերը չեն կարող լուծել բոլոր խնդիրները, եթե չուղեկցվեն կառուցվածքային և բարոյական բարեփոխումներով:

Արձագանքի ձևավորումը

Ի՞նչ է իրենից ներկայացնում կառավարությունը, եթե ոչ մարդկային էության ամենամեծ արտացոլումը: Եթե մարդիկ հրեշտակ լինեին, որևէ կառավարության կարիք չէր լինի: Եթե հրեշտակները կառավարեին մարդկանց, կառավարության վրա որևէ ներքին կամ արտաքին վերահսկողության կարիք չէր լինի:

Ջեյմս Մեդիսոն՝ ԱՄՆ 4-րդ նախագահ (1751-1836թթ.)

Չնայած վերջին տասնամյակի ընթացքում ձեռնարկված գործողությունների բազմազանությանը, կոռուպցիայի դեմ բարեփոխում նախաձեռնողը կարող է շփոթության մեջ հայտնվել. որտեղի՞ց սկսել: Պատմությունը լի է ձևական բարեփոխումներով՝ փառասեր խոստումներով և դրանց իրականացման ակնհայտ անկարողությամբ: Ասվածի օրինակ է հանդիսանում Հարավային Կորեայի նախկին նախագահ Ռոի թեյ Վուն: Նախագահության պաշտոնի ստանձնման ծիսակատարության ժամանակ նա երդվեց, որ կլինի ամենամաքուր նախագահը երկրի պատմության մեջ, սակայն պաշտոնավարությունն ավարտեց բանտում՝ խոշոր կոռուպցիայի մեղադրանքով:

Այլ դեպքերում մտադրությունները կարող են անկեղծ լինել: Նորընտիր ղեկավարները իշխանության են գալիս կոռուպցիան մաքրելու մտադրությամբ, սակայն շատ շուտով նահանջում են առկա խնդիրների ծանրության առջև: Մինչդեռ ուրիշները պարզապես հարմար պաշտոն են զբաղեցնում՝ ելույթներ ունենալով և օրենքներ ստորագրելով, առանց որևէ իմաստալից փոփոխության ակնկալիքով:

Ուրիշներն էլ թեև «իրականացնում» են բարեփոխումները, սակայն գաղտնի ծաղրում են դրանք: Գերմանիայի նախկին կանցլեր Հելմուտ Քոլը արտառոց ներկայացումներ էր ստեղծում բարեփոխումներից, որոնք ուղղված էին քաղաքական կուսակցությունների ապօրինի ֆինանսավորման սահմանափակմանը: Սակայն դրան հաջորդող նրա քայլերը միանգամայն հակառակն էին ապացուցում:

Նորից և նորից լավատեսորեն տրամադրված ընտրողները քվե են տալիս կոռուպցիային վճռական և արդյունավետ հակահարված տալու պատրաստակամությամբ լցված կառավարություններին: Կառավարություններ են տապալվել՝ այդ երևույթին դիմակայելու անկարողության պատճառով, մյուսներն ընտրվել են ավելի արդյունավետ գործելու հույսով: Սակայն, նրանցից շատ քչերին է հաջողվել ցուցադրել որևէ կայուն առաջընթաց: Քանի որ անհրաժեշտ է ոչ միայն իրականացնել փոփոխություններ, այլ նաև պետք է ապահովել, որ այդ փոփոխությունները տևական բնույթ ունենան:

Ջարգացող և անցումային տնտեսություն ունեցող երկրների ունեցած դժվարություններին ավելացել է նաև մեկը. հենց կառավարության ներքին թուլությունը: Որոշ երկրներ ստիպված են ամբողջովին «հայտնագործել» կառավարությունը՝ այն «վերահայտնագործելու» փոխարեն:

Կոռումպացված պաշտոնյաները, գիտակցորեն կամ անգիտակցորեն, արհամարհանքով են վերաբերում ուրիշներին՝ անկախ վերջիններիս գործողությունների կոռուպցիայի տեսակետից անեական կամ անմեղ բնույթից: Այդ արհամարհանքը ներքուստ հանգրվանում է մեզալոմանիայի (վեհության մոլուցքի) սերմերի վրա, որոնք, եթե թույլ տրվեն ծաղկել, կվերածվեն ավելի ու ավելի խոշոր գործողությունների ... Երբ այլ մարդիկ համարվում են երկրորդական, իսկ նրանց կյանքը՝ անիմաստ և անօգուտ: Կոռուպցիան ամբողջովին խաբեություն է, սուտ, որը զոհաբերում է ընդհանուր բարօրությունը կամ հանրային շահը՝ հոգուտ չնչին շահի ... այն նպաստում է սոցիալական շեղումներին, որոնք պառակտում, ապակայունացնում և հուսահատեցնում են հասարակությունը: Այն ոչ միայն հասարակությանը տանում է սխալ ուղղությամբ, այլև սպառնում է կառավարության օրինականությանը, աջակցում է ոչ ճիշտ քաղաքական ղեկավարներին և սխալ օրինակ է հանդիսանում ապագա սերունդների համար:

Ջերալդ Ի. Քայդեն, «Պաշտոնական կոռուպցիայի ընդհանուր տեսությունը»

Անցյալի փորձի վերլուծությունը բացահայտել է մի շարք պատճառներ, որոնցից են.

- Իշխանության վերին մակարդակը - պետության նորընտիր ղեկավարը կարող է փորձել դիմակայել հիմնախնդրին, սակայն որևէ աջակցություն չստանալ կառավարության գործող կոռումպացված ապարատի կողմից: Ասվածի վկայությունն է Տանգանիայի նախագահ՝ Մքափան, որը 1995թ. իր ընտրությունից հետո հրապարակավ հայտարարագրեց իր և տիկնոջ ունեցվածքը և կոչ արեց մյուս ղեկավարներին հետևելու իր օրինակին: Գլխավոր դատախազը հրապարակեց մի հայտարարություն, որը ինչպես շատերը մեկնաբանեցին, նշանակում էր, որ Նախագահի գործողություններն «ապօրինի» էին (հետևաբար չէին բխում օրենքի պահանջներից), ուստի մնացած ղեկավարները չպետք է հետևեն նրա օրինակին:
- Վերին մակարդակի վրա պատրաստակամության բացակայությունը - ստորին աստիճանների վրա գտնվող քաղաքական և վարչական ղեկավարները կարող են ձգտել փոփոխությունների, սակայն խստորեն սահմանափակվեն վերադաս մակարդակի վրա պատրաստակամության բացակայության պատճառով:
- Բարեփոխումների հակվածությունը՝ անտեսել վերին մակարդակը և կենտրոնանալ միայն քաղաքական և վարչական ստորին մակարդակներին, ելնելով այն ենթադրությունից, որ վերին մակարդակի վրա գտնվողները բարեփոխման «կարիք» չունեն, կամ որ վերջիններս բացահայտ թշնամական վերաբերմունք կցուցաբերեն բոլոր նրանց նկատմամբ, ովքեր կփորձեն բարեփոխումներ անցկացնել:
- Բացառապես փառասեր խոստումները, որոնք տանում են դեպի ոչ իրատեսական և անհասանելի ակնկալիքների: Անիրականալի խոստումներ տվողները շատ շուտով կորցնում են իրենց շրջապատի վստահությունը:
- Բարեփոխումների նպատակաուղղվածության բացակայությունը, հետևաբար կոնկրետ փոփոխության հասնելու ձախողումը:
- Բարեփոխումների մասնատված և չհամակարգված բնույթը, որը հանգեցրել է դրանց արդյունավետության համար պատասխանատվության և պատրաստակամության բացակայությանը:
- Օրենքից անսահման կախվածությունը, որը հանգեցրել է չափազանց ուժեղ և չհիմնավորված օրենսդրական վերահսկողության և, ի վերջո, ճնշումների, իշխանության չարաշահման և մեկ այլ կոռումպացված ռեժիմի ի հայտ գալուն: Եթե իրավական համակարգը չի գործում, պատճառը, ամենայն հավանականությամբ, դատական համակարգն է (իր քաջբշուկներով, կոռուպցիայով և անորոշությամբ), այլ ոչ թե զուտ օրենքի տառը: Եթե եղած օրենքները չեն գործում, դժվար թե նորերը որևէ ազդեցություն ունենան:
- Ինստիտուցիոնալ (կառուցվածքային) մեխանիզմների բացակայությունը կամ ոչ լիարժեք կայացումը: Եթե նույնիսկ բարեփոխումների փորձերը իրատեսական են, միևնույն է, պետք է ունենալ ինստիտուցիոնալ (կառուցվածքային) մեխանիզմներ՝ դրանք «ներդնող ղեկավարների» հեռանալուց հետո բարեփոխումները շարունակելու համար: Դասական օրինակ է հանդիսանում Ֆիլիպինների Ջասթիս Պլանան, որը բարեփոխեց հարկային կառավարման համակարգը, բարձրացնելով հարկերի հավաքագրման գործընթացի օրինականությունն ու արդյունավետությունը, սակայն նրա այդ պաշտոնից հեռանալուց անմիջապես հետո բարեփոխումները սկսեցին քայքայվել:

Բարեփոխումներ նախաձեռնելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև բազմաբնույթ շահադիտական ձգտումները. նրանք ովքեր շեղվել են կանոններից, անկախ մանր եկամուտներ կամ օտարերկրյա բանկային հաշիվների վրա խոշոր գումարներ ունենալու նպատակից, հայտնվում են հնարավոր ռիսկի առջև և կարող են ընդդիմանալ այդ գործընթացին:

Շատերը, իրենց դիրքի բերումով, կարող են հունից շեղել բարեփոխումները, նրանցից շատերն օժտված են այնքան իշխանությամբ կամ վճռականությամբ, որ կարող են դիմել ուժի: Այդպիսի երկրներում իրական վտանգ է սպառնում բարեփոխումներ նախաձեռնողներին: Երկրի օրինականության համակարգի համընդհանուր և արդյունավետ վերակառուցումը խթանող փոփոխությունները կարող են բազմաթիվ լինել և պահանջել քաղաքական և կառավարման

հատուկ հմտություններ: Խորհրդարանների վերաբերմունքը նույնպես կարող է խիստ անհամադրվողական լինել, ընդդիմառակով անձնական օգուտ բերող կոռուպացված ոլորտների վերացմանը: Օրինակ, 1999-2000թթ. Նիգերիայի Նախագահ Օբասանջոն հզոր դիմադրության հանդիպեց, երբ ցանկանում էր հակակոռուպցիոն օրենսդրությունը հաստատել Նիգերիայի Ազգային ժողովում, մասնավորապես այն պատճառով, որ օրենսդիրներից շատերը զգում էին իրենց սպառնացող վտանգը:

Ըստ հարցման արդյունքների, բյուրոկրատիան մեղադրվում է գերշահույթների ունենալու մեջ

Ինչպես զեկուցել է Ամերիկայի առևտրի պալատը, անցկացված հարցման արդյունքները ցույց են տալիս, որ Չինաստանում գործող ԱՄՆ ձեռներեցներին հաճախ չի հաջողվում հասնել շահույթի նախատեսված մակարդակներին, և դրա հիմնական պատճառը կառավարության խրթին քաղաքականությունն է: Չնայած, Չինաստանը համարվում է էժան աշխատուժե և ծախսեր (շուկա) ունեցող պետություն, հարցմանը մասնակցած 112 անձանցից (ընկերություններից) միայն 13%-ն էր համարում, որ Չինաստանում ծախսերն ավելի ցածր են քան այլ շուկաներում: Աշխատուժը, անշարժ գույքը և հարկերը համարվեցին բարձր ծախսերի պատճառը:

Գրեթե բոլոր ընկերությունները բողոքում էին, որ Չինաստանի իրավական համակարգը «անկանխատեսելի, անհուսալի և խճճված է»:

Ձեկույցում նշված էր, որ օտարերկրյա ձեռներեցները տառապում են գործող օրենքների մասին տեղեկատվության բացակայությունից, իսկ այդ օրենքները հաճախ մեկնաբանվում և կիրարկվում են տարբեր ձևերով: Իրավիճակն էլ ավելի է ծանրանում տարբեր նախարարությունների կողմից ընդունված որոշումների պատճառով, որոնց պահանջները հակասում են գործող օրենքների դրույթներին:

Համաշխարհային առևտրի կազմակերպության կազմում Չինաստանի անդամակցությունը օտարերկրյա ձեռներեցների համար կընձեռնի առևտրի և ներդրումների մասին իրավական խորհրդատվությունների հնարավորություն:

Չնայած կաշառակերության դեմ կրկնվող արշավներին, ԱՄՆ ընկերությունների 72%-ը կարծում է, որ «Չինաստանում կոռուպցիան հասել է անընդունելի չափերի, իսկ մեծամասնությունը կարծում է, որ քիզենտում կոռուպցիան չի կրճատվում»:

“Reuters”, 2000թ. մարտի 14

Բարեփոխումների առաջնային և գերակայող սկզբունքը պետք է լինի չփորձել անել անհնարինը: Անցյալից ամբողջապես ձերբազատվելու փորձը, անկասկած, խոչընդոտների կհանդիպի: Չափազանց կարևոր է որոշել բարեփոխումների համար առավել խոստումնալից ոլորտները և ուշադրությունը կենտրոնացնել դրանց վրա: Մի քանի երաշխավորված «արագ հաջողությունները» կանեն ավելին, քան մի քանի փոփոխությունների իրականացումը. դրանք համակարգին և հասարակությանը կցուցադրեն, որ հնարավոր է կատարել փոփոխություն և այն արդեն ընթացքի մեջ է:

Երկրորդ՝ հնարավորության սահմաններում շեշտը պետք է դրվի «սպառողի (հաճախորդի) համար բարենպաստ» հանգամանքի վրա, որը կնվազեցնի գործընթացի սպառնալիքները հասարակության համար: Եվ կգտնվեն մարդիկ, ովքեր հասկանալով, որ կանոնները փոխվել են, կքայլեն ապագա կոռուպցիան կանխարգելող բարեփոխումներին համընթաց:

Հիմքի ստեղծումը. ազնվության և օրինականության միջավայր հասարակական կյանքում

Ի՞նչ կարող է ակնկալել հասարակությունը ղեկավար պաշտոնյաներից: Եթե հասարակությունը համոզված չէ, որ բարեփոխումներն իրականացնող ղեկավարներն ազնիվ (անբասիր վարքագիծ ունեցող) մարդիկ են, ամբողջ հակակոռուպցիոն միջոցառումը կարող է շեղվել իր ուղղությունից, իսկ հասարակության նվիրվածությունը բարեփոխումների գործընթացին կարող է անհետանալ: Սակայն, ազնվությունը վերջնական նպատակը չէ, այլ՝ արահետ, որը հասարակությանը տանում է դեպի այն ծառայությունների տրամադրումը, որոնք նա իրավասու է ստանալ իրեն ղեկավարողներից:

Նույնի հասարակական կյանքի նորմերի կոմիտեն (Միացյալ Թագավորություն, 1995թ.) առաջարկել է յոթ սկզբունքներ, որոնցով պետք է ղեկավարվեն հասարակական կյանքի բոլոր բնագավառները: Դրանք են.

Անշահախնդրություն. պետական պաշտոններ զբաղեցնողները պետք է որոշումներ կայացնեն բացառապես հասարակական շահից ելնելով, այլ ոչ թե հանուն սեփական, իրենց ընտանիքի և ընկերների ֆինանսական կամ նյութական շահի:

Պարկեշտություն. պետական պաշտոններ զբաղեցնող անձինք չպետք է որևէ անհատի կամ կազմակերպության նկատմամբ ստանձնեն որևէ ֆինանսական կամ այլ տեսակի պարտավորություն, որը կարող է ազդել նրանց պաշտոնական պարտականությունների կատարման վրա:

Անաչառություն. պաշտոնական պարտականություններն իրականացնելիս, այդ թվում՝ պետական պաշտոններում նշանակելիս, պայմանագրերի իրականացման իրավունք շնորհելիս կամ պարգևատրումների համար թեկնածություններ առաջարկելիս, պետական պաշտոններ զբաղեցնողները պետք է ընտրությունը կատարեն ըստ թեկնածուների արժանիքների և տվյալների:

Չաշվետվություն. պետական պաշտոններ զբաղեցնող անձինք պետք է հասարակության առջև հաշվետու լինեն իրենց որոշումների և գործունեության համար և պետք է ենթարկվեն տվյալ պաշտոնի համար նախատեսված վերահսկողության:

Թափանցիկություն. պետական պաշտոններ զբաղեցնող անձինք պետք է հնարավորին չափ շիտակ լինեն որոշումներ կայացնելիս կամ քայլեր ձեռնարկելիս և հիմնավորեն իրենց որոշումները: Նրանք կարող են սահմանափակել տեղեկատվությունը, միայն եթե դա ակնհայտորեն բխում է լայն հասարակության շահից:

Ազնվություն. պետական պաշտոններ զբաղեցնող անձինք պարտավոր են հայտարարել իրենց պարտականություններին առնչվող անձնական շահի մասին և քայլեր ձեռնարկել նման (շահերի բախում) իրավիճակները հոգուտ հասարակության շահի լուծելու համար:

Դեկլարման ոճ. պետական պաշտոններ զբաղեցնող անձինք պետք է առաջադրեն և պաշտպանեն այս սկզբունքները իրենց գործունեության օրինակով:

Հասարակության կյանքում և հանրային ծառայություններում ազնվության և օրինականության ձևավորումը և պահպանումը ներառում է մի շարք տարրեր: Դրանք են՝ վարքագիծը կանոնակարգող օրենսդրություն, կարգեր և կանոններ, քաղաքական և պետական գործիչների ազնվություն և կրոնական, քաղաքական և սոցիալական արժեքների նկատմամբ հարգանք ակնկալող հասարակություն, պաշտոնյաների շրջանում բարձր պրոֆեսիոնալիզմ, բարձրաստիճան պետական ծառայողների շրջանում դրական վարքագծի և ազնվության ձևավորում, ինչպես նաև հանրային և մասնավոր հատվածներում բարոյականության բարձր նորմերին հավատարիմ քաղաքական ղեկավարություն:

Այս բոլոր տարրերը միասին ձևավորում և խթանում են բարոյական հասարակական կյանքի ավանդույթ և առաքինի քաղաքական ու պետական գործիչներ ձևավորող բարոյական միջավայր: Այդպիսի միջավայրում նաև ենթադրվում է, որ օրենքները և հետապնդման ու հետաքննության կանոնները վտանգավոր են դարձնում իրավախախտումները, կաշառակերությունը և խարդախությունը: Սակայն չափազանց կարևոր է հիշել մի քանի էական պայմաններ: Դրանք են.

- Բարոյական միջավայրը պետք է հավասարապես և հետևողականորեն տնօրինվի, վերահսկվի, հարմարվի և կիրառվի ամբողջ հանրային հատվածի համար:
- Բարոյական միջավայրը պետք է լինի ինքնաձայնագրային և ամբողջական. եթե բարոյական միջավայրն ունի պոտենցիալ թույլ կետեր, պետք է ներդրվեն հաշվետվության նոր եղանակներ կամ եղանակներ նորացվեն ու ուժեղացվեն՝ այդ թույլ կետերը չեզոքացնելու համար:

- Բարոյական միջավայրը պահանջում է քաղաքական պարտավորվածության և դեկլարության ստանձնում՝ վստահություն և հավատ ներշնչելու նպատակով, սակայն միայն քաղաքական գործիչները չէ, որ պարտավոր են տնօրինել և վերահսկել այն:
- Բարոյական միջավայրը կախված է միկրոմակարդակի փոփոխություններից (բարեփոխումների տարրերից)՝ ձախողման հետևանքները վնասագերծելու համար: Ձախողումը կարող է ունենալ հետևյալ հետևանքները. վարքագծի նորմերի կամ ընթացակարգերի անտեսում, դեկլարության անտարբերություն կամ արհամարհանք, որոշումների կայացման իրավունքների ընդհանրացում, ֆիանանսական և կառավարման ոչ բավարար տեղեկատվական համակարգեր, թույլ աշխատանքային գործունեություն, վատ աշխատանքային հարաբերություններ, ենթակազմակերպչական ինքնավարություն, կադրերի հավաքագրման և վերապատրաստման թույլ քաղաքականություն, ինչպես նաև թույլ վերահսկողություն կամ դրա բացակայություն մասնավոր հատվածի արժեքների, փորձի, աշխատուժի և ընթացակարգերի պահպանման կամ պաշտպանության առումով:

Ինչու՞ է ձախողվում «ուղղահայաց» հաշվետվությունը

Ժողովրդավարական համակարգերում գոյություն ունի հաշվետվության երկու տեսակ. «ուղղահայաց» հաշվետվություն, որի միջոցով ընտրողները՝ կառավարվողները, իրականացնում են կառավարողների նկատմամբ վերահսկողության իրենց իրավասությունը և «հորիզոնական» հաշվետվություն, երբ կառավարողները հաշվետու են ուրիշ մարմիններին (վերահսկիչներին):

Սկզբունքորեն, կառավարողները և կառավարվողները նույնացվում են: Գոյություն չունի քաղաքական իշխանությանը օժտված հատուկ խումբ: Քաղաքական իշխանությունը ժողովրդի կողմից վստահվում է ընտրված ներկայացուցիչներին որոշակի ժամանակահատվածի ընթացքում: Եթե ժողովուրդը դժգոհ է, կարող է իշխանության եկածներին փոխարինել նոր ընտրությունների միջոցով կամ պահանջել նրանց պաշտոնանկությունը կամ պատիժը:

Սակայն ամբողջ պատմության ընթացքում բացարձակ «ուղղահայաց» հաշվետվությունը չի ապացուցել իր համապատասխանությունն առաջադրված պահանջներին: Եթե կառավարողները զգում են, որ չեն կարող վերընտրվել բնակչության գոհունակ մասի կողմից, դրան հասնում են գաղտնիության (ընտրողները տեղյակ չեն, թե ինչ է տեղի ունենում) և հովանավորչության միջոցով: Կառավարողները կարող են նաև կարճ ժամանակով ձեռնարկել պոպուլիստական այնպիսի քայլեր, որն ավելի երկարատև նպատակների առումով վնասաբեր է հասարակության համար: Քաղաքական գործիչները ձգտում են երկարաձգել ոչ միայն իրենց իշխանության և իրավասությունների սահմանը՝ հնարավորին չափ քիչ ընդդիմությանը կառավարելու նպատակով, այլ որոշ դեպքերում կարող են բազմապատկել իրենց միջամտությունը՝ պարզապես իրենց կարևորությունն ապացուցելու համար:

Ավելին, արոֆեսիոնալ քաղաքական գործիչներից ծնված քաղաքական խավը համակարծիք է ժողովրդավարական իդեալներին հակասող արժեքների շուրջ, և ընդդիմության շարքերում եղած պահին տրված նրանց խոստումները բացարձակապես հակասում են իշխանության գալուց հետո նրանց գործողություններին: Օրինակ, 1997թ. Միացյալ Թագավորությունում՝ պաշտոնական գաղտնիությանը վերջ դնելու հանդիսավոր կոչերով իշխանության եկավ լեյբորիստական կուսակցությունը: Դրան հաջորդած ժամանակահատվածում նրանց կողմից իրականացված բարեփոխումները անընդհատ մեղմացվում էին, ընդհուպ մինչև այն պահը, երբ որոշ վերլուծաբանների կարծիքով, դրանց արդյունքում կառավարությունը ոչ միայն չդարձավ ավելի թափանցիկ, այլ, ընդհակառակը, ավելացան գաղտնիության ոլորտները:

Հին դարերի ժողովրդավարական համակարգերը ճանաչում էին այդ հակասությունները և պայքարում էին դրանց դեմ: Հին Հունաստանում ժողովրդական դատարանը, որի կազմում ընդգրկված էին պատահական սկզբունքով ընտրված քաղաքացիները, լսում էին հասարակական բանավեճերը և իրավասու էին բեկանել օրենսդիր մարմնի վճիռները: Նմանապես, Հին Հռոմում մագիստրոսների որոշումները պլեբեյների տրիբունալին բողոքարկելու քաղաքացիների իրավունքը դիտվում էր որպես ազատության հիմնաքար: Երկու համակարգերն էլ ժողովրդավարական էին, քանի որ իրականացվում էին ժողովրդի կողմից և բնութագրվում էին

«հորիզոնական» հաշվետվությամբ, քանի որ ժողովրդական դատարանները փաստացիորեն ինքնավար և անկախ էին քաղաքական մարմիններից:

Ավելի ուշ ժամանակահատվածի Հռոմեական կայսրությունները և հին եվրոպական միապետությունները ակնատես եղան Հին Չինաստանում բյուրոկրատական խավի ի հայտ գալուն, որը ծառայում էր որպես բուֆեր ժողովրդի և կառավարության միջև: Երբ ոտնահարվում էին նրա շահերը, այն բավարարվում էր միայն պասիվ դիմադրությամբ՝ վիճարկելով, հետաձգելով և վերաուղղելով վերևից եկող հրամանները և, այդպիսով, իրականացնելով սահմանափակ տեսակի ուղղահայաց հաշվետվություն ոչ ժողովրդավարական միջավայրում:

Պարադոքս է, սակայն ժամանակակից պետական համակարգում պատմականորեն ի հայտ եկած և քաղաքացիներին պաշտպանելու համար որպես բուֆեր ծառայող բյուրոկրատիան հիմնականում ինքն է վերածվել պրոբլեմի: Այն երբեք նախատեսված չի եղել ժողովրդին պատասխան տալու համար և նույնիսկ նրա վերին էշելոնները, ինչ որ չափով, իրենք են կախված քաղաքական դասից: Մինչդեռ, շատ առումներով, բյուրոկրատիան զգալի իշխանություն է կորցել քաղաքական վերնախավի ձեռքից, այդ թվում նաև այնպիսի ոլորտներ, ինչպիսիք են կենտրոնական բանկը, գիտահետազոտական խորհուրդները և առևտրային հարաբերությունների կարգավորումը: Այսպիսով, ինչը մի ժամանակ ծնունդ էր առել ժողովրդին բռնակալներից պաշտպանելու նպատակով, ինքն է այժմ ժողովրդի կողմից դիտվում է որպես բռնակալ: Վերջիվերջո, մարդիկ տեսնում են, որ իրենց կամքը արհամարհվում է, իսկ ժողովրդի ընտրյալները տրտնջում են իրենց ձեռքից զանազան բյուրոկրատական կառույցների դուրս պրծնելու մասին:

Ժողովրդավարական միջավայրում կարծես թե բարենպաստ պայմաններ կան ուղղահայաց հաշվետվության հաջող իրականացման համար: Տեսականորեն, նրանք ովքեր կառավարում են և նրանք ովքեր կառավարվում են նույն են, քանի որ առաջինները սահմանված ժամկետներով ընտրվում են ժողովրդից և օժտվում են միայն ժամանակավոր իշխանությամբ: Եթե վատ են կառավարում, ժողովուրդը՝ կառավարվողները, կարող են քվեարկել նրանց դեմ: Եթե չարաշահում են իրենց վստահված իշխանությունը, ժողովուրդը կարող է պահանջել, որ նրանք պատժվեն կամ հեռանան իշխանությունից:

Սակայն, չնայած այս ամենին, կյանքը ցույց է տվել, որ ուղղահայաց հաշվետվությունը չի հաջողվել: Քաղաքականությունը դարձել է մասնագիտություն և, որպես այդպիսին, ձեռք է բերել իր սեփական կանոնները և նորմերը, որոնց հետևում է քաղաքական դասը, այսինքն նրանք, ովքեր կառավարում են, կամ ձգտում են այդպիսի իշխանության: Թափանցիկությունը ժողովրդի հանդեպ հազվադեպ է առավելություն համարվում իշխողների կամ նրանց կողմից, ովքեր շահագործված են վերահսկել թե ինչ, ինչպես և ինչ չափով պետք է տեղեկացվեն կառավարվողները (այստեղից էլ առաջացել են «աչքին թուփ չիջողները»):

Նրանք, ովքեր վերահսկում են եկամուտները երբ կարող են, թաքնվում են կառավարման նրբությունների հետևում և բացահայտում են իրենց գործունեության ոչ ճշգրիտ պատկերը:

«Մի գդալ կուլար մեղրի տակառում»

Knapp հանձնաժողովը, որը ստուգում էր Նյու Յորքի ոստիկանության դեպարտամենտում կոռուպցիայի դեպքը, եզրակացրեց, որ «համառության, թշնամության և հպարտության համակցումը» ծնունդ է տվել այսպես կոչված «մի գդալ կուլարի» տեսությանը: Այդ տեսության համաձայն, որը մոտ է Դեպարտամենտի պաշտոնական կանոնադրությանը, կոռուպցիայում բացահայտված ցանկացած ոստիկան հայտարարվում է որպես «մի գդալ կուլար», որը կարող է փչացնել մաքուր «մեղրի տակառը»: Այսինքն, չի ընդունվում, որ նրա կոռումպացված գործողությունը կարող է տարածված հիվանդության ախտանիշ լինել:

Բրյուս Լ. Բենսոն, «Կոռուպցիայի ինստիտուցիոնալ բացատրությունը քրեական հանցագործությունների դեմ պայքարող մարմիններում»

Այսպիսով, ուղղահայաց հաշվետվությունը ձախողվում է մի քանի պատճառով. մարդիկ պատշաճ ձևով տեղեկացված չեն կառավարողների գործողությունների մասին, նրանք օժտված չեն չարաշահումների հնարավորությունը ստուգելու իրավասությամբ, ընտրությունների գործընթացը պարբերական բնույթ է կրում, հետևաբար, նույնիսկ ազատ ընտրությունների ժամանակ վարչակազմի ընդհանուր գործունեության մասին ընտրողները դատում են միայն որոշակի ժամանակահատվածի համար, այլ ոչ թե պատասխանատվության են ենթարկում չարաշահման առանձին դեպքերի համար:

Հսկողների հսկումը. մշտական հսկողություն

Ղեկավարների և բարձրաստիճան պետական պաշտոնյաների օրինակը վճռական նշանակություն ունի պետական օրինականության արդյունավետ համակարգի ստեղծման և պահպանման համար: Բայց ովքե՞ր են հսկելու հսկողներին:

Հաշվետվության մասին Մոնթեսքյուի տեսակետը

Իր «De l'Esprit des Lois (1748), Charles-Louis Secondat» աշխատության մեջ, բարոն Մոնթեսքյուն առաջարկել է հորիզոնական հաշվետվության առ այսօր գոյություն ունեցող առավել ազդեցիկ տեսությունը: Նրա մեկնաբանությամբ, ի հակադրություն բռնակալական ռեժիմի, չափավոր մեղմությամբ ռեժիմի համար անհրաժեշտ պայման է հանդիսանում կառավարության գործունեության հստակ դասակարգումը առանձին գործառնությունների և դրանց տեղաբաշխումը առանձին մարմինների միջև: Քաղաքական իրավասությունների իրականացման մեծ տարանջատումը օժտված է երկակի առավելությամբ. (ա) կառավարության տարբեր ստորաբաժանումները կմրցակցեն միմյանց հետ, ասպիսով, սահմանափակելով և վերահսկելով մյուսի գործունեության ոլորտը և (բ) տարբեր մարմինների հավանության ձեռքբերման անհրաժեշտությունը կհետաձգի օրենսդրության կիրարկումը (նրան մտահոգում էր ձեռքակալությունների կամայական և զաղտնի հրամանները) և ավելի շատ հնարավորություններ կընձեռնի չարաշահումների հսկման և հայտնաբերման համար:

Զնայած Հին Հունաստանում և Հռոմում ժողովրդական դատարաններին հաջողվում էր իրականացնել «հորիզոնական» հաշվետվություն, արդի պետականության բարդ համակարգը չի ընձեռնում ժողովրդի կողմից վերահսկողության իրականացման հնարավորություն: Իհարկե, քաղաքացիական հասարակությունը աստիճանաբար ավելի ծանրակշիռ դեր է ձեռք բերում նշված պատասխանատվության ստանձնման գործում, սակայն պաշտոնական վերահսկողությունը հենվում է այլ մեխանիզմների վրա:

Ստուգումները և վերահսկողությունը հորիզոնական հաշվետվության ձևավորման գործում

Ազնվության և օրինականության համակարգի խնդիրն է համընդհանուր համաձայնության սկզբունքների (որը սովորաբար ձևակերպվում է սահմանադրությամբ կամ հիմնական իրավունքներով) շրջանակներում ձևավորել ստուգումների և վերահսկողության համակարգ, որի արդյունքում կստեղծվի ինքնապաշտպանվող «առաքինության շրջան», որում կվերահսկվեն բոլոր ռիսկերը:

Սա «հորիզոնական» հաշվետվությունն է, որը տարբերվում է «ուղղահայաց» հաշվետվությունից այն բանով, որ բոլոր դերակատարները միմյանց հաշվետու են հորիզոնական հարթության վրա, այլ ոչ թե սահմանափակ լայնությամբ հիերարխիկ կառուցվածքում՝ ներքևից վերև: Ըստ էության, դա նշանակում է, որ ոչ մի անհատ կամ կազմակերպություն չունի գերիշխող դիրք մնացածների նկատմամբ: Հետևաբար, այն հանդիսանում է «բացարձակ» կոռուպցիա ծնող «բացարձակ իշխանության» մեթոդ, ինչպես նշված է լորդ Աքշոնի հանրահայտ ասացվածքում («Իշխանությունը հակված է կոռուպցիայի, իսկ բացարձակ իշխանությունը հակված է բացարձակ կոռուպցիայի»):

Ինչևէ, ինքնապաշտպանվող շրջանը կարող է կառուցվել միայն ազնվության, այլ ոչ թե խաբեության հիման վրա: Ցանկացած պաշտոն զբաղեցնող անձ, անկախ նրա կառավարության ղեկավար, դատավոր, աուդիտոր կամ ստորադաս պաշտոնյա լինելուց, կանգնած է պոտենցիալ ռիսկի առջև, չնայած ո՞նց՝ իրենց կողմից կայացրած որոշումների արժեքավորությունից կամ վերահսկվող գործընթացներից կախված, ավելի խոցելի են, քան մյուսները: Դժվարին խնդիր է հանդիսանում թափանցիկ և հաշվետու համակարգի ստեղծումը, որը կղեկավարվի երկու սկզբունքներով. առաջինը՝ կանխել խարդախության տեղի ունենալը և երկրորդ՝ համոզել հիմնական դերակատարներին, որ խարդախության հայտնաբերումը իրատեսական է:

Կոռուպցիան չպետք է հսկվի միայն դատախազների և իրավապահ մարմինների կողմից: Գործողությունների արդյունավետությունը չի կարող կախված լինել միայն հանցանքի հայտնաբերումից և դատապարտումից, այլ պետք է հիմնվի փոխկապակցված միջոցառումների

վրա: Մասնակիորեն, այս մոտեցումը ներառում է հարաբերությունների թափանցիկության աստիճանի բարելավում և, հնարավորության սահմաններում, կոռուպցիա ծնող հարաբերությունների կանխում: Սա նշանակում է նաև թափանցիկություն՝ հիմնական դերակատարների ֆինանսական գործերում և կոռումպացված ցանցում չընդգրկված անկախ հաստատությունների կողմից ստուգումների անցկացման հեռանկար:

Զնայած այն բանին, որ կոռուպցիան անհնար է ամբողջովին վերահսկել, այն կարելի է վերահսկել եփկայի կանոնների, հանցագործների նկատմամբ իրավական հետապնդումների, կազմակերպչական բնույթի փոփոխությունների և ինստիտուցիոնալ (կառուցվածքային) բարեփոխումների միջոցով:

Կազմակերպչական բնույթի փոփոխություններ

Պետական ծառայության ոլորտում կազմակերպչական բնույթի փոփոխությունները կարող են նվազագույնի հասցնել կոռումպացված գործողությունները: Օրինակ, վաղ 1970-ական թվականներին Սինգապուրը սկսեց հակակոռուպցիոն ծրագրի հաջող իրականացումը մշտական քարտուղարներին (կառավարության կազմում ընդգրկված նախարարությունների ղեկավարներին) հրահանգելով տեղյակ պահել իրենց գերատեսչություններին կոռուպցիան արմատախիլ անելու կառավարության լուրջ մտադրության մասին և զեկուցել կոռուպցիայի ցանկացած դեպքի մասին:

Մշտական քարտուղարներից նաև պահանջվեց ձեռնարկել համապատասխան քայլեր կոռուպցիային հատկապես հակված ստորաբաժանումներում, ներառյալ.

- աշխատանքային եղանակների և ընթացակարգերի բարելավում՝ հետաձգումները կրճատելու համար
- վերահսկողության արդյունավետության բարձրացում՝ վերադասների համար իրենց աշխատակազմերի աշխատանքի ստուգման և վերահսկման հնարավորություն ընձեռնելու համար
- պաշտոնյաների ռոտացիա, որպեսզի ոչ մի պաշտոնյա կամ խումբ չափազանց երկար ժամանակ չմնա մույն աշխատանքային տեղում
- ստորաբաժանումների աշխատանքի անակնկալ ստուգումների անցկացում
- անհրաժեշտ անվտանգության միջոցառումների անցկացում՝ չլիազորված անձանց մուտքը կանխելու համար
- երեքից հինգ տարվա ժամանակահատվածում իրականացված հակակոռուպցիոն միջոցառումների վերանայում՝ հետագա գործընթացների բարելավման համար:

Չեռացնել հանցագործին, առանց վերացնելու հանցագործության հնարավորությունները

«Որոշակի մակարդակի վրա կոռուպցիան կարող է դիտվել որպես չափազանց մեծ ձգտումների կամ ազահության տեր անհատ մարդկանց խնդիր: Եթե սա է իրականությունը, ապա «մի գդալ կուպրը» դեմ շարտելու ռազմավարությունը կարող է հաջողությամբ պսակվել: Սակայն, երբ որոշ դեպքերում (Սիերա Լեոնեում) բարձրաստիճան կաբինետային նախարարների հանդեպ դիմեցին այդ քայլին, կոռուպցիան շարունակեց գոյություն ունենալ... Բացահայտման և հետապնդման միջոցով հնարավոր է վերացնել հանցագործին, սակայն չի վերանա հանցանքը: Կոռուպցիան շարունակում է անարգելք գոյատևել Սիերա Լեոնեում, որովհետև կազմակերպչական կառուցվածքը և մշակույթը անփոփոխ են մնացել: Կոռուպցիա ծնող հանգամանքները մեկ անգամ ևս դրա առիթ են հանդիսացել»:

Սահր Զոն Քփոնդեհ

«Արդի Սիերա Լեոնեում կոռուպցիայի և բարեփոխումների հեռանկարները»

Պետական ծրագրերի և քաղաքականության բարեփոխում

Կոռուպցիայի ճիրաններում խճճված պետական ծրագրերը կարելի է երբեմն վերամշակել: Առաջին և, հաճախ, լավագույն տարբերակը ծրագրի վերացումն է: Շատ երկրների օրենքներն ու կանոնակարգերը, նույնիսկ օրինական կառավարման պայմաններում, չեն ծառայում լայն

հասարակության նպատակներին: Դրանց իրականացումը կարող է և պետք է ընդհատվի (չնայած, ծագում է մեկ այլ հարց. միգուցե, ծրագրի անհաջողությունը պայմանավորված է դրա իրականացման ընթացքում կառավարողների համար կոռուպցիայի հնարավորության ընձեռնամբ): Որոշ ծրագրեր կարող են հաջողությամբ գործել մի շարք պետություններում, սակայն չգործել այն պետություններում, որոնց հատուկ է կոռուպցիան:

Երկրորդ տարբերակը՝ կարելի է պահպանել հիմնական նպատակը, սակայն ձևափոխել ծրագիրը՝ հսկողությունը պարզեցնելու և հեշտացնելու նպատակով: Օրինակ, եթե ծրագրի նպատակը տնտեսական արդյունավետության ապահովումն է, ապա բարեփոխումների միջոցով կարելի է ներդնել շուկայական ուղղվածություն ունեցող իրավական համակարգեր: Սակայն ծրագրի պարզեցումը (օր.՝ կառավարության համաձայնության ձեռքբերման և մատակարարված ապրանքների դիմաց վճարումների իրականացման համար անհրաժեշտ քայլերի քանակի կրճատումը) ոչ միշտ է կրճատում կոռուպցիան, եթե պահպանվում են ծայրաստիճան խիստ կանոնները: Բյուրոկրատական խստությունը հաճախ ծնում է ապօրինի վարքագիծ թե՛ պետական ծառայողների, թե՛ մատակարարողների կողմից: Այսպիսով, պարզեցումը արդյունավետ է, եթե այն խիստ կամայական չէ և բարձրաստիճան պաշտոնյաները կամ վերահսկողության անկախ մարմիններն ակտիվորեն հետամուտ են հակակոռուպցիոն միջոցառումների իրականացմանը:

Սեփականաշնորհումը (մասնավոր հատվածին պետության կողմից կառավարվող ձեռնարկությունների փոխանցումը) նույնպես կարող է հանգեցնել կոռումպացված գործողությունների հնարավորությունների նվազեցմանը մի պարզ պատճառով, որ մասնավոր հատվածի հաշվապահական հաշվառման եղանակները և «վերջնական արդյունքում» բարձր չափով աշխատելը մասնավոր ընկերությունների ղեկավարների համար հզոր լծակ են հանդիսանում ներքին հակակոռուպցիոն միջոցառումներ իրականացնելու համար: Սեփականաշնորհման ջատագովներից ոմանք նույնիսկ համարում են, որ սեփականաշնորհումը կոռուպցիայից բուժման ձևերից մեկն է: Մինչդեռ, մյուսների կարծիքով, այն նման է «դարբնի մուրճով ընկույզ ջարդելուն»։ Նախքան այդ ուղին անցնելը, սեփականաշնորհումը պետք է, հակակոռուպցիոն բարեփոխումից բացի, ուղեկցվի սոցիալական, տնտեսական և քաղաքական կայուն հիմնավորումներով: Բացի այդ, հնարավոր է սեփականաշնորհման արդյունքում մասնավոր հատվածում մենաշնորհային (օր.՝ ջրի և այլ կարևոր կոմունալ ծառայությունների մատակարարման) դիրքի ստեղծման վտանգ, որի հետևանքով կոռուպցիան միգուցե վերանա ստորին մակարդակների վրա, սակայն ներմուծվեն նոր տեսակի չարաշահումներ:

Բարեփոխումների խոչընդոտները

Ուկրաինայում բյուրոկրատները, որոնք խորհրդային վարչահրամայական համակարգում հայտնի էին «Ապարատ» անվամբ, գրավել են իշխանության մենաշնորհը... Նրանք կարող են արգելակել որոշումները՝ դրանք հետաձգելով կամ փոփոխելով: Դրա արդյունքում նախարարությունները չեն կարող մշակել իրենց սեփական օրակարգերը կամ միջոցառումները: Նման իրավիճակը թուլացնում է գերատեսչական հաշվետվությունը և ստեղծում է կոռուպցիայի համար բարենպաստ ինստիտուցիոնալ միջավայր:

Բարեփոխումների ցանկացած փորձ հանդիպել է «Ապարատի» կատաղի դիմադրությանը: Օրինակ, Արդարադատության նախարարության կողմից ձեռնարկված հակակոռուպցիոն միջոցառումը՝ «Մաքուր ձեռքերով գործելակերպը», բացահայտորեն սաքոտաժի ենթարկվեց պաշտոնյաների կողմից: Հզոր բյուրոկրատները կատաղի պայքարի մեջ մտան բարեփոխումներ իրականացնողների դեմ: Նրանց հաջողվեց թուլացնել քաղաքականության հիմնական տարրերը և փակել դատական համակարգի և ոստիկանության (ցածր վարձատրվող) աշխատակիցների ֆինանսավորման աղբյուրները:

*Կանադայի խորհրդարանական կենտրոնի
«Կոռուպցիայի վերահսկումը. խորհրդարանական ձեռնարկ», 1998թ.*

Եթե կոռուպցիան պետական ծրագրերի օգուտների սակավության արդյունք է, ծրագրի սահմանները կարելի է ընդլայնել թեկուզ նախաձեռնության իրավասությունների ընդարձակումով: Սակայն միայն առավելությունների ընդլայնումը չի վերացնի կոռուպցիան: Միևնույն է, պաշտոնյաները շարունակում են որոշել, թե ով է օգուտ ստանալու ծրագրերից: Հետևաբար, կառավարությունը պետք է սահմանի հստակ նորմեր, որոնք հեշտությամբ կգնահատվեն «դրսի» մարդկանց կողմից: Եթե ծրագրերն իրականացնողների իրավասությունները թե՛ տևողությամբ, թե՛ բնույթով հստակորեն սահմանված են, և պետությունը պատրաստ է սատարել այդ իրավունքները,

ապա կաշառքներ վերցնելու կամ վճարելու հավանականությունը փոքր է: Մեկ անգամ ևս հիշեցնենք, որ բարեփոխումները պետք է համապատասխանեն երկրի հնարավորություններին:

«Լռությունը համաձայնության նշան է»

Բոլիվիայում վերջերս իրականացված բարեփոխումները ներառում էին ընթացակարգերի և ծախսերի հրապարակայնության ապահովում: Բոլոր կառավարական ստորաբաժանումները պետք է պատրաստեին պլակատներ, որոնց միջոցով բացատրվում էր յուրաքանչյուր գործառնության համար անհրաժեշտ թղթային աշխատանքը և ճիշտ ծախսերը, այսպիսով կանխելով կառավարության աշխատակիցների կողմից կաշառքներ պահանջելը:

Ներմուծվել է նաև «լռությունը համաձայնության նշան է» սկզբունքը, ըստ որի, եթե գործունեության իրականացման լիցենզիաների, մեքենաների գրանցման կամ այլ պետական հավաստագրերի համար դիմած քաղաքացիների գործերը 15-օրյա ժամկետում չեն մերժվում, ավտոմատ համարվում են հաստատված: «Վաղը եկեք» արտահայտությունը քաջ հայտնի է բոլիվիացիներին, որն իրականում նշանակում է. «Վերադարձեք փողով»: Բարեփոխումների շրջանակներում, եթե քաղաքացուն ասում են «նորից եկեք», նա պետք է սպասի 15 օր, որից հետո սկսում է գործել «լռությունը համաձայնության նշան է» սկզբունքը:

Քաղաքացիական հասարակության մասնակցություն

Եթե կոռուպցիայի դեմ պայքարի անկեղծ փորձերը ձախողվել են, ուրեմն մի հանգամանք բացակայել է՝ քաղաքացիական հասարակությունը չի մասնակցել: «The Times of India» թերթը նկատել է, որ «սկզբից պետք է խարխլել ժողովրդի կողմից կոռուպցիան որպես կյանքի նորմ ընկալումը և բնակչության ընդհանուր համակերպվածությունը»: Քաղաքացիական հասարակության անդամների մեծամասնությունը արմատապես չափազրգոված է օրինականության արդյունավետ համակարգ ունենալու գործում. մասնավոր հատվածը, կրոնական առաջնորդները, մամուլը, բոլոր մասնագիտությունների ներկայացուցիչները և, ամենաշատը, հասարակ քաղաքացիները, որոնք ամեն օր դառնում են կոռուպցիայի զոհ:

Քաղաքացիական հասարակության մասնակցությունը հույժ կարևոր է հակակոռուպցիոն ռազմավարության հաջողության համար:

Խնդրի որոշ լուծումներ ընկած են հենց քաղաքացիական հասարակության ներսում, օրինակ՝ կոռուպցիայի նկատմամբ հասարակության անտարբերության կամ հանդուրժողականության վերացումը: Սակայն քաղաքացիական հասարակությունը խնդրի միայն մի մասն է: Պետության կողմից ձեռնարկված գործողությունները տեղի չեն ունենում վակուումի մեջ: Հաճախ, հենց սովորական հասարակությունն է կաշառքներ տալիս: Մասնավոր և հանրային հատվածների միջև փոխհարաբերության եզրերը նույնպես հանդիսանում են այն կետերը, որտեղ բարգավաճում է կոռուպցիան և վճարվում են ամենախոշոր կաշառքները:

Այսպիսով, քաղաքացիական հասարակության մասնակցությունը չապահովող հակակոռուպցիոն ցանկացած ռազմավարություն անտեսում է հնարավոր առավել օգտակար և հզոր գործիքներից մեկը: Իհարկե, շատ երկրներում, որտեղ կոռուպցիան տարածված է, քաղաքացիական հասարակությունը թույլ է, անտարբեր կամ գտնվում է համախմբման և կազմակերպման վաղ փուլում: Սակայն սա չպետք է պատճառ հանդիսանա նրա դերը անտեսելու համար, քանի որ հենց նորածին քաղաքացիական հասարակության մասնակցությունը կարող է ուժ և եռանդ հաղորդել հետագա հակակոռուպցիոն ռազմավարությունների մշակման գործին:

Այնուամենայնիվ, սա չի նշանակում, որ հասարակական կազմակերպություններն ամբողջովին զերծ են կոռուպցիայի և վստահելիության խնդիրներից: Նրանցից շատերը, հնարավոր է, ստեղծվել են զարգացման գործակալություններից ֆինանսական միջոցներ կորզելու համար: Նրանցից շատերը չեն ապահովում իրենց գործունեության թափանցիկությունը և հաշվետվությունը: Կան նաև քաղաքացիական հասարակության տարազի տակ քողարկված հանցագործ կազմակերպություններ: Նման վարկաբեկիչ կազմակերպությունները ոչ միայն առաջացնում են անվստահություն ամբողջ քաղաքացիական հասարակության նկատմամբ, այլև զինում են իշխանավոր քննադատներին քաղաքացիական հասարակությանը իրավունքներից զրկելու գործում: Միգուցե, որպես ելման կետ, քաղաքացիական հասարակությունը սկզբից պետք է ստուգի

իր հիմնական հաստատությունների օրինականությունն ու գործունեության նորմերը և սահմանի դրանց համակարգում օրինականության ամրապնդման ուղիները: Քաղաքացիական հասարակությունը չի կարող բարձր նորմեր պահանջել կառավարությունում գտնվողներից, եթե պատրաստ չէ նման բարձր նորմեր սահմանել ինքն իր համար:

Ազգային ազնվության և օրինականության համակարգը

Կառույցը բարձրացվել է կատարելապես հմուտ և նվիրյալ ծարտարապետների կողմից, նրա հիմքերն ամուր են, սրահները՝ գեղեցիկ և հարմար, դասավորությունը խելացի և կանոնավոր, իսկ անվտանգությունը՝ անսասան: Այն կառուցվել է հավերժ կանգուն մնալու համար, եթե մարդու կողմից կառուցված շինությունը կարող է բնութագրվել այդ բառերով: Այնուամենայնիվ, այն կարող է նահատակվել մեկ ժամվա ընթացքում իր միակ պահապանների՝ մարդկանց անմտության, կոռուպցիայի կամ անտարբերության պատճառով: Հանրապետությունները ստեղծվում են քաղաքացիների առաքինության, քաղաքացիական ոգու և խելքի շնորհիվ: Դրանք տապալվում են, երբ իմաստունները վտարվում են պետական կառույցներից, որովհետև համարձակվում են ազնիվ լինել, իսկ անառակները պարզևատրվում են, որովհետև շողորթորթում են մարդկանց՝ նրանց դավաճանելու նպատակով:

**Հատված Դոկտոր Սաչիդանանդ Սիհայի
Հնդկաստանի սահմանադրական համագումարի նախագահության ելույթից
1946թ. դեկտեմբերի 9**

Բարեփոխման դեպքը

Կոռուպցիան քայքայում է ժողովրդավարության զարգացումը, խոչընդոտելով պետական հաստատությունների գործունեությունը և միջոցների օպտիմալ օգտագործումը: Այն ներարկում է զաղտնիություն և ճնշում: Ի վերջո, այն հասարակության առավել խոցելի հատվածին մերժում է զարգացման և կյանքի պայմանների բարելավման հնարավորությունը: Չնայած, գոնե տեսականորեն, կոռուպցիան կարելի է սանձահարել ինքնակալական և բռնակալական եղանակով, «հաստ ճիպոտի միջոցով», տոտալիտար վարչակազմների կողմից կոռուպցիայում հետևողականորեն մխրձվելը և իշխանության այլևայլ չարաշահումները վկայում են, որ այդպիսի սանձահարումը միայն ժամանակավոր բնույթ է կրում: Բարեփոխումների տևական բնույթը կարող է ապահովել միայն ազնվությունն ու օրինականությունը խթանելով համազգային (պետական) մակարդակով: Բարձրացնելով օրինականության մակարդակը, կարելի է կրճատել կոռուպցիան, և այդպիսի մոտեցումը հույժ կարևոր է, եթե ցանկանում ենք չտապալել տևական և արդար զարգացման գործընթացները:

Կոռուպցիայի հետևանքները

Նորություն չէ, որ կոռուպցիան հանգեցնում է սխալ ընտրության: Այն խրախուսում է մրցակցությունը կաշառակերության, այլ ոչ թե ապրանքների և ծառայությունների որակի և գնի ոլորտում: Այն արգելակում է առողջ շուկայի ձևավորումը: Ամենից շատ այն խարխուլում է տնտեսական և սոցիալական զարգացումը, հատկապես, զարգացող երկրներում: Շատ հաճախ կոռուպցիան նշանակում է, որ աշխարհի առավել աղքատ երկրները, որոնք ի վիճակի չեն դիմանալ հսկայական ծախսերի, ստիպված են վճարել ոչ միայն սեփական պաշտոնյաների, այլև զարգացած երկրներից մուտք գործած ընկերությունների կոռուպցիայի համար: Ավելին, փաստերը ցույց են տալիս, որ եթե կոռուպցիան չի սահմանափակվում, այն աճում է, ընդ որում՝ ըստ ցուցչային ֆունկցիայի: Այն պահին, երբ հաջող կաշառքների օրինակը ինստիտուցիոնալիզացվում է, կոռումպացված պաշտոնյաները լծակ են ստանում ավելի խոշոր կաշառքներ պահանջելու համար, ծնունդ տալով ապօրինությունների «մշակույթին», որն էլ իր հերթին հանգեցնում է շուկայի անարդյունավետությանը: Կոռուպցիայի պատճառով վերին մակարդակների վրա անհետանում է ղեկավարների բարոյական հեղինակությունը, գոլորշիանում է նաև իրենց ենթականերին վերահսկելու նրանց կարողությունը:

Կոնցեպտուալ մակարդակի վրա, կոռուպցիայի հետ շատ ծախսեր են կապված: Սակայն հազիվ թե զարմանալի թվա կոռուպցիայի դեպքերի և ծավալի մասին ակնհայտ փաստերի սակավությունը: Ձեռներեցների շջանում անցկացված հարցման արդյունքները ցույց են տալիս, որ

տարբեր երկրներում այդ խնդիրը տարբեր է և նույնիսկ միևնույն երկրում որոշ պետական գործակալություններ (օրինակ, մաքսային և հարկային ծառայությունները) ավելի են հակված կոռուպցիայի քան մյուսները: Հարցումները բացահայտել են նաև, որ երբ կոռուպցիան տեղական բնույթ է կրում, այն անհամաչափ մեծ ծախսեր է պարտադրում փոքր բիզնեսին: Իսկ ամենակարևորն այն է, որ սովորաբար առավել ծանր ծախսերը կապված են ոչ թե հենց կաշառքների, այլ դրանցից բխող տնտեսական խարխուլումների և վարչարարության ու կառավարման հաստատությունների քայքայման հետ:

Հարցը միայն զուտ «բարոյական» կամ «մշակութային» գործոնը չէ: «Խոշոր կոռուպցիան» (զարգացած արդյունաբերություն ունեցող երկրների ընկերությունների կողմից առաջարկված կամ վճարված խոշոր կաշառքներ կամ վճարներ՝ կենտրոնական և արևելյան Եվրոպայի զարգացող երկրներում պետական պատվերներ ստանալու համար) պետք է սահմանափակվի գործնական նկատառումներով: Կենսամակարդակի պահպանման կամ բարելավման դժվարին խնդիրն դիմակայող ոչ մի երկիր ի վիճակի չէ դիմադրել կոռուպցիան ուղեկցող անարդյունավետությանը: Նորաստեղծ ժողովրդավարական համակարգերում, հատկապես, եթե բացակայում է կոռուպցիայի սահմանափակման քաղաքական հաստատականությունը, կոռուպցիան կարող է արմատապես թուլացնել նորաթուխ պետության հեղինակությունը և կարողությունը:

Տարօրինակ է, սակայն հյուսիսային երկրներում ոմանք դեռևս կարծում են, որ կաշառքներն արագացնում են կոռումպացված վարչակազմերի կողմից ծառայությունների մատուցումը և բերում են փաստարկներ, որ կոռուպցիայի միջոցով կարելի է «յուղել» դանդաղաշարժ ու գերկարգավորվող տնտեսությունների անիվները: Տանգանիայում կատարված հարցումները հակառակն են ապացուցում. հենց բացահայտվում է, որ որևէ անձ պատրաստ է կաշառք վճարելու, մյուս «դժնապանները» զգոնանում են, որպեսզի այդ անձն ընկնի քաշքշուկների մեջ և ենթարկվի լրացուցիչ դրամաշորթության: Եթե որևէ մեկը հրաժարվում է առաջին «դարպասների» մոտ գումար վճարելուց, պիտակավորվում է որպես չվճարող, հետևաբար, ոչ պիտանի՝ ուրիշների կողմից եռանդ ու ժամանակ ծախսելու համար: Փաստերը վկայում են նաև, որ կոռուպցիան բարձրացնում է ապրանքների և ծառայությունների արժեքը, ծնում է ոչ արդյունավետ ներդրումներ և հանգեցնում է ենթակառուցվածքային ծառայությունների որակի անկմանը:

Զանգվածային լրատվության միջոցներով կոռուպցիայի մասին ամենօրյա հրապարակումները վկայում են, որ կոռուպցիան բացառապես և, նույնիսկ, հիմնականում զարգացող երկրների խնդիրը չէ: Եվրոպայում և Հյուսիսային Ամերիկայում վերջերս տեղի ունեցած բոլոր դեպքերը բացահայտորեն ցույց են տվել, որ կոռուպցիան այն թեման չէ, որի շուրջ զարգացած երկրները կարող են բարոյական դասեր տալ: Զարգացած երկրները միջազգային բիզնես գործարքներում կարևոր դեր են խաղում որպես «կաշառք տվողներ», բացի այդ, հենց իրենց ներսում ականատես են կոռուպցիայի, հատկապես քաղաքական կոռուպցիայի ընդլայնվող երևույթին:

Պատասխան մարտահրավերին

Մինչև վերջին ժամանակները համաշխարհային մասշտաբով կառավարման նորմերի բարելավման փորձերը անտեսել են առավել խոստումնալից և էական մոտեցումը՝ «ազգային ազնվության և օրինականության համակարգի» համակարգված և գիտակցված ձևավորումը: Նույնիսկ այդ արտահայտությունն էլ է վերջերս ի հայտ եկել Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ շարժման հետ քննարկումների արդյունքում և մեծ տարածում է գտել զարգացման գործակալությունների շնորհիվ:

Զնայած անհրաժեշտ է ամբողջովին հասկանալ ազնվության և օրինականության համակարգի հիմնական հասկացությունները և հիմունքները, նույնչափ կարևոր է դրանից բխող լուծումները դնել իրատեսական և գործնական հիմքերի վրա: Իսկ ավելի կարևոր է, որ այդ լուծումները փոխկապակցված լինեն ընդհանուր համակարգի մյուս տարրերի հետ: Այստեղից էլ՝ հոլիստիկ մոտեցման անհրաժեշտությունը: Շատ հակակոռուպցիոն ռազմավարություններ ձախողվել են նրանց չափազանց նեղ ուղղվածության պատճառով: Գոյություն չունեն հեշտ լուծումներ:

Իսկ ի՞նչ է «ազգային ազնվության և օրինականության համակարգը»

Այսօր ընդհանուր տարածում գտած համոզմունքն այն է, որ կառավարությունը պետք է հաշվետու լինի: Առանց դրա ոչ մի համակարգ չի կարող գործել այնպես, որպեսզի խթանի հանրային, այլ ոչ թե մասնավոր հետաքրքրությունը կառավարողների նկատմամբ:

Ի սկզբանե, զարգացող և անցումային տնտեսություն ունեցող երկրների խնդիրն է՝ հրաժարվել հիմնականում «վերևից ներքև» համակարգից, որտեղ իշխող վերնախավը արձակում է ինքնակամ հրամաններ, որոնց պետք է շատ կամ քիչ հետևեն ներքևում գտնվողները: Դրա փոխարեն պետք է շարժվել դեպի «հորիզոնական» հաշվետվության համակարգ, որտեղ իշխանությունը ցրված է, ոչ ոք չունի մենաշնորհային դիրք և յուրաքանչյուրը հաշվետու է:

Այսպիսի համակարգում պետք է լինի ազատ մամուլ: Սակայն մամուլը պետք է հարգի օրենքով սահմանված որոշակի շրջանակները, օրինակ՝ զերծ մնա անհատների նկատմամբ զրպարտիչ և չհիմնավորված հարձակումներից: Նույնիսկ ազատ մամուլը պետք է հաշվետու լինի ոչ միայն Մամուլի խորհրդին (որը կարող է լինել կամ չլինել պետական մարմին), այլև, ի վերջո, դատական համակարգին: Իրենց հերթին, դատարանները պետք է այլևս չհանդիսանան իշխող վերնախավի «ծառան», այլ գործեն անկախ և պարտադրեն օրենքի իշխանություն և ղեկավարվեն օրենքի տառով: Այնուամենայնիվ, այսպիսի անկախությունը չպետք է բացարձակ լինի. բողոքարկման համակարգի միջոցով դատավորները պետք է պատասխան տան իրենց առանձին որոշումների համար և նրանցից յուրաքանչյուրը պետք է հաշվետու լինի իր ազնվության և մասնագիտական համապատասխանության համար մեկ այլ մարմնին՝ լինի դա խորհրդարանը, թե դատական ծառայությունների հանձնաժողովը: Այդ մարմինը, իր հերթին, պետք է հաշվետու լինի մեկ ուրիշ մարմնի և, ի վերջո, ժողովրդին՝ ընտրությունների միջոցով: Այսպես են հաշվետվության նորմերը կապվում տարբեր տարրերի՝ «սյուների» հետ, և այդպիսով ամրապնդում և հզորացնում միմյանց:

«Հորիզոնական» հաշվետվության համակարգում «առաքինության շրջանը» կատարելագործվում է և վերածվում այնպիսի շրջանի, որտեղ յուրաքանչյուր դերակատար և՛ հսկում է, և՛ հսկվում, և՛ վերահսկիչ է, և՛ վերահսկվող: Այդ շրջանը խուսափում է «Ո՞վ պետք է հսկի հսկողներին» վաղեմի հարցից և, միևնույն ժամանակ, տալիս է այդ հարցի պատասխանը:

Սակայն ավելի հեշտ է արտաբերել «առաքինության շրջան» հասկացությունը, քան այն ստեղծել: Դարերից եկած ավանդույթները և սովորությունները պետք է գլխիվայր շրջվեն, հետևաբար այդ գործընթացը մինչև կատարելության հասնելը կանցնի մեկ, կամ գուցե մի քանի սերունդների հերթափոխությամբ: Նույնիսկ այդ պահին վերջնական կատարելությունն անհասանելի կլինի:

Զնայած ժողովրդավարության ժամանակակից ալիքը շատ խոստումներ է ներառել, գործնականում ժողովրդավարության նվաճումները վտանգվել և խարխուլվել են հենց ի սկզբանե ժողովրդավարության զոհ համարվող երևույթների՝ կոռուպցիայի, իշխանության չարաշահման և բարեկամախնամիական հովանավորչության պատճառով: Պարզ խոսքերով, «ժողովրդականացնել» նշանակում է ներմուծել «ուղղահայաց» հաշվետվության այլ ձև՝ ներքևից վերև, այլ ոչ թե վերևից ներքև: Սակայն կառավարման ձևերի վերափոխման անհրաժեշտությունն ավելի խորն է, քան պարզապես տոտալիտար ռեժիմից անցում կատարելը այնպիսի համակարգ, որտեղ ժողովուրդը պարբերաբար իրականացնում է իր ձայնի իրավունքը:

Այսպիսով, բռնակալի կամ միակ կուսակցության պետության տեսքով ուղղահայաց պատասխանատվության համակարգից պետք է անցում կատարել դեպի «հորիզոնական» հաշվետվության համակարգ, որտեղ «զսպող» և հսկող մարմինները նախատեսված են այլ մարմինների և կառավարության ստորաբաժանումների կողմից իշխանության չարաշահումները կանխելու համար: Այդ մարմիններն ընդգրկում են դատարանները, անկախ ընտրված տրիբունալները, գլխավոր աուդիտորները, կենտրոնական բանկերը, մասնագիտական կազմակերպությունները, խորհրդարանները (և պետական հաշիվների վերահսկողության հանձնաժողովները) և ազատ ու անկախ մամուլը:

Սակայն անցումը դանդաղ և ցավազին ընթացք է ունենում: Որոշ հասարակություններում այն կապված է անցյալում ունեցածի վերականգնման հարցի հետ, մյուսներում, հատկապես Արևելյան Եվրոպայում, այն կարող է կապված լինել դատարկ հիմքի վրա նոր պետության կառուցման հարցի հետ, երբ չկան հորիզոնական հաշվետվության ժամանակից մնացած

ինստիտուցիոնալ կառույցներ, կամ անցյալում ունեցածի մասին մինչ այսօր գոյատևած հիշողություններ և դրանք վերակենդանացնելու հույսեր:

Եթե հաշվետվության այդպիսի մեխանիզմները կառուցվում են որպես կոռուպցիայի դեմ պայքարի ազգային նախաձեռնության բաղկացուցիչ մաս, դրանք ձևավորում են «ազնվության և օրինականության համակարգ»: Ստուգումների և վերահսկողության նման համակարգը նպատակադրված է կառավարության զանազան թևերի և գործակալությունների միջև հաշվետվության նպատակի իրականացմանը: Համակարգը կառավարում է շահերի բախումը հանրային հատվածում, արդյունավետորեն ցրում է իշխանությունը և սահմանափակում է շահերի բախում ծնող կամ ընդհանուր շահի վրա բացասական հետևանքներ ունեցող իրավիճակները: Այն ներառում է հաշվետվություն, թափանցիկություն, կանխարգելում և պատժում:

Ազնվության և օրինականության համակարգը մարմնավորում է բարեփոխումների հանդնդհանուր տեսակետը, որն ուղղված է դեպի հանրային հատվածում կոռուպցիայի խնդրի լուծմանը՝ կառավարական գործընթացների (ղեկավարման կանոնների, կազմակերպչական բնույթի փոփոխությունների, իրավական բարեփոխումների, բյուրոկրատական ընթացակարգերի բարեփոխումների և այլնի) և քաղաքացիական բարեփոխումների միջոցով: Նույնիսկ եթե կոռուպցիան տեղական բնույթ ունի, այն հակված է համակարգային ծախսողումներ առաջացնելու: Հիմնական շեշտը դրվում է համակարգերի բարեփոխման և փոփոխման, այլ ոչ թե անհատներին մեղադրելու վրա:

Սույն տեղեկագիր-ձեռնարկի առաջին տարբերակների ընթերցողներից ոմանք առաջարկել էին որդեգրել հնաոճ «վերևից ներքև» բարեփոխման մոտեցումը, որն այլևս չի արտացոլում ժամանակակից մտածելակերպը: Սակայն գոյություն ունի մեկ կարևոր պատճառ ևս: Ինչպես նշված է ստորև, կառավարության կառուցվածքը ամբողջապես պահպանվում, իսկ նրա «ազնվությունը» (օրինականությունը) պաշտպանվում է (կամ խարխլվում) վերևից ներքև գործընթացների միջոցով: Ինչպես հաճախ նկատվում է՝ ոչ միշտ է «ծուկը գլխից նետում», և կոռուպցիան կարող է անխափան հասնել ներքև՝ ղեկավարության վատ օրինակների և վարքագծերի միջոցով, սակայն, միայն հասարակության իրազեկությունը և, որտեղ երաշխավորված է, հասարակության հասանելիությունն է հանդիսանում հասարակության միակ պաշտպանությունը: Այնտեղ, որտեղ մնացած փորձերը ծախսողվում են, վերջնական լուծումը հեղափոխությունն է: Այնուամենայնիվ, այստեղ ներկայացված մոտեցումը բխում է այն համոզմունքից, որ էվոլյուցիան, այլ ոչ թե հեղափոխությունը, կարող է հանդիսանալ հասարակության մասնակցության արդյունավետ և նախընտրելի ուղին՝ ժողովրդավարական գործընթացների և մասնավոր հատվածի, մամուլի, մասնագիտական միությունների, կրոնական հաստատությունների, ինչպես նաև հասարակական կազմակերպությունների մասնակցության միջոցով: Այսպիսով, բարեփոխումը նախաձեռնվում և ընթանում է ոչ միայն քաղաքական գործիչների և տեսաբանների, այլ նաև քաղաքացիական հասարակության անդամների ջանքերով:

Բարեփոխման ծրագրերը, հատկապես զարգացող և անցումային տնտեսություն ունեցող երկրներում, որտեղ դրանք աջակցվում են միջազգային կամ դոնոր գործակալությունների կողմից, հակված են եղել նպատակաուղղվել միայն մեկ ոլորտին, բացառելով մնացածները: Դրանք «միակ սյան» ռազմավարություններ են եղել: Հաճախ ավելի բարդ և դժվարին ոլորտներում գործ ունենալու փոխարեն ընտրվել է այն «սյունը», որը համեմատաբար «ապահով» է: Անշուշտ, «Ազգային ազնվության և օրինականության համակարգ» բարեփոխման ծրագիրը կարող է մաս-մաս մոտեցման հնարավորություն ընձեռնել, սակայն այդպիսի մոտեցումը պետք է լինի համակարգված և բոլոր համապատասխան ոլորտներն ու նրանց հետ փոխկապակցված ոլորտներն ընդգրկող հոլիստիկ ծրագրի շրջանակներում:

«Ազնվության և օրինականության համակարգի» մոտեցման օգտին է խոսում այն համոզմունքը, որ կառավարման ոլորտին բնորոշ մտահոգության առարկա հանդիսացող բոլոր հարցերը՝ հմտությունների ձևավորումը, արդյունքների ուղղվածությունը, հասարակության մասնակցությունը և օրինականության խթանումը, պետք է լուծվեն հոլիստիկ ձևով: Ընդհանուր նպատակները պետք է լինեն.

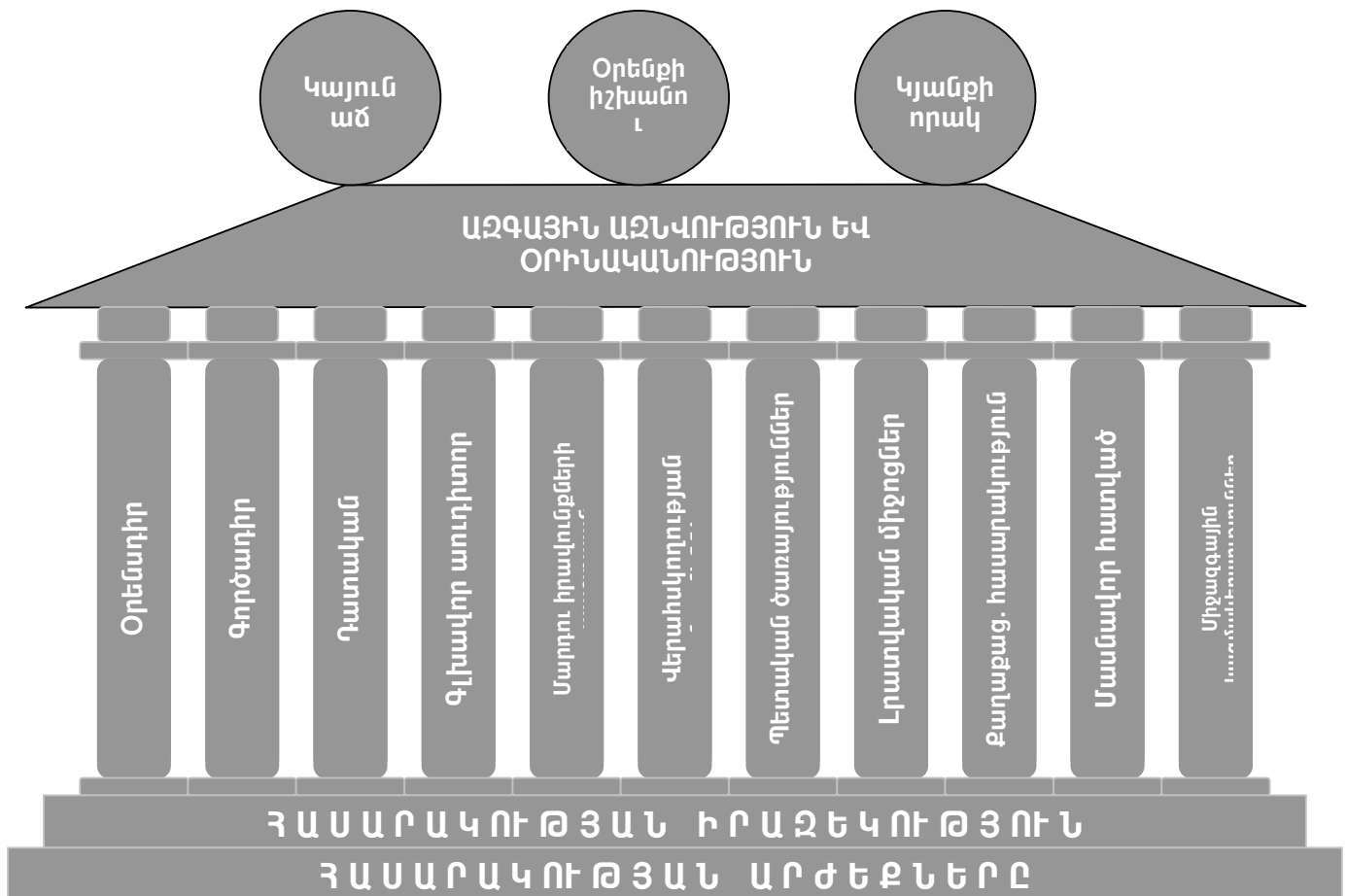
- հանրային ծառայություններ, որոնք արդյունավետ են և օժանդակում են տևական աճին
- օրենքով առաջնորդվող կառավարություն, որը քաղաքացիներին պաշտպանում է կամայականություններից (ներառյալ՝ մարդու իրավունքների ոտնահարումից)

- զարգացման ռազմավարություններ, որոնք օգուտ են բերում ամբողջ ժողովրդին, ներառյալ նրա առավել աղքատ և կարիքավոր մասին, այլ ոչ թե միայն բարձր պաշտոններ զբաղեցնող վերնախավին:

Ներդաշնակ ազգային ազնվության և օրինականության համակարգի կառուցումը

Նպատակը

Ազգային ազնվության և օրինականության համակարգի ստեղծման կարևորագույն նպատակը կոռուպցիան «բարձր ռիսկի» և «ցածր եկամուտի» գործողության վերածելն է: Որպես այդպիսին, համակարգը նախատեսված է առաջին հերթին կոռուպցիան կանխելու, այլ ոչ թե դրա կատարվելուց հետո պատիժներ գործադրելու համար:

Բոլոր երկրներն էլ արդեն ունեն ինչ-որ տեսակի «ազգային ազնվության և օրինականության համակարգ», որքանով էլ որ այն կոռուպացված և անարդյունավետ լինի: Այդ հասկացությունը բարեփոխումներ իրականացնողներին կոչված է օգնելու որդեգրելու հոլիստիկ տեսակետ: Ինչպես արդեն նշվել է, բավական չէ անդրադառնալ համակարգի որևէ առանձին տարրին կամ «սյանը»՝ մյուսներից անջատ: Օրինակ, Քեմիայում վերջերս իրականացված զգալի աշխատանքի շնորհիվ ուժեղացել է գլխավոր աուդիտորի գրասենյակի աշխատանքային հզորությունը: Այնուամենայնիվ, չնայած մամուլի կողմից ընդարձակ լուսաբանմանը, գլխավոր աուդիտորի կողմից ներկայացված հաշվետվությունները շարունակվում են արհամարհվել, քանի որ «համակարգի» մնացած տարրերը դեռևս չեն աշխատում:

Ազգային ազնվության և օրինականության համակարգի ինստիտուցիոնալ սյուները

Վերևի նկարում պատկերված «Ազգային ազնվության և օրինականության համակարգը» նման է հունական տաճարի, որի տանիքը ազգային ազնվությունն է և երկու կողմից հենվում է մի շարք սյուների վրա, որոնցից յուրաքանչյուրը հանդիսանում են ազգային ազնվության համակարգի առանձին տարրերը: Տաճարի մի կողմում ինստիտուցիոնալ սյուներն են՝ դատական համակարգը, խորհրդարանը, գլխավոր աուդիտորի գրասենյակը, մարդու իրավունքների գլխավոր պաշտպանը, ազատ լրատվամիջոցները, քաղաքացիական հասարակությունը և այլն: Տաճարի մյուս կողմի սյուները ներկայացնում են այն հիմնական գործիքները, որոնք պետք է լինեն հաստատությունների տրամադրության տակ՝ արդյունավետ գործելու համար: Օրինակ, լրատվամիջոցները պետք է ունենան խոսքի ազատության իրավունք, իսկ քաղաքացիական հասարակությունը՝ իրավական դաշտ, որտեղ կկազմակերպի և կիրականացնի իր գործունեությունը:

Տաճարի կտուրին նստած են երեք գնդեր՝ «կյանքի որակը», «օրենքի իշխանությունը» և «կայուն աճը»: Դրանք ունեն գնդի տեսք, որպեսզի շեշտվի կտուրը հարթ պահելու անհրաժեշտությունը, որի շնորհիվ այդ երեք գնդերը և նրանց կողմից արտացոլված արժեքները չեն գլորվի ներքև:

Ինքը՝ «տաճարը», կառուցված է հասարակության իրազեկությունն ու հասարակության արժեքները մարմնավորող հիմքերի վրա: Եթե հասարակության իրազեկության աստիճանը բարձր է, իսկ արժեքներն ամուր, ապա երկուսն էլ նեցուկ կհանդիսանան դրանց վրա կանգնած սյուների համար և կուժեղացնեն դրանց ամրությունը: Մյուս կողմից, եթե հասարակությունը անտարբեր և անուշադիր է, կամ եթե արժեքները գրեթե բացակայում են, հիմքերը թույլ կլինեն: «Սյուները» կլինեն դատարկ և ապարդյուն և չեն հանդիսանա ազգային ազնվության ապահովման համար անհրաժեշտ հենարանը:

«Սյուները» գտնվում են միմյանցից փոխկախվածության մեջ, սակայն կարող են տարբեր ամրություն ունենալ: Եթե սյուներից մեկը թուլանում է, մյուս սյան կամ սյուների վրա ընկնում է լրացուցիչ ծանրություն: Եթե մի քանի սյուներ են թուլանում, նրանց ընդհանուր ամրությունը նվազում է, հետևաբար «կայուն աճի», «օրենքի իշխանության» և «կյանքի որակի» գնդերը գլորվում ու ջարդվում են, իսկ ամբողջ կառույցը՝ ավերվում և քառս է ստեղծվում:

Իրականում, տարբեր հասարակություններում «սյուները» կարող են տարբեր լինել: Նրանցից մի քանիսը ավելի ուժեղ կլինեն, մյուսները՝ ավելի թույլ: Սակայն միշտ էլ միմյանց փոխարինելու հնարավորություն կլինի: Օրինակ, Սինգապուրում մամուլի համեմատաբար պակաս ազատությունը փոխհատուցվում է «պնդաճակատ» հակակոռուպցիոն բյուրոյի հաշվին:

Զնայած աշխարհի տարբեր երկրներում առկա զանազանությանը, հաշվետվության ապահովման միջոցով ինքնակառավարման ձգտող հասարակության առավել սովորական «ազնվության սյուները» ներառում են.

- Գործադիր իշխանություն
- Խորհրդարան
- Դատական համակարգ
- Պետական ծառայություն
- «Վերահսկողության» մարմիններ (պետական հաշիվների վերահսկողության հանձնաժողով, գլխավոր աուդիտոր, մարդու իրավունքների գլխավոր պաշտպան, հակակոռուպցիոն գործակալություն և այլն)
- Քաղաքացիական հասարակություն (ներառյալ մասնագիտական կազմակերպություններ և մասնավոր հատված)
- Զանգվածային լրատվության միջոցներ
- Միջազգային գործակալություններ:

«Կանոններ և գործելակերպեր» սյուները

Ազգային անվտանգության համակարգի ինստիտուցիոնալ «սյուներից» յուրաքանչյուրը լրացվում է հիմնական «կանոններով և գործելակերպերով»: Այդ կանոնները և գործելակերպերը կազմում են «գործիքների հավաքածու», որն օգտագործվում է տարբեր հաստատությունների կողմից: Հիմնական կանոնների և գործելակերպերի բացակայությունը թուլության բացահայտ վկայություն է: Դրանք հատուկ ամրագրված չեն որևէ առանձին սյանը:

Ինստիտուցիոնալ սյունը

Համապատասխան հիմնական կանոն(գործելակերպ)

Գործադիր	Շահերի բախման կանոններ
Օրենսդիր/խորհրդարան	Արդար ընտրություններ
Պետական հաշիվների վերահսկողության հանձնաժողով	Բարձրաստիճան պաշտոնյաներին հարցադրումներ կատարելու իրավասություն
Գլխավոր աուդիտոր	Հրապարակային հաշվետվություն
Պետական ծառայություններ	Պետական ծառայության էթիկա
Դատական	Անկախություն
Լրատվամիջոցներ	Տեղեկատվության մատչելիություն
Քաղաքացիական հասարակություն	Խոսքի ազատություն
Մարդու իրավունքների պաշտպան	Գրանցումների վարման գործընթացի կառավարման իրավասություն
Հակակոռուպցիոն/վերահսկողության մարմիններ	Կիրարկելի և կիրարկվող օրենքներ
Մասնավոր հատված	Մրցակցության քաղաքականություն, ներառյալ՝ պետական մատակարարման(գնումների) կանոններ
Միջազգային հանրություն	Արդյունավետ իրավական/դատական փոխօգնություն

Իհարկե, կանոններն ու գործընթացները կցված չեն բացառապես վերը նշված սյուներին: Գրանցումները խիստ կարևոր են մարդու իրավունքների գլխավոր պաշտպանի համար, սակայն հանդիսանում են նաև հաշվետվության հիմնաքարը, ուստի չափազանց կարևոր են նաև վերահսկողության մարմինների համար: Եական նշանակություն ունեցող որոշ ցուցանիշներ նույնպես խմբավորված են այս ցանկում ներառված խմբերում, ինչպես օրինակ, ենթադրվում է, որ խոսքի ազատությունը և հասարակական ծառայությունների էթիկան ներառում են դժգոհությունների և բողոքների արտահայտման և լուծման մեխանիզմները: Աղյուսակի ծախսակողմյան սյունյակում ընդգրկված ինստիտուցիոնալ սյուները և աջակողմյան սյունյակում ընդգրկված կանոններն ու գործելակերպերը միասին կազմում են «ազգային ազնվության և օրինականության համակարգը»:

Ապահով ազգային ազնվության և օրինականության համակարգի հիմնադրումը պահանջում է թերի և թույլ կողմերի, ինչպես նաև նշված սյուներից յուրաքանչյուրի ուժեղացման կամ ամրացման հնարավորությունների պարբերաբար հայտնաբերում: Եթե համակարգն ամբողջությամբ հենվում է մեկ «սյան», օրինակ՝ «բարի բռնակալի», կամ մի քանի «սյուների» վրա, այն հեշտությամբ կարող է տապալվել: Հնարավոր է, որ համակարգը կարճ ժամանակամիջոցում արտաքնապես գործունե տեսք ունենա, ինչպես օրինակ Պակիստանում կոռումպացված քաղաքացիական ռեժիմի տապալման նպատակով զինվորական կառավարության կողմից իրականացված «մաքրումները»: Սակայն գործունե համակարգի բացակայությունը հանգեցնում է աստիճանական քայքայման, եթե ճիշտ ժամանակին չի կատարվում անցում դեպի հաշվետու կառավարման համակարգի:

Այս մոտեցումը բացում է կոռուպցիայի ախտորոշման և հնարավոր բուժման նոր ձևեր: Առանձին հաստատությունների և մարմինների (օր.՝ դատական), կամ առանձին կանոնների և գործելակերպերի (օր.՝ քրեական օրենսգիրք) վրա և այնուհետև առանձին բարեփոխումների ծրագրերի վրա կենտրոնանալու փոխարեն, հոլիստիկ մոտեցումը ենթադրում է փոխհարաբերությունների, փոխկախվածության և փոխարդյունավետության գործոնների համակցում: Օրինակ, ի՞նչ օգուտ կարող է տալ օրենքի իշխանության (իրավական պետության կայացման) ապահովման համար կայուն և «մաքուր» դատական համակարգը, եթե ոստիկանությունը, հետաքննիչները, դատախազերը կամ իրավաբանները կոռումպացված են: Դատավորներին պարզապես չի հասնի լսման ենթակա գործեր, նրանք կհայտնվեն մեկուսացված՝ ազնիվ, ունակ, սակայն շատ փոքր հնարավորություններով օժտված դիրքում:

Ազգային ազնվության և օրինականության թեմայով սեմինարը

Ազգային ազնվության և օրինականության համակարգի պարբերական ուսումնասիրության և բարեփոխման լավագույն մեխանիզմներից մեկը ազգային ազնվության թեմայով սեմինարների անցկացումն է: Դրանց շնորհիվ կարելի է մեկ վայրում համախմբել բոլոր շահագրգիռ կողմերին՝ պետական պաշտոնյաներին և այլ կազմակերպությունների ներկայացուցիչներին, որոնք այլ պայմաններում հազվադեպ են հանդիպում, կամ ընդհանրապես չեն հանդիպում և այդպիսով ապահովել ընդարձակ մասնակցություն գործընթացին, որը խիստ կարևոր է հաջողության հասնելու համար:

Անհրաժեշտ է շեշտել, որ նման մոտեցումը չի նախաձեռնվել արևմտյան երկրների կամ դոմոր կազմակերպությունների կողմից, այլ ծնունդ է առել այն ժամանակ, երբ Ուգանդայում և Տանզանիայում որոշակի ուժեր ձեռնամուխ եղան իրենց տեղական խնդիրների լուծմանը և հանդիսացավ այդ երկու երկրներում և միմյանց հետ համագործակցության արդյունք:

Հետևյալ հանգամանքները կարող են հանդիսանալ ազգային ազնվության թեմայով սեմինարների կազմակերպման հիմքերը.

- Տվյալ երկրում բնակվող քաղաքացիները շատ ավելի լավ են գիտակցում և հասկանում իրենց խնդիրները, քան ցանկացած օտարերկրյա փորձագետը: Ոչ մի արտասահմանցի չի կարող ավելի լավ հասկանալ հասարակության ներսում ծնունդ առած կոռուպցիայի պատճառ հանդիսացած սոցիալական դիմամիկան, պատմությունը և քաղաքական իրականությունը, քան այդ նույն հասարակության անդամները: «Անդամներ» արտահայտությունը հավասարապես վերաբերում է թե քաղաքացիական հասարակությանը (ներառյալ՝ մասնավոր հատվածին) թե կառավարությանը:
- Ազնվության և օրինականության հարցը վեր է քաղաքական կուսակցությունների միջև տիրող պառակտումներից, ուստի պետք է հանդիսանա ընդհանուր համաձայնության առարկա:
- Առանց բոլոր ոլորտների ներկայացուցիչների, անհնար է հասնել ինչ-որ չափով իմաստավորված բարեփոխումների իրականացմանը:
- Առանց քաղաքացիական հասարակության աջակցության, կառավարության կողմից ձեռնարկված ցանկացած հակակոռուպցիոն բարեփոխում դատապարտված է անվստահության և ձախողման, առավել ևս՝ ոչ տևական բնույթի:

Հետևաբար, գործընթացն ամբողջովին կախված է տեղացի մասնակիցների ընկալման մակարդակից, մոտեցումից և մասնակցությունից: Օտարերկրյա մասնակցությունը կարող է միմիայն երկու տեսակի լինել. գործընթացի խթանում և ձեռք բերված փորձից դասերի քաղում՝ այլ երկրներում նմանատիպ գործընթացները խթանելու նպատակով: Գործընթացն ընդգրկում է ոչ միայն որպես ազնվության և օրինականության «սյուներ» սահմանված կառավարության շահագրգիռ կողմերին, այլև հասարակական կազմակերպություններ, ներառյալ՝ գործարար և մասնագիտական միություններ, լրատվամիջոցներ և քաղաքական ողջ դաշտը ներկայացնող քաղաքական կազմակերպություններ:

Խորհրդակցության ընդհանուր նպատակն է՝ որոշումների կայացման իրավասությամբ օժտված մարդկանց միավորել մեկ խմբում, որտեղ «սյուներից» յուրաքանչյուրը ներկայացնում է

իր ոլորտում կոռուպցիայի պատճառով առաջացած դժվարին խնդիրները և դրանց լուծման փորձերը նկարագրող համառոտ փաստաթուղթ: Խորհրդակցությունների ընթացքում կներկայացվեն այլ երկրներում անցկացված նմանատիպ խորհրդակցությունների հաշվետվությունները (որն օգտակար է նոր գաղափարների և մոտեցումների ներդրման տեսանկյունից) և սույն տեղեկագիր-ձեռնարկի նյութերը (թարգմանված տարբերակը): Հետաքրքիր քննարկումներ անցկացնելու համար սեմինարների կազմակերպիչները կարող են պատրաստել մի քանի հստակ ձևակերպված հարցեր՝ մասնակիցների կողմից առաջադրված հարցերի հետ միասին փոքր խմբերով քննարկելու համար:

Խորհրդակցությունները կարող է տևել երկուսից երեք օր, որից հետո կսկսվեն քննարկումներ փոքր խմբերով (մեկ խմբում առավելագույնը՝ 15 մասնակից), որոնք կղեկավարվեն սեմինարի կազմակերպիչների կողմից: Յուրաքանչյուր խմբին կհանձնարարվի ախտորոշել առանձին խնդիր և սահմանել դրա լուծումները՝ սեղանի շուրջ հավաքվածների իրավասության սահմաններում: Օրինակ, խուսափելով օտարերկրյա աջակցությամբ պետական ծառայողների աշխատավարձերը բարձրացնելու կամ սահմանադրական փոփոխություններ կատարելու առաջարկներից:

Յուրաքանչյուր թեմայի քննարկումից հետո ներկայացվում է հաշվետվություն, որից հետո անցկացվում է կարճ ամփոփիչ նստաշրջան, որի արդյունքում կազմվում է «գործողությունների ծրագիր»: Ծրագրում նշվում են ձեռնարկվելիք միջոցառումները, խորհրդակցության մասնակիցներից ընտրվում են հետագա գործողությունների համար պատասխանատու անձինք և սահմանվում են նրանց պարտականությունները, ինչպես նաև համաձայնեցվում է գործողությունների ժամանակացույցը: Ծրագիրն այնուհետև հիմք է ծառայում հետագա խորհրդակցությունների անցկացման համար՝ 12 կամ 18 ամիս հետո, որպեսզի գնահատվի առաջընթացը, սահմանվեն խոչընդոտները և ձեռքբերված փորձի հիման վրա և նոր հանգամանքների պայմաններում վերանայվի գործողությունների ծրագիրը:

Ազգային ազնվության և օրինականության թեմայով սեմինարների արդյունքում ձևավորվում են նաև «ազնվության և օրինականության երաշխիքներ», որոնց տակ ստորագրում են բոլոր մասնակիցները: Առաջին այդպիսի «երաշխիքը» Տանգանիայում հանդիսացավ մարտահրավեր նախագահական թեկնածուների համար, որոնք հրապարակավ պատասխանատվություն ստանձնեցին ընտրվելու դեպքում պահպանել այդ երաշխիքներն իրենց գործունեության և բարեփոխումների իրականացման ընթացքում և հայտարարագրել սեփական և ընտանիքի անդամների միջոցները: 1995թ. նորընտիր նախագահ Բենջամին Մքափան ստորագրեց այդ կոչի տակ և իր նախագահության ողջ ընթացքում հետամուտ եղավ այդ երաշխիքների պահպանման գործին: Նրա կողմից սեփական միջոցների հայտարարագրումը ոչ միայն հետաքրքրության ալիք բարձրացրեց Տանգանիայում, այլև ամբողջ Հարավային Սահարայի Աֆրիկայում և դրա սահմաններից դուրս: Այդ ժամանակից ի վեր նման կոչերը լայն տարածում են գտել: Դրա ցայտուն օրինակն է հանդիսանում Պապուա Նոր Գվինեան, որտեղ վերջին ընտրությունների ժամանակ տարբեր քաղաքական կուսակցություններ հեռուստատեսությամբ հատկացված եթերի ընթացքում իրենց ստորագրությունը դրեցին այդ կոչի տակ: Այդ կոչերը օգնել են ազնվության և օրինականության հարցը մտցնել քաղաքական օրակարգ և քաղաքական կուսակցությունների քննադատների զենք տրամադրել այդ երաշխիքները խախտած կուսակցությունների դեմ: Օրինակ, Պապուա Նոր Գվինեայում այդ կոչերին հղումներ են կատարվում խորհրդարանական վիճաբանությունների ժամանակ:

Սա ամենևին չի նշանակում, որ բարեփոխումների գործընթացը հեշտ կամ արագընթաց է և, որ կարելի է ամփոփապես հասնել տևական արդյունքների: Յուրաքանչյուր հասարակություն ինքը պետք է իր բարեփոխումների տերը լինի և հավատարիմ մնա որդեգրված գործընթացին: Շատ քիչ վկայություն կա այն մասին, որ ազնվության և օրինականության խթանման գործում օտարերկրյա դերակատարները՝ լինեն առանձին պետություններ, թե բազմազգ գործակալություններ, կարողացել են ազդել բարեփոխումների ընթացքի վրա որևէ երկրում: Այնուամենայնիվ, արտաքին ճնշումները կարող են օգտակար լինել որևէ երկրի ներսում քննարկումների խթանման և բարեփոխումներին աջակից կոալիցիաների ձևավորման տեսանկյունից: Օրինակ, միջազգային ֆինանսական հաստատությունների կողմից տրամադրված վարկերն ուղեկցող պայմանները կարող են պարտադրել այնպիսի տեղեկատվության բացահայտում, որը նախկինում գաղտնի էր պահվում կոռումպացված վարչակազմի կողմից: Ֆինանսական հաստատությունների կողմից

վարկերի մերժումը դրանք չարաշահման ունակ վարչակազմերին նույնպես կարող է օգտակար, ինչպես նաև՝ ազդեցիկ գործիք լինել: Օտարերկրյա մասնակիցների գործողությունները կարող են օգտակար լինել ազնվության խթանման տեսանկյունից, սակայն ներքին մասնակիցներն են հանդիսանում շարժիչ ուժը:

Նմանապես, դրսի «փորձագետների» դերը սահմանափակվում է «հնարավորությունների ընձեռնմամբ»: Նրանք կարող են տեղեկություններ տրամադրել կամ կողմնորոշել, թե ինչը կարող է այլ երկրներում հաջողություն համարվել, սակայն չպետք է երբևէ ուղղություն թելադրեն: Ժողովուրդն ավելի լավ է ճանաչում սեփական հասարակությունը: Բազմաթիվ են այն դեպքերը, երբ դրսի «փորձագետների» կողմից թելադրված գործընթացները չեն արձատարվում և զարգացել: Նման միջամտություններն ավելի շատ հակված են եղել բավականին պարզամտորեն ներդնել և կիրառել այլ երկրներում գործադրված մոտեցումները մեկ այլ երկրում: «Փորձագետները» պետք է խաղան միայն ուսուցչի, այլ ոչ թե հրահանգչի դեր՝ որպես գաղափարներ և մտքեր, այլ ոչ թե լուծումներ տրամադրողներ: Նրանց դերը պետք է սահմանափակվի ներքին երկխոսություն ապահովելով, այլ ոչ թե արտաքին աղբյուրներից տպավորիչ դասախոսություններ կարդալով, թե այլ երկրներ ինչպիսի մոտեցում են ցուցաբերել նմանատիպ խնդիրներին, որը կարող է շատ փոքր առնչություն ունենալ, կամ ընդհանրապես չունենալ տվյալ երկրում ծագած խնդիրներին:

Կարևորագույն խնդիրը՝ բարեփոխումների տևական լինելն է: Համակարգը պետք է ի վիճակի լինի դիմակայել և սահմանափակել ճնշումները, որոնք պարտադրվում են կառավարության փոփոխության պատճառով: Այս գործընթացը կարող է լինել դանդաղ, հաճախ հիասթափեցնող և անվերջ, քանի որ խնդրի «կատարյալ լուծում» գոյություն չունի: Ազնվության և օրինականության համակարգի ստեղծման ճանապարհին կարող են նորանոր բարդ խնդիրներ ծագել, քանի որ նոր հանգամանքները նոր ուղիներ են պահանջում: Կլիմայի նաև նոր բարեփոխումներ անցկացնելու անհրաժեշտություն, քանի որ հին արժեքները կվերագնահատվեն և կփոխարինվեն նորերով: Օրինակ, Բրիտանիայում հակասական կարծիքներ հնչեցին գաղտնի կազմակերպություններում, օրինակ. Մասոնական ժողովարանում բարձրագույն դատավորների և բարձրաստիճան ոստիկանների անդամակցությունը թույլատրելու հարցում: Այդ հարցը դեռևս լուծում չի ստացել: Ավելին, շատ զարգացած երկրներում լուրջ հարցականի տակ է դրվում քաղաքական կուսակցությունների ֆինանսավորումը և քաղաքական լոբբիստների գործունեությունը:

Բարեփոխումների հաջողության համար անհրաժեշտ է ստեղծել կոալիցիա՝ ընդհանուր հավանություն ստացած ներդաշնակ գործողությունների կողմնակից ուժերի շուրջ: Այն պետք է քաղաքացիական հասարակությունից և ընդգրկի պետական ապարատի բոլոր շահագրգիռ կողմերին, որոնք հետամուտ կլինեն կոնկրետ գործողությունների իրականացմանը: Բարեփոխումների համաձայնեցված ծրագիրը պետք է ընթանա այն պարզ գիտակցությամբ, թե ինչպես է ժողովուրդը ցանկանում տեսնել իր երկրի կառավարումն ապագա սերունդների համար:

Սույն տեղեկագիր-ձեռնարկը նպատակաուղղված է աջակցելու այդ գործընթացներին: Այն չի փորձում առաջարկել հեշտ կամ պատրաստի պատասխաններ: Յուրաքանչյուր երկիր, յուրաքանչյուր հասարակություն ինքը պետք է սեփական կարիքներին և ձգտումներին համապատասխանող հաշվետվության սեփական գործիքներն ու պահանջները մշակի: Ձեռնարկը հնարավորություն է ընձեռնում ծանոթանալ ուրիշ երկրների փորձին և տեղեկատվություն ստանալ, որը հաճախ մատչելի չէ այլ աղբյուրներից: Իսկ ամենակարևորը՝ ձեռնարկը նախատեսված է երկրի վերակառուցման և վերականգնման գործընթացի ընթացքում հիմնավոր քննարկումների համար շարժառիթ և խթան հանդիսանալու համար:

Քաղաքական կամքի ձևավորումը

Ինչը սխալ է բարոյականության տեսանկյունից, չի կարող ծիշտ լինել քաղաքականության տեսանկյունից:

Աբրահամ Լինկոլն

Բոլոր դասերից, որոնք մենք փորձել ենք քաղել, առավել անորոշը միգուցե եղել է քաղաքական կամքի ձևավորման դասը:

Կոռուպցիայի դեմ ընդարձակ մասնակցությամբ պայքարի համար որդեգրված մոտեցումները, մասնավորապես, քաղաքացիական հասարակության և զանգվածային լրատվության միջոցների ակտիվ մասնակցության գիտակցումը ներկայումս համարվում են ցանկացած հակակոռուպցիոն բարեփոխումների հաջողության գրավականը: Սակայն, քաղաքական կամքը՝ որպես այդ գործընթացի կարևորագույն գործոն հաճախ բացակայում է:

Այստեղից հետևում է, որ քաղաքացիները՝ որպես բարեփոխումներից օգտվող, չպետք է գրավեն բարեփոխումների արդյունքները քաղողի պասիվ դիրք, այլ՝ հանդես գան որպես բարեփոխումների ակտիվ ջատագովներ և ամբողջ գործընթացի հսկիչներ: Այնուամենայնիվ, բարեփոխումների անհրաժեշտությունը պետք է բխի միայն քաղաքական գիտակցությամբ օժտված քաղաքացիներից, որոնք գիտակցում են իրենց ներկայացուցիչների իրավունքները և պարտականությունները, իսկ սա իր հերթին պահանջում է հասարակության իրազեկության աստիճանի բարձրացում (և պահպանում):

Խիստ կարևոր է քաղաքական կամքը չդիտել որպես միայն «քաղաքական գործիչների» և պետության քաղաքական կյանքի այլ անմիջական մասնակիցների կամք: Անհրաժեշտ է հայացքը հառել նաև բոլոր մասնագիտական կազմակերպությունների, մասնավոր հատվածի, արհմիությունների, կրոնական հաստատությունների և քաղաքական հասարակության այլ խմբերի ղեկավարների վրա, որոնցից պետք է ընտրվեն այնպիսիները, որոնք կարող են իրենց ակտիվ մասնակցությունը ցուցաբերել կոռուպցիայի կրճատման և ազնվության ու օրինականության խորացման գործին: Պարտադիր չէ որպես ելման կետ ընդունել իշխանության բարձրագույն էշելոնները, եթե իհարկե նրանց կողմից չեն հնչում գործընթացի աջակցության հստակ և որոշակի ազդանշաններ, այլ նրանց, ովքեր պատասխանատու են երկրի ազգային ազնվության և օրինականության համակարգի կառավարման և կարևոր ոլորտների վերահսկողության համար, սակայն համոզված են, որ իրենց խանգարում են:

Իհարկե, քաղաքական կամքի ձևավորման գործընթացի արագացման համար անհրաժեշտ է ակտիվացնել քաղաքական կյանքում կարևոր դեր խաղացող դեմքերին: Քաղաքական կամքի բացակայությունը չի կարող անակնկալ լինել մի երկրի համար, որտեղ քաղաքական պաշտոնները համարվում են անձնական հարստություն դիզելու արագ ճանապարհ, սեփական, այլ ոչ թե հասարակական շահին ծառայելու դիրք, սեփական ընտանիքի, այլ ոչ թե ողջ ժողովրդի համար օգուտ բերելու միջոց: Անկասկած, քաղաքական քննարկումների հիմնական առարկան պետք է դառնա քաղաքական կյանքում մասնակցող անձանց առաջնային նպատակները:

Քաղաքական պատրաստակամության աստիճանի գնահատման դժվարին խնդիր է հանդիսանում միայն քաղաքական ղեկավարների իմիջի բարձրացմանն ուղղված ու դրա համար նախատեսված բարեփոխումների և իրական ու տևական փոփոխություններին ուղղված էական նախաձեռնությունների միջև տարբերակումը: Բարի մտադրություններ ունեցող շատ ռեժիմներ պարարտ հող են ստեղծել սեփական տապալման համար՝ անիմաստ և անարդյունավետ ռազմավարությունների պատճառով, իսկ որոշ գործելակերպեր պարզապես կոսմետիկ միջոցառումների քողի տակ հաջողությամբ թաքցրել են նրանց իրական շարժառիթները:

Քաղաքական ռիսկը

Քաղաքական ռիսկը, իհարկե իրական խոչընդոտ է հանդիսանում: Քանի որ կոռուպցիան հաճախ համակարգային խնդիր է (ի հակառակ պետական ծառայողների կողմից հնարավորությունների ոչ պարբերաբար չարաշահման), միայն համապարփակ բարեփոխումները կարող են հաջողության հասնել կոռուպցիայի կրճատման գործում: Սակայն համապարփակ բարեփոխումների փաթեթը ղեկավարների համար ներառում է ներքին անկանխատեսելիություն և ռիսկ: Շատ հաճախ, երկրում գների ազատականացմանը հաջորդած մեկ կամ մի քանի տարի հետո, երկրի վարչապետը կամ ֆինանսների նախարարը, կամ երկուսը միասին, պաշտոնաձև են արվում: Հետևաբար, քաղաքական ղեկավարները միշտ գիտակցում են այդ վտանգը: Սա, ամենևին, քննադատություն չէ: Քաղաքականությունը, անշուշտ, «հնարավորությունների արվեստ» է, ուստի միայն հեռահար նպատակների պատճառով «լավ» ղեկավարների ծախողունը կարող է դռներ բացել գործին պակաս նվիրվածների առջև՝ իրենց նախկին պաշտոններին վերադառնալու համար:

Հնարավոր է նաև, որ քաղաքական ղեկավարության բարձրագույն աստիճաններին հասած անձինք հաճախ վարկաբեկվեն զանազան պատճառներով, օրինակ՝ քաղաքական ընտրարշավի ֆինանսավորման պատճառով: Այսպիսով, առաջ են գալիս հետևյալ հարցերը. կարո՞ղ է «քաղաքական կամքը» գիտակցորեն ձևավորվել, թե այն ձևավորվում է անհատ «ղեկավարների» հաշվին, որոնք միգուցե անցյալում՝ վերև բարձրանալու նպատակով, գիտակցորեն թաքցրել են ռեֆորմիստական ձգտումները: Առաջին տարբերակի դեպքում, ինչպե՞ս են բացահայտվում դրա ձևավորման համար անհրաժեշտ տարրերը:

Ներքևից վերև՞

Սկսած ամենաստորին մակարդակից, հասարակության իրազեկության աստիճանի բարձրացումը հանդիսանում է ելման կետերից մեկը: Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլը 1999թ. Մավրիտանիայում ազգային թերթի անվճար ներդիրի միջոցով հրապարակեց և տարածեց «Ոչ՝ կոռուպցիային, այո՝ ազնվությանը» գրքույկը, որպեսզի այն հասանելի դառնա զարգացող երկրի գրագետ հասարակության համար: Ֆինլանդիայում հիմնադրված «World Comics» հասարակական կազմակերպությունը առաջ է քաշում կոմիկսների օգտագործումը՝ որպես կրթության ոչ ծախսատար միջոց: Թաիլանդի Ազգային Ժողովրդավարության ինստիտուտը նախաձեռնել է ստեղծագործական կրթության ծրագրի իրականացում, որը բավականին արդյունավետ է հասարակության ամենաստորին մակարդակների վրա քաղաքական գիտակցության ձևավորման գործում: Ծրագիրն ընդգրկում է երաժշտական ներկայացումներ, ռադիո բեմադրություններ, փողոցային թատրոններ, տիկնիկային ներկայացումներ և համերգներ, ինչպես նաև «գյուղական համաժողովներ» և խմբակային քննարկումներ՝ քաղաքացիական աջակցությունը խթանելու համար:

Հարցումները և բանգալորատիպ (Bangalore-styled) «զեկույցները» նույնպես կարող են օգնել հասկանալու ընթացիկ իրադարձությունները և սխալ վարչարարության հետ կապված հնարավոր ծախսերը: Հասարակական կազմակերպությունները ևս կարող են մարտահրավեր նետել քաղաքական համակարգին՝ կոռուպցիայի հարցի շուրջ քաղաքական կուսակցությունների շրջանում հարցումներ անցկացնելով և հարցնելով, թե իշխանության գալու դեպքում իրենք ինչ են նախատեսում անել: Քաղաքական հարցումները կարող են հաջողություն ունենալ (այնպես, ինչպես Պապուա Նոր Գվինեայում), երբ քաղաքական կուսակցությունները գիտակցում են հասարակական աջակցության անխուսափելիությունը բարեփոխումների անհրաժեշտության հարցում, ինչպես նաև բարեփոխումների գործընթացին սպառնացող վտանգը՝ սեփական անտարբերության դեպքում (այնպես, ինչպես պատահեց Մալագիայում, որտեղ իշխող կոալիցիան լուռ մնաց և միայն ընդդիմադիր կուսակցություններն արձագանքեցին): Պապուա Նոր Գվինեայում այդ ոլորտում ձեռնարկված միջոցառումները՝ իրենց հերթին, հանգեցրին կոռուպցիայի կրճատման նպատակով մի շարք հանրային-մասնավոր համատեղ ծրագրերի մշակմանը:

Այս օրինակները ցույց են տալիս, թե ինչպես քաղաքացիական հասարակությունից բարեփոխողները մշակում և ներկայացնում և, այնուհետև, հրապարակում են բարեփոխումների կոնկրետ օրակարգեր (օր.՝ օրենսդրական բարեփոխումներ և դրանց իրականացման

ընթացակարգեր): Դրա շնորհիվ, անորոշ և ոչ կոնկրետ փոփոխությունների կոչերի փոխարեն, որոշակիություն է ապահովվում հասարակության համար:

Քաղաքական կամքի ձևավորման աշխատանքը չի ավարտվում կառավարության կողմից բարեփոխումների կուրսի որդեգրմամբ: Հաճախ, անհրաժեշտ է լինում այդ կուրսը պահպանել դրան հաջորդած դժվարին ժամանակների ընթացքում: Անհրաժեշտ է պահպանել հասարակության սպասելիքների իրատեսական բնույթը: Համակարգային կոռուպցիան՝ շատ երկրներում ժողովրդի կյանքի ամենամեծ աղետը, չի կարող անհետանալ մեկ գիշերվա ընթացքում: Դեռևս կլինեն բարձրաստիճան պաշտոնյաների հետ կապված սկանդալներ, քանի որ վարքագծի փոփոխությունները ևս ժամանակ են պահանջում:

Եթե կառավարությունը շահագրգռված է կոռուպցիայի կրճատման հարցում, քաղաքացիական հասարակությունը կարող է հանդես գալ որպես ակտիվ գործընկեր, որը կպահանջի հստակ և որոշակի նպատակներ ունեցող իրականալի բարեփոխումներ, կիսկի դրանց իրականացման ընթացքը և հաշվետվություն կպահանջի կառավարությունից: Այն կարող է դառնալ քաղաքական կամքի հենարանը, օգնելով հասնել ցանկալի արդյունքների և ձևավորելով գործընթացի նկատմամբ հասարակության վստահությունը, այդպիսով, խրախուսելով քաղաքական ղեկավարներին հավատարիմ մնալու որդեգրված կուրսին:

Քաղաքական կամքը և «վերահսկող» մարմինները

Չնայած տեխնիկապես «ոչ քաղաքական» բնույթ ունենալուն, վերահսկողության պաշտոնական մարմինների ղեկավարները կարող են ընդարձակ քաղաքական դեր ունենալ: Որոշ երկրներում դրանց ղեկավարները կարող են իրենց հետքը թողնել քաղաքական հաստատության վրա:

Շատ երկրներում սակայն այդ ղեկավարները պետք է պատրաստ լինեն իրենց դիրքը ռիսկի ենթարկելու, քանի որ նրանք կարող են ի վերջո ազատվել աշխատանքից ոչ պատշաճ ինստիտուցիոնալ պաշտպանության մեղադրանքով: Բայց, եթե պաշտոնը կորցնելու հնարավոր ռիսկը բավական է «վերահսկող մարմնի» վրա ճնշում գործադրելու և չեզոքացնելու համար, ապա այդ մարմինը իրականում «ավելի շատ հետևում է քան՝ հսկում»: Պաշտոնից հեռացումը կարող է ցավագին լինել տվյալ անձի համար, և երբ նման բան է տեղի ունենում, խիստ կարևոր է, որպեսզի քաղաքացիական և, ընդհանրապես, լայն հասարակությունը ցուցաբերեն իրենց լիարժեք աջակցությունն ու օժանդակությունը գոհ դարձաց անձի հանդեպ:

Ստորև բերված երկու օրինակները ցույց են տալիս, թե ինչ կարող է տեղի ունենալ: Առաջին դեպքում, Խաղաղ օվկյանոսյան կղզի պետություններից մեկում գլխավոր աուդիտորը բացահայտեց կառավարության կազմում ընդգրկված մի շարք նախարարների անմիջական մասնակցությունը մեծածավալ կոռուպցիայում: Նախարարները, որպես հակահարված, գլխավոր աուդիտորի դեմ հանդես եկան հարցադրումներով՝ աուդիտի անցկացման ընթացքում օտարերկրյա փորձագետների ծառայություններից օգտվելու մասին: Արդյունքում գլխավոր աուդիտորը հեռացվեց պաշտոնից և ստիպված էր վերադառնալ մասնավոր պրակտիկային: Ներկայում, ըստ մեզ հասած տեղեկությունների, նա մեկուսացման մեջ է, քանի որ պոտենցիալ հաճախորդները վախենում են օգտվել նրա ընկերության հաշվապահական ծառայություններից՝ կառավարության կողմից «հակապետական» գործունեության համար մեղադրանքից խուսափելու պատճառով: Ինչպիսի՞ գործելակերպ է խրախուսում կառավարությունը: Ի՞նչ դասեր պետք է քաղեն հետագայում այդ պաշտոնը զրավողները: Ի վերջո, արդյո՞ք անակնկալ էր այդ դեպքերից քիչ անց կառավարության կազմում ընդգրկված նախարարներից մեկի ինքնասպանությունը, երբ նա ցանկանում էր վերջ դնել իր գործընկերների կոռուպացված գործելակերպին:

Երկրորդ դեպքը վերաբերում է Վանուատուի մարդու իրավունքների գլխավոր պաշտպանին, որին կրկին չնշանակեցին իր հին պաշտոնում, այն բանից հետո, երբ նա բավականին մանրազնին ստուգումներ էր անցկացրել կառավարության կազմում ընդգրկված մի շարք նախարարների նկատմամբ: Ի զարմանս ականատեսների, օրեցօր նվազող քննադատության ավարտին այդ քաղաքական գործիչները վերընտրվեցին իրենց պաշտոններում, իսկ բնակչությունը բացարձակ անտարբերություն ցուցաբերեց նրանց դեմ հնչած լուրջ մեղադրանքների նկատմամբ: Որպես նախկին լրագրող և քաղաքացիական հասարակությունում լավ կապեր ունեցող, նրան հաջողվեց խուսափել Արևմտյան Սամոայի նախկին գլխավոր աուդիտորի ճակատագրից: Սակայն երկրի

համար ողբերգությունը կայանում էր նրանում, որ լայն հասարակությունը պատրաստ չեղավ իր ծայրի իրավունքը օգտագործել նրան նեցուկ լինելու և նրա գրասենյակի կողմից բացահայտված փաստերին հետագա ընթացք տալու համար:

Սուրհանդակի գնդակահարումը Վանուատույում

Որպես Վանուատուի մարդու իրավունքների գլխավոր պաշտպանի առաջին պաշտոնատակատար, երբեք չեմ մոռանա, թե ինչպես ամեն օր ականատես էի լինում խաբեության, զոդության, երկերեսության, կեղծավորության անհերքելի փաստերի՝ այն բոլոր թուլություններին, որոնք ժանտախտի նման վարակում են «զարգացած» և «զարգացող» երկրների ղեկավարությանը և հատուկ են մեզ բոլորիս: 1994-1999թթ. ընթացքում իմ գրասենյակի կողմից հրապարակված մոտ յոթանասուն հաշվետվություններից հետո երկրի ղեկավարներից որևէ մեկը այդպես էլ համձն չառավ իր մեղքը կամ «չխոստովանեց կատարած հանցագործությունը»: Ընդհակառակը, նրանք շարունակեցին մնալ իրենց պաշտոններում, երկրում տիրում է ընդհանուր հիասթափություն և չկա «սեփական օրինակով առաջնորդելու» որևէ ցանկություն:

Իմ դեպքում, չնայած հարավային խաղաղօվկիանոսյան փոքրիկ հանրապետությունը՝ Վանուատուում, 1980թ. անկախության ձեռքբերումից հետո որդեգրել էր ժողովրդավարության վեսթմինսթերյան ոճը, որտեղ ժողովուրդը գրեթե համատարած եկեղեցի էր հաճախում, ամբողջ պետական համակարգում ընդհուպ մինչև կառավարության վերին օղակները, ես պարբերաբար հանդիպում էի անբարոյական վարքագծի և իշխանության չարաշահման դեպքերի:

Բազմաթիվ հրապարակային հաշվետվություններում տեղ գտած օրինակներն ընդգրկում էին անձնագրերի ապօրինի վաճառք, ցիկլոնի պատճառած վնասների փոխհատուցման համար հատկացված օգնության միջոցների յուրացում, էժան գներով պետական բնակարանների գնման նպատակով պետական պաշտոնյաների ազգականներին երկրի կենսաթոշակային հիմնադրամից նպաստավոր պայմաններով վարկերի տրամադրում, ԱՄՆ \$100 միլիոն գումարի բանկային կեղծ երաշխիքի տրամադրում, մրցութային հանձնաժողովի ընթացակարգերի ոտնահարում, քաղաքական գործիչների կողմից վարկերի չվճարման պատճառով պետության Ջարգացման բանկի սնանկացում:

Կարող է հարց ծագել. իսկ ինչպե՞ս արձագանքեց հասարակությունը նման «պայթուցիկ» բացահայտումների հրապարակմանը: Բացի մայրաքաղաքում տեղի ունեցած խռովության մի դեպքի, որի ընթացքում պաշարվեց Ապահովագրական ռեզերվային հիմնադրամը և մամուլում հայտնվեցին մի շարք կատաղի մամակներ, այլևս ոչինչ տեղի չունեցավ: Ոչ ոք ինքնաբացարկ չհայտատարեց: Ոչ ոք պաշտոնանկ չեղավ: Ոչ ոք չձեռքակալվեց: Ոչ ոք չմեղադրվեց: Ոչ ոք դատարանի առջև չկանգնեց:

Իմ՝ որպես «սուրհանդակի» դեմ ուղղված արձագանքները բազմազան էին. անձնական վիրավորանքներ, մաշկիս գույնին, սեռին և նախկին քաղաքացիությանը (Ֆրանսիայի քաղաքացի) վերաբերող նսեմացուցիչ և հակասահմանադրական հայտարարություններ, գաղութատիրական հակվածության համար մեղադրանքներ, ազգային ռադիոյով կառավարական նախարարների կողմից իմ պաշտոնանկության մասին հնչող սպառնալիքներ, խորհրդարանում իմ դեմ կատարված վարկաբեկիչ հարձակումներ, մահվան սպառնալիք և մասնավոր ձեռներեցի կողմից խորհրդարանում օրինագծի ներակայացում և հաստատում Սահմանադրությունից «Մարդու իրավունքների գլխավոր պաշտպանի մասին» օրենքի համաձայն մասին, չնայած հետագայում ընդունվեց մեկ այլ նմանատիպ օրենք: Չեմ կարծում, որ փոքրիկ Վանուատուում շատ է տարբերվում, կամ ավելի լավ կամ վատ է ուրիշ երկրներից:

Հատված Մարի-Նոել Ֆարիո Պատերսոնի

2000թ. Ասիայի խաղաղօվկիանոսյան կառավարությունների համաժողովում ունեցած ելույթից

«Միայնակ թափառականի» մենությունը

Հաճախ Տանգանիան օրինակ է բերվում որպես մի երկիր, որտեղ քաղաքական առաջնորդները ղեկավարել են պայքարը: Սակայն, հենց սկզբից երկրի Նախագահ Մքափան Նախաձեռնեց կոռուպցիայի դեմ պայքարը որպես «մեկ դերասանի ներակայացում»՝ առանց շահագրգիռ մարմիններին ընդգրկելու և իր վարչակազմի ներսում բարեփոխումներին սատարող սեփական կոալիցիա ձևավորելու: Այդ պատճառով նա ավելի շատ հիշեցնում էր «միայնակ թափառականի», հատկապես Նախագահի կողմից լիազորված Վարիոբայի հանձնաժողովի կոռուպցիայի մասին հաշվետվությունը հասարակությանը ներկայացնելուց հետո: Հաշվետվության մեջ նշված մի շարք մարդիկ հանդիսանում էին բարձրաստիճան քաղաքական գործիչներ, դատական, ոստիկանական և կառավարական պաշտոնյաներ, ուստի Մքափայի վարչակազմը քննադատվեց «խոշոր ձկների» դեմ համապատասխան գործողություններ չձեռնարկելու համար: Չնայած այն բանին, որ վարչակազմը որոշակի քայլեր ձեռնարկեց ավելի ցածրաստիճան

պաշտոնյաների հանդեպ, այնուամենայնիվ վերևում (բացի նախագահական ապարատից) էթիկայի նորմերի լիակատար բացակայությունն ակնհայտ էր:

Նիգերիայի Նախագահ Օբասանջոն նույնպես հայտնվեց նմանատիպ հուսահատ և անելանելի վիճակում: Ժողովուրդը բարձրաձայն արտահայտել էր իր աջակցությունը հակակոռուպցիոն շարժման նկատմամբ, սակայն Ազգային Ժողովի նախարարներից շատերն այնքան խորն էին մխրճված կոռուպցիայում, որ Նախագահը գրեթե միայնակ էր իր նախաձեռնություններում:

Չետևաբար ակնհայտ է, որ քաղաքական կամքը վերաբերում է ոչ միայն բարեփոխումների ղեկավարների համար քաղաքական և տնտեսական միջոցները մատչելի դարձնելուն, այլև նրանց ուժի և կարողության գիտակցմանը՝ տեղի և օտարերկրյա կողմնակիցների կայուն աջակցությունը հավաքագրելու նպատակով:

Ինչպե՞ս են առաջնորդները բարձր բարոյական վարքագիծ պարտադրելու արմատապես կոռումպացված համակարգի հանդեպ, երբ քաղաքական կամքը հաստատվում է վերևում: Պետական ծառայողների՝ միջոցով, որոնք կարող են անբարեխղճորեն իրագործել կամ, ընդհանրապես, անտեսել վերևից ստացված հրահանգները: Այս հարցը միշտ հնչում է, սակայն դեռևս չի տրվել որևէ գործնական պատասխան:

«Դրսի մարդկանց» դերը քաղաքական կամքի ձևավորման գործում

Համընդհանուր տարածում է գտել այն կարծիքը, որ դոնորները կարող են դեր խաղալ կարճ ժամանակահատվածում քաղաքական կամքի ձևավորման գործում՝ հակակոռուպցիոն «առաջնորդներին» բացահայտելու և նրանց գործունեության համար հնարավորություններ և, միգուցե, պաշտպանություն ապահովելու միջոցով: Սա կարելի է իրականացնել՝ քաղաքական կամքի ի հայտ գալու համար հնարավորությունների ստեղծման և դոնորների քաղաքական և զարգացման օրակարգում հակակոռուպցիոն ռազմավարությունների ընդգրկման ճանապարհով: Քենիայում ձեռնարկվում են փորձնական միջոցառումներ, որոնց արդյունքները կամ կհանգեցնեն քաղաքական կամքի ծնունդին, կամ ուղղակի կշարունակեն այն պա-դե-դեն, որն այդքան հիասթափացրել է թե դոնորներին, թե հասարակ քենիացիներին:

Բարեփոխումների շարժիչ ուժը պետք է լինի տեղում ծնված և տեղում իրականացվող գործողությունները, այսինքն, կոռուպցիայի դեմ պայքարը պետք է բխի երկրի ներսից, ոչ թե դրսից: Շատ դեպքեր են եղել, երբ դոնորները փորձել են տարբեր երկրներին՝ որպես օգնություն ստանալու նախապայման, պարտադրել հակակոռուպցիոն ծրագրեր, սակայն որոնցից ոչ մեկին չի հաջողվել հասնել նախատեսված արդյունքներին:

Մյուս կողմից, այն տեսակետը, որ ոչինչ հնարավոր չէ անել, եթե երկրի ղեկավարության կողմից բացակայում է քաղաքական կամքը, շատ հեռու է ճշմարտությունից: Կոռուպցիայի դեմ պայքարելու կամքը կարող է բխել շատ կողմերից. կառավարության տարբեր ստորաբաժանումներից, քաղաքական ընդդիմությունից, վերահսկողության պետական մարմիններից, քաղաքացիական հասարակությունից, միջազգային կազմակերպություններից, հանրային և մասնավոր հատվածի հաստատություններից: Համատեղ, դրանք կարող են հզոր քաղաքական ուժ հանդիսանալ և առաջնորդել պայքարը:

Կատվի և մկան խաղը Քենիայում

Քենիայի կառավարությունը մի քանի տարի շարունակ կոռուպցիայի դեմ պայքարի հարցում «մուկ ու կատու» էր խաղում դոնոր կազմակերպությունների հետ:

Հակամարտությունը առաջացել էր այն պատճառով, որ Մոուլի կառավարությունը, ապօրինի արտահանումը խթանելու նպատակով, \$400 միլիոն գումար էր վճարել տեղացի ոսկերչական ընկերություններից մեկին՝ Goldenberg-ին, հավանաբար, ներկրված հումքի համար վճարված հարկերը փոխհատուցելու համար: Սակայն իրականում ոչ մի հարկ չէր վճարվել, և կայուն արտարժույթ չէր ներկրվել: ՄԱԶ-ը հաշվետվություն պահանջեց կորած գումարի համար, որը մոտավորապես հավասարագոր էր Քենիայի տարեկան տնտեսական արդյունքի 6%-ին: Երբ կառավարությունը փակեց Քենիայի իրավաբանների միության կողմից Goldenberg-ի խմբի դեմ հարուցված մասնավոր գործը, ՄԱԶ-ը դադարեցրեց \$169 միլիոն վարկի տրամադրումը: Կառավարությունը փորձեց դիմադրել, ՄԱԶ-ին մի քանի «փշրանք» առաջարկելով, սակայն հրաժարվելով ընդունել արմատական ներքին բարեփոխումների պահանջը, որը դրվել էր հիմնադրամի կողմից օգնության

վերսկսման դիմաց: Քենիայի կառավարության կողմից մի քանի ամիս շարունակվող հուսահատ երաշխիքային ժեստերից հետո, ՄԱՅ-ի կողմից օգնության վերսկսման պայմանները բառացիորեն յուրաքանչյուր ֆինանսական գործարք դրեցին օգնություն տրամադրող գործակալության հսկողության ներքո: Այդ պայմանները ներառում էին. մշտական քարտուղարների վերանշանակում, ունեցվածքի հայտարարագրում, հանցագործների հրապարակային պատիժ և պետական ծառայողների ծավալում իրավասությունների կրճատում:

Այդ կուրսի ընդդիմադիրները հայտարարում են, որ նշված պայմաններին համաձայնելով, կառավարությունը «էժան գնով ծախեց» երկրի ինքնավարությունը: «Պայմանները միգուցե դրվել են բարի մտադրություններից ելնելով, սակայն քաղաքական տեսանկյունից, դրանք ժողովրդականություն չէին վայելում և ստորացուցիչ էին քենիացիների համար, որոնք, չնայած երաշտի հետևանքով առաջացած պարենի սղությանը և սովին, դեռևս հպարտությամբ էին լցված իրենց երկրի նկատմամբ», նշված էր Նայրոբիի թերթերից մեկում:

«Չնայած ֆինանսական գործարքների լիարժեք բացահայտման որոշ պահանջներ, ներառյալ Յամաշխարհային բանկի կողմից ՄԱՅ-ի տեսուչներին ներկայացրած ամենամսյա հաշվեկշռերում ընդգրկված կետերը հասկանալի են, սակայն ստիպել կառավարությանը, որպեսզի վաճառի պետական բաժնեմասով ունեցվածքը, երբ այն դժվարությամբ է քիչ թե շատ բավարար գին ստանում երկրի ներսում, ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ Քենիայի հարստությունը օտարերկրացիների ձեռքում հայտնվելու գաղտնի մտադրություն: Պետական պաշտոնյաների կողմից ունեցվածքի հայտարարագրման և կառավարության կողմից Տնտեսական հանցանքների օրենսգրքի հրապարակման մասին պահանջը ներկայացվում է որպես մաքուր ձեռքեր ունեցող ավելի թափանցիկ բյուրոկրատական ապարատ ունենալու մասին Քենիայի ժողովրդի աղոթքների պատասխանը»:

«Ըստ Ռոբերտ Մաքսվելի հանրահայտ խոսքերի, կուսությունը կարելի է կորցնել միայն մեկ անգամ: Ակնհայտ է, որ վարկատուները կորցրել են հավատը մի կառավարության հանդեպ, որը քարոզում է խմել ջուր, սակայն ինքը գինի է խմում, կոչ է անում ավելի պինդ կապել գոտիները, մինչդեռ ինքը զկռտում է շատ ուտելուց:

Այս հակվածությունը, որն ակնհայտ է դառնում ամեն մի ընտրություններից հետո, հանգեցրել է այն համոզմանը, որ մի կառավարություն, որը հանդուրժում է կոռուպտիվ, կարող է սանձահարվել միայն մտրակի միջոցով: Սա է այն ուղերձը, որը շեշտված է ՄԱՅ-ի կողմից պարտադրված պայմաններով», եզրահանգում է հոդվածի հեղինակը:

Դեռևս պարզ չէ, արդյո՞ք ՄԱՅ-ի կողմից ձեռնարկված միջոցառումները կհանգեցնեն անհրաժեշտ ծավալի քաղաքական կամքի ձևավորմանը: Իհարկե, երկրի ներսում կան քաղաքական կամքի զգալի կուտակումներ՝ խորհրդարանում, մասնավոր հատվածում, քաղաքացիական հասարակությունում և կրոնական հաստատություններում: Սակայն, ինչպես նշած է հոդվածում, կան նաև մարդիկ, որոնք կողմնակից են միջազգային հանրության կողմից կառավարությանն ուղղված բարեփոխումների հրատապությանը, միևնույն ժամանակ հակված չեն այդպիսի մոտեցման ավելի ընդարձակ կիրառմանը:

1999թ. Յամաշխարհային բանկը սկսեց մշակել «Յամատեղ քայլեր՝ դեպի կառավարման բարելավում» հակակոռուպցիոն հիմնական ծրագիր յոթ աֆրիկյան պետությունների (Բենին, Եթովպիա, Գանա, Քենիա, Մալավի, Տանզանիա և Ուգանդա) համար, որում նույնպես շեշտված էր հասարակության բոլոր խավերի ընդգրկման և մասնակցության կարևորությունը կոռուպցիայի դեմ պայքարի ռազմավարության մշակման և հաջող իրականացման գործում:

Այդ նախաձեռնության արդյունքում «երկրի մասնակից ուժերը» դարձան կատալիզատորներ իրենց երկրներում և այսօր կոնկրետ քայլեր են ձեռնարկում կոռուպցիայի խնդիրը լուծելու ուղղությամբ: Որոշ երկրներում (օր.՝ Քենիայում) շահագրգիռ բոլոր կողմերը՝ կառավարությունը, հակակոռուպցիոն գործակալությունները, լրատվամիջոցները, մասնավոր հատվածը և քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչները առաջին անգամ միավորվեցին՝ կոռուպցիայի դեմ պայքարի համապարփակ ռազմավարություն մշակելու համար:

Սկսելով զրոյից՝ դատարկ աշխատանքային թերթիկից, միաժամանակ, ելնելով սեփական և ուրիշների փորձից, յուրաքանչյուր «երկրի մասնակից ուժերը» մշակեցին ինստիտուցիոնալ բարեփոխումների մանրամասն աշխատանքային ծրագիր այն ոլորտների համար, որոնցում մինչ այդ պահը անհնար էր հասնել որևէ շոշափելի արդյունքների: Բոլոր յոթ երկրներում այդ ուժերի նախաձեռնությամբ հանդիպումներ անցկացվեցին այլ շահագրգիռ կողմերի հետ, որպեսզի իրենց երկրներում ընդլայնեն հակակոռուպցիոն կոալիցիաները: Օրինակ, Գանայում բարձրաստիճան գինվորական պաշտոնյաները մոտեցել են «այդ ուժերին» և արտահայտել իրենց ցանկությունը միանալ կոռուպցիայի դեմ պայքարի նպատակով ստեղծված կոալիցիային: Ծրագրի իրականացումը դեռևս ընթացքում է:

Ժամկետներ

Քաղաքական կամքի ձևավորման գործում կարևորագույն հանգամանք է հանդիսանում ժամկետների սահմանումը: Իսկ ժամկետների առումով չափազանց կարևոր է ընտրել այն պահը, երբ տեղի են ունենում ղեկավարության փոփոխություն կամ ընտրություններ: Այդ այն պահն է, երբ ակտիվ քաղաքական գործիչները ձգտում են հասարակության առջև ծեռք բերել «կոռուպցիայի դեմ պայքարողի» և բարեփոխումների կողմնակցի համբավ: Այդ պահին հեշտ է գտնել ճիշտ բառեր և դրանք հասցնել լայն հասարակությանը: Դրանից հետո հիմնական խնդիրը պետք է հանդիսանա՝ ստիպել նորընտիր քաղաքական գործիչներին կատարելու իրենց խոստումները:

Սա ամենևին հեշտ խնդիր չէ: Սակայն առավելությունն այն է, որ նոր դերակատարներ ու նոր մարդիկ մուտք կգործեն կառավարող շրջանակներ: Հարցը չի կայանում միայն ճիշտ մարդկանց իշխանության բերելուն: Այդ պահին է, որ սկսվում է բարեփոխումների գործընթացը: Բարեփոխումը երկարատև գործընթաց է, և չի կարելի այն թողել միայն մեկ անձի կամ քաղաքական ղեկավարության ուսերի վրա: Բոլորը՝ հասարակության հասարակ անդամից մինչև ամենաբարձր ղեկավարությունը, պետք է ընդգրկվեն այդ գործընթացում:

Իսկ ամենակարևորը, բարեփոխումների ընթացքի մասին լուրերը պետք է հասցվեն հասարակությանը, որը հատկապես նախնական փուլերում, ընդ որում՝ ոչ անհիմն, կարող է կասկածանքով կամ անվստահությամբ վերաբերել գործընթացին: Անհրաժեշտ է շահել հասարակության աջակցությունը, իսկ դա ժամանակ և համբերություն է պահանջում: Բարեփոխումների ընթացքի մասին զգույշ, վստահելի և ստույգ տեղեկացումը հույժ կարևոր է: Անհրաժեշտ է խուսափել արտառոց հայտարարություններից, այլ շեշտել այն, ինչը մարդկանց ամենօրյա կյանքում իսկապես վկայում է իրավիճակի բարելավման մասին:

Այդ դեպքում հասարակությունը կաջակցի բարեփոխումների գործընթացին՝ ստեղծելով սպասումների և մասնակցության միջավայր, որն էլ, իր հերթին, կօգնի պահպանելու քաղաքական կամքը վերևում: Ինչպես ասում է կարգախոսը, «ոչինչ այնքան հաջող չէ, որքան ինքը՝ հաջողությունը»:

Քաղած դասերը

Երբ նպատակները համաձայնեցված են, հարցերը վերաբերում են միայն միջոցներին, իսկ դրանք..... տեխնիկական են, այլ կերպ ասած, կարող են լուծվել փորձագետների կամ մեքենաների կողմից՝ ինչպես բժիշկների և ինժեներների միջև վիճաբանությունները:

Իսայա Բերլին, «Ազատության երկու գաղափարախոսությունները», դասախոսություն, Օքսֆորդ (1958)

Վերջին հինգ տարիները նշանավորվել են կառավարությունների և միջազգային գործակալությունների կողմից կոռուպցիայի դեմ պայքարի աննախադեպ ջանքերով և ծրագրերով: Այս ամենի հիմքում ընկած էր կոռուպցիայի՝ որպես «տեղական բնույթի աննշան խնդրի», առասպելի վերացումը: Հաշվի չառնելով Արևելյան Ասիայի որոշ պետությունների փորձը, կարելի է նշել, որ բավականին քիչ թվով հետազոտություններ էին կատարվել և ակադեմիական քննարկումներ էին տեղի ունեցել կոռուպցիայի խնդրի վերաբերյալ: Պարզապես կոռուպցիային ոչ ոք լրջորեն չէր վերաբերվում:

Վերջին շրջանում հիմնախնդրի լրջությունն ու ընդգրկումն հասկանալուց հետո ձեռնարկվեցին որոշ լայնածավալ քայլեր: Սակայն հետ նայելով վերջին հինգ տարիներին անհրաժեշտ է հարց տալ, թե ինչ դասեր և փորձ է ձեռք բերվել: Որտե՞ղ է հաջողված պատմությունների շարանը: Ի՞նչն է աշխատում և ի՞նչն է անհաջողության մատնվում այս բնագավառում: Ստորև ներկայացված «քաղած դասերի» շարքը ոչ մի դեպքում չի հավակնում սպառնիչ լինել: Այն ներառում է դրանցից ամենաակնառու մասը: Ոչ մի բան առավել հստակ չէ, քան այն, որ մենք դեռևս շատ բան ունենք սովորելու:

Ոչ ոք չի կարող պնդել, որ ինքը բարոյապես ավելի բարձր է

Մի ժամանակ հատկապես Արեմտյան Եվրոպայի երկրներն իրենց համարում էին մյուսներից բարոյապես ավելի մաքուր այն հարցում, ինչ վերաբերում է կոռուպցիային: «Արտասահմանում ամենը այլ կերպ են»․ այսպիսին էր հիմնական փաստարկը: Նրանք այլևս չեն կարող նման «բարոյական» կերպար ընդունել: Այդ երկրների արտահանողների ամբողջ աշխարհով մեկ կոռուպցիայի մեջ ներգրավվածության աստիճանը, ինչպես նաև նրանց քաղաքական հաստատությունների «սև» փողերի միջոցով կոռումպացվածության մակարդակը ստիպեցին վերջիններիս վերանայել իրենց տեսակետները:

Ամեն ոք կարող է իր համար դիտարկել այս հիմնախնդիրը և դա կարող է անել իր եղանակով

Բարեփոխումների աշխատանքները պետք է մշակվեն յուրաքանչյուր երկրի համար և նախաձեռնվեն տեղական ուժերի կողմից: Արտասահմանյան գործընկերները (օրինակ՝ դոնորները) կարող են աջակցել, սակայն գործընթացի ղեկավարումը պետք է իրականացվի տեղական ուժերով: Ներքին կոռուպցիայի դեմ անհրաժեշտ է պայքարել ներքին ուժերով, իսկ միջազգային տնտեսական գործառնությունների ընթացքում կոռուպցիայի դեմ պետք է պայքարել բոլոր կողմերի ուժերով: Ունիվերսալ (համընդհանուր) լուծման եղանակ գոյություն չունի:

«Արագ» լուծումներ գոյություն չունեն

Այս հիմնահարցի լուծման համար արագ «դեղամիջոցներ» չկան: Կան բնագավառներ, որտեղ հնարավոր է արագ լուծումներով մեծ արդյունքների հասնել, օրինակ մաքսային վարչարարության բարելավման, կամ պետական գնումների գործընթացի թափանցիկության ապահովման, կամ մեծ թվով պետական պաշտոնյաների դատական պատասխանատվության

ենթարկելու, և կամ մի քանի հերթական խոշոր «ծկներին» կարծր գցելու հարցերում, սակայն ընդհանուր առմամբ արագ լուծումներ գոյություն չունեն: Կոռուպցիայի դեմ պայքարը երկարատև և դժվարին գործընթաց է:

Դոնորների համար հստակ ժամանակ սահմանվել չի կարող

Հակակոռուպցիոն ծրագրերը հստակ ժամանակային սահմաններ չունեն: Այս բնագավառում ներգրավված դոնորները ծրագրից արագ դուրս գալու հնարավորություն չպետք է փնտրեն, այլ պետք է պատրաստ լինեն երկարաժամկետ ներգրավվածության:

Ամբողջական հստակ ռազմավարության և հասարակության հետ կապերի անհրաժեշտություն

Բարեփոխումների ռազմավարությունը պետք է համապարփակ լինի և անդրադառնա ազգային զարգացման բոլոր ասպեկտներին: Այն ժամանակ, երբ իրականացվում են վճռական քայլեր, հասարակական կարծիքի վրա հակառակ տպավորություն կարող են թողնել կոռուպցիային վերաբերող հաշվետվությունները կամ բարձրաստիճան պաշտոնյաների դեմ լուրջ մեղադրանքներով դատական գործերի վարումը: Եթե բարեփոխումները չեն ուղեկցվում հասարակության իրազեկ պահելու և տեղեկատվության ապահովման համապատասխան ծրագրերով, կարող է տպավորություն ստեղծվել, որ իրավիճակը վատից դեպի առավել վատն է շարժվում: Շատ կարևոր է բարեփոխումների սկզբից լուրջ ուշադրություն դարձնել հասարակության հետ կապերին: Հասարակական սպասելիքները անհրաժեշտ է հաշվի առնել, իսկ քաղաքական ռիսկերը՝ նվազեցնել:

Եթիկայի կոդեքսներ և կանոնակարգեր

Այս վերջինները պետք է օգտագործել ոչ որպես արտաքին հարդարանք, այլ որպես փոփոխությունների իրականացման միջոցներ: Եթիկայի կանոններն օգտակար են, սակայն այն ժամանակ, երբ նրանք կիրառվում են այն անձնակազմի կողմից, որ ներգրավված է եղել այդ կանոնակարգերի նախագծման, ինչպես նաև վերապատրաստման ծրագրերի անցկացմանը: Ուսուցողական ծրագրերին բոլորը պետք է ակտիվորեն մասնակցեն. հիպոթետիկական իրավիճակներ պետք է քննարկվեն, հնարավոր է նաև որոշակի դերերի կատարմամբ: Միայն դասախոսությունները կամ նյութերի բաժանումը կարող են արդյունավետ չլինել: Նմանապես անհրաժեշտ է պետության կողմից ստորագրված ստանդարտների մի ցանկ՝ քաղաքացիներին ծարայություններ մատուցելու վերաբերյալ, որը կարող է արդյունավետ լինել հասարակայնության աչքերում տեսանելի խոստումներ տալու գործում, ինչպես նաև լրացուցիչ խթան հանդիսանալ պետական հաստատությունների համար, որպեսզի վերջիններս կատարեն իրենց կողմից տրված խոստումները: Սա ենթադրում է, որ նման հասարակական հնչեղության ունեցող խոստումները պետք է իրագործելի լինեն:

Բյուրոկրատական ընթացակարգերի կրճատում

Անհրաժեշտ է վերանայել բյուրոկրատական պահանջները և դրանք նվազագույնի հասցնել: Կոռուպցիայի առումով առավել «նպաստավոր» պայմաններ ունեցող պաշտոններ զբաղեցնող անձանց անհրաժեշտ է հաճախակիորեն փոխադրել այլ աշխատանքի, ինչպես նաև հասարակության և պաշտոնյայի միջև կապը զերծ պահել անձնավորեցումից՝ անձնական հարաբերությունների ձևավորումից խուսափելու նպատակով: Այն դեպքերում, երբ անձնական կապերն անհրաժեշտ են, անկամխատեսելիության առկայությունը այն հարցում, թե կոնկրետ որ պաշտոնյան պետք է զբաղվի տվյալ հարցով կամ տվյալ հաճախորդով, զգալիորեն կնվազեցնի կաշառակերության հնարավորությունները: Որոշ դեպքերում համակարգիչների օգտագործումը կամ տեխնիկական հագեցվածության աստիճանի բարձրացումը նույնպես կարող է նպաստել կոռուպցիայի նվազեցմանը և բյուրոկրատական ընթացակարգերի կրճատմանը: Այնուամենայնիվ, շատ երկրներում ձևավորվել են բյուրոկրատիայի հսկայական ապարատներ, իհարկե ոչ թե

հանկարծակի, այլ կաշառք վերցնելու հնարավորությունների ստեղծման նպատակով: Այս դեպքում բարեփոխումների անհրաժեշտությունն ակնհայտ է, սակայն դժվար իրագործելի:

Անհրաժեշտ է խրախուսել և պաշտպանել ահազանգողներին

Շահագրգիռ անձանց կարելի է խրախուսել հակակոռուպցիոն հանձնաժողովներին կամ գրասենյակներին ահազանգեր հասցնելու գործում: Սա կարող է արվել նաև հատուկ հեռախոսային ծառայությունների միջոցով: Բողոքողներին անհրաժեշտ է վստահեցնել, որ նրանց բողոքներին լուրջ վերաբերմունք ցույց կտրվի, և իրենք էլ որևէ ռիսկի չեն ենթարկվում: Շատ երկրներում այս հարցի վերաբերյալ գոյություն ունեն սոցիալական տաբուներ: Այս հիմնահարցի շուրջ հասարակության իրազեկությունը բարձրացնելու մասին շատ է խոսվել, սակայն համարյա ամբողջությամբ թողնվել է հասարակության տրամադրության տակ:

Անհրաժեշտ է մշտական վերահսկողություն

Փորձը ցույց է տալիս, որ, օրինակ, ոստիկանության կոռուպցիայի դեպքում բավարար չէ «մաքրել» կոռումպացված մարմինը: Շարունակական հսկողության գործընթացի բացակայության պայմաններում վաղ թե ուշ այդ մարմինը նորից կընկղմվի կոռուպցիայի ճահիճը և այն նորից վերականգնելու համար նոր, առավել խոշոր ճիգեր են անհրաժեշտ: Բավարար չէ հեռացնել կոռումպացված պաշտոնյաներին, առանց վերացնելու կոռուպցիայի հնարավորությունները և այդ պաշտոններում ազնիվ պաշտոնյաների նշանակումն ապահովելու:

Ուշադրություն պետք է դարձվի ամբողջ համակարգին, ոչ թե առանձին «փտած» ենթակառուցվածքներին

Հասարակության վստահությունը ձեռք բերելու համար պետք է բարեփոխումներն իրականացվեն ամբողջ համակարգում, այլ ոչ թե համակարգից առանձին անհատների հեռացնել: Համակարգային կոռուպցիայի պայմաններում կոռումպացված անհատը միայնակ «փտած» տարր չէ, և նրան հեռացնելը չի փրկի ամբողջ համակարգը. համակարգը պետք է բուժվի, հակառակ դեպքում նոր նշանակված անձը նույնպես կենթարկվի նույն գայթակղությանը: Կանխարգելումը կարող է առավել արդյունավետ և տնտեսապես արդարացված լինել, քան հետաքննության և դատավարության անցկացումը: Ի վերջո, պետությունը պետք է ունենա իրազեկ աշխատակազմ, որն արդյունավետ կերպով կիրականացնի պետության առաջ դրված խնդիրները գործող ֆունկցիոնալ կառուցվածքում:

Փախուստ անցյալի⁹

Կոռուպցիայի հետ կապված իրավիճակի բարելավումը չափազանց դժվար է: Շատ հզոր ուժեր են ներգրավված, որոնց նոր փոփոխությունների դեպքում վտանգ է սպառնում: Համաճեղմները հաճելի երևույթ չեն, բայց հաճախ անխուսափելի են թեկուզ ստորին օղակների պաշտոնյաների մանր օրինախախտումների դեպքում: Չնայած համաճեղման հարցը խիստ պրոբլեմային է, շատ բան կարելի է ասել «քնած շներին քնած թողնելու» առումով: Որոշ բարձր պաշտոնյաներ պետք է աշխատանքից հեռացվեն կամ կարգի հրավիրվեն, սակայն ստորին օղակների պաշտոնյաները, բացառությամբ նրանց, ովքեր լրջորեն չարաշահել են իրենց պաշտոնական դիրքը, չպետք է առանձին հետապնդման ենթարկվեն: Մինչ իրագործելի լուծումների մշակումը, անցյալի հարցը կմնա ցանկացած բարեփոխումների հիմնական խոչընդոտը:¹

¹ Ընդհանուր համաճեղմումը Հոնգ Կոնգում այնպիսի բացասական արձագանք ունեցավ, որ բարեփոխումների ամբողջ ընթացքը վտանգի տակ դրվեց, դրանով իսկ ստիպելով, որ համաճեղման պայմանները փոփոխության ենթարկվեն: Այսօր քննարկվում է, թե արդյո՞ք «հասարակական լուծումները»՝ անձեռնմխելիության մի որոշ տարբերակի հետ ուղեկցված, և, միգուցե, զուգահեռ հայտարարագրված անօրինական եկամուտներից զանձվող հարկի հետ, կարող է արդյունավետ և հասարակայնորեն ընդունելի միջոց լինել: Կոռումպացված հարուստ անձը կկանգնի ընտրության առջև. անասելի մեծ հարկեր վճարել և օրինականացնել իր եկամուտները, թե հնարավոր նվաստացման ենթարկվել ամբողջ հասարակության

Ղեկավարությունը վճռորոշ գործոն է, բայց ոչ բավարար. այստեղ կարող է օգնել կոալիցիաների ստեղծումը

Ցանկացած խոշոր բարեփոխումների փորձը ձախողման է դատապարտված, եթե չկա ղեկավարության աջակցությունը: Անձի գործոնը կարող է վճռորոշ դեր խաղալ, և պետք է ակնհայտ լինի, որ ղեկավարը իր խոստումները կատարում է, այլ ոչ թե միայն ակնհայտ մտքեր արտահայտում²: Այնուամենայնիվ, ճիշտ այնպես, ինչպես միայն օրենքներն անբավարար են համակարգային կոռուպցիայի պայմաններում բարեփոխումներ իրականացնելու համար, այնպես էլ բավարար չէ մաս միայն «ղեկավարության» գործոնը: Ղեկավարությանն աջակցելու նպատակով կարող են կոալիցիաներ ստեղծվել, սակայն այստեղ վտանգն այն է, որ նման կոալիցիաներում կարող են ներգրավված լինել «պղտոր» ուժեր: Սակայն միայն «սրբերին» ներգրավելու հնարավորությունը շատ փոքր է, և այդ առումով կարևոր է, որ կոալիցիայի անդամները նվիրվեն նոր ապագայի կերտման գործին և մեկընդմիջտ հավատարիմ մնան դրան:

Քաղաքացիական հասարակությունն աչքաթող է արվել

Որոշակի կապ գոյություն ունի կոռուպցիայի բարձր մակարդակի և քաղաքացիական հասարակության գործունեության ցածր ակտիվության միջև: Ակտիվ քաղաքացիական հասարակություն ստեղծելու համար անհրաժեշտ է ինչպես իրավական դաշտի զարգացումը, որով հասարակությունը կարող է պետական միջամտությունից և վերահսկողությունից զերծ հաստատություններ հիմնել, այնպես էլ պետության և հասարակության միջև կառուցողական երկխոսության հաստատումը: Սրան հասնելը հեշտ չէ, հատկապես դեռևս կայացման փուլում գտնվող ժողովրդավարության պայմաններում, քանի որ դա հաճախ կարող է խանգարել պետության կողմից որոշումների ձևավորմանն և կայացմանը՝ ելնելով նախապես գոյություն ունեցող պատկերացումներից: Պետության հակակոռուպցիոն բարեփոխումներ իրականացնելու խոստումների իսկությունը ստուգելու մի եղանակ է մաս նրա քաղաքացիական հասարակության հետ աշխատելու պատրաստակամությունը:

Հասարակական կազմակերպություններն իրենք կարող են կոռուպցիայի աղբյուր հանդիսանալ

Մի շարք երկրներում հասարակական կազմակերպություններն արագ զարգացում ապրեցին պարզապես արտասահմանյան օգնության դուլարները կլանելու նպատակով: Այդ օգնությունը նախատեսված էր այն կազմակերպություններին տրամադրելու համար, որոնք աշխատանքներ են տանում իրավական հասարակության ամրապնդման ուղղությամբ: Հասարակական կազմակերպությունների գործունեությունը պետք է թափանցիկ և հաշվետու լինի: Թափանցիկությունն ապահովելու նպատակով հասարակական կազմակերպություններն անհրաժեշտ է վերահսկել պետական հաստատություններից ոչ պակաս չափով :

Օրենսդիր մարմիններ. երբ պահակը գող է դառնում

Մի շարք երկրներում մի էական խեղաթյուրում է տեղի ունեցել, երբ երկրի օրենսդիր մարմինները ոչ միայն վերահսկում են պետական ծախսերը, այլ մաս դրա անդամները ակտիվորեն ներգրավված են պետության ֆինանսների ծախսմանն և պետական ֆինանսավորմամբ գործող պայմանագրերի ձևակերպման գործում: Օրենսդիր և գործադիր մարմինների գործառույթների

առջև, ինչպես դա նախատեսված է Ավստրալիայի Նոր Հարավային Ուելսի օրենսդրությամբ: Կամ այլապես, առանց աղմուկի պետության հետ բոլոր հաշիվները պարզել:

² Մալազիայի վարչապետը հավատացած էր, որ պետական ծառայության համակարգում մահմեդական կանանց դիմաքող կրելու տարածումը խթանում է ամանուն գործունեությունը: Այս խնդրի լուծումն այն էր, որ բոլոր պետական ծառայողները՝ անկախ սեռից, կոչումից և պաշտոնից, պետք է հստակ երևացող անվանական նշաններ կրեն: Նա՝ դոկտոր Մահատիրը, հանդես եկավ ազգային հեռուստատեսությամբ և հայտարարեց նոր կարգի մասին: Եվ հենց այնտեղ, տեսախցիկների առաջ նա առաջինն ամրացրեց անվանանշանն իր բաճկոնին, որը նույն տեղում մնաց այդ պահից ի վեր: Այդ կարգը մինչ այժմ ևս գործում է պետական ծառայության ոլորտում:

նման «համակցումը» շահերի բախման աղբյուր է հանդիսանում և խաթարում այդ մարմինների գործունեությունը: Դա նաև հասարակության մեջ ժողովրդավարական հաստատությունների հանդեպ հարգանքի անկման տեղիք է տալիս: Եթե այս հակասական երևույթները բավարար մակարդակով լուծում չստանան (օրինակ, իշխանության ճյուղերի հստակ բաժանման միջոցով), ապա խիստ կասկածելի է որ հակակոռուպցիոն բարեփոխումներն այդ երկրներում հաջողության կհասնեն:

Քաղաքական կուսակցությունների ֆինանսավորումը մնում է պրոբլեմային հարց

Քաղաքական կուսակցությունների ֆինանսավորման հարցը, ընդհանուր առմամբ, անտեսվել է միջազգային հանրության կողմից միգուցե այն պատճառով, որ զարգացած երկրների մեծ մասում քաղաքական կուսակցությունները բարգավաճում են հենց ոչ օրինական ֆինանսավորման շնորհիվ: Համաձայն որոշ մոտեցումների, «դրամային քաղաքականության» ազդեցության սահմանափակման ամենաարդյունավետ եղանակը ոչ թե դեպի կուսակցություններ դրամի հոսքի արգելումը կամ սահմանափակումն է, այլ ծախսերի ընդհանուր գումարի և դրանց ուղղությունների սահմանափակումն է: 2000թ. մարտին կառավարության փոփոխությունը Թայվանում, սակայն, ցույց տվեց, որ խոշոր ներդրումներ և հզոր «ընկերներ» ունեցող հարուստ կուսակցությունը նույնպես կարող է հեռացվել իշխանությունից: Սա վկայում է, որ քաղաքական կուսակցությունների ֆինանսավորման մանիպուլյացիան այնուամենայնիվ կարող է անանցանելի խոչընդոտ չհանդիսանալ կառավարությունը փոխելու համար:

Անպաշտպան անկախ գործակալությունները կարող են անօգուտ լինել

Օմբուդսմենի (մարդու իրավունքների պաշտպանի) ինստիտուտը և Վերահսկիչ պալատի տիպի հաստատությունները տեսականորեն շատ արդյունավետ են, սակայն իրականում կարող են արդյունավետ գործել, եթե միայն նրանց ղեկավարները պաշտպանված են իրենց անմիջապես վերադաս և վերահսկող գործադիր մարմինների կողմից կամայական աշխատանքից հեռացվելու վտանգից: Քաղաքական գործընթացներից դուրս գտնվող միավորները պետք է պատրաստ լինեն այս հաստատությունների պաշտոնյաներին պաշտպանելու և անհրաժեշտության դեպքում նրանց ձայնը լսելի դարձնելու համար :

Տեղեկատվության մատչելիություն

Որոշ պետությունների ղեկավարներ գիտակցում են, որ տեղեկատվության մատչելիությունը կոռուպցիայի դեմ պայքարի ամենաարդյունավետ միջոցն է և արդեն համապատասխան օրենսդրական դաշտ են ստեղծել: Պետական հաստատությունները պետք է մանրամասն տեղեկատվություն տրամադրեն իրենց ծառայությունների մատուցման և համապատասխան վճարումների մասին: Ինդոնեզիայի դեպքը մի օրինակ է, որտեղ տեղական մամուլը մանրամասներ է տրամադրում այն մասին, թե ինչպես են զարգացման ծրագրերը հնարավորություն տալիս հասարակությանը իրազեկ լինելու տեղի ունեցող իրադարձությունների վերաբերյալ:

Գրանցումների կառավարում

Հասարակության համար տեղեկատվության մատչելիությունը գրանցումների խելամիտ կառավարում է պահանջում: Պետական առանձին ծառայողներից հաշվետվություն պահանջելը նույնպես այդ նպատակին է ծառայում: Պետական հաստատությունները պետք է պատասխանատվության կանչվեն առանձին վարչությունների կողմից փաստաթղթային շրջանառության ոչ ճիշտ կազմակերպման համար, ինչպես նաև օգտագործված փաստաթղթերի արխիվացման գործընթացի կազմակերպման համար:

Ձանգվածային լրատվության միջոցներ և հետաքննող լրագրողներ

Վերջին շրջանում թղթակիցների սպանությունները կապ ունեն նրանց հակակոռուպցիոն հետաքննությունների հետ: Այդ կապակցությամբ անհրաժեշտ է միջոցներ ձեռնարկել նրանց աշխատանքը պակաս վտանգավոր դարձնելու, ինչպես նաև պրոֆեսիոնալիզմի մակարդակը բարձրացնելու ուղղությամբ: Մի շարք հաստատություններ լրագրողական հետաքննություններին նվիրված դասընթացներ են կազմակերպում: Այնուամենայնիվ, աշխարհի շատ երկրներում լրատվության միջոցներն իրենք են կոռումպացված: Լրատվությունը լուրջ ուշադրություն է պահանջում:

«Անուններ նշելը և պարսավանքի ենթարկելը» գրավիչ է, սակայն կարծես թե օգուտ չի տալիս

2000թ. սկզբներին Քենիայի խորհրդարանում «անուններ նշելու և պարսավանքի ենթարկելու» փորձերը կարծես լուրջ արդյունքներ չտվեց, երբ կոմիտեն կոնկրետ անուններ նշված մի հաշվետվություն ներկայացրեց, և այդ «անուններից» մի քանիսը սպառնացին դատական պատասխանատվության կանչել այն թերթերին, որոնք տպագրել էին գործերի մանրամասները, չնայած որ տեղեկատվությունն արդեն մատչելի էր հասարակության լայն շրջանակներին: Հնդկաստանում վերահսկիչ հանձնաժողովի նախագահը կոռուպցիայի մեջ կասկածվող մոտ հարյուր պետական պաշտոնյաների անուններ հրապարակեց համաշխարհային ինտերնետ ցանցում: Այդ առիթով դատը դեռ չարունակվում է: Այն ոգեշնչությունը, որով 2000թ. օգոստոսին Նիգերիայի պաշտոնանկ արված նախագահը ապացուցում էր իր անմեղությունն ակնհայտ թյուր գործողությունների լույսի ներքո, թույլ է տալիս եզրակացնել, որ քաղաքական ղեկավարների «կաշին» ավելի հաստ է, քան կոռուպցիայի դեմ պայքարողներին: Ցանկացած պարագայում անհրաժեշտ է խուսափել անհատներին՝ իրենց պաշտպանության համար ելույթ ունենալու հնարավորություն չտալուց:

Բավարար է արդյո՞ք աշխատավարձերի բարձրացման հարցի լուծումը

Փաստ է, որ իրենց պարտականություններին չհամապատասխանող աշխատավարձ ստացող պետական ծառայողներն առավել խոշոր գայթակղության են ենթարկվում, քան բարձր վարձատրվող պաշտոնյաները: Այնուամենայնիվ, դառը ճշմարտությունն այն է, որ ամենաշատ կոռումպացված պաշտոնյաները ղեկավար պաշտոններ են զբաղեցնում և շարունակաբար չարաշահել են իրենց պաշտոնները մեծ չափերի հասնող կոռուպցիայի միջոցով հարստություն դիզելու նպատակով: Ըստ էության, աշխատավարձի չափն ավելի կարևոր է ստորին օղակների ծառայողների համար, և նրանց կողմից ծառայությունների դիմաց վճարների գանձման պահանջը նույն օղակներում ծառայողների կողմից կարող է դիտվել որպես «օգտագործման» վճարներ:

Հետազոտությունները վկայում են, որ մարդիկ, միգրացե, պատրաստ են մատուցվող ծառայությունների համար վճարել, այն պայմանով, որ վճարներն օրինական և խելամիտ չափերի լինեն: Նրանք դժգոհում են միայն իրենցից դրամ կորզելու պրակտիկայից: Մի ականատես նշում էր. «Այն բանի ապացույցները, որ պետական ծառայության ոլորտում աշխատավարձերի բարձրացումը կնվազեցնի կոռուպցիան, խիստ անբավարար են: Պետական կառավարման համակարգի բարեփոխումների ամբողջական փաթեթում համապատասխան վարձատրության և խրախուսման համակարգերն իրենց դերը կարող են ունենալ, սակայն տարբեր երկրների վիճակագրական տվյալների վերլուծությունը չի բերում այն եզրակացությունը, որ զուտ աշխատավարձի բարձրացման միջոցով կարող է օգնել կոռուպցիայի դեմ պայքարելուն»:³

³ Դանիել Կաուֆման՝ Համաշխարհային բանկից

Սակայն աշխատավարձի բարձրացումը կարող է լուծման մի մաս լինել

Շատ երկրներում իրական աշխատավարձերը երկար ժամանակ նվազել են: Մի շարք դեպքերում այդ նվազումն ուղեկցվել է նաև պետական հատվածի աշխատանքի արդյունավետության անկմամբ: Մի հետազոտություն վկայում է, որ բարձր աշխատավարձն օգնում է պետական հատված առավել հմուտ և պրոֆեսիոնալ կադրեր ներգրավելու հարցում՝ բարձրացնելով մատուցվող ծառայությունների որակը և, ինչպես պնդում են այդ հետազոտության հեղինակները, բարձրացնում հավաքվող հարկերի ծավալը: Հարկային դրույքների բարձրացումը կարող է չհանգեցնել հարկային եկամուտների հավաքագրման ավելացմանը, մինչդեռ հարկեր հավաքող աշխատակիցների մասնագիտական որակավորման բարձրացումը կարող է բերել հարկերի հավաքագրման բարձրացմանը⁴:

Եկամուտների հավաքագրման անկախ մարմիններ

Եկամուտների հավաքագրման անկախ մարմինները կարող են ստեղծվել բարձր աշխատավարձ և մասնագիտացում ունեցող աշխատակազմի հիմունքներով (պետական հատվածում աշխատավարձերի սանդղակից դուրս եկող աշխատավարձի մակարդակով) և խիստ վերահսկման մեխանիզմների առկայությամբ: Նման մարմինները կարող են բարձրացնել եկամուտների հավաքագրման մակարդակը և զարգացող պետություններին հնարավորություն ընձեռել իրենց պաշտոնյաներին համապատասխան աշխատավարձ վճարել, ինչպես նաև համապատասխան ֆինանսավորում ապահովել իր հաստատությունների համար⁵:

Օգնում են արդյոք արտոնությունները, հատկապես ղեկավարների համար

Տրամաբանությունն ասում է, որ թոշակի անցնելու դեպքում ապահովվածության անբավարար մակարդակը կոռուպցիայի զարգացման գործոններից մեկն է: Սակայն, ինչ վերաբերում է բարձրաստիճան պաշտոնյաներին, իրողությունը ճիշտ հակառակն է: Ձիմբաբվեում, որտեղ հակասությունների տեղիք տվող և չափազանց շռայլ թոշակի անցման փաթեթներ էին կիրառում կուսակցական բարձր պաշտոնյաների համար, դրանք որևէ ազդեցություն չէին թողել խոշոր մակարդակների կոռուպցիայի վրա, որը, դեռ ավելին, մույնիսկ աճել էր: Միգուցե նաև այն պատճառով, որ թոշակներն ու արտոնությունները տրվել են առաջին հերթին ղեկավարների ընտանիքների անդամներին, և այդ իսկ պատճառով էլ պաշտոնյաները կոռուպցիոն գործունեությունը դադարեցնելու առանձնահատուկ ցանկություն չեն ունեցել:

Միայն օրենքները կարող են օգնել

Իհարկե, միայն օրենքներով հնարավոր չէ կոռուպցիայի հիմնախնդրի արագ լուծմանը հասնել, բացառությամբ այն դեպքի, երբ դատարաններին լրացուցիչ իրավասություններ տրվեն. այն է՝ պաշտոնյաների կողմից ընդունված վարչական որոշումների օրինականության քննման իրավասությունը⁶: Ամեն անգամ պետության օրենսդիր մարմինը մեծ ոգևորությամբ ընդունում է հակակոռուպցիոն օրենսդրական ակտեր և համարում, որ դրանով բարեփոխումներն արդեն ավարտված են, կամ առնվազն կոռուպցիայի հրեշը պարտված է: Սակայն օրենքները անհաջողության են մատնվում այն բոլոր երկրներում, որտեղ կոռուպցիան համակարգային բնույթ է կրում: Դրանք առաջին հերթին անհաջողակ են կիրարկման ընթացակարգերի բացակայության, քան հենց իրենց՝ օրենքների թերիության պատճառով: Հատկապես պետական գնումների բնագավառում կարելի է բարեփոխումներ իրականացնել առանց օրենքները փոփոխելու, այնպիսի պայմանագրերի և քաղաքացիական տույժերի կիրառման միջոցով, որոնք թույլ կտան բարձրացնել այդ ոլորտի պաշտոնյաների վարքագծի չափանիշներն ու պահանջները:

⁴ Նադիմ ՌԻ Հաք և Ռատնա Սահայ «Պետական աշխատավարձերի իջեցումը բերում է արդյո՞ք բյուջեի դեֆիցիտի կրճատման. Կոռուպցիայի ծախսերը» ՄԱՀ աշխատակազմի աշխատություններ, 43-րդ հատոր, դեկտեմբեր, 1996

⁵ Այս աղբյուրի էլեկտրոնային տարբերակը ներառում է Գանայի, Տանզանիայի և Ուգանդայի նմանատիպ հաստատությունների փորձը. <http://www.transparency.org>

⁶ օր. Լատվիայում

Երբ օրենքները «սայթաքում են»

Կոռումպացված դատական համակարգն օրենքի գերակայությունն ապահովելու համար օգտագործելու փորձերն արդեն իսկ հակասություն են պարունակում: Դատական համակարգում պետք է ապահովված լինեն պաշտոնների (դատավորի) նշանակման, պաշտոնանկ անելու, ինչպես նաև հաշվետվություն ներկայացնելու հարցերի կառուցվածքային լուծումները: Օմբուդսմենի գրասենյակը կարող է նպաստել արագ արդյունք ունեցող բարեփոխումներին և չնվազեցնել դատական ատյանների իրավասությունները: Այնուամենայնիվ, ի սկզբանե պետք է ապահովված լինի դատական համակարգի անկախությունը և ամբողջականությունը:

Սակայն դեռ լավ օրենքների կարիք կա

Այսինքն աշխատող օրենքներ ամեն դեպքում անհրաժեշտ են: Դատախազության վրա դրված ապացույցի «բեռը» չպետք է չափազանց ծանր լինի: Մեղադրյալին արդար դատի հնարավորություն տալը դեռ չի նշանակում, որ դատախազը զրկվում է նրա մեղքն ապացուցելու հնարավորությունից⁷: Համապատասխան օրենքները պետք է անընդհատ զարգացվեն և հատուկ ուշադրություն դարձվի առանձնահատուկ մեղադրանքների տեսակներ կիրառելուն՝ սա Հոնգ Կոնգում հակակոռուպցիոն մախաձեռնության հաջողության հիմնական պատճառն էր:

Դատավարության անցկացման համար նախատեսված ժամկետները պետք է իրատեսականորեն սահմանվեն

Խոշոր չափերի հասնող կոռուպցիան հատկապես դանդաղ է բացահայտվում և դատավարությունը նախապատրաստելու համար շատ ժամանակ է պահանջվում: Այդ պատճառով էլ ժամանակային սահմանները պետք է իրատեսական լինեն նման գործերի դատավարությունն ավարտին հասցնելու համար: Որոշ երկրներում, ըստ էության, անհնար է նման դատական գործն ավարտին հասցնել:

Ապօրինի հարստացման մասին օրենք

Միակ օրենքը, որի արդյունավետությունը մի շարք երկրներում ապացուցվել է, դա «Ապօրինի հարստացման մասին» օրենքն է, որի կարգավորման հիմնական առարկան պետական պաշտոնյայի չբացատրվող սեփականությունն է: Այս օրենքը, գործող դատական և իրավական համակարգի հետ մեկտեղ, խթանում էր Հոնգ Կոնգի բարեփոխումների ընթացքը: Սակայն որոշ պետությունների օրենսդիր մարմինները հրաժարվել են նման օրենքի ընդունումից, հիմնականում մարդու իրավունքների ոտնահարումից խուսափելու հիմնավորմամբ: Իրականում, նման օրենք ընդունելուց հրաժարվելը ներկա իրավիճակը կամ «ստատուս քվո» պահպանելու ցանկությունից է բխում:

Պետական պաշտոնյաների ունեցվածքի մոնիտորինգ

Տարածված կարծիք գոյություն ունի, որ այս միջոցը կոռուպցիայի դեմ պայքարում կարող է արդյունավետ լինել, սակայն առ այսօր դա միայն թղթի վրա է ապացուցվել: Խորհրդարանների անդամները որևէ նախաձեռնությունից զերծ են մնում, երբ գործը հասնում է բարձրաստիճան պաշտոնյաների ունեցվածքի և եկամուտի մոնիտորինգ նախատեսող օրենքների ընդունմանը: Երբ օրենքներն ընդունված են, հայտարարագրերի հրապարակում հազվադեպ է պահանջվում:

⁷ Օրինակ, օրենքը պետք է պահանջի, որ դատախազը ոչ միայն ապացույցի, որ հաճախորդը նվեր է մատուցել պետական պաշտոնյային, այլ նաև դրա օգնությամբ ծառայություն է ստացել, որն այլ դեպքում չէր ստանա: Սա իհարկե դատախազի կողմից մեղադրյալի մեղքն ապացուցելու գործը հաճախ անհնարին է դարձնում, քանի որ նվերները հաճախ ծառայության մատուցման դեպքից առաջ կամ հետո են հանձնվում: Այդ իրադարձությունների միջև կապը բացահայտելը կարող է շատ աշխատատար լինել, և քրեական դատավարության ժամանակային կոնտեքստում՝ ոչ աղեկվատ: Բավարար չէ՞ միայն այն փաստը, որ ստորին օղակի մաքսային աշխատակիցը, որն եկամուտի այլ աղբյուր չունի, Մերսեդես մեքենա ունի:

Սովորաբար, չնայած ոչ բավարար մակարդակով, ստուգվում է հայտարարագրերի լրացման ճշտությունը: Այս բնագավառի նախաձեռնություններն դիտարկվում են:

Անձեռնմխելիության իրավունքի և արտոնությունների շրջանակի վերանայում

Շատ երկրներում բարձրաստիճան պետական պաշտոնյաների արտոնություններն ու անձեռնմխելիության իրավունքը արդյունավետ կերպով նրանց պաշտպանում է օրենքի ազդեցությունից: Իրոք, շատ երկրներում քրեական տարրերը որոշում են խորհրդարանի անդամ ընտրվել միայն անձեռնմխելիության իրավունք ձեռք բերելու նպատակով: Այդպիսի արտոնություններն ու անձեռնմխելիության իրավունքն անհրաժեշտ է վերանայել և սահմանափակել միայն անհրաժեշտ և հիմնավորված արտոնություններով: Դրանք տրվում են ոչ թե տվյալ անձին հատուկ պատվի արժանացնելու նպատակով, այլ այդ անձին իր պարտականություններն արդյունավետ կատարելու հնարավորություն ընձեռելու համար:

Համաշխարհային Ինտերնետ ցանցի ընձեռած հնարավորությունները

Ինտերնետը կարող է օգնել առավել բաց համակարգեր ստեղծելու հարցում: Օրենսդիր մարմինը ինտերնետային էջեր է ստեղծում, որպեսզի ընտրողներն իրենց պատգամավորների հետ հաղորդակցվելու և խորհրդարանի գործունեության վերաբերյալ տեղեկություններ ստանալու հնարավորություն ունենան: Կառավարական մարմինները կարող են իրենց փաստաթղթերը նույնպես տեղադրել Ինտերնետ-էջում: Բարեփոխումներ իրականացնողները կարող են ամբողջ աշխարհով մեկ ներկայացնել իրենց ազգային հակակոռուպցիոն ծրագրերը, ինչպես նաև մոտիկից հետևել բարեփոխումների առաջընթացին: Ինտերնետը կարելի է օգտագործել նաև պետական գնումների մրցույթներ անցկացնելու համար, տեղեկությունների հոսքի թափանցիկության ապահովման, ինչպես նաև հնարավոր կոռումպացված անձնական հարաբերությունների հաստատման հավանականությունը կրճատելու համար: Իհարկե, ինտերնետի օգտակարությունը սահմանափակվում է նրա հասանելիության մակարդակով: Ինտերնետի ընձեռած հնարավորությունների մեծ մասն աչքաթող է արված աշխարհի ամենաաղքատ երկրներում, սակայն վիճակագրական տվյալներն աճում են, և անհատների և հաստատությունների հաշվետվություն ներկայացնելու պահանջի խստացումից բխող արդյունքները ընդհանուր շահ են հետապնդում:

Պետական գնումները «ճակատամարտի» դաշտ են

Պետական գնումները կոռուպցիայի դեմ պայքարողների համար իսկական «ճակատամարտի» դաշտ են: Հենց պետական գնումների ժամանակ են տեղի ունենում խոշոր կոռուպցիայի դեպքերը, ինչը տեսանելի վնաս է հասցնում աղքատ երկրների և անցումային շրջանում գտնվող երկրների զարգացման գործընթացին: Չնայած սկզբնական շրջանում շատ հոռետեսներ պայքարում էին «ազնվության կղզիների» մոտեցման դեմ, դրա հաջողությունը ավելի ու ավելի ճանաչում է գտնում: «Ազնվության կղզիների» ստեղծումը մի գործընթաց է, որտեղ ինքնակամ համաձայնություններ են տրվում, որոնք ներառում են գնումների հայտ ներկայացնողները և կառավարությունը՝ նպատակ ունենալով կրճատելու կոռուպցիայի հնարավորությունները կոնկրետ ծրագրերում: Խոստումնալից է նաև Սեուլի և Մեխիկոյի քաղաքապետարանների կողմից գնումների իրականացման համար ինտերնետի օգտագործման փորձը:

Հայտ ներկայացնողների կողմից գործակալներին տրամադրվող կոմիսիոն վճարները պետք է հայտարարագրվեն

Գոյություն ունի կարծիք, որ մրցույթներին մասնակցելու համար վճարված կոմիսիոն վճարների հայտարարագրումը կխաթարի միջազգային մրցույթների ընթացքը և այդ պատճառով որոշ միջազգային կորպորացիաներ չեն ցանկանա նման օրենքի գործունեության և կարգավորման տակ ընկնել: Սակայն այն դեպքերում, երբ նման պահանջ է դրվել, նշված բացասական

հետևանքների ապացույցներ ի հայտ չեն եկել: Ազնիվ պաշտոնյաները թաքցնելու ոչինչ չունեն, իսկ եթե կոռումպացված պաշտոնյաները թողնեն ու հեռանան այդ ոլորտներից, իրավիճակն առանց նրանց միանշանակ կբարելավվի: Այս առնչությամբ Նյու Յորք քաղաքի փորձը ոգևորել է կոռուպցիայի դեմ պայքարողներին, այդ օրինակին հետևում են նաև Նիգերիայում:

Կոռումպացված հայտատուները պետք է «սև ցուցակում» ընդգրկվեն

Կոռումպացված ընկերությունների «սև ցուցակ» կազմելը կարող է հզոր գործիք դառնալ: Իհարկե, դրա համար անհրաժեշտ է ուշադիր հետևել բոլոր զարգացումներին, ինչպես նաև տուգանքները պետք է համարժեք լինեն: Կասկած չկա սակայն, որ Սինգապուրում 1990-ականներին նման «սև» ցուցակներում ընդգրկված միջազգային կորպորացիաները մեծ շոկի ենթարկվեցին, և հետագայում մյուսներն արդեն սինգապուրյան պաշտոնյաներին կաշառք առաջարկելուց առաջ լրացուցիչ անգամ կմտածեն: Նույն ճանապարհով հետագայում գնաց նաև Համաշխարհային Բանկը: «Սև ցուցակներում» ընդգրկված ընկերությունների և անհատների անունները տեղադրվում են ինտերնետ-էջում: Այս մեթոդը լավ է աշխատում այն երկրներում, որտեղ գործում է օրենքի գերակայությունը և որոնք բողոքարկման համարժեք մեխանիզմներ են օգտագործում:

Միջազգային խնդիրները միջազգային լուծումներ են պահանջում

Ի զարմանա շատ ամերիկացիների, 1999 թվականին կատարված մի հետազոտության արդյունքները ցույց տվեցին, որ ԱՄՆ «արտասահմանյան կոռուպցիոն գործունեության մասին» օրենքը, որն ընդունվել է 1977թ., այն ազդեցությունը չունի, ինչ ենթադրվում էր: Ջարգացող երկրներ արտահանող ընկերությունները մոտավորապես նույնքան կոռումպացված են, ինչքան և գերմանական արտահանողները, որոնք գործում են առանց նմանատիպ օրենքով նախատեսված սահմանափակումների, ինչպես նաև հարկային առավելություններ են ստանում զարգացող երկրներում վճարված կաշառքների դիմաց: Դուրս է գալիս, որ միակողմանի գործողությունները, նույնիսկ եթե դրանք ի կատար են ածվում աշխարհի ուժեղագույն պետության կողմից, բավարար չեն գլոբալ հիմնախնդրի վրա ազդեցություն ունենալու համար: Ավելի շուտ, նման հիմնախնդիրը համակարգված միջազգային արձագանք է պահանջում: Այսպիսով, միջազգային համաձայնագրերի պահանջն այս ոլորտում ակնհայտ է, ինչպիսին օրինակ, ՏՀԶԿ-ի (OECD) «Միջազգային գործարքներում օտարերկրյա պաշտոնյաների կաշառման դեմ» կոնվենցիան է: Սակայն այս կոնվենցիայի նպատակները պետք է գործնականում իրականացվեն:

Միջազգային համաձայնագրերը մոնիտորինգ են պահանջում

Կոնվենցիաներ ստորագրելը միայն բավարար չէ: Այն պետք է ի կատար ածվի: Երբ նման կոնվենցիան հարվածում է մի երկրի արտահանման հաջողակ ռազմավարությանը, զարմանալի չէ, որ որոշ արտահանող երկրներ այնքան էլ ոգևորված չլինեն նման համաձայնագրին միանալու հարցում: Մյուս կողմից նրանք, ովքեր միանում են կոնվենցիային, կարող են, այնուամենայնիվ, մրցակից երկրներին կասկածամտորեն վերաբերվել և լրացուցիչ երաշխիքի կարիք զգան, որ իրենց ծուղակը չեն ներքաշում: Աչալուրջ մոնիտորինգի իրականացումը և գնահատումն ինչպես մասնակից պետությունների, այնպես էլ հասարակության և մասնավոր հատվածի կողմից, դառնում է պարտադիր նախապայման:

Հետազոտությունները կարող են բացահայտել և գնահատել հաջողությունները և ձախողումները

Ցանկալի արդյունքների հասնելու համար անհրաժեշտ է մոնիտորինգի ենթարկել բարեփոխումների ծրագրերը: Մոնիտորինգը պահանջում է գնահատման արդյունավետ համակարգեր, և դա ամենահարմարը հետազոտությունների միջոցով կազմակերպելն է տվյալները հրապարակելու պայմանով: Հետազոտությունները կարող են գնահատել բիզնեսի ոլորտում կոռուպցիայի ազդեցության չափը, հասարակության պատկերացումները, և, ընտրված

ծառայություններ մատուցողներին առանձնացնելու միջոցով, չափել կոնկրետ ծառայությունների ոլորտում կոռուպցիայի մակարդակը: Նման հետազոտությունները կարող են լինել միջազգային, ազգային և տեղական, բայց հասարակության համար նրանց օգտակարությունն աճում է հիմնախնդրի արմատներին մոտիկանալուն զուգընթաց: Երկրի տարբեր մասերում ստացված տվյալները համեմատելով, կարելի է բացահայտել ամենաանարդյունավետ, և միգուցե առավել կոռումպացված ոլորտները, ինչպես նաև կարելի է քայլեր ձեռնարկել իրավիճակը շտկելու ուղղությամբ: Միջազգային հետազոտություններն օգնում են հարցն ազգային օրակարգում վերհանելն և դրանք հրապարակային քննարկումների առարկա դարձնելը: Սակայն միջազգային հետազոտությունները զուտ համեմատական բնույթ են կրում և կարող են խեղաթյուրված պատկեր տալ՝ կապված վիճակագրական տվյալների որակի հետ, և դրանով իսկ սահմանափակ օգտակարություն ունեն: Դրանց ամենաարժեքավոր կողմն այն է, որ արդյունքում հարցը բարձրացնում է համազգային քաղաքական մակարդակ և մատնանշում ազգային հետազոտությունների անհրաժեշտությունը, որոնք այժմ անցկացվում են մեծ ուշադրությամբ:

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

Կայուն հակակոռուպցիոն բարեփոխումներ իրականացնելը երկար և դժվարին աշխատանք է պահանջում: Քննարկման ենթակա չէ այն փաստը, որ խնդիրը բավականին հրատապ և համապարփակ լուծում է պահանջում: Սակայն անհայտ է, թե ինչքան ժամանակ է անհրաժեշտ նշանակալի ազդեցության հասնելու համար: Մի կողմից հնարավոր է, որ ամենակոռումպացված երկրներում մարդիկ ժողովրդավարական համակարգի նկատմամբ հույսը կորցնեն և շրջվեն դեպի ավտորիտարիզմը՝ որպես տրամաբանական արդյունք ժողովրդավարության ծախսողման: Իհարկե, ակնհայտ է, որ ավտոկրատիայի նոր ալիքը պակաս աղետաբեր չի լինի քան նախորդները:

Մյուս կողմից, միջազգային հանրությունը կարող է այս հիմնահարցի նկատմամբ իր հետաքրքրությունը պակասեցնել: Այլ հարցեր կարող են նրա ուշադրությունը գրավել և միջամտության պահանջ ներկայացնել: Սակայն պարզ է մի բան. եթե բոլորը՝ պետությունը, հասարակությունը, մասնավոր հատվածը և միջազգային կազմակերպությունները, բաց թողնեն կոռուպցիայի դեմ պայքարի հնարավորությունները, հետագայում այդ հնարավորություններն անվերադարձ կկորեն: Կոռուպցիան աստիճանաբար և հաստատ քայլերով կթուլացնի ժողովրդավարական հասարակության հիմքերը և կշարունակի բացասական ազդեցություն ունենալ մարդու իրավունքների, շրջակա միջավայրի և գլոբալիզացիայի բոլոր կողմերի վրա: Պետք է այսօր գործել, վաղը կարող է ուշ լինել:

Հակակոռուպցիոն նախաձեռնությունների լավագույն օրինակներ

Տեղեկատվության մատչելիություն

Ավստրալիայի տեղեկատվության ազատության մասին 1982 թ.-ի օրենքը

Սույն օրենքի առարկան ավստրալիական հասարակության համար Ավստրալիայի կառավարության տրամադրության տակ գտնվող տեղեկատվության մատչելիության ընդլայնումն է հետևյալ եղանակներով. (1) հասարակությանն իրազեկ դարձնել նախարարությունների, վարչությունների (դեպարտամենտների) և այլ պետական մարմինների գործառնությունների վերաբերյալ, և հատկապես, կիրառվող կանոնների ու ընթացակարգերի վերաբերյալ և (2) քվարկած բոլոր պետական մարմինների տրամադրության տակ եղած փաստաթղթային տեսքի ինֆորմացիայի հասարակության համար մատչելիության իրավունքի ստեղծում, բացառությամբ այն փաստաթղթերի, որոնք հատուկ տեղեկատվություն են պարունակում, կամ մասնավոր բիզնեսների կամ անձանց պաշտպանությանն են վերաբերում: Օրենքը նաև նախատեսում է մեկնաբանման կարգ, որը մշակված է հեշտացնելու և արագ կերպով ու ամենացածր ծախսերի գնով իրականացնելու տեղեկությունների հրապարակումը: Օրենքը նաև նախատեսում է անձնական գրանցումներում փոփոխությունների իրականացման կարգը, Օմնիբուսմենի գրասենյակին բողոքների ներկայացման կարգը, ինչպես նաև Վարչական բողոքների տրիբունալի կողմից բողոքների քննման կարգը:

Ավստրալիայի Նոր Հարավային Ուելս նահանգի տեղեկատվության ազատության մասին 1989 թ.-ի օրենքը

Օրենքը նպատակ ունի ընդլայնել հասարակության իրավունքները պետության տրամադրության տակ գտնվող տեղեկատվության մատչելիության հարցում, ինչպես նաև ապահովել առանձին անհատների մասին պետության կողմից պահվող փաստաթղթերի անթերի ու ոչ հնացած լինելը: Այս նպատակներին նախատեսվում է հասնել. (1) ապահովելով պետության գործառնությունների մասին հասարակության իրազեկությունը, (2) շնորհելով հասարակության յուրաքանչյուր անդամին պետության կողմից պահվող փաստաթղթերին ծանոթանալու իրավունք, և (3) իրավունք տալով հասարակության յուրաքանչյուր անդամին իր անձի մասին տվյալներում փոփոխություններ անել: Նախատեսված է նաև տեղեկատվության հրապարակայնացման մասին որոշման ներքին վերանայման կարգը, ինչպես նաև Օմնիբուսմենի գրասենյակի և դատարանի կողմից այդ որոշումների վերանայման կարգը:

Ավստրալիայի Վիկտորիա նահանգի տեղեկատվության ազատության մասին 1982 թ.-ի օրենքը

Օրենքն ընդգրկում է 1982թ. Ավստրալիայի տեղեկատվության ազատության մասին օրենքի կարգավորման առարկան, մասնավորապես՝ ընդլայնելով հասարակության համար Վիկտորիա նահանգի կառավարության և այդ նահանգի օրենքով սահմանված այլ պետական մարմինների կողմից պահվող տեղեկատվության մատչելիությունը հետևյալ միջոցներով. (1) ապահովելով պետական մարմինների գործառնությունների մասին հասարակության իրազեկությունը, (2) տրամադրելով նախարարությունների և այլ պետական մարմինների մոտ պահվող փաստաթղթերին ծանոթանալու համընդհանուր իրավունքը:

Բելիզի տեղեկատվության ազատության մասին 1994 թ.-ի օրենքը

Այս օրենքով կարգավորվում է պետական մարմինների մոտ պահվող տեղեկատվության հասանելիությունը հասարակության համար՝ բացառությամբ, իհարկե, որոշակի բնույթի և տեսակի տեղեկատվության: Օրենքը ենթադրում է նաև պետության ֆինանսական, պայմանագրային և այլ գործառնությունների վերաբերյալ փոստաթղթերի քննության իրավունք: Օմնիբուսմենի գրասենյակը այս օրենքի գործունեության տակ ընկնող որոշումների վերանայման իրավունք ունեցող մարմինն է:

❑ **Կանադայի տեղեկատվության մատչելիության մասին 1982 թ.-ի օրենքը (փոփոխված 1998 թ.-ին)**

Օրենքով նախատեսվում է, որ Կանադայի յուրաքանչյուր քաղաքացի կամ մշտական բնակիչ ունի պետական մարմինների իրավասության տակ գտնվող տեղեկատվության մատչելիության իրավունք: Այս դեպքում ապահովում է նաև տեղեկատվության հրապարակման կամ մատչելի դարձնելու կարգը, հստակորեն սահմանվում է խիստ սահմանափակ թվով բացառությունների ցանկը, և մի դրույթ է պարունակում առ այն, որ պետական տեղեկատվության տրամադրման յուրաքանչյուր առանձին դեպք պետք է քննարկվի անկախ պետական մարմնի կողմից (Տեղեկատվության հանձնակատարի և/կամ ֆեդերալ դատարանի):

❑ **Կորեայի պետական մարմինների կողմից տեղեկատվության տրամադրման մասին օրենքը**

Այս դեպքը սահմանում է մարդկանց տեղեկատվություն ստանալու իրավունքը, ինչպես նաև ապահովում պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, ինչպես նաև պետական փայմասնակցությամբ ընկերությունների սեփականություն հանդիսացող տեղեկատվության մատչելիությունը: Այս օրենքը պարունակում է տեղեկատվության տրամադրման կարգը, չտրամադրման որոշման բողոքարկման կարգը, սկզբում տվյալ հաստատությանը, հետագայում նաև Վարչական բողոքարկման օրենքով նախատեսված հատուկ իրավաբանական մարմնին, և ապա նաև Վարչական դատավարության օրենքով նշանակված դատավորին: Այս օրենքի շրջանակներում տեղեկատվության 8 տեսակներ չեն կարգավորվում:

❑ **Ուգանդայի Սահմանադրության 41-րդ հոդվածում տեղեկատվության մատչելիության մասին 1995 թ.-ին ամրագրված իրավունքը**

Ուգանդայի սահմանադրության այս դրույթը իր երկրի յուրաքանչյուր քաղաքացուն պետության կամ նրա որևէ մարմնի կողմից պահվող տեղեկատվության հասանելիության իրավունք է վերապահում, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ տվյալ տեղեկատվության տրամադրումը կարող է վտանգել պետական անկախությունը կամ անվտանգությունը, կամ ոտնահարել որևէ անհատի մասնավոր կյանքի իրավունքը :

❑ **Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների տեղեկատվության ազատության մասին օրենքը**

ԱՄՆ-ը հանդիսանում է տեղեկատվության մատչելիության սկզբունքը կիրառող առաջին պետություններից մեկը: 1966թ. ուժի մեջ մտած առաջին օրենքի համաձայն ֆեդերալ կառավարությունը պարտավոր էր հասարակության համար ապահովել իր տրամադրության տակ գտնվող փաստաթղթերի մեծ մասի մատչելիությունը: 1974թ.-ի Տեղեկատվության ազատության օրենքը, որը կոչված էր պարզեցնելու նախորդ օրենքով սահմանված երկար ու բարդ ընթացակարգերը, իրավունք տվեց դատարաններին քննելու առանձին փաստաթղթերի հրապարակումն արգելելու մասին որոշումների համապատասխանության հարցը: Այլ օժանդակ օրենսդրական ակտերից են այն բազմաթիվ օրենքները, որոնք իրավունք են տալիս մասնավոր անձանց քննելու իրենց վերաբերող նյութերը և դրանց մեջ ուղղումներ կատարելու, ծանոթանալու վարկային հաստատություններում իրենց մասին պահվող տեղեկատվությանը ու ներկա գտնվելու պետական որոշ մարմինների հանդիպումներին և խորհրդակցություններին: Դրանց շարքին են պատկանում նաև այն օրենսդրական ակտերը, որոնք պետական ծառայողներին պաշտպանում են պետության կողմից հալածանքներից, եթե նրանք հրապարակայնորեն մատնանշել են պետական մարմինների կողմից անօրինական գործողությունների կամ սխալ քայլերի կատարման մասին, կամ, եթե տվյալ ծառայողը դուրս է թողել այնպիսի տեղեկատվություն, որ նա ողջամտորեն համարում է, որ վկայում է օրենքի կամ գործող կարգերի խախտման, սխալ կառավարման, միջոցների անիմաստ ծախսման կամ իշխանության չարաշահման մասին:

Պետական պաշտոնյաների հաշվետու լինելը

❑ **Ֆիլիպինների Սահմանադրությունը**

Ֆիլիպինների սահմանադրությունը պարունակում է 18 դրույթ, որոնք կոչված են ապահովել պետական պաշտոնյաների կողմից հաշվետվություններ ներկայացնելը: Այն ներառում է նաև բարձրագույն պաշտոնյաների, ներառյալ նաև երկրի նախագահի պաշտոնանկ անելու կարգը, Օմբուդսմենի գրասենյակի և Դատուկ դատախազի գրասենյակների ստեղծումը, պետական պաշտոնյաների կողմից անօրինական

ճանապարհներով ձեռք բերված ունեցվածքի բացահայտումը, ակտիվների (միջոցների, ներառյալ ֆինանսական) և պարտավորությունների հայտարարագրումը, ինչպես նաև պետական մասնակցությամբ կամ պետության վերահսկողության տակ գտնվող բանկերի կամ այլ ֆինանսական հաստատությունների կողմից որևէ բարձրաստիճան պաշտոնյայի բիզնեսի նպատակով վարկերի տրամադրման արգելումը:

Հակակոռուպցիոն մարմինները

- ❑ ***Ավստրալիայի Նոր Հարավային Ուելս նահանգի հակակոռուպցիոն անկախ հանձնաժողովի մասին 1988 թ.-ի օրենքը***

Այս օրենքն ամրագրում է Հակակոռուպցիոն անկախ հանձնաժողովի ստեղծումը և ձևակերպում վերջինիս խնդիրները: Օրենքը նաև սահմանում է «կոռուպցիոն գործարքի» հասկացությունը, ինչն էլ հենց այս հանձնաժողովի քննության առարկան է: Այդ հետաքննությունների անցկացման նպատակով հանձնաժողովն իրավունք ունի գործերի հասարակական լսումներ կազմակերպել, որտեղ ցանկացած անձ կարող է վկայություն տալու կամ փաստաթուղթ կազմելու հրավիրվել: Այս օրենքով նախատեսված է այլ հաստատությունների հիմնումը, օրինակ՝ գործառնությունների վերանայման հանձնաժողովի, Հակակոռուպցիոն անկախ հանձնաժողովի և խորհրդարանի անդամների համատեղ կոմիտեի, Օրենսդիր խորհրդի կոմիտեի, ու Օրենսդիր ժողովի էթիկայի մշտական հանձնաժողովի ստեղծումը: Վերջինս կոչված է իր անդամների համար վարքագծի կանոններ մշակել և խորհրդատվություններ մատուցել նրանց էթիկայի չափանիշների վերաբերյալ:

- ❑ ***Բոստվանայի կոռուպցիայի և տնտեսական հանցագործությունների մասին 1994 թ.-ի օրենքը***

Օրենքը հիմնադրում է Կոռուպցիայի և տնտեսական հանցագործությունների գծով դիրեկտորատ, որի իրավասությունների լայն շրջանակը ներառում է այս օրենքի գործողության տակ ընկնող հանցագործությունների մեջ կասկածանքով կամ մեղադրանքով գործերի հետաքննությունների անցկացումը, երկրի ֆիսկալ օրենքների խախտման գործերը, ցանկացած անձի արարքը, որը կապված է կոռուպցիայի հետ կամ նպաստում է դրան, պետական մարմինների ընթացակարգերի և գործունեության վերաքննությունը՝ դրանք կիրարկելու ընթացքում կոռուպցիային նպաստող բաղադրիչների կրճատման նպատակով, կոռուպցիայի վնասների մասին հասարակության կրթությունը և իրազեկումը, ինչպես նաև կոռուպցիայի դեմ պայքարում հասարակության աջակցության ապահովումը: Օրենքը նաև սահմանում է մի շարք հանցագործություններ, ներառյալ՝ անօրինական եղանակով գոյացած ունեցվածքի կամ սեփականության հետ կապված :

- ❑ ***1974 թ.-ի որոշումը Հոնգ Կոնգի հակակոռուպցիոն անկախ հանձնաժողովի մասին***

Հոնգ Կոնգի հակակոռուպցիոն հանձնաժողովը հիմնվել է որպես անկախ հաստատություն, որն ենթարկվում է անմիջականորեն միայն Կառավարչի ղեկավարմանն ու վերահսկողությանը: Հանձնաժողովի ղեկավարը և նրա տեղակալը նշանակվում են Հոնգ Կոնգի Կառավարչի կողմից, իսկ անձնակազմը՝ ղեկավարի կողմից: Հանձնաժողովի խնդիրները ներառում են. կաշառակերության կանխարգելման որոշման գործողության տակ ընկնող մեղադրանքով գործերի հետաքննությունը, պետական մարմինների այն ընթացակարգերի և գործունեության ձևերի վերանայումը, որոնք նպաստում են կոռուպցիային, խորհրդատվությունների մատուցումը ցանկացած անձի այն եղանակների և ձևերի մասին, թե ինչպես կարելի է կրճատել կոռուպցիան, ինչպես նաև կոռուպցիայի դեմ պայքարում հասարակության աջակցության ամրապնդումը:

- ❑ ***Ճամայկայի պայմանագրերի գլխավոր պատասխանատուի մասին 1983 թ.-ի օրենքը***

Պայմանագրերի գլխավոր պատասխանատուի գրասենյակը ստեղծված է խորհրդարանի անունից հետևյալ բնագավառներում հսկողություն իրականացնելու համար. պետական պատվերների բաշխման և իրականացման ընթացքում նպատակ ունենալով (1) ապահովելու պետական պայմանագրերի օրինականության պահպանումը, և (2) յուրաքանչյուր պայմանագրի կնքման կամ դադարեցման անձշտությունից կամ անօրինականությունից խուսափելու, և (3) յուրաքանչյուր պայմանագրի կատարումը կնքված պայմանների համաձայն, ինչպես նաև լիցենզիաների տրամադրման, թողարկման, դադարեցման և հետ կանչման գործընթացում ապահովելու դրանց պատշաճ և օրենքով սահմանված կատարումը և, եթե հարկն է, հետաքննության անցկացնելը:

❑ ***Սինգապուրի կոռուպցիայի կանխարգելման մասին օրենքի 241-րդ դրույթը***

1960 թ. ընդունված այս օրենքի համաձայն ստեղծվել է Կոռուպցիայի հետ առնչվող գործերի հետաքննության գրասենյակ: Օրենքը սահմանում է մի շարք հանցագործությունների տեսակներ և ապահովում դրանց հետաքննության կարգը: Այս օրենքի գործողությունը տարածվում է Սինգապուրի բոլոր քաղաքացիների նկատմամբ, նրանց կողմից ինչպես երկրի ներսում, այնպես էլ արտասահմանում կատարված գործողություններին:

❑ ***Թաիլանդի ազգային հակակոռուպցիոն հանձնաժողովի մասին 1998 թ.-ի Սահմանադրության 2-րդ մասի 10-րդ գլուխը***

Թաիլանդի սահմանադրության 297-րդ հոդվածը նախատեսում է Ազգային հակակոռուպցիոն հանձնաժողովի ստեղծում, որը բաղկացած է նախագահից և 8 փորձագետներից, որոնք նշանակվում են թագավորի կողմից՝ սենատի համաձայնությամբ: Նրա գործառույթների մեջ է մտնում պետական պաշտոնյաների կոռուպցիայի մեջ ներգրավված լինելու, իրավասությունների չարաշահման, անօրինական որոշումներ ընդունելու փաստերի, ինչպես նաև նրանց ունեցվածքի և ծախսերի մասին հայտարարագրերի ճշտության հետաքննությունը:

❑ ***Ուգանդայի կառավարության գլխավոր վերահսկիչի գրասենյակի մասին 1987 թ.-ի օրենքը***

Գլխավոր վերահսկիչի պարտականությունն է մարդու իրավունքների և օրենքի ուժի պաշտպանությունն ու ամրապնդումը, ինչպես նաև կոռուպցիայի և պետական պաշտոնի չարաշահման կրճատումը: Նա իրավասու է պետական պաշտոնյաների կողմից կոռուպցիայի դեպքերի բացահայտման, հետաքննության և կանխարգելման համար անհրաժեշտ միջոցներ ձեռնարկել, ներառյալ պետական մարմինների աշխատանքի մեթոդների և ընթացակարգերի վերանայումը և կոռուպցիոն գործունեության դեմ պայքարում հասարակության աջակցության ամրապնդումը:

Գլխավոր դատախազ

❑ ***Ավստրալիայի Քուինսլենդ նահանգի գլխավոր դատախազի մասին 1993 թ.-ի օրենքը***

Այս օրենքը Քուինսլենդի գլխավոր դատախազի գրասենյակին շնորհում է նախարարության կարգավիճակ և սահմանում դրա գործառույթներն ու լիազորությունները: Այն դեպքերում, երբ գլխավոր դատախազը որոշում է իր լիազորություններն իրականացնել առանց կենտրոնական դատախազության համաձայնությունը նախօրոք ստանալու, կամ եթե ընդունում է գերակայող որոշում, ապա նա պարտավոր է 3 օրվա ընթացքում Օրենսդիր պալատին ներկայացնել նման որոշման կայացման պատճառներն ու հանգամանքները: Օրենքը նաև պահանջում է, որ գլխավոր դատախազը իրապարակի և Օրենսդիր պալատին հաշվետվություն ներկայացնի դատախազության գործունեության հետ առնչվող իր հրահանգների ու ցուցումների վերաբերյալ:

Վերահսկիչ պալատ և աուդիտի սկզբունքներ

❑ ***Ավստրալիայի գլխավոր աուդիտորների ավստրալիա-ասիական խորհուրդը և Փոխադարձ ստուգումների մասին փոխըմբռնման հուշագիրը***

Գլխավոր աուդիտորների ավստրալիա-ասիական խորհուրդի փոխադարձ ստուգումների նպատակն է օբյեկտիվության, միասնականության, անկախության, որակի և պատշաճ հետազոտությունների և վերլուծությունների վրա հիմնված կարծիքների և հաշվետվությունների հիմնարար արժեքների ընդունումն ու ամրապնդումը: Փոխադարձ ստուգումները աուդիտային գրասենյակի գործունեության համապարփակ ստուգումն է՝ նպատակ ունենալով պարզել, թե արդյո՞ք գրասենյակն իր գործունեությունը իրականացրել է տնտեսապես արդյունավետ կերպով, հետևե՞լ է իր կանոնադրական սկզբունքներին, և/կամ կիրառե՞լ է համապատասխան որակի չափանիշներ:

❑ ***Գերագույն աուդիտորական հաստատությունների միջազգային կազմակերպության Լիմայի դեկլարացիան որպես աուդիտի սկզբունքների ուղեցույց***

Այս դեկլարացիան ընդունվել է Լիմայում տեղի ունեցած Գերագույն աուդիտորական հաստատությունների միջազգային կազմակերպության 9-րդ կոնգրեսի կողմից և վերաբերում է հետևյալ խնդիրներին. անկախության սկզբունքներ, պետական մարմինների հետ փոխհարաբերություններ; իրավասություններ,

աուդիտի մեթոդներ, աուդիտորական անձնակազմ, գիտելիքների միջազգային փոխանակում և հաշվետվությունների ներկայացում:

- ❑ **Գերագույն աուդիտորական հաստատությունների միջազգային կազմակերպության կողմից 1992 թ.-ին ընդունված աուդիտի ստանդարտները**

Սա աուդիտի ստանդարտների վերանայումն է, որոնք առաջին անգամ հրապարակվել էին 1989թ.: Վերանայումը անդրադարձել է այն երկրների գերագույն աուդիտորական մարմինների պահանջներին, որոնք կրում են հաշվետվության հատուկ պատասխանատվություն: Աուդիտի այս ստանդարտները պարտադիր կիրառում չեն պահանջում, այլ արտացոլում են «լավագույն մոտեցման» վերաբերյալ բոլոր գերագույն աուդիտորական մարմինների փոխհամաձայնությունը: Այն «կենդանի» փաստաթուղթ է, որը հնարավորին չափ ներկայացնում է աուդիտի մեթոդոլոգիայի և աուդիտորական գործունեության ներկա միտումները, խնդիրները և մտահոգությունները:

- ❑ **Խրայելի ներքին աուդիտի մասին 1992 թ.-ի օրենքը**

Օրենքը պահանջում է, որ յուրաքանչյուր պետական հաստատությունում անցկացվի ներքին աուդիտ: Ներքին աուդիտի գործառնությունների մեջ է մտնում գործող օրենսդրության պահանջներին տվյալ պետական մարմնի գործունեության համապատասխանության, պատշաճ կառավարման, բարոյական ամբողջականության, տնտեսավարման և արդյունավետության հարցերի հետաքննությունը, ինչպես նաև այն, թե արդյո՞ք նրանց գործունեությունը նպաստում է դրված նպատակներն իրականացնելուն:

Բանկային վերահսկողություն

- ❑ **Բանկային վերահսկողության Բազելյան կոմիտեի արդյունավետ բանկային վերահսկողության 1997 թ.-ին ընդունված հիմնական սկզբունքները**

Արդյունավետ բանկային վերահսկողության սկզբունքների ցանկը հրապարակվել է Բազելյան կոմիտեի կողմից՝ Մեծ 10-նյակի երկրների կենտրոնական բանկերի նախագահների հաստատումից հետո: Ցանկը պարունակում է 25 հիմնական սկզբունքներ, որոնք անհրաժեշտ է կիրառել բանկային վերահսկողության արդյունավետ համակարգ ունենալու համար:

Քաղաքացիների խարտիաներ

- ❑ **Միացյալ Թագավորության քաղաքացիների խարտիայի ստանդարտների հայտարարագիրը**

Քաղաքացիների խարտիան ստեղծվել է 1991թ., որպես պետական ծառայությունների որակի բարձրացման 10-ամյա ծրագիր: Խարտիան կառավարության հայտարարագիրն է այն մասին, թե մարդիկ ի՞նչ կարող են սպասել պետության կողմից մատուցվող ծառայություններից: Գոյություն ունեն 42 ազգային խարտիաներ և հազարավոր տեղական խարտիաներ, որոնք վերաբերում են դպրոցներին և քոլեջներին, հիվանդանոցներին, երկաթուղուն, խորհրդատվական ծառայություններին, ոստիկանությանը, նպաստների և աշխատանքի տեղավորման գործակալություններին, մաքսային և հարկային ծառայություններին և մասնավորեցված այնպիսի ծառայություններին, ինչպիսիք են էլեկտրականությունը, գազամատակարարումը, հեռախոսակապը և ջուրը: Խարտիաները յուրաքանչյուր ծառայության համար սահմանում են ստանդարտներ, ինչպես նաև նշում, թե ինչ անել, երբ այդ ստանդարտները չեն պահպանվում:

Քաղաքացիական օրենսգիրք

- ❑ **Չարավային Աֆրիկայի Հիթի հատուկ քննական միավորը**

Հիթի հատուկ քննական հաստատությունը (կոչված իր ղեկավար՝ դատավոր Վիլլեմ Հիթի անունով) սահմանվել էր նախագահ Մանդելայի կողմից 1997թ.՝ համաձայն «Հատուկ հետաքննական հաստատությունների և հատուկ տրիբունալների մասին» 1996թ. թիվ 74 օրենքի: Այս հաստատությունը ենթադրում է մի գործընթաց, որի միջոցով կոռուպցիայի մեղադրանքով կարելի է հետաքննություն անցկացնել քաղաքացիական դատավարությամբ և հասնել Հատուկ տրիբունալի կողմից դատավճռի կայացմանը: Այս փաստաթուղթը ներկայացնում է Հատուկ քննական հաստատության խնդիրները և քննության ու դատավարության ընթացակարգերը, որոնք իրականացվում են նրա անդամների կողմից:

❑ *Հարավային Աֆրիկայի հատուկ քննական հաստատությունների և տրիբունալների մասին 1996 թ.-ի օրենքը*

Այս օրենքը սահմանում է հատուկ քննական հաստատությունների ստեղծումը, որոնք նպատակ ունեն հետաքննելու անօրինական գործունեության և թերի վարչարարության լուրջ դեպքերը՝ կապված պետական մարմինների և պետական ունեցվածքի ու ֆինանսների կառավարման հետ, ինչպես նաև ցանկացած արարք, որ կարող է լուրջ վնաս հասցնել հասարակության շահերին: Օրենքը նախատեսում է նաև հատուկ տրիբունալների ստեղծումը, որոնք պետք է որոշում ընդունեն Հատուկ քննական հաստատությունների կողմից քաղաքացիական հարցերի քննումից բխող գործերի վերաբերյալ:

Վարքագծի կանոններ. միջազգային և միջպետական կազմակերպություններ

❑ *Ջարգացման և վերակառուցման եվրոպական բանկի վարքագծի 1991 թ.-ի կանոնները*

ՎՋԵԲ-ի կառավարիչների խորհրդի կողմից ընդունվել է 1991թ. ապրիլի 15-ին և տարածվում է Բանկի բոլոր պաշտոնյաների և անձնակազմի անդամների և, եթե այդ մասին նշված է համապատասխան պայմանագրերում, ՎՋԵԲ կողմից վարձված խորհրդականների և փորձագետների վրա: Վարքագծի այս կանոնները անդրադառնում են այնպիսի հարցերի, ինչպիսիք են գաղտնիությունը, քիզնեսի հետ կապերի հաստատումը, նվերները, քաղաքական գործունեությունը, ֆինանսական շահերը, ներդրումները, առևտրական գործունեությունը և տեղեկությունների տրամադրման հարցերը:

❑ *Ջարգացման և վերակառուցման եվրոպական բանկի վարքագծի կանոնների իրականացման 1992 թ.-ի թիվ 1 հրահանգը*

Իրականացման այս հրահանգի նպատակը Վարքագծի կանոնների որոշ դրույթների հստակեցումն է՝ կապված անձնակազմի անդամների պարտականությունների և գործառնությունների հետ, ինչպես նաև որոշակի ցուցումների արձակումն այն գործողությունների վերաբերյալ, որոնք Բանկը համարում է ոչ պատշաճ և անընդունելի:

❑ *Եվրոպական միության վարքագծի կանոնները հանձնաժողովների անդամների համար*

Եվրոպական հանձնաժողովի դաշինքը հատուկ դրույթներ է պարունակում հանձնաժողովի այն անդամներին տրված լիակատար ակնախության վերաբերյալ, որոնք պարտավոր են ծառայել Եվրոհամայնքի ընդհանուր շահերին: Պարտականությունների կատարման ընթացքում նրանք չպետք է որևէ այլ պետության կամ այլ հաստատությունների ցուցումներ կատարեն, կամ խնդրեն նրանց հրահանգներ տալ: Ընդհանուր շահերը պահանջում են նաև, որ հանձնաժողովի անդամներն իրենց պաշտոնական և մասնավոր կյանքում նույնպես այնպիսի վարքագիծ դրսևորեն, որը համապատասխանում է իրենց զբաղեցրած պաշտոնին: Այս կանոնների նպատակը հետևյալն է. հանձնաժողովի անդամների այլ, ոչ պաշտոնական այնպիսի գործունեության սահմանափակում, որ կարող է սպառնալ նրանց անկախությանը: Այն նաև անդրադառնում է նրանց որոշակի պարտականությունների իրականացման վերաբերող դրույթների հստակեցման անհրաժեշտությանը: Այս կանոնների մեջ ներառված հարցերից են հանձնաժողովի անդամների այնպիսի ոչ պաշտոնական գործունեություններ, ինչպիսիք են. նրանց ֆինանսական շահերը և ունեցվածքը, նրանց անուսինների գործունեությունը, կոլեկտիվ գաղտնիությունը և պատասխանատվությունը, պատվիրակությունների կանոնները, ընդունելությունների կազմակերպման և մասնագիտական ներկայացման կանոնները, նվերների և զարդարանքների ընդունումը, նրանց գրասենյակների հարդարանքը:

Վարքագծի կանոններ. դատավորներ և դատական մարմինների աշխատակիցներ

❑ *Կանադայի դատական խորհրդի էթիկայի սկզբունքները դատավորների համար*

Էթիկայի այս սկզբունքները կազմվել են Կանադայի դատական խորհրդի համար մի աշխատանքային կոմիտեի կողմից, որը կազմված էր 4 գլխավոր դատավորներից և մեկ գիտնականից: Այն արտացոլում էր սկզբունքների մի հակիրճ, սակայն ամբողջական ցանկ, որն անդրադառնում էր մի շարք բարդ բարոյական խնդիրների, որոնց դատավորները հանդիպում են իրենց աշխատանքային և հասարակական գործունեության ընթացքում: Այն նախատեսում էր նաև առողջ հիմք ստեղծել հասարակության կողմից դատավորների դերի ամբողջական ընկալման և նրանց աշխատանքի ընթացքում հաճախ հանդիպող բարոյական բնույթի խնդիրներն ընթանելու նպատակով:

❑ **Տանգանիայի դատական պաշտոնյաների վարքագծի 1984 թ.-ի կանոնները**

Դատական պաշտոնյաների համար վարքագծի կանոններն ընդունվել է դատավորների և մագիստրատների կոնֆերանսի ընթացքում, որը տեղի է ունեցել Արուշայում 1984թ.-ի մարտին: Վարքագծի կանոններում ներառված ցանկացած կարգի խախտում համարվում է դատական սխալ արարք կամ սխալ վարքագիծ և կարող է վարչական պատասխանատվության հանգեցնել:

❑ **ԱՄՆ-ի Վիրջինիայի նահանգի դատական վարքագծի 1999 թ.-ի կանոնները**

Դատարանի կողմից ընդունված և հրապարակված այս կանոնները նպատակ ունեն դատավորների համար բարոյական վարքագծի չափանիշներ սահմանել: Փաստաթուղթը պարունակում է ընդհանուր դրույթներ (կանոններ), հատուկ կարգեր՝ յուրաքանչյուր կանոնին վերաբերող գլխում, և մեկնաբանություններ: Կանոնների և կարգերի բաժինն ենթակա է պարտադիր կատարման, իսկ մեկնաբանությունները խորհրդատվական բնույթ են կրում և կանոնների նպատակների և նշանակության վերաբերյալ բացատրություններ պարունակում:

Վարքագծի կանոններ. մասնավոր հատված

❑ **Բրիթիշ Պետրոլիումի բիզնեսի վարքագծի կանոնները**

Բիզնեսի վարքագծի այս կանոնները հաստատվել են ընկերության Նախագահի կողմից 1993թ. օգոստոսի 23-ին:

❑ **Ջարգացման և վերակառուցման եվրոպական բանկի «Բիզնեսի չափանիշներ և առողջ գործողություններ» ցուցումների ժողովածուն**

Գիտակցելով, որ ընկերության հաջողությունը կախված է ոչ միայն հստակ ռազմավարության, մասնագիտական ղեկավարության, որակյալ ակտիվների, խոստումնալից շուկաների առկայությունից, այլ նաև այն բանից, որ ընկերությունն առողջ փոխահարաբերություններ է կառուցում տարբեր խմբերի հետ՝ հաճախորդների, աշխատակիցների, մատակարարների, համայնքը, որտեղ այն գործում է, պետական մարմինների, ՎՋԵԲ համախմբել է այս ուղեցույցները որպես այնպիսիք, որոնց իրականում հետևում են վարկատուները և ներդրողները:

❑ **ՖՄՍ Կորպորացիայի էթիկայի կանոնների և բիզնեսի գործունեության ուղեցույցը**

Էթիկայի կանոններն անդրադառնում են այն բարոյական սկզբունքներին, որոնց իրենց ամենօրյա աշխատանքի ընթացքում պետք է հետևեն ՖՄՍ Կորպորացիայի բոլոր աշխատակիցները: Բիզնես գործունեության ուղեցույցներն արտացոլում են այս ընկերության և նրա տեղական և արտասահմանյան մասնաճյուղերի քաղաքականությունը ազգային և տեղական քաղաքականության մեջ մասնակցության, պետական պաշտոնյաներին վճարումներ կատարելու, կոմիսիոն վճարների, պատշաճ հաշվապահական ընթացակարգերի և առևտրային կաշառումների վերաբերյալ:

❑ **Ջեներալ Էլեկտրիկ ընկերության էթիկայի և բիզնեսի գործունեության հայտարարագիրը**

Այս հայտարարությունը, որը տարածվում է ընկերության բոլոր աշխատակիցների վրա, վերաբերում է վճարումների որոշակի տեսակներին (կաշառք, նվերներ, զվարճանքներ, նվիրատվություն, փոխադարձ ծառայությունների մատուցում), ինչպես նաև քաղաքականության մեջ մասնակցություն ունենալուն:

❑ **Յոնգ Կոնգի հակակոռուպցիոն անկախ հանձնաժողովի կորպորացիոն վարքագծի կանոնները**

Այս փաստաթուղթը կազմվել է Յոնգ Կոնգի հակակոռուպցիոն անկախ հանձնաժողովի կողմից՝ բիզնես կազմակերպությունների համար, որոնք հետաքրքրված են իրենց ղեկավարության և աշխատակիցների համար վարքագծի կանոնների մշակմամբ: Այն նպատակ ունի տրամադրել վարքագծի կանոնների հիմնական ուղեցույցները, դրանց կազմման հիմնական տարբերակները և հանգամանքները, ինչպես նաև մի շարք օրինակներ և իրավիճակներ ներկայացնել՝ իդոլումների համար: Այն նաև ներառում է օրինակելի կորպորացիոն վարքագծի կանոններ:

- ❑ ***Միջկրոնական հռչակագիր, քրիստոնյաների, մահմեդականների և հուդայականների համար միջազգային բիզնեսի էթիկայի կանոնները, Սբ. Գևորգի տուն, Վինձոր, Ալ Աբբասի հիմնադրամ և Արաբական մտքի ֆորում, Ամման***

Երեք կրոնների՝ քրիստոնեություն, մահմեդականություն և հուդաիզմ, ներկայացուցիչների միջև մի շարք խորհրդակցություններից արդյունքում մի խումբ գիտնականների, հոգևորականների և գործարարների կողմից կազմվեց այս փաստաթուղթը:

- ❑ ***Առևտրի միջազգային պալատի կաշառակերության և դրամաշորթության դեմ պայքարում վարքագծի կանոնները***

Առևտրի միջազգային պալատը համաշխարհային բիզնեսի կազմակերպություն է, որը բաղկացած է 63 ազգային հանձնաժողովներից, ունի ավելի քան 7000 անդամ ընկերություններ և գործընկերներ աշխարհի ավելի քան 130 երկրներում: Այն նպատակ ունի խթանել միջազգային բիզնեսի և ներդրումների զարգացումը, ինչպես նաև երկրների միջև բիզնեսի գործունեության կանոնները: Այդ վարքագծի կանոնները նախատեսված են որպես միջազգային բիզնես միավորների ինքնակարգավորման գործիքներ: Դրանք ընդհանուր բնույթ կրող կանոններ են, որոնք վերաբերում են ազնիվ և օրինական բիզնես գործունեության օրինակներին, սակայն ուղղակի կիրառման իրավական ուժ չունեն: Սակայն, Կաշառակերության և դրամաշորթության մշտական հանձնաժողովը՝ ստեղծված ԱՄՊ կողմից, այլ հարցերի շարքում նպատակ ունի նաև ապահովել ձեռնարկությունների և ընկերությունների կողմից այս կանոնների որդեգրումը:

- ❑ ***Բժշկական ապրանքների հետազոտության, մշակման, արտադրության , բաշխման և գնումների բնագավառներում վարքագծի 1997 թ.-ի կանոնները, Բժշկական ապրանքների արտադրողների գերմանական դաշնային ասոցիացիան և Գերմանիայի պետական առողջապահության ապահովագրական վերահսկիչ մարմինները***

Հիմնվելով Եվրոպական Միության օրենքների դրույթների վրա՝ այս կանոնները կազմված են արտադրողների, դիստրիբյուտորների և բժշկական և այլ ծառայություններ մատուցող հաստատությունների աշխատակիցների համար, որոնք զբաղված են բժշկական ապրանքների արտադրության, մշակման, հետազոտությունների, բաշխման և գնումների բնագավառներում: Այս կանոնները նպատակ ունեն պետական առողջապահական համակարգի սահմաններում առողջ մրցակցություն ապահովել այնպիսի գործնական կանոններ ներդնելու միջոցով, որոնք կապահովեն էթիկայի «բարձր» չափանիշներ, կհամապատասխանեն բժշկական հետազոտությունների, ինչպես նաև բուժական արտադրության պահանջներին, միաժամանակ օգնելով բարձրացնել թափանցիկության աստիճանը և խուսափել ոչ բարենպաստ իրադարձությունների ընթացքից և խեղաթյուրումներից:

- ❑ ***Տնտեսական զարգացման և համագործակցության կազմակերպության 1997 թ.-ի ուղեցույցը վերազգային ընկերությունների համար***

Այս ուղեցույցը խորհրդատվական բնույթ է կրում անդամ երկրների տարածքում գործող վերազգային ընկերությունների համար: Այն հաշվի է առնում նաև այն պրոբլեմները, որոնք կարող են առաջ գալ այդ ընկերությունների միջազգային կառուցվածքի պատճառով, և սահմանում են տարբեր անդամ-երկրներում նման ընկերությունների գործունեության չափանիշներ: Ուղեցույցի կիրառումը կամավոր է և իրավական պարտադիր կիրառման ենթակա չէ:

- ❑ ***Ռոյալ Դատչ/Շելլ ընկերությունների խմբի բիզնեսի ընդհանուր կանոնների 1997 թ.-ի հայտարարագիրը***

1997թ. մարտին ղեկավար-տնօրենների կոմիտեի նախագահի կողմից ընդունված այս փաստաթուղթը սահմանում է Շելլ ընկերությունների նպատակները, պատասխանատվությունը և տնտեսական սկզբունքները, ինչպես նաև անդրադառնում բիզնեսի ամբողջականության, քաղաքական գործունեության, առողջապահության և անվտանգության, շրջակա միջավայրի պահպանության, հասարակության հետ հարաբերությունների, մրցակցության և հաղորդակցության հարցերին:

❑ **Տեքսակոյի կորպորացիոն գործունեության ուղեցույցը**

Այս ուղեցույցը վերաբերում է անհարկի վճարներին և նվիրատվություններին, միջազգային բիզնեսի գործունեությանը, արտասահմանյան կոռուպցիոն պրակտիկայի մասին օրենքի կիրառմանը, պետության հետ գործարքների իրականացմանը, և խախտումների վերաբերյալ հաշվետվությունների ներկայացմանը:

Վարքագծի կանոններ. արհեստակցական միություններ և հասարակական կազմակերպություններ

❑ **Լոնդոնի Ազատության կոնֆերանսի պատգամավորների կողմից ընդունված ազատ մամուլի 1987 թ.-ի խարտիան**

10 սկզբունքների այս հավաքածուն ընդունվել է 1987թ. հունվարին Լոնդոնում տեղի ունեցած Գրաքննության վերաբերյալ «Ազատության ձայներ» համաշխարհային կոնֆերանսի մասնակից 34 երկրների լրագրողների կողմից: Կոնֆերանսը կազմակերպվել էր համաշխարհային ազատ մամուլի հրատարակիչների, միջազգային մամուլի ինստիտուտի, միջամերիկյան հեռարձակողների ասոցիացիայի և պարբերական մամուլի միջազգային ֆեդերացիայի հովանավարության ներքո:

❑ **Միջազգային իրավաբանական ասոցիացիայի անկախության 1990 թ.-ի չափանիշները իրավաբանական մասնագիտության ասպարեզում**

Չափանիշների այս հավաքածուն Միջազգային իրավաբանական ասոցիացիայի կողմից ընդունվել է 1990թ. և նպատակ ունի աջակցել իրավաբանների պատշաճ դերի ապահովման և զարգացման խնդրի իրագործմանը: Այն նաև նպատակ ունի լրացնել ՄԱԿ-ի իրավաբանների դերի հիմնական սկզբունքները և ավելի մանրամասնել վերջիններս: Եթե ՄԱԿ-ի սկզբունքները վերաբերում են պետություններին, նշված հայտարարագիրը վերաբերում է իրավաբանների տեսանկյունից մասնագիտական գործունեության ընթացքում անկախության հիմնահարցին:

❑ **Նիգերիայի լրագրողների էթիկայի 1996 թ.-ի կանոնները**

1996թ.-ին նախագծի տեսքով ներկայացված էթիկայի այս կանոններն Նիգերիայի լրագրողների միության, Նիգերիայի խմբագիրների գիլդիայի, ինչպես նաև Նիգերիայի օրաթերթերի սեփականատերերի ասոցիացիայի և Նիգերիայի մամուլի խորհրդի կողմից ընդունվել է 1998թ.:

❑ **Թրասփարենսի Ինթենշնլի շահերի բախման վերաբերյալ քաղաքականությունը**

Քաղաքականության վերաբերյալ այս փաստաթուղթը հրապարակվել է կազմակերպության տնօրենների խորհրդի կողմից և վերաբերում է այն անձանց, որոնք ներկայացնում են կազմակերպությունը կամ նրա ազգային միավորները:

❑ **Ուգանդայի լրագրողների ասոցիացիայի մասնագիտական գործունեության կանոնները**

Այս կանոնները սահմանվել են Ուգանդայի լրագրողների ասոցիացիայի անդամների կողմից որպես հիմք մամուլի և հասարակայնության միջև վեճերի քննման, ինչպես նաև լրագրողների կողմից՝ սահմանված չափանիշների նվազագույն մակարդակին չհամապատասխանելու դեպքում կարգապահական միջջառումների կիրառման համար:

❑ **ՄԱԿ-ի Բժշկական անձնակազմի, մասնավորապես, բժիշկներին, կալանավորներին և բանտարկյալներին չարչարանքներից և դաժանություններից, ինչպես նաև անմարդկային և նվաստացուցիչ վերաբերմունքից պաշտպանելու բժշկական էթիկայի սկզբունքները**

Այս սկզբունքներն ընդունվել են ՄԱԿ-ի Հանցագործությունների կանխարգելման և տուժածների նկատմամբ վերաբերմունքի վերաբերյալ 8-րդ կոնգրեսի կողմից, և «որջունվել է» ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի կողմից վերջինիս 1990թ. դեկտեմբերի 14-ի 45/121 որոշմամբ: ՄԱԿ-ը կոչ է արել պետություններին հետևել այս սկզբունքներին համապատասխան օրենսդրական ակտերի և քաղաքականության ուղեցույցների մշակման ընթացքում, ինչպես նաև միջոցներ ձեռնարկել յուրաքանչյուր երկրի սոցիալական, տնտեսական, իրավական, մշակութային և քաղաքական հանգամանքներին համահունչ կերպով դրանց իրագործման համար: 1990թ. դեկտեմբերի 18-ի թիվ 45/166 որոշման մեջ Գլխավոր ասամբլեան կոչ է արել

կառավարություններին «հարգել այդ սկզբունքները և հաշվի առնել դրանք իրենց ազգային օրենսդրության ստեղծման և կիրառման մեջ»:

Վարքագծի կանոններ. պետական պաշտոնյաներ, ներառյալ՝ նախարարներ և խորհրդարանի անդամներ

❑ Աֆրիկայի խորհրդարանի անդամների գործունեության կանոնների 1988 թ.-ի նախագիծը

Այս նախագիծն ընդունվել է Աֆրիկայի ղեկավարության «Աֆրիկյան խորհրդարանների և քաղաքական կուսակցությունների դեմոկրատիզացիայի վերաբերյալ» կոնֆերանսի կողմից, որը տեղի է ունեցել Բոտսվանայի Գաբորոն քաղաքում 1998թ. հուլիսին, որին մասնակցել են խորհրդարանների անդամներ ամբողջ Աֆրիկյան մայրցամաքի տարածքից: Նրանում հույս և սպասելիքներ էին հայտնվում, որ նախագիծը կօգնի զաւիք տարիներին տարբեր ժողովրդավարական հաստատությունների վերաբերյալ գործունեության ազգային կանոնների մշակման գործում:

❑ Ավստրալիայի սենատորների և խորհրդարանի անդամների էթիկայի կանոնների 1995 թ.-ի նախագիծը

Աշխատանքային խմբի կողմից կազմված այս սկզբունքները նպատակ ունեն սենատորների և խորհրդարանի անդամների համար իրենց պարտականությունների կատարման ընթացքում հղումների համակարգ ստեղծել: Դրանք սահմանում են վարքագծի այն նվազագույն չափանիշները, որոնք, աշխատանքային խմբի կարծիքով, ավստրալիական ժողովուրդն իրավունք ունի ակնկալել իր ընտրովի ներկայացուցիչներից:

❑ Ավստրալիայի նախարարների և ղեկավար պաշտոնյաների էթիկայի կանոնների 1995 թ.-ի նախագիծը

Աշխատանքային խմբի կողմից կազմված այս փաստաթղթում ամփոփված սկզբունքները նպատակ են հետապնդում խորհրդարանի երկու պալատների պաշտոնյաների և նախարարների համար հղումների մի հավաքածու ստեղծել: Այն լրացնում է Ավստրալիայի սենատորների և խորհրդարանի անդամների էթիկայի կանոնները և երկու Պալատների կանոնակարգերը:

❑ Ավստրալիայի պաշտոնյաների վարքագծի կանոնների նախագիծը և օրենսդրական դաշտի բարեփոխումների հանձնաժողովը

Ավստրալիայի օրենսդրական դաշտի բարեփոխումների այս օրինակելի վարքագծի կանոնները բաղկացած են 10 սկզբունքներից: Այս փաստաթղթում հանձնաժողովը նաև ներառել է, թե ինչպես կարելի է վարքագծի կանոններ կազմել պառլամենտի անդամների, նրանց աշխատակազմերի, Նախարարների, նախարարական անձնակազմերի, պետական և քաղաքացիական ծառայողների, զինված ուժերի աշխատակիցների, նմանատիպ որոշ պաշտոնյաների, տրիբունալների անդամների, ՋԼՄ-ների և լրբիստների համար: Հանձնաժողովը նաև ներկայացրել է շահերի բախման, ինչպես նաև դրանց տարանջատումից հետո աշխատանքի ընդունման կանոնակարգման մեխանիզմը և քրեական օրենսգրքում փոփոխություններ կատարելու առաջարկություններ է արել:

❑ Ավստրալիայի Նոր Հարավային Ուելսի օրենսդրական խորհրդի վարքագծի կանոնների նախագիծը

Օրենսդրական խորհրդի պառլամենտական արտոնությունների և էթիկայի հարցերով զբաղվող մշտական հանձնաժողովի կողմից կազմված այս նախագիծն անդրադառնում է այնպիսի ընդհանուր հարցերի, ինչպիսիք են ընդհանուր գործունեությունը, անձնական վարքագիծը, օրենքի պահպանումը, շահերի բախումը, պետական պաշտոնի օգտագործումն անձնական շահի համար, նվերների և ծանապարհածախսերի ընդունում, անձնական շահի համար ներքին տեղեկատվության կամ պաշտոնական միջոցների օգտագործում, և աշխատանքից դուրս գալուց հետո զբաղվածության հարցերը:

❑ **Հարավային Ավստրալիայի պետական ծառայողների վարքագծի կանոնների հանձնակատարի թիվ 64 շրջաբերականը**

Հարավային Ավստրալիայի պետական ծառայողների վարքագծի այս կանոններն ամփոփում են պետական կառավարման (կապված այնպիսի հարցերի հետ, ինչպիսիք են շահերի բախումը, նվերները, ծախսերից խուսափումը, հավասար հնարավորությունների ապահովումը), պետական ծառայության (ներառյալ Նախարարների կողմից կանոններին հետևելու պատասխանատվությունը, տեղեկատվության տրամադրումը, հասարակայնորեն արված մեկնաբանությունները, տեղեկատվության ազատությունը, ահազանգումը, աշխատավայրում քաղաքական ակտիվությունը և պետական ավտոմեքենաների օգտագործումը) և քրեական օրենսգրքի (ներառյալ կաշառակերությունը և կոռուպցիան, պետական պաշտոնի չարաշահումը, դրամաշորթությունը, սպառնալիքները և հալածանքների ենթարկումը) հիմնական սկզբունքները:

❑ **Ավստրալիայի պառլամենտականների և էլեկտորատի ճանապարհորդություններ. Նոր Հարավային Ուելսի բարեփոխումների առաջարկությունները**

Սա պառլամենտական իրավունքների վերաբերյալ ՀԱՀ 2-րդ փաստաթուղթն է: Այն նպատակ ունի մանրամասնեցնելու պառլամենտականների վերլուծությունները՝ նրանց տրված իրավունքների, արտոնությունների և վարձատրության օգտագործման, ինչպես նաև Նոր Հարավային Ուելսում գործող վարչական համակարգերի վերաբերյալ, և իհարկե, բարելավման առաջարկություններ ներկայացնել: 1998թ. ապրիլին լույս տեսած առաջին փաստաթուղթը քննում էր Բրայան Լենգթոնի և 6 այլ պատգամավորների կողմից իրենց հասանելի ճանապարհածախսերի օգտագործման փաստերը:

❑ **Կանոնային շահերի բախման և պետական պաշտոնյաների հետագա աշխատանքի ընդունման 1994 թ.-ի կանոնակարգը**

Այս կանոնակարգը նպատակ ունի բարձրացնել պետական պաշտոնյաների ազնվության և կառավարության կողմից որոշումների կայացման ընթացակարգի նկատմամբ հասարակության վստահությունը՝ շահերի բախման պայմաններում պետական պաշտոնյաների համար վարքագծի հստակ կանոններ և հետագա աշխատանքի ընդունման կարգ սահմանելու միջոցով: Կանոնակարգը նաև նվազագույնի է հասցնում մասնավոր շահերի և պետական պաշտոնի պարտականությունների միջև անհամապատասխանությունից բխող կոնֆլիկտների առաջ գալու հավանականությունը, և սահմանում է մեծ կոնֆլիկտների լուծման մեխանիզմները:

❑ **Ֆիզիկ սահմանադրության 1997թ.-ի 155 դրույթը վարքագծի կանոնների մասին**

Սահմանադրության այս դրույթը ձևակերպում է պետական պաշտոնյաների (ներառյալ նախագահի) վարքագծի 5 կանոնները և պահանջ է ներկայացնում, որպեսզի խորհրդարանը համապատասխան օրենք ընդունի՝ այս դրույթի պահանջներն առավել ամբողջովին իրագործելու նպատակով:

❑ **Գերմանիայի կառավարության 1998 թ.-ի ցուցումները դաշնային ադմինիստրացիայի շրջանակներում կոռուպցիայի կանխարգելման վերաբերյալ**

Այս փաստաթուղթը ցուցումներ է պարունակում բոլոր պետական մարմինների համար՝ կոռուպցիան կանխարգելելու ուղղությամբ միջոցառումների ձեռնարկման վերաբերյալ: Այն պարունակում է ռիսկերի վերլուծություն, առավել մանրագնին քննություն և թափանցիկություն, անձնակազմի ռոտացիա, կոռուպցիայի կանխարգելման համար հատուկ մասնագետի նշանակում, ներքին ստուգումներ, պետական գնումների պլանավորման, պայմանագրերի շնորհման և վճարումների իրականացման տարանջատում, պետական տեղերի սկզբունքի ներդրում, պայմանագրերում հակակոռուպցիոն դրույթի ներառում, ինչպես նաև հյուրասիրության և նվերների ընդունման վերաբերյալ բարձրագույն վարչական մարմնի նախնական համաձայնության ստացում և այլն:

❑ **Հոնգ Կոնգի նորիների և զվարճանքների ընդունելության վերաբերյալ պետական ծառայության 1992 թ.-ի շրջաբերականը**

Այս շրջաբերականը բոլոր պաշտոնյաների ուշադրությունն է հրավիրում 1992թ. Արտոնությունների ընդունման վերաբերյալ Կառավարչի թույլտվության մոտայի վրա, որը կցվում է այս շրջաբերականին, ինչպես նաև զվարճությունների ընդունմանը վերաբերող քաղաքացիական ծառայության կանոններին: Իր

ցուցումների մեջ Կառավարիչը թագավորական բոլոր ծառայողներին թույլատրում է որոշակի հանգամանքներում ընդունել կամ մասնակցել որոշակի տեսակի զվարճանքների:

❑ **Համահնդկական ծառայությունների վարքագծի 1968 թ.-ի կանոնները**

Այս կանոնները կազմվել են համահնդկական ծառայությունների մասին օրենքի հիման վրա և տարածվում են քաղաքացիական ծառայության բոլոր աշխատակիցների վրա: Դրանք անդրադառնում են այնպիսի հարցերի, ինչպիսիք են մոտիկ ազգականներին մասնավոր կազմակերպություններում աշխատանքի ընդունման ապահովումը, քաղաքականությանը և ընտրություններին մասնակցությունը, մամուլի և ռադիոյի հետ կապը, նվիրատվությունների ընդունմանը և տալուն, այլ պետական պաշտոնյաների պատվին հասարակական ցույցերին մասնակցությունը, մասնավոր առևտրում մասնակցությունը կամ աշխատանքի ընդունվելը և բաժնետոմսերի ու արժեթղթերի սպեկուլյացիան և այլն: Կանոնները պահանջում են նաև ակտիվների և պարտավորությունների հայտարարագրի ներկայացում:

❑ **Հնդկաստանի սահմանադրության 10-րդ հոդվածի 52-րդ փոփոխության մասին օրենքի համաձայն 1985թ.-ին ընդունված անազնիվ գործունեության փաստի պատճառով որակազրկման մասին դրույթը**

Հնդկաստանի սահմանադրության այս փոփոխությունը պահանջում է, որ օրենսդիր մարմինների, թե՛ ազգային, և թե՛ նահանգային, ցանկացած անդամ, որն անդամագրված է որևէ քաղաքական կուսակցության, կամ կամավոր կերպով դադարեցնում է այդ կուսակցությունում իր գործունեությունը, կամ քվեարկում է և կամ ձեռնպահ է մնում օրենսդիր մարմնում իր կուսակցության դեմ ուղղված ցանկացած նախաձեռնության քվեարկությունից, պետք է դադարի օրենսդիր մարմնի անդամ լինելուց: Չնայած կարելի է պնդել, որ սահմանադրության նման դրույթը խիստ սահմանափակում է օրենսդիր մարմնի անդամի՝ իր դատողության և խղճին համապատասխան գործելու ազատությունը, այնուամենայնիվ, այս դրույթը հանդես է գալիս որպես կաշառակերության հետևանքով առաջ եկող խեղաթյուրումների դեմ գործիք:

❑ **Իռլանդիայի պետական պաշտոնների էթիկայի մասին 1995 թ.-ի օրենքը**

Այս օրենքը պահանջում է, որպեսզի որոշակի պետական պաշտոնյաներ, նշանակված տնօրեններ և որոշակի պաշտոններում նշանակված անձինք (ներառյալ պառլամենտի անդամները) հայտարարագրեն իրենց այլ շահերը: Այն նաև նախատեսում է պառլամենտի յուրաքանչյուր պալատում պատգամավորների շահերի կոմիտեի ստեղծում, ինչպես նաև Պետական պաշտոնյաների հանձնաժողովի ստեղծում, որն էլ պետք է զբաղվի այս օրենքի խախտումների դեպքերով:

❑ **Նոր Զելանդիայի պետական ծառայողների վարքագծի 1995 թ.-ի կանոնները և պետական ծառայության հանձնաժողովը**

Այս կանոնները պետական ծառայության հանձնաժողովի կողմից ընդունվել են որպես պետական ծառայության ոլորտում «վարքագծի և ազնվության նվազագույն չափանիշներ: Նախատեսվում էր նաև հիմք ստեղծել առանձին վարչությունների և պետական մարմինների համար կոնկրետ վարքագծի կանոնների կազմման համար՝ ելնելով նրանց գործառնական պահանջներից և պարագաներից: Կանոնները սահմանում են վարքագծի 3 հիմնական սկզբունքներ, որոնց պետք է հետևեն պետական ծառայողները.

1. պետական ծառայողներն իրենց օրինական պարտականությունները պետք է կատարեն մասնագիտորեն և ազնիվ ու օրինական ձևով,

2. նրանք իրենց պաշտոնական պարտականությունները պետք է կատարեն ազնվորեն, նվիրվածությամբ և արդյունավետորեն ու հասարակության և իրենց գործընկերների իրավունքները հարգելով;

3. Աշխատակիցները չպետք է իրենց մասնավոր գործունեությամբ բացասաբար ազդեն իրենց ղեկավարների համբավի վրա:

Կանոնները չեն ձևակերպում բոլոր հավանական վարքագծի ձևերը, այլ սահմանում են այն ընդհանուր պարտականությունները, որոնք պետական ծառայողները պետք է իրականացնեն կառավարության, իրենց վերադասների, գործընկերների և հասարակության հետ հարաբերություններում:

❑ **Պապուա Նոր Գվինեայի ղեկավարության պարտականությունների և պատասխանատվությունների վերաբերյալ 1975 թ.-ի ընդհանուր օրենքը**

Այս օրենքը, որը նպատակ ունի իրագործել Սահմանադրության մեջ նշված ղեկավարման կանոնները, թվարկում է ղեկավար պաշտոնյաների պարտավորությունները, ներառյալ պետական պաշտոնյայի, նրա ամուսնու և երեխաների ունեցվածքի, եկամուտների, նվերների և պարտավորությունների պարբերաբար հայտարարագրումը Օմբուդսմենի հանձնաժողովին: Օմբուդսմենի հանձնաժողովն իրավասու է ստուգել այդ հայտարարագրերի ճշգրտությունը և համապատասխան ղեպերն արձանագրել ու հանձնել պետական դատախազությանը, ինչպես նաև իր սեփական նախաձեռնությամբ քննել որևէ ղեպ կամ որևէ անձի բողոք, կամ ցանկացած պաշտոնյայի՝ այս օրենքի գործողության տակ ընկնող ղեպերի մեջ մեղադրման կամ կասկածի դեպքեր: Այս օրենքով նախատեսված պետական (քաղաքացիական) ծառայողի պարտականություններին չհամապատասխանող գործունեության տեսակները ներառում են նաև պետական պաշտոնն անձնական շահերի նպատակով օգտագործելը, պայմանագրերում հատուկ շահեր ունենալը, կազմակերպությունների տնօրեն լինելը, բաժնեմասեր ձեռքբերելը, այլ վճարովի աշխատանքներում ներգրավվումը, կաշառք ընդունելը, վարկեր ընդունելը, պետական միջոցները ոչ նպատակային օգտագործելը, ինչպես նաև պաշտոնական տեղեկատվությունը սեփական շահերի նպատակով օգտագործելը:

❑ **Ֆիլիպինների պետական պաշտոնյաների և ծառայողների էթիկայի չափանիշները և վարքագծի կանոնները, ըստ 1989 թ.-ի թիվ 6713 հանրապետական օրենքի**

Այս օրենքը նպատակ ունի սահմանել պետական պաշտոնյաների և ծառայողների էթիկայի չափանիշներ և վարքագծի կանոններ, և դրանց խախտման դիմաց նախատեսում է որոշակի տույժեր: Այն պահանջում է ունեցվածքի, պարտավորությունների, զուտ արժեքի, ֆինանսական և բիզնես շահերի հրապարակում, և պարտավորեցնում է պետությանը հրապարակել հասարակության շահ ներկայացնող իր բոլոր գործառնությունները: Այն նաև սահմանում է խրախուսումների և վարձատրման մեխանիզմ օրինակելի վարքագծի և ծառայության համար՝ այդ կանոնները ճշտորեն պահպանելու նպատակով:

❑ **Հարավային Աֆրիկայի ազգային ժողովի և սենատի անդամների ֆինանսական շահերին վերաբերող վարքագծի 1996 թ.-ի կանոնները**

Ազգային ժողովի կարգավորման հանձնաժողովի կողմից կազմված այս կանոններն անդրադառնում են միայն ֆինանսական շահերին: Ազգային ժողովի և սենատի անդամների ոչ ֆինանսական, օրինակ՝ անձնական վարքագծին, նախատեսվում է անդրադառնալ հանձնաժողովի հետագա աշխատանքի ընթացքում:

❑ **Տանզանիայի պետական ղեկավարների էթիկայի կանոնների մասին 1995 թ.-ի օրենքը**

Այս օրենքը էթիկայի կանոններ է սահմանում երկրի նախագահի և այլ պետական «ղեկավարների» համար: (Այն նաև այլ, ոչ խիստ, պահանջներ է ներկայացնում, որ յուրաքանչյուր պետական պաշտոնյա տարեկան հայտարարագիր ներկայացնի իր, իր ամուսնու և երեխաների ունեցվածքի և պարտավորությունների մասին, սակայն նրանք պարտավոր չեն հայտարարագրելու իրենց ունեցվածքը այն դեպքում, եթե նրանց նկատմամբ իրենց եկամուտների չափի համեմատ «հանկարծակի և անբացատրելի» կերպով մեծ հարստության հայտնաբերման մեջ մեղադրանքներ չկան: Բացի այդ, հայտարարագրման համար ոչ պարտադիր ունեցվածքի երկար ցանկ գոյություն ունի:)

❑ **Թրասփարենսի Ինթերնեշնլի հարցաթերթիկը բարձրաստիճան պաշտոնյաների համար**

Այս հարցաթերթիկը կազմվել է Թրասփարենսի Ինթերնեշնլ կազմակերպության կողմից՝ պետական հիմնական մարմինների ղեկավարների հետ փակ հանդիպումների ժամանակ օգտագործելու նպատակով, որպես այդ մարմինների հակակոռուպցիոն ռազմավարությունների կազմմանը կամ վերանայմանը տանող գործընթացի առաջին քայլ:

❑ **Միացյալ Թագավորության պառլամենտի անդամների վարքագծի 1996 թ.-ի կանոնները**

Այս փաստաթուղթն ամփոփում է Համայնքների պալատի 1995թ. հուլիսի 19-ի որոշման համաձայն ստեղծված հատուկ կոմիտեի կողմից պատրաստված կանոնները. պառլամենտի անդամների վարքագծի

ուղեցույցային կանոններ, Համայնքների պալատի 10 որոշումներ՝ պառլամենտի անդամների ունեցվածքի և շահերի հայտարարագրման և գրանցման կարգի վերաբերյալ:

❑ ***Միացյալ Թագավորության նախարարների գործունեության 1997 թ.-ի ուղեցույցը և վարքագծի կանոնները***

135 պարբերությունից բաղկացած այս ամբողջական կանոնների հավաքածուն ընդունվել է Թոմի Բլեյերի կողմից որպես ուղեցույց նախարարներին իրենց պարտականությունները «ազնվության և օրինականության ամենաբարձր չափանիշներին համապատասխան» իրականացնելու ընթացքում օգնելու համար: Այն անդրադառնում է նախարարների վարքագծին՝ կապված կառավարության, պառլամենտի, դրանց վարչությունների, պետական և քաղաքացիական ծառայողների, ընտրագանձվածի և քաղաքական կուսակցությունների, արտասահմանյան այցելությունների, քաղաքականության ներկայացման, մասնավոր շահերի և թոշակների հարցերին:

❑ ***Միացյալ Թագավորության Նախարարների հանդեպ պետական պաշտոնյաների պատասխանատվություններն ու պարտականությունները (Արմսթրոնգի հուշագիր)***

1985թ. Արմսթրոնգի հուշագրի այս վերանայված տարբերակը սահմանում է պետական պաշտոնյաների պարտականություններն ու պատասխանատվությունները նախարարների հանդեպ և է՛լ ավելի զարգացնում 1996թ. հունվարին ընդունված պետական (քաղաքացիական) ծառայության կանոնների որոշ սկզբունքներ:

❑ ***Միացյալ Թագավորության 1995 թ.-ի Նոլանի հանձնաժողովի պետական մարմիններում թափանցիկության օրինակելի չափանիշները***

Նոլանի հանձնաժողովի կողմից կազմված պետական մի շարք մարմիններում բաց գործունեության օրինակելի չափանիշները պահանջում են տեղեկատվության մատչելիության վերաբերյալ հստակ կանոնակարգերի ընդունում, հասարակության համար բաց հանդիպումների անցկացում կամ հասարակության համար հանդիպումների արձանագրությունների մատչելիության ապահովում, պարբերական հրապարակումներ նախագծերի և ծրագրերի, հիմնական վիճակագրական տվյալների, խորհրդակցությունների արդյունքների, կարգավորման քննությունների հաշվետվությունների վերաբերյալ, ինչպես նաև տարեկան հաշվետվությունների և հաշիվների հրապարակում:

❑ ***ՄԱԿ-ի պետական պաշտոնյաների վարքագծի 1996 թ.-ի կանոնները***

Այս կանոնները, որոնք պարունակվում են «Միջոցներ ընդդեմ կոռուպցիայի» 51/59 որոշման մեջ, ՄԱԿ-ի գլխավոր ասամբլեայի կողմից ընդունվել է 1996թ. դեկտեմբերի 12-ին և անդամ երկրներին խորհուրդ է տրվել կիրառել դրանք որպես կոռուպցիայի դեմ պայքարի գործիք: Կանոններում ներառված են 3 հիմնական սկզբունք, որոնք անդրադառնում են շահերի բախման, ունեցվածքի հայտարարագրման, նվերների և այլ պատվո նշանների ընդունման, գաղտնի տեղեկատվության և քաղաքական գործունեության հարցերին:

❑ ***ԱՄՆ-ի պետական մարմիններում էթիկայի հրահանգներն ըստ Չիկագոյի 1997 թ.-ի մունիցիպալ կարգի***

Այս կարգը վարքագծի կանոններ է պարունակում Չիկագո քաղաքի բոլոր ընտրված և նշանակված պաշտոնյաների և աշխատակիցների համար, պահանջում է, որ նրանք հայտարարագրեն իրենց տարեկան ֆինանսական շահերը, ինչպես նաև լոբբիստների գրանցումը: Բացի այդ, այս կարգի համաձայն ստեղծվում է էթիկայի խորհուրդ, որն իրավասու է ընդունել, քննել և հաշվետվություն ներկայացնել այս կարգի գործողության տակ ընկնող հարցերով բողոքների վերաբերյալ:

Բողոքները քննող գրասենյակն իրավասու է քննել և հաշվետվություն ներկայացնել ղեկավար պաշտոնյայի վարքագծի վերաբերյալ, ինչպես նաև, դիմել պետական դատախազությանը կամ ոստիկանության Հանձնակատարին՝ քրեական բնույթի խախտում պարունակող գործերի վերաբերյալ: Օրենքը նաև տույժեր է նախատեսում այս կարգի խախտման համար՝ ներառյալ տուգանքներ և ձերբակալում, պաշտոնից զրկում, որակագրվում հետագա աշխատանքային գործունեության համար, արտոնություններից և կոռուպցիայից առաջ եկած եկամուտների առգրավում:

Հահերի բախում (տես նաև Վարքագծի կանոններ)

- ❑ ***Ավստրալիայի Նոր Հարավային Ուելսի նահանգի սահմանադրության օրենսդիր ժողովի անդամների հայտարարագրման կանոնակարգը***

Այս կանոնակարգը պահանջում է, որպեսզի Նոր Հարավային Ուելսի օրենսդիր խորհրդի կամ օրենսդիր ժողովի յուրաքանչյուր անդամ տարեկան կտրվածքով հրաժարվի այնպիսի անշարժ գույքից, եկամուտներից, ճանապարհածախսերի փոխհատուցումից, կորպորացիաների բաժնեմասերից և այնտեղ զբաղեցրած պաշտոններից, արհմիություններում, մասնագիտական կամ գործարար ասոցիացիաներում գրաված պաշտոններից, պարտքերից և դրամային կամ ոչ դրամային տեսքով այլ ուղղակի կամ անուղղակի օգուտներից, արտոնություններից և պարտավորություններից, որոնք կարող են շահերի բախում առաջ բերել նրանց անձնական շահերի և պետական պարտականությունների կատարման միջև: Հրաժարման դեպքերը գրանցվում են համապատասխանաբար օրենսդիր խորհրդում կամ օրենսդիր ժողովում, և հետագայում հրապարակվում են:

- ❑ ***Լիտվայի պետական ծառայության և մասնավոր շահերի համապատասխանեցման մասին օրենքը***

Այս օրենքի նպատակը պետական ծառայության մեջ գտնող անձանց մասնավոր շահերի և հասարակության շահերի միջև բախման կանխումն է: Կենտրոնական և տեղական պետական ծառայության մեջ ներգրավված (ներառյալ քաղաքական պետական գործիչները և դատավորները), ինչպես նաև ընտրովի և նշանակովի պաշտոնների թեկնածուները պարտավոր են տարեկան կտրվածքով մանրամասն հաշվետվություններ կայացնել իրենց մասնավոր շահերի վերաբերյալ, հետագայում դրանք պաշտոնական թերթերում հրապարակելու նպատակով: Օրենքը որոշակի պարտավորություններ է դնում այդ պաշտոնյաների վրա (ներառյալ աշխատանքից ինքնակամ հրաժարումը, ներկայացնելու իրավունքից զրկումը, նվերների կամ ծառայությունների ընդունումից հրաժարումը, նոր աշխատանքի առաջարկությունների մասին տեղեկացումը, ինչպես նաև տվյալ պաշտոնից ազատվելուց հետո նոր աշխատանքի անցման հնարավորությունների սահմանափակումը): Հիմնված է Բարձր պաշտոնյաների էթիկայի անկախ հանձնաժողով, որն օժտված է այս օրենքի կիրարկման պարտականությամբ՝ ներառյալ այս օրենքի խախտման գործերը դատարանին ներկայացնելը՝ աշխատանքային պայմանագրի դադարեցման կամ դրանց չեղյալ հայտարարման նպատակով:

(Տես նաև համապատասխան օրենքը)

Եվրոպայի խորհուրդ

- ❑ ***Փողի լվացման, հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների փնտրման, կալանքի վերցման և առգրավման կոնվենցիան***

Այս կոնվենցիան վերաբերում է հանցագործ ճանապարհով ձեռք բերված եկամուտներն ազգային միջոցներով և միջազգային համագործակցության մեխանիզմներով առգրավելուն:

- ❑ ***Միջազգային գործարքների ընթացքում կաշառակերության դեմ պայքարի վերաբերյալ Եվրոպայի խորհրդի կողմից առաջարկվող 1997 թ.-ի ցուցումները***

Այս ցուցումներն անդրադառնում են արտասահմանյան պետական պաշտոնյաների կաշառակերության քրեականացմանը, հարկերից կատարվող նվազեցումներին, հաշվետվություններ ներկայացնելու պահանջին, արտաքին աուդիտին և ընկերությունների ներքին վերահսկողությանը, պետական գնումներին, ինչպես նաև միջազգային համագործակցությանը:

- ❑ ***Կոռուպցիայի դեմ պայքարի 1997 թ.-ի ուղեցույց սկզբունքները***

Այս որոշումը՝ թիվ 97/24, նախարարների հանձնաժողովի կողմից ընդունվել է 1997թ. նոյեմբերի 6-ին: Այն պարունակում է Կոռուպցիայի դեմ պայքարի 20 հիմնական սկզբունքներ՝ մշակված Կոռուպցիոն բազմակողմանի խմբի կողմից: Ազգային իշխանություններին առաջարկվում է կիրառել այս սկզբունքները իրենց ազգային օրենսդրության մշակման ժամանակ: Այս որոշումը նաև պահանջում է, որպեսզի Կոռուպցիոն բազմակողմանի խումբը այս կարգի պահպանման վերահսկողության համապատասխան և արդյունավետ մեխանիզմների ստեղծման նախագիծ ներկայացնի:

❑ **Կոռուպցիայի վերաբերյալ քրեական օրենսդրության 1998 թ.-ի կոնվենցիան**

Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների հանձնաժողովի կողմից 1998թ. նոյեմբերին ընդունված այս կոնվենցիան հիմնականում նպատակ ունի կոռուպցիայի հետ կապված որոշ հանցագործությունների վերաբերյալ ընդհանուր չափանիշներ մշակել: Ի լրումն դրան, այն նաև անդրադառնում է այն նյութական և ընթացակարգային հարցերին, որոնք անմիջականորեն կապված են այդ հանցագործությունների հետ և նպատակ ունեն ամրապնդելու միջազգային համագործակցությունը: Կոնվենցիայի տեքստին կցվում է բացատրական հաշվետվություն:

❑ **Կոռուպցիայի վերաբերյալ քաղաքացիական օրենսդրության 1999 թ.-ի կոնվենցիան**

Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների հանձնաժողովի կողմից 1999թ. սեպտեմբերի 9-ին ընդունված այս կոնվենցիան առաջին և միակ փաստաթուղթն է, որն անդրադառնում է քաղաքացիական օրենսդրության և կոռուպցիայի հարցերին: Այն անդրադառնում է այնպիսի հարցերի, ինչպիսիք են կոռուպցիայի զոհերի վնասների փոխհատուցումը, պարտավորությունները՝ ներառյալ պետության պատասխանատվությունը պետական պաշտոնյաների կողմից կոռուպցիոն գործարքների համար, նպաստող անտարբերությունը, պայմանագրերի գործողության ժամկետները, կոռուպցիայի մասին հայտնող աշխատակիցների պաշտպանությունը, հաշիվների և աուդիտի հստակությունը և ճշգրտությունը, ապացույցների ձեռքբերումը, վերջնական դատավճռի կայացման համար անհրաժեշտ ունեցվածքի պահպանումը, որոշման կայացման համար անհրաժեշտ ստատուս քվոյի պահպանումը, և միջազգային համագործակցությունը: Այս կոնվենցիային միացած երկրների կողմից կոնվենցիայի դրույթների իրականացման վերահսկողությունը պետք է կատարի Ընդդեմ կոռուպցիայի միավորված անդամ-երկրների խումբը: Կոնվենցիային կարող են միանալ ինչպես անդամ երկրները, այնպես էլ այն երկրները, որոնք մասնակցել են դրա մշակմանը, ինչպես նաև Եվրոպական Համայնքը: Կոնվենցիային կցվում է նաև բացատրագիր:

Առանձին երկրների գործողության ծրագրեր

❑ **Աֆրիկայի գլոբալ կոալիցիան և աֆրիկյան երկրներում կոռուպցիայի դեմ պայքարի 1999 թ.-ի սկզբունքները**

1999 թ. փետրվարին Վաշինգտոնում Նախարարների մակարդակով տեղի ունեցած հանդիպման ժամանակ աֆրիկյան 11 երկրների ներկայացուցիչներն ընդունեցին 25 սկզբունքներ, որոնք հիմք դրեցին կոռուպցիայի դեմ պայքարի համախմբված և համակարգված մեխանիզմների ստեղծմանը, դրանով իսկ մասնակցելով կոռուպցիայի դեմ համաշխարհային պայքարին:

Քրեական Օրենսդրություն (Տե՛ս նաև Քաղաքացիական օրենսդրություն)

❑ **Հոնգ Կոնգի կաշառակերության կանխարգելման մասին 1970 թ.-ի օրենքը**

Այս օրենքը սահմանում է կաշառակերության մի քանի հանցագործ տեսակներ, ինչպես նաև դրանց համար պատիժներ նախատեսում: Հանցագործությունների ցանկի մեջ ներառված են թագավորական ծառայողի մոտ անբացատրելի ունեցվածքի առկայությունը, իսկ պատիժների մեջ՝ այդ ունեցվածքի առգրավումը: Օրենքը նաև սահմանում է մեղադրանքների քննության կարգը, ներառյալ տեղեկությունների հավաքագրումը, ունեցվածքի տնօրինման սահմանափակումը, խուզարկությունների անցկացումը, ճանապարհորդական փաստաթղթերի հանձնումը և այլն: Օրենքը նաև պարունակում է ապացույցների ներկայացմանը վերաբերող դրույթներ, և դատարանին իրավունք է վերապահում մեղավոր ճանաչված անձանց հետագայում որոշակի աշխատանքի ընդունվելու իրավունքից զրկելու կամ այն սահմանափակելու:

❑ **Քենիայի կաշառակերության կանխարգելման մասին 1956 թ.-ի օրենքը**

1956թ. այս օրենքը սահմանում է կոռուպցիայի հետ կապված մի շարք հանցագործությունների տեսակներ և դրանց համար առավել խիստ պատժամիջոցներ նախատեսում այն դեպքերում, երբ հանցագործությունը վերաբերում է պետության հետ պայմանագրերին: Այն նաև սահմանում է «մեղավորության կանխավարկած» հասկացությունը, (եթե հակառակը չի ապացուցվում), երբ փողը, նվերը, վարկը, վարձը, շնորհը ստացված է պետական (քաղաքացիական) ծառայողի կողմից: Օրենքով նախատեսվում է նաև տվյալ անձի կողմից անօրինական ճանապարհով ստացված վարկի գումարի վերականգնում՝ քաղաքացիական օրենսդրությամբ սահմանված կարգով: Օրենքը նաև նախատեսում է Քենիայի հակակոռուպցիոն մարմնի ստեղծումը, որը պատասխանատու է պետական (քաղաքացիական) ծառայության ոլորտում, պետական կազմակերպություններում, ինչպես նաև մասնավոր հատվածում կոռուպցիայի կանխարգելման համար:

❑ *Մալազիայի 1997թ.-ի հակակոռուպցիոն օրենքը*

Որոշ կոռուպցիոն նպատակներով երախտագիտության նշանների հանձնումն ու ընդունումը այս օրենքով սահմանվում են որպես հանցագործության տեսակներ (կառավարությունը, տեղական ինսքնակառավարման մարմինները և որոշակի հասարակական մարմինները ներառող): Ստեղծված է հակակոռուպցիոն գործակալություն, որի հիմնական գործառնությունները ներառում են քննությունից մինչև հրահանգների կազմումը, խորհրդատվության ապահովումը և կրթությունը: Քննության անցկացման իրավունքը ներառում է իրավաբաններին տեղեկությունների հրապարակման/տրամադրման պահանջը, հաղորդակցությունների առգրավումը և ճանապարհորդական փաստաթղթերից հրաժարումը: Հանցագործության ճանապարհով ստացված ունեցվածքը ենթակա է առգրավման: Այս օրենքը Մալազիայի քաղաքացիների և մշտական բնակիչների վրա տարածվում է նաև երկրից դուրս գործած հանցագործությունների դեպքում:

❑ *Նոր Զելանդիայի գաղտնի վճարումների մասին 1910 թ.-ի օրենքը*

1911թ. ուժի մեջ մտած այս օրենքն արգելում է որևէ գործակալին խնդրել կամ ընդունել, վերցնել կամ տալ նվեր կամ այլ փոխհատուցում՝ նրա կամ մեկ այլ անձի գործի հետ կապված որևէ գործարք կատարելու կամ դրան նախորդելու նպատակով:

❑ *Տրինիդադ և Տոբագոյի Կոռուպցիայի կանխարգելման վերաբերյալ 1987 թ.-ի օրենքը*

Այս օրենքը նպատակ է հետապնդում սահմանել պաշտոնավարության ընթացքում կոռումպացված հանցագործությունները և պատժամիջոցներ նախատեսել դրանց համար: Պաշտոնական տեղեկատվության օգտագործումը կոռուպցիոն նպատակով նույնպես համարվում է հանցագործություն:

❑ *ԱՄՆ-ի օտարերկրյա կոռուպցիոն պրակտիկայի մասին 1997 թ.-ի օրենքը*

Այս օրենքը որպես հանցագործություն սահմանում է որևէ ընկերության (ինչպես նաև ծառայողի, տնօրենի, աշխատակցի, գործակալի, կամ ընկերության անունից հանդես եկող անձի) կողմից արտասահմանյան երկրի պետական պաշտոնյայի, քաղաքական կուսակցության, կամ այդ կուսակցության գործչի, կամ օտարերկրյա քաղաքական որևէ պաշտոնի թեկնածուի կաշառելը՝ իր բիզնեսը պահպանելու կամ սկսելու նպատակով: Օրինական չէ նաև որևէ անձի գումար տրամադրելը՝ իմանալով, որ այն ուղղակիորեն, կամ անուղղակիորեն, մասամբ կամ ամբողջությամբ կառաջարկվի, կտրվի, կամ կխոստացվի օտարերկրյա որևէ պետական պաշտոնյայի որպես կաշառք՝ օգնելու համար տվյալ ընկերությանը իրենց բիզնեսը պահպանելու կամ նոր բիզնես սկսելու նպատակով: Ամերիկյան ընկերության որևէ օտարերկրյա մասնաճյուղ, այնուամենայնիվ, չի ընկնում այս օրենքի գործունեության տակ, սակայն մայր ընկերությանը կարող է պատասխանատվության ենթարկել, եթե նա թույլատրել է, ուղղություն է տվել, կամ մասնակցել է այդպիսի գործունեությանը: Բացառություն են համարվում այն դեպքերը, երբ գումարները տրվել են լիցենզիաների, թույլտվությունների կամ այլ պաշտոնական փաստաթղթերի ձևակերպման, այնպիսի փաստաթղթերի ստացման, ինչպիսիք են վիզաները, կամ այնպիսի ծառայությունների ձեռքբերման, ինչպիսիք են ոստիկանական պաշտպանությունը, հեռախոսակապը, էլեկտրական էներգիայի կամ ջրի մատակարարումը, արագացման կամ հեշտացման համար:

❑ *Ջամբիայի կոռուպցիոն պրակտիկայի մասին 1980 թ.-ի օրենքը*

Այս օրենքը սահմանում է պետական (քաղաքացիական) ծառայողների կամ պետական կառույցների անդամների կոռուպցիոն պրակտիկայի մի շարք հանցագործություններ, ներառյալ անբացատրելի ունեցվածքի առկայությունը, և տարածվում է Ջամբիայի քաղաքացիների վրա ինչպես երկրի ներսում, այնպես էլ արտասահմանում: Այն նաև նախատեսում է Հակակոռուպցիոն հանձնաժողովի ստեղծում՝ Հոնգ Կոնգի ՀԱՀ-ի իրավասությունների և ֆունկցիաների տարբերակով, ինչպես նաև դրույթներ է պարունակում դատավարությունների վարման և ապացույցների ներկայացման կարգի վերաբերյալ:

(Տե՛ս նաև համապատասխան օրենքը)

Մաքսային Օրենսդրություն (Տե՛ս նաև Քաղաքացիական օրենսդրություն)

- ❑ ***Արուշայի մաքսատների համագործակցության խորհրդի միջազգային մաքսային կազմակերպության 1993 թ.-ի հռչակագիրը***

Այս հռչակագիրը հիմնվում է այն փաստի վրա, որ կոռումպացված մաքսային ծառայությունը պատշաճ կերպով չի հավաքի պետության պատկանող եկամուտները, արդյունավետ կերպով չի գործի մաքսանենգության դեմ պայքարում, ինչպես նաև կխոչընդոտի օրինական միջազգային առևտրի և տնտեսության զարգացմանը, ինչպես նաև այն, որ մաքսային ծառայությունը չի ունենա հասարակական հարգանք և ճանաչում, եթե նրա աշխատակիցները պարբերաբար խախտում են օրենքը: Նմանապես, օրենքը սահմանում է այն հիմնական գործոնները, որոնք պետք է հաշվի առնվեն ազգային մաքսային օրինականության ծրագրերի կազմման ժամանակ:

Ընտրություններ և հարցումներ

- ❑ ***Միացյալ Թագավորության քարտուղարության 1997 թ.-ի ընտրական օրինակելի պրակտիկան***

Այս փաստաթուղթը երկու կոնֆերանսների քննարկումների արդյունք է, որոնք ընտրական մարմինների ղեկավարների համար կազմակերպվել էին Միացյալ Թագավորության քարտուղարության կողմից: Փաստաթուղթը նպատակ ունի օժանդակել քաղաքականություն մշակողներին, ընտրական համակարգի և այլ պաշտոնյաներին ամրապնդել իրենց ընտրական համակարգերը: Այն անդրադառնում է այնպիսի հարցերի, ինչպիսիք են ընտրությունների կառավարումը, ընտրողների գրանցումը, ընտրատարածքների սահմանազատումը, քաղաքական կուսակցությունների ստեղծումը, թեկնածուների առաջադրումը, կուսակցության կամ թեկնածուների եկամուտների և ծախսերի հայտարարագրումը, ընտրարշավի անցկացումը և քվերակության կազմակերպումը:

- ❑ ***Համագործակցության քարտուղարության ընտրությունների տեղական դիտորդների 1999 թ.-ի հարցումները***

Այս փաստաթուղթը ընտրությունների տեղական դիտորդների սեմինարի հաշվետվությունն է: Այն քննարկում է տեղական դիտորդների ներգրավման նպատակներն ու արդյունավետությունը, ինչպես նաև դիտորդ մարմինների դերը դեմոկրիտազիցայի բարեփոխումների ընդհանուր ենթատեքստում:

- ❑ ***Հոնգ Կոնգի կոռուպցիայի և անօրինական գործունեության մասին 1995 թ.-ի օրենքը***

Այս օրենքը նպատակ ունի կանխել կոռուպցիոն և անօրինական գործունեությունն ընտրությունների ընթացքում: Այն սահմանում է մի շարք հանցագործություններ, ներառյալ՝ կաշառք տալը, հյուրասիրություններ կազմակերպելը, ինչպես նաև պարունակում է ընտրությունների ծախսերի մասին դրույթներ:

- ❑ ***Ինթերնեշնլ ԻԴԵԱ-ի 1997 թ.-ի Ընտրությունների էթիկական և մասնագիտական վերահսկումն և դիտումը***

Այս փաստաթուղթը պարունակում է ընտրությունների դիտորդների էթիկական և մասնագիտական վարքագծի կանոններ: Այն սահմանում է դիտորդների այնպիսի վարքագիծ, որ նրանցից սպասում են, և ապահովում է դիտումների և վերահսկողության անցկացման լավագույն պրակտիկայի ուղեցույցներ: Այն հիմնականում կազմված է միջազգային դիտորդների համար, սակայն դրա մեծ մասն անմիջականորեն վերաբերում է նաև ազգային և տեղական դիտորդների գործունեությանը:

Էթիկա (Տե՛ս նաև Վարքագծի կանոններ. Ունեցվածքի և կենսակերպի մոնիտորինգ)

Եվրոպական Միություն

- ❑ ***Եվրոպական Միության 1997 թ.-ի հակակոռուպցիոն քաղաքականությունը***

Եվրոպական համայնքի հանձնաժողովից Եվրոպական խորհրդին և Եվրոպառաջնությանն ուղղված այս փաստաթուղթը գծանշում է Եվրոմիության ամբողջական քաղաքականությունն ընդդեմ կոռուպցիայի: Մի շարք հարցերի վերաբերյալ քաղաքականության հետագա և համաձայնեցված քայլերի անհրաժեշտություն կա, ներառյալ նաև Եվրոպական համայնքների ֆինանսական շահերի պաշտպանության Կոնվենցիայի

վավերացումն ու իրականացումը, և օտարերկրյա պաշտոնյաներին կաշառելու դիմաց հարկից ազատման վերացումը:

Անձեռնմխելիություն և արտոնություններ

- ❑ ***Քարբադոսի պառլամենտի անդամների արտոնությունների, անձեռնմխելիության և իրավասությունների մասին 1964 թ.-ի օրենքը***

Այս օրենքը նպատակ ունի սահմանել և կարգավորել պառլամենտի երկու պալատների՝ Սենատի և Ժողովների պալատի, և նրանց անդամների իրավասությունները, անձեռնմխելիությունը և արտոնությունները: Այն նաև նպատակ ունի սահմանել պառլամենտի անդամների գործունեության կանոնները պառլամենտում տեղի ունեցող գործընթացների հետ կապված, պաշտպանել այն աշխատակիցներին, որոնք ներգրավված են պառլամենտի հաշվետվությունների և փաստաթղթերի հրապարակման գործում, ինչպես նաև կարգավորել պառլամենտի շրջակա տարածքի մուտքի կարգը: 32 և 33-րդ բաժինները որպես քրեական հանցագործություն են որակում պառլամենտի անդամի կողմից կաշառքի ստացումը կամ դրա պահանջը, ինչպես նաև մեկ այլ անձի կողմից պառլամենտի անդամին կաշառք առաջարկելը կամ տալը՝ կապված պատգամավորի գործառույթների կամ պարտականությունների հետ:

- ❑ ***Քենիայի ազգային ժողովի արտոնությունների և իրավասությունների մասին 1964 թ.-ի օրենքը***

Այս օրենքը հրապարակում և սահմանում է ազգային ժողովի անդամների արտոնություններն ու անձեռնմխելիության իրավունքները, որոնք բոլորն էլ անմիջականորեն կապված են ազգային ժողովում նրանց օրինական պարտականությունների իրականացման հետ: Օրենքը նաև արգելում է պատգամավորներին ազգային ժողովի քննարկմանը ներկայացված կամ ներկայացման նախատեսվող որևէ օրենքի, որոշման կամ որևէ հարցի վերաբերյալ կողմ կամ դեմ քվեարկելու համար կաշառք, վարձատրություն, փոխհատուցում, նվեր կամ որևէ այլ պարգև վերցնել:

- ❑ ***Զիմբաբվեի պառլամենտի անդամների արտոնությունների, անձեռնմխելիության և իրավասությունների մասին 1971 թ.-ի օրենքը***

Այս օրենքը ճանաչում է սենատի և ժողովների պալատի անդամների քննարկումների և խոսքի ազատությունը, դրանց հետ կապված արտոնությունների անձեռնմխելիության իրավունքները և ապահովում է դրանց իրագործումը:

(Տե՛ս նաև համապատասխան օրենքը)

Միջազգային կոնվենցիաներ և համաձայնագրեր

- ❑ ***Փողի լվացման, հանցավոր ճանապարհով ստացված եկամուտների փնտրման, կալանքի վերցման և առգրավման կոնվենցիան***

Այս կոնվենցիան նպատակաուղղված է հանցագործ ճանապարհով ստացած եկամուտներն ազգային և միջազգային համագործակցության մեխանիզմներով առգրավելուն:

- ❑ ***Եվրոխորհրդի քրեական օրենքի 1998 թ.-ի կոնվենցիան***

1998թ. նոյեմբերին Եվրոխորհրդի նախարարների կոմիտեի կողմից ընդունված այս Կոնվենցիան նպատակ ունի մշակելու կաշառակերության դեմ մեղադրանքների ընդհանուր չափանիշները: Ավելին, այն առնչվում է անկախ և ընթացակարգային գործերին, որոնք սերտորեն կապ ունեն այս մեղադրանքների հետ և փորձ է արվում բարելավել միջազգային համագործակցությունը: Կոնվենցիային կից ներկայացված է բացատրական հաշվետվությունը:

- ❑ ***Եվրոխորհրդի քաղաքացիական օրենքի 1999 թ.-ի կոնվենցիան***

1999 թ. սեպտեմբերի 9-ին Եվրոխորհրդի նախարարների կոմիտեի կողմից ընդունված այս Կոնվենցիան առաջին և միակ փաստաթուղթն է, որը վերաբերում է քաղաքացիական օրենքին և կոռուպցիային: Այն ամրադրառնում է այնպիսի հարցերի, ինչպիսիք են կոռուպցիայի հետևանքով առաջացած վնասի փոխհատուցումը, պատասխանատվությունը, օրինակ. պետական պաշտոնյաների կաշառակերության համար պատասխանատվությունը, անփութության համար տուգանքները, պայմանագրերի վավերականությունը, կաշառակերության մասին հաշվետվություն ներկայացրած աշխատակիցների

պաշտպանությունը, հաշիվների և աուդիտի ճշգրտությունը և հավաստիությունը, ապացույցների ձեռքբերումը, դատարանի կարգադրությամբ վերջնական որոշումը կատարելու նպատակով ակտիվների պահպանումը և ընթացքի մեջ գտնվող որոշման ստատուս քվոյի պահպանումը, և միջազգային համագործակցությունը: Պետական մարմինների կողմից կոնվենցիայով սահմանված պարտավորությունների կատարումը պետք է վերահսկվի Կոռուպցիայի դեմ պետությունների խմբի կողմից (ԿԴՊԽ): Կոնվենցիան տարածվում է անդամ-պետությունների, ոչ անդամ-պետությունների, որոնք մասնակցում էին կոնվենցիայի զարգացմանը, ինչպես նաև Եվրոպայի համայնքի վրա: Կոնվենցիային կից ներկայացված է բացատրական հաշվետվությունը:

- ❑ ***Տնտեսական զարգացման և համագործակցության կազմակերպության(ԿՀՁԿ) միջազգային գործարքներում օտարերկրյա պետական պաշտոնյաների կաշառակերության դեմ պայքարի մասին 1997 թ.-ի կոնվենցիան և այլ գործիքներ***

Տնտեսական զարգացման և համագործակցության կազմակերպության (ԿՀՁԿ) կոնվենցիան կարևոր քայլ է համարվում կաշառակերությունը քրեականացնելու միջազգային համաձայնեցված փորձ կիրառելու գործում: Դրա շնորհիվ ԿՀՁԿ 29 անդամ պետությունները, որոնք ներկայացնում են աշխարհի հարուստ երկրները, համաձայնվել են որպես հանցանք ճանաչել միջազգային գործարքներ ստանալու նպատակով օտարերկրյա պետական պաշտոնյային ցանկացած անձի կողմից ուղղակի կամ միջնորդների միջոցով կաշառք տալու առաջարկը կամ խոստումը:

- ❑ ***Կոռուպցիայի դեմ 1996 թ.-ի միջամերիկյան կոնվենցիան***

1996 թ. մարտի 29-ին անդամ երկրների կողմից ընդունված այս կոնվենցիան առաջին հակակոռուպցիոն բազմակողմանի համաձայնագիրն է, որն ընդունվել է ողջ աշխարհի կողմից: Դրա նպատակն է անդամ-երկրներում առաջ քաշել և զարգացնել կոռուպցիան կանխարգելող, հայտնաբերող, պատժող և արմատախիլ անող մեխանիզմները, ինչպես նաև նպաստել, աջակցել և կարգավորել անդամ-երկրների միջև համագործակցությունը պետական կառույցներում կոռուպցիան կանխարգելող, հայտնաբերող, պատժող և արմատախիլ անող միջոցառումների ապահովման գործում: Անդամ-երկրների կողմից ընդունված միջոցառումների ցանկում ընդգրկված է վարքագծի չափանիշների ընդունումը և հարկադրման մեխանիզմները, օտարերկրյա պաշտոնյաներին կաշառք տալու խոստումը, «ապօրինի հարստացում»-ը ճանաչել որպես հանցանք, ինչպես նաև անդամ-երկրները համաձայնության են եկել կոռուպցիայի մեջ մեղավոր ճանաչված անձանց համարել հանձնման ենթակա հանցագործներ: Կոնվենցիան ստորագրվել է 25 երկրների կողմից, և վավերացվել 10 երկրի կողմից: Ուժի մեջ է մտել 1997թ. մարտի 6-ին:

Միջազգային Ֆինանսական Հաստատություններ

- ❑ ***Ասիայի զարգացման բանկի կոռուպցիայի դեմ ուղղված 1998 թ. օգոստոսի քաղաքականությունը***

Ասիայի զարգացման բանկի հակակոռուպցիոն քաղաքականությունը կենտրոնացված է երեք ուղղությունների վրա. առաջինը՝ կառավարման բնագավառում աջակցել մրցակցային շուկաներին և արդյունավետ, պատասխանատու և թափանցիկ պետական կառավարման համակարգի կայացմանը. երկրորդ՝ աջակցել անդամ-պետություններին, որոնք կոռուպցիայի դեմ պայքարելու փորձ են անում և բարելավել պետությունների միջև երկխոսության որակը կառավարության կառավարման հարցերի բնագավառում, ներառյալ կոռուպցիային առնչվող հարցերը, և երրորդը՝ ապահովել, որ ծրագրերն ու անձնակազմը հետևեն էթիկայի չափանիշներին:

- ❑ ***Միջազգային արտարժույթի հիմնադրամի 1997 թ. օգոստոսի «ՄԱՀ-ի դերը պետական կառավարման խնդիրներում» կառավարման ցուցումները***

Այս փաստաթուղթը պարունակում է Միջազգային արտարժույթի հիմնադրամի(ՄԱՀ) գործադիր խորհրդի կողմից ընդունված ուղեցույցեր և նկարագրում է ՄԱՀ-ի դերը պետական համակարգի կառավարման հարցերում: Այն արտացոլում է տնտեսական արդյունավետության և զարգացման համար արդյունավետ կառավարման կարևորության համաձայնությունը (ներառյալ կաշառակերությունից խուսափելը): Հաշվի առնելով, որ ՄԱՀ-ը իրավասու չէ իրականացնելու անդամ երկրների ֆինանսական «ազնվության» քննությունը, այնուամենայնիվ, Ցուցումները հնարավորություն են տալիս իր աշխատակիցներին իրենց լիազորությունների սահմաններում անդրադառնալու պետական գործերին, մասնավորապես, կոռուպցիային առնչվող գործերին: Կոռուպցիային առնչվող անհատական գործերին ընթացք է տրվում այն ժամանակ, երբ դրանք կարող են նշանակալից ազդեցություն թողնել մակրոէկոնոմիկայի վրա: Ինչ վերաբերվում է

միջազգային գործարքներին, ՄԱՅ-ի աշխատակազմից պահանջվում է ուշադրություն դարձնել երկկողմանի կոռուպացված գործարքներին և պահանջել, որ նման գործարքները կասեցվեն, եթե դրանք կարող են հանգեցնել տնտեսական զգալի խաթարումների:

- ❑ ***ՄԱՅ-ի 1998 թ. ապրիլի 16-ի «Ֆինանսական թափանցիկության կանոնակարգեր. սկզբունքների մասին» հռչակագիրը***

Կարևորելով այն փաստը, որ մակրոեկոնոմիկայի կայունության և զարգացման հարցում ֆինանսական թափանցիկությունը կարևոր դեր է խաղում, ՄԱՅ-ը հրապարակեց ֆինանսական թափանցիկության կանոնակարգի սկզբունքների մասին հռչակագիրը: Կանոնակարգը հիմնված է հետևյալի վրա. ա) կառավարության դերն ու պատասխանատվությունը պետք է հստակ լինի, բ) կառավարության գործունեության մասին տեղեկությունները պետք է մատչելի լինեն հասարակությանը, գ) բյուջեի կազմումը, կատարումը և հաշվետվությունը պետք է իրականացվի թափանցիկ կերպով, և դ) ֆինանսների մասին տեղեկատվությունը պետք է լինի ամբողջական և հավաստի: Կանոնակարգով սահմանվում են այս խնդիրներն իրականացման սկզբունքներն ու պրակտիկան:

- ❑ ***Համաշխարհային բանկի 1997թ.-ի հոկտեմբերի «Կոռուպցիան և արդյունավետ կառավարման քաղաքականության մասին» հաշվետվությունը***

Այս հաշվետվությունով Համաշխարհային բանկը տեղեկացնում է, որ քանի դեռ նախկինում չէր գործում ընդհանրական համակարգ, որով կոռուպցիան կարելի էր դիտել որպես զարգացող առանցքային խնդիր, իր 1997 թ. հաշվետվության և կից ուղեցույցի մեջ մատնանշում է նոր մոտեցում, համաձայն որի կոռուպցիան դիտվում է որպես տնտեսական չարիք և սոցիալական զարգացմանը խոչընդոտող սկզբունքային խնդիր:

- ❑ ***Համաշխարհային բանկի 1997թ.-ին «Կոռուպցիայի դեմ պայքարի աջակցությունը. Համաշխարհային բանկի դերը» հաշվետվությունը***

Այս հաշվետվությունով և կից ուղեցույցով Համաշխարհային բանկը պահանջում է գործակալներին արված վճարումների բացահայտումը և նշանակալից խորհրդատվական պայմանագրերի հրապարակումը, թույլատրում է ազնիվ և օրինական գործունեության երդումների կիրառումը և պարզեցնում է բաշխումների դադարեցման, վարկերն անվավեր ճանաչելու և դատարանի վճռով կազմակերպություններին մեղավոր ճանաչելու ընթացքը:

Միջազգային Իրավական Աջակցություն

- ❑ ***Շվեյցարիայի քրեական հարցերում միջազգային փոխադարձ իրավական աջակցությունը***

Պրոֆ. Մարկ Պիեֆի օգնական Ջուդիթ Նատերերի 1998թ. այս հոդվածը ուսումնասիրում է քրեական հարցերում միջազգային փոխադարձ իրավական աջակցություն մասին Շվեյցարիայի ֆեդերալ օրենքի դրույթները:

- ❑ ***Շվեյցարիայի բանկային գաղտնիության ուղեցույցը (Պիտեր Ֆ.Մյուլեր)***

Նախագահ դոկտոր Պիտեր Ֆ.Մյուլերի 1998թ. այս հոդվածը ուսումնասիրում է Շվեյցարիայի բանկային գաղտնիության իրավական դրույթները և բացատրում է, թե ինչպես է իրականացվում միջազգային իրավական աջակցությունը:

- ❑ ***ԱՄՆ-ի փոխադարձ իրավական աջակցության մասին 1986 թ.-ի օրենքը***

Այս օրենքի նպատակն է ուժի մեջ դնել Միացյալ Նահանգների և Մեծ Բրիտանիայի (ներառյալ՝ Կայմանի Կղզիների կառավարությունը) կառավարությունների միջև կնքած պայմանագրի դրույթները ԱՄՆ և Կայմանի կղզիների օրենքների կիրարկումն ապահովող մարմինների գործունեության, դատավարությունների վարման և հանցագործությունների կանխարգելման գործում արդյունավետության բարելավման վերաբերյալ:

Միջազգային Համաձայնագրեր

- ❑ ***Վաշինգտոնի կոռուպցիայի դեմ պայքարի համաշխարհային ֆորումի արդարադատության և անվտանգության ոլորտի պաշտոնյաների միասնականության պաշտպանության մասին 1999 թ.-ի հռչակագիրը***

Կոռուպցիայի դեմ պայքարի համաշխարհային ֆորումը բացվեց Վաշինգտոնում, ԱՄՆ փոխարեզիդենտ Գորի կողմից, որին մասնակցում էին 90 պետությունների ներկայացուցիչներ: Ֆորումը ընդունեց, որ կոռուպցիան չի կարող գոյակցել ժողովրդավարության և իրավունքի նորմերի հետ: Ընդունվեց նաև, որ կոռուպցիան ամփոսափելի չէ: Նախատեսվում է տարեկան համաշխարհային կառավարական համաժողովում շարունակել կոռուպցիայի դեմ պայքարի մասին Վաշինգտոնում սկսած երկխոսությունը:

❑ ***Միջազգային հակակոռուպցիոն կոնֆերանսի Լիմայի 1997թ-ի հռչակագիրը***

Այս հռչակագիրը ընդունվել է 1997թ. սեպտեմբերին Պերուի Լիմա քաղաքում, Կոռուպցիայի դեմ պայքարի 8 Միջազգային կոնֆերանսի շրջանակներում, որին մասնակցում էին 93 երկրների 1000-ից ավելի ներկայացուցիչներ: Մասնակիցների թվում էին միջազգային կազմակերպությունների և գործակալությունների բարձրաստիճան պաշտոնյաներ, կառավարության ներկայացուցիչներ, հակակոռուպցիոն գործակալությունների մասնագիտական միությունների պաշտոնյաներ, ինչպես նաև թղթակիցներ, գիտնականներ, գործարարներ և քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչներ: Հռչակագիրը տարածվում է կառավարությունների, միջազգային և տարածքային գործակալությունների և ողջ աշխարհով այն անձանց վրա, ովքեր իրենց ուժն ու եռանդը կենտրոնացնում են կոռուպցիայի դեմ պայքարելու համար, ինչպես միջազգային և տարածքային, այնպես էլ ազգային և տեղական մակարդակներում:

Վարչարարության գործունեության դատական ուսումնասիրություն

❑ ***Լուսակայի 1993 թ.-ի համագործակցության համաձայնագիրը***

Այս փաստաթուղթը սկզբնապես կազմվել և հաստատվել էր 1992 թ. հոկտեմբերին Լուսակայում, Չամբիա, անցկացված վարչարարության մասին օրենքի վերաբերյալ կազմակերպված սեմինարի ընթացքում: 1993թ. Մաուրիտիուսում անցկացված ժողովում այն վավերացվել էր համագործակցության նախարարների կողմից, որպես վարչարարության մասին օրենքի զարգացման նշանակալից ավանդ: Լուսակայի հաշվետվությունով սահմանված են դրույթներ, որոնք արտացոլում են արդյունավետ վարչարարության մոտեցումները և որոնք, շատ դեպքերում, կիրարկվում են դատարաններում:

❑ ***Կառավարման մարմինների գործունեությունից անհատների պաշտպանության մասին Եվրոխորհրդի 1977 թ.-ի սեպտեմբերի 28-ի 31-րդ որոշումը***

Ելնելով անհատների և կառավարման մարմինների միջև հարաբերությունների օրինականության ապահովման անհրաժեշտությունից, նախարարների կոմիտեն անդամ-երկրների կառավարություններին առաջարկել է իրենց օրենքների կիրարկման և կառավարման պրակտիկայում առաջնորդվել այս որոշմամբ ամրագրված սկզբունքներով: Այս սկզբունքների նպատակն է անհատներին պաշտպանել իրենց իրավունքների, ազատությունների և շահերի վրա պետական մարմինների կողմից ազդեցություն գործելուց, ինչպես նաև ապահովել իրավունքների պաշտպանությունը, տեղեկությունների մատչելիությունը, իրավական աջակցությունն ու շահերի ներկայացումը, խնդիրներն ու իրավունքի պաշտպանության միջոցները:

❑ ***Կառավարման մարմինների հայեցողական լիազորությունների իրականացման մասին Եվրոխորհրդի 1980 թ.-ի մարտի 11-ի թիվ (80)2 առաջարկությունը***

Հաշվի առնելով, որ անդամ-երկրներին նպատակահարմար է կիրառել մարդու իրավունքների, ազատության և շահերի պահպանման ընդհանուր սկզբունքները, նախարարների կոմիտեն անդամ-երկրների կառավարություններին առաջարկել է իրենց օրենքների կիրարկման և կառավարման պրակտիկայում առաջնորդվել այս առաջարկությամբ ամրագրված սկզբունքներով: Կառավարման մարմինների կողմից հայեցողական լիազորությունները իրականացնելու վերաբերյալ 11 սկզբունքները դասակարգված են ըստ հիմնական սկզբունքների, ընթացակարգերի և վերահսկողության:

Դատական համակարգ

❑ ***2000 թ.-ի Դատավորների և իրավաբանների կենտրոնի կոռուպցիան կանխելու և վերացնելու քաղաքականությունը և դատական համակարգի անկողմնակալության ապահովումը***

10 էջից կազմված քաղաքականության այս ծրագիրը անդրադառնում է դատական համակարգում կոռուպցիայի խնդրին, որը բարձրացվել էր 2000 թ. փետրվարին Դատավորների և իրավաբանների կենտրոնի

-ի կողմից ժնեվում: Այն դիմում է կառավարություններին, միջազգային ֆինանսական հաստատություններին, դատական համակարգի անդամներին (դատավորներին) և այլ քաղաքականություն մշակողներին և կոչ է անում նրանց ակտիվ միջոցներ ձեռնարկել կոռուպցիան կանխելու և վերացնելու ուղղությամբ: Այստեղ արված են վեց առանձնահատուկ առաջարկություններ, ներառյալ դատական էթիկայի մասին նախագիծ կազմելու վերաբերյալ, որտեղ կամրագրվի նաև անհրաժեշտության դեպքում պատժամիջոցների կիրառումը:

❑ **Փաստաբանների միջազգային ասոցիացիայի 1982 թ.-ի դատական անկախության չափանիշները**

Այս սկզբունքները, որոնցով սահմանվում են դատավորների, գործադիր և օրենսդիր մարմինների նշանակման բնույթն ու պայմանները, նրանց վարքագծի կանոնները և պաշտոնից ազատելու հիմքերը, ընդունվել են Փաստաբանների միջազգային ասոցիացիայի կողմից 1982 թ. հոկտեմբերին Նյու Դելիում կայացած հանդիպման ընթացքում:

❑ **Լավազիա տարածքի դատական համակարգի անկախության սկզբունքների մասին Բեյժինգի 1995 թ.-ի համաձայնագիր**

Դատական համակարգի անկախության սկզբունքների մասին այս համաձայնագիրը, որտեղ ներկայացված են դատական համակարգի անկախության չափանիշներին հետևելու և դատական համակարգի արդյունավետության բարելավման հիմնական սկզբունքները, ընդունվել է Ասիայի և Խաղաղ օվկիանոսի տարածքի դատաբանների նախագահների 6-րդ կոնֆերանսի մասնակիցների կողմից 1995թ. օգոստոսին Բեյժինգում կայացած հանդիպման ընթացքում:

❑ **ՄԱԿ-ի դատական համակարգի անկախության 1985թ.-ի հիմնական սզբունքները**

Այս փաստաթուղթը ընդունվել է 1985 թ. սեպտեմբերին կայացած ՄԱԿ-ի 7-րդ Կոնգրեսում և վավերացվել է ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի կողմից նույն թվականի նոյեմբերին: Գլխավոր ասամբլեային հարվիրված էին տարբեր երկրների կառավարության ներկայացուցիչներ, որոնց ներկայացվեց Դատական համակարգի անկախության հիմնական սզբունքները և որոշվեց հաշվի առնել այդ սկզբունքներն ազգային օրենսդրության և պրակտիկայի շրջանակներում:

❑ **ՄԱԿ-ի դատական համակարգի անկախության հիմնական սզբունքների արդյունավետ իրականացման 1989թ.-ի միջոցառումները**

Դատական համակարգի անկախության հիմնական սզբունքների արդյունավետ իրականացման միջոցառումները վավերացվել են 1989թ. ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի կողմից: Այս միջոցառումները առնչվում են այնպիսի հարցերի, ինչպիսիք են հրապարակայնությունը, պարբերաբար հաշվետվությունը և տեխնիկական օժանդակությունը:

❑ **ՄԱԿ-ի դատական համակարգի անկախության մասին հռչակագրի նախագիծը**

Այս նախագիծն ընդգրկված է դատական համակարգի, ատենակալների և դատական խորհրդատուների անկախության և անկողմնակալության մասին վերջին հաշվետվությունում և իրավաբանների անկախության մասին հաշվետվությունում, որը կազմվել է Խտրականության կանխարգելման և Փոքրամասնությունների պաշտպանության հարցերով ՄԱԿ-ի ենթահանձնաժողովի խնդրանքով, դոկտոր Լ.Ս. Սինգվի կողմից (E/CN.4SUB.2/1985/18 և Add.1-6): 1989թ. թիվ 32 որոշմամբ Մարդու իրավունքների Հանձնաժողովի 45-րդ հավաքին հրավիրված էին տարբեր երկրների կառավարության ներկայացուցիչներ, որտեղ և որոշվեց դատական համակարգի անկախության հիմնական սկզբունքները կիրառելիս հաշվի առնել նաև այս նախագծով ամրագրված սկզբունքները:

Օրենքը կիրարկող պաշտոնյաներ

❑ **ՄԱԿ-ի օրենքը կիրարկող պաշտոնյաների վարքագծի 1979 թ.-ի կանոնները**

Այս վարքագծի կանոնները ընդունվել են 1979թ. դեկտեմբերի 17-ին ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայում (Որոշում 34/169) և որոշվել է, որ կառավարությունները ազգային օրենսդրության շրջանակներում պետք է իրականացնեն այս կանոնները: Հոդված 7-րդը օրենքը կիրարկող պաշտոնյաներից պահանջում է խուսափել կոռուպցիայից և խստորեն պայքարել կոռուպցիայի երևույթների դեմ:

Իրավաբանի (Փաստաբանի) Մասնագիտություն

- ❑ **Փաստաբանների միջազգային ասոցիացիայի 1956թ.-ի Էթիկայի միջազգային կանոնները**

Իրավաբանի մասնագիտության 21 կանոններից բաղկացած այս փաստաթուղթը առաջին անգամ ընդունվել է 1956 թ.:

- ❑ **Փաստաբանների միջազգային ասոցիացիայի իրավաբանի մասնագիտության անկախության 1990թ.-ի չափանիշները**

Անկախության չափանիշների մասին այս փաստաթուղթը ընդունվել է 1990թ. Փաստաբանների միջազգային ասոցիացիայի(ՓՄԱ) կողմից և կոչված է աջակցելու իրավաբանների առաջխաղացմանը: Դրա նպատակն է լրացնել իրավաբանների դերի մասին ՄԱԿ-ի կողմից մշակված հիմնական սկզբունքները և մանրամասնել դրանք: Եթե ՄԱԿ-ի սկզբունքները անդրադառնում են կառավարությունների խնդիրներին, ապա ՓՄԱ-ի փաստաթուղթը նպատակ ունի կարգավորել իրավաբանների մասնագիտության անկախությանը առնչվող խնդիրները:

- ❑ **1990թ.-ի ՄԱԿ-ի իրավաբանների դերի մասին հիմնական սկզբունքները**

Այս սկզբունքները ընդունվել են հանցագործության կանխարգելման թեմայով ՄԱԿ-ի 8-րդ կոնգրեսում, և «ողջունվել է» ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 1990թ. դեկտեմբերի 14-ի 45/121 որոշմամբ: ՄԱԿ-ը հրավիրել էր տարբեր երկրների կառավարության ներկայացուցիչներին, համապատասխան օրենսդրության և քաղաքականության սահմանման ճիշտ ձևակերպման նպատակով և փորձ էր արվել կիրառելու այս սկզբունքները յուրաքանչյուր երկրի տնտեսության, սոցիալական, իրավական, մշակութային և քաղաքական պայմաններին համապատասխան: 1990թ. դեկտեմբերի 18-ի իր որոշմամբ ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեան կառավարություններին հրավիրել էր «ողջունելու և խնդրելու, որպեսզի կառավարությունները կիրառեն այս սկզբունքները ազգային օրենսդրության և պրակտիկայի շրջանակներում»:

Տեղական ինքնակառավարման մարմիններ

- ❑ **Բրատիսլավայի մունիցիպալ բարեփոխումների մասին 1999թ.-ի հռչակագիրը**

Այս փաստաթուղթը պարունակում է Կենտրոնական և Արևելյան Եվրոպայի ներկայացուցիչների ԹԻ կոնֆերանսում մշակված մոդելը, որի նպատակն է բարելավել մունիցիպալ ծառայությունները և հայտնաբերել ու արմատախիլ անել կոռուպցիան:

- ❑ **Վիկտորիա ջրվեժի 1997 թ.-ի կանոնադրությունը**

Այս կանոնադրությունում, որը կոչված է ամբողջականություն ապահովելու տեղական ինքնակառավարման մարմիններում, ընդունվել է 1997թ. օգոստոսին Ջիմբաբվեում, արևմտյան և հարավային Աֆրիկայում տեղական ինքնակառավարման մարմիններում ամբողջականության համակարգը զարգացնելու նպատակով վերապատրաստողների վերապատրաստում թեմայով սեմինարի ընթացքում: Այստեղ կիրառվում է ամբողջականության համակարգ զարգացնելու միասնական մոտեցում, որը թույլ կտա կառուցել և պահպանել տեղական ինքնակառավարման հուսալի համակարգ:

Փողերի լվացում

- ❑ **Եվրոխորհրդի փողերի լվացման նպատակով ֆինանսական համակարգի օգտագործման կանխարգելման մասին խորհրդի 1991 թ.-ի հունիսի 10-ի հրահանգը**

Այս հրահանգով Եվրոհամայնքի Խորհուրդը անդամ երկրներից պահանջում է օրենքները, կանոնակարգերը և վարչական որոշումները կիրառելիս հաշվի առնել հրահանգով ամրագրված միջոցառումները, համաձայն որոնց արգելվում է վարկերի և ֆինանսական հաստատությունների միջոցով փողերի լվացումը:

- ❑ **Միջազգային առևտրի պալատի փողերի լվացումը կանխելու 1998 թ.-ի ուղեցույցը**

Այս ուղեցույցի նպատակն է աջակցել նրանց, ովքեր անձանոթ են փողերի լվացման օրենսդրության հետ, և նրանց, ովքեր ապրում են այն երկրներում, որտեղ մշակված չէ նման օրենսդրություն: Հիմնականում այն նախատեսված է բանկերի համար, սակայն կարող է կիրառվել նաև այլ ֆինանսական հաստատությունների կողմից: Առաջին հատվածում սահմանված է փողերի լվացման ընդհանուր դրույթները, տրվում է սահմանումը, նկարագրված է ռիսկը և միջոցները: Երկրորդ հատվածում ներկայացված է ինքնապաշտպանման համակարգը՝ հիմնված ընթացակարգերի կիրարկման, հաճախորդների և գործընկերների մասին գիտելիքների և ինքնավերլուծության վրա, կիրառելով համապատասխանության շղթայի վերլուծության մեթոդոլոգիան: Երրորդ հատվածը ուսումնասիրում և լուսաբանում է գրքի բովանդակությունը: Հավելվածներում ներկայացված են գրքի հիմնական բովանդակության մանրամասնությունները:

(Տես նաև համապատասխան օրենքը)

Պետական ծառայողների ակտիվների և «ապրելակերպի» մոնիտորինգ

❑ *Բելիզի պետական ծառայությունում կոռուպցիայի կանխարգելման մասին 1994 թ.-ի օրենքը*

Այս օրենքը պահանջում է պետական (քաղաքացիական) ծառայողների կողմից պարբերաբար հայտարարագրի ներկայացում պետական (քաղաքացիական) ծառայողների ընտանիքի անդամների և իրենց ակտիվների, եկամուտների և պարտավորությունների վերաբերյալ: Այն նախատեսված է պետական տեղեկագրում տպագրման, անկախ Պարկեշտության Հանձնաժողովի կողմից ազգային ժողովին հաշվետվություն ներկայացնելու և համեմատություններ ու ուսումնասիրություններ անցկացնելու համար: Այս օրենքը սահմանում է նաև գեներալ-գուբերնատորի, ազգային ժողովի անդամների, պետական պաշտոնյաների, բոլոր պետական մարմինների անդամների և աշխատակիցների, ներառյալ տեղական իշխանությունների, ինչպես նաև պետական գործակալությունների մարմինների և ծառայողների վարքագծի կանոնները: Այս կանոնները սահմանվում են Պարկեշտության Հանձնաժողովի կողմից:

❑ *Գամբիայի ակտիվների գնահատման և կոռուպցիայի կանխարգելման մասին 1982 թ.-ի թիվ 17 Ակտը*

Այս օրենքի նպատակն է ստեղծել հանձնաժողով, որը կգնահատի պետական պաշտոնյաների ակտիվներն ու գույքը, կիրականացնի կոռուպցիայի քննություն և կուսումնասիրի պետական պաշտոնյաների պարտականությունների իրականացումը, ինչպես նաև ոչ պետական պաշտոնյաների հարաբերությունները պետական պաշտոնյաների կամ պետական մարմինների հետ: Օրենքով սահմանվում են նաև կոռուպցիայի վերաբերյալ որոշ մեղադրանքները: Ակտին կից ներկայացված է ակտիվների և գույքի վերաբերյալ տեղեկատվության լրացման ձև: Հանձնաժողովից պահանջվում է Նախագահին հաշվետվություն ներկայացնել իրենց քննության արդյունքների վերաբերյալ և վերջինն է որոշում կայացնում, թե պե՞տք է արդյոք հետագա քննության համար գործը ներկայացնել արդարադատության նախարարին:

❑ *Պապուա Նոր Գվինեայի եկամուտների, բոլոր ակտիվների, գործարքների, նվերների մասին բողոքները քննող հանձնաժողովի 1976թ.-ի հաշվետվությունը*

Սա այն ձևն է, որը պետք է օգտագործվի եկամուտների, ակտիվների, գործարքների, նվերների մասին հաշվետվությունը բողոքները քննող հանձնաժողովին ներկայացնելիս, ինչպես պահանջվում է սահմանադրությամբ և ղեկավարության պարտականությունների և լիազորությունների մասին հիմնական օրենքով:

❑ *Թաիլանդի ակտիվների և պարտավորությունների մասին 1998թ.-ի հայտարարագիրը (սահմանադրության մաս 1, գլուխ 10)*

Սահմանադրության 291 հոդվածը նշանակված պետական պաշտոնյաներից (ներառյալ Վարչապետ, նախարարների կաբինետ, պառլամենտի և տեղական խորհրդի անդամներ) իրենց, ինչպես նաև ընտանիքի անդամների ակտիվների և պարտավորությունների մասին հայտարարագրման ներկայացում է պահանջում Ազգային հակակոռուպցիոն հանձնաժողովին (ԱՀՀ), երբ նրանք նշանակվում են տվյալ պաշտոնին և երբ ազատվում են այդ պաշտոնը զբաղեցնելուց: Վարչապետի և նախարարների կաբինետի կողմից լրացված հայտարարագիրը հրապարակվում է ներկայացման պահից 30 օր հետո: ԱՀՀ-ը լիազորված է վավերացնելու այս հայտարարագրերը:

❑ ***Տրինիդադ և Տոբագոյի ազգային ազնվության և օրինականության հանձնաժողովը***

Տրինիդադ և Տոբագոյի սահմանադրության 138 հոդվածով ստեղծվել է ազգային ազնվության և օրինականության հանձնաժողովը, որը լիազորված է ստանալու ներկայացուցիչների պալատի անդամների, նախարարների, պառլամենտի քարտուղարների, մշտական քարտուղարների և գլխավոր տեխնիկական պաշտոնյաների ակտիվների, պարտավորությունների և եկամուտների մասին հայտարարագրեր:

❑ ***Տրինիդադ և Տոբագոյի պետական ծառայության ազգային ազնվության և օրինականության մասին 1987 թ.-ի թիվ 8 օրենքը***

Այս օրենքը յուրաքանչյուր պետական ծառայողից պահանջում է ազգային ազնվության և օրինականության հանձնաժողովում գրանցել իր եկամուտները, ակտիվները և պարտավորությունները, ներառյալ նաև վստահությամբ (հավատարմագրային) կառավարման հանձնված ունեցվածքը: Հանձնաժողովը իրավասու է նաև ստուգելու հայտարարագրերի ճշտությունը և համապատասխան միջոցներ ձեռնարկել կամ գործերը փոխանցել դատախազությանը:

(Տե՛ս նաև համապատասխան օրենքը)

Ամերիկյան պետությունների կազմակերպություն

❑ ***1996թ.-ի միջամերիկյան հակակոռուպցիոն կոնվենցիան***

1996թ. մարտի 29-ին անդամ-երկրների կողմից ընդունված այս կոնվենցիան աշխարհում առաջին բազմակողմանի հակակոռուպցիոն համաձայնագիրն է, որի շուրջ միջազգային բանակցություններ են տարվել: Նրա նպատակն է յուրաքանչյուր երկրում խթանել և ամրապնդել կոռուպցիան կանխարգելելու, պատժելու և ոչնչացնելու համար անհրաժեշտ մեխանիզմների մշակումը, ինչպես նաև խթանել, աջակցել և կարգավորել անդամ-երկրների միջև համագործակցությունը պետության գործառնությունների իրականացման ընթացքում կոռուպցիան կանխելու, բացահայտելու, պատժելու և ոչնչացնելու գործում: Այն միջոցառումների շարքում, որ անդամ երկրները համաձայնվել են ձեռնարկել, ներառված են վարքագծի չափանիշների և կիրարկման մեխանիզմների ընդունումը, օտարերկրյա պաշտոնյաների կաշառման արգելումը, «անօրինական հարստացման» հանցակազմի սահմանումը, ինչպես նաև կոռուպցիայի մեջ ներգրավված անձանց հանձնման հարցերը: Կոնվենցիան ստորագրվել է 25 երկրների կողմից և վավերացվել՝ 10-ի կողմից: Այն ուժի մեջ է մտել 1997թ. մարտի 6-ից:

❑ ***Կոռուպցիայի դեմ պայքարում համագործակցության 1997 թ.-ի միջամերիկյան ծրագիրը***

Ամերիկյան պետությունների կազմակերպություն գլխավոր ասամբլեայի կողմից ընդունված այս ծրագիրը միջոցառումներ է պարունակում՝ հետևյալ 4 բնագավառներում. իրավական, ինստիտուցիոնալ, միջազգային և քաղաքացիական հասարակության:

Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպություն

❑ ***Միջազգային տնտեսական գործարքների ժամանակ կաշառակերության վերաբերյալ Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության առաջարկությունները***

Միջազգային տնտեսական գործարքների ժամանակ կոռուպցիայի դեմ պայքարի արշավում Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպության(ՏՀԶԿ) անդամ-երկրները համաձայնվել են այս առաջարկությունների վերաբերյալ առ այն, որ նրանցից յուրաքանչյուրը կմշակի օտարերկրյա պետական պաշտոնյաների կաշառման կանխարգելման, դրանից հրաժարման և դրա դեմ պայքարի ուղղությամբ: Ինչպես և սպասվում էր, այս առաջարկություններն ի հայտ եկան որպես արդյունավետ կատալիզատոր և 3 տարի անց հանգեցրին ՏՀԶԿ միջազգային տնտեսական գործարքներում օտարերկրյա պետական պաշտոնյաների կաշառման դեմ պայքարի կոնվենցիայի ընդունմանը:

❑ ***Օգնության հաշվին իրականացվող գնումների ընթացքում կոռուպցիայի դեմ պայքարի վերաբերյալ առաջարկությունները***

Այս փաստաթուղթն առաջարկում է անդամ-երկրներին երկկողմանի օգնության տրամադրման դեպքում ներառել նաև հակակոռուպցիոն դրույթներ:

❑ ***Միջազգային տնտեսական գործարքների ժամանակ կաշառակերության վերաբերյալ վերանայված առաջարկությունները***

Այս առաջարկությունները պարունակում են այն միջոցառումները, որոնք անդամ երկրները պետք է ձեռնարկեն հաշվապահական հաշվառման, պետական գնումների և օտարերկրյա պետական պաշտոնյաներին կաշառելու որպես քրեորեն հետապնդելի արարք որակելու գործում: Այս միջոցառումները պահանջում են, որպեսզի համապատասխան հաշվապահական գրանցումներ պահվեն, որդեգրվեն ներքին վերահսկողության մեխանիզմներ և արտաքին աուդիտ անցկացնեն: Պետական գնումների բնագավառում առաջարկվում է, որպեսզի այն ընկերությունները, որոնք մեղավոր են ճանաչվել օտարերկրյա պետական պաշտոնյաներին կաշառելու մեջ, զրկվեն հետագայում պետական գնումների համար կազմակերպվող մրցույթներին մասնակցելու իրավունքից: Բացի այդ, երկրները պետք է համագործակցեն օտարերկրյա պաշտոնյաներին կաշառելու մեղադրանքով գործերի արդյունավետ քննման ժամանակ և այլ իրավական գործընթացներ իրականացնելիս:

❑ ***Պետական ծառայության բնագավառում էթիկայի կանոնների և գործունեության բարելավման ուղղությամբ առաջարկությունները***

Այս առաջարկությունները անդամ-երկրներին կոչ են հղում քայլեր ձեռնարկել պետական ծառայության բնագավառում էթիկ գործելակերպի խթանման նպատակով իրենց հաստատությունների և համակարգերի արդյունավետ գործունեությունն ապահովելու ուղղությամբ:

❑ ***Միջազգային տնտեսական գործարքների ընթացքում օտարերկրյա պետական պաշտոնյաների կաշառման դեմ պայքարի 1997 թ.-ի կոնվենցիան և այլ գործիքներ***

Այս կոնվենցիան իրենից ներկայացնում է կաշառակերությունը որպես հանցագործություն որակելու ուղղությամբ միջազգային համագործակցված գործողությունների մի կարևոր քայլ: Դրա միջոցով ՏՀԶԿ 29 անդամ-երկրները, ներառյալ աշխարհի ամենահարուստ երկրները, համաձայնվել են որպես քրեորեն հետապնդելի արարք դիտարկել օտարերկրյա պետական պաշտոնյային որևէ անձի կողմից կաշառք առաջարկելը, խոստանալը կամ տալը, անմիջականորեն, թե միջնորդների միջոցով՝ նպատակ ունենալով պահպանել ներկա բիզնեսը կամ հիմնել նոր բիզնես կամ ստանալ այլ առավելություն:

Օմնրուդսմենի ինստիտուտ

❑ ***Բելիզի անհատ քաղաքացիների բողոքները քննող մարմինների մասին օրենքը***

Այս օրենքը նախատեսում է խորհրդարանային հատուկ հանձնակատարի գրասենյակի ստեղծում, որը զբաղվում է անհատ անձանց բողոքների քննմամբ: Հանձնակատարը նշանակվում է գլխավոր կառավարչի կողմից՝ ազգային ժողովի երկու պալատների հավանությամբ, և իրավասու է քննել այն դեպքերը, որոնցում իր կարծիքով նախարարությունը, վարչությունը կամ գործակալությունը, ոստիկանությունը, քաղաքային խորհուրդը կամ այլ պետական մարմին, կամ դրանց պաշտոնյան կամ անդամ մեղավոր է կոռուպցիայի կամ այլ ոչ օրինական գործողությունների մեջ, կամ որևէ անձ կամ անձանց խումբ ենթարկվել է անօրինականության, շահագործման կամ վնաս է կրել վերը նշված պետական պաշտոնյաների կողմից կատարված որևէ արարքի պատճառով: Եթե նման գործերի վերաբերյալ նրա կատարած առաջարկություններն ի կատար չեն ածվում, նա պարտավոր է այդ մասին տեղյակ պահել ազգային ժողովին: Բացի տարեկան հաշվետվությունից, ազգային ժողովը Հանձնակատարից կարող է ցանկացած պահի ցանկացած գործի առնչությամբ հաշվետվություններ պահանջել:

❑ ***Ֆիլիպինների անհատ քաղաքացիների բողոքները քննող մարմինների մասին օրենքը***

Անհատ քաղաքացիների բողոքների քննման գրասենյակը (Տանդեբայան) ստեղծված է Ֆիլիպինների սահմանադրության դրույթների համաձայն, որը նաև սահմանում է այդ պաշտոնում նշանակվելու համար անհրաժեշտ որակավորումը (լինել 40 տարեկանից ոչ ցածր տարիքի, ազնվությամբ և անկեղծությամբ հայտնի, Ֆիլիպինների իրավաբանական խորհրդի անդամ առնվազն 10 տարվա դատավորի կամ իրավաբանի աշխատանքային փորձով և նախորդ ընտրությունների ժամանակ որևէ ընտրովի պաշտոնի թեկնածու չհանդիսանալ), նշանակման ընթացակարգը (Նախագահի կողմից՝ Դատական և իրավաբանական խորհրդների կողմից ներկայացված ոչ պակաս, քան 6 թեկնածուների ցանկից ընտրելու միջոցով), պաշտոնավարման ժամկետը (7 տարի՝ առանց երկրորդ անգամ նշանակվելու իրավունքի, ինչպես նաև պաշտոնավարումից հետո անմիջապես առաջին ընտրություններին մասնակցելու իրավունքի): Այս օրենքը

լրամշակում է նաև Սահմանադրության համապատասխան դրույթները և սահմանում անհատ անձանց բողոքների քննման մարմնի ղեկավարի լայնածավալ պարտականություններն ու իրավասությունը: Նրա իրավասության մեջ է մտնում նաև անօրինական, անարդարացի, անպատշաճ կամ ոչ արդյունավետ թվացող ցանկացած արարքի կամ զանցանքի քննումը, ինչպես նաև նրա իրավասությունները տարածվում են բոլոր ընտրովի կամ նշանակովի պաշտոնյաների վրա՝ ներառյալ Կաբինետի անդամների, բացի նրանցից, ովքեր կարող են պաշտոնից հեռացվել իմպիչմենտի (պաշտոնանկության) միջոցով, և Կոնգրեսի և դատարանի անդամների: Նա իրավունք ունի անցկացնել դատավարություններ, կամ ցանկացած պաշտոնյայի հրահանգել ի կատար ածել կամ արագացնել օրենքի պահանջներին համապատասխան գործողության կատարումը, կամ դադարեցնել, կանխել կամ ճշտել պարտականությունների իրականացման ընթացքում տեղ գտած ցանկացած չարաշահում կամ անպատշաճ որևէ արարք, ինչպես նաև ձեռնարկել համապատասխան միջոցներ պետական պաշտոնյայի կամ (քաղաքացիական) ծառայողի հանդեպ՝ վերջիններիս մեղավորության դեպքում: Նա կարող է նաև առաջարկություն ներկայացնել նախագահին կամ կոնգրեսին չեղյալ համարել կամ փոփոխություններ մտցնել որևէ օրենքի կամ կանոնակարգի մեջ, որը, նրա կարծիքով, արդարացի չէ:

❑ *Հարավային Աֆրիկայի պետական պաշտպանի մասին 1994 թ.-ի թիվ 23 օրենքը*

Պետական պաշտպանի գրասենյակը ստեղծվել է Հարավային Աֆրիկայի սահմանադրության համաձայն՝ հասարակությունը կառավարության հետ կապված հարցերում սխալ կառավարումից, պետական գործառնություն իրականացնող անձանց անհարիր վարքագծից, պետական ֆինանսների նկատմամբ անպատշաճ արարքներից, պետական գործունեություն իրականացնող անձանց կողմից անօրինական կերպով հարստացումից, ինչպես նաև նման անձանց այնպիսի արարքներից կամ բացթողումներից պաշտպանելու համար, որոնք հանգեցնում են մեկ այլ անձի շահերի ոտնահարմանը: Այս օրենքը սահմանում է նաև որոշ օժանդակ իրավասություններ, ներառյալ քննությունների իրականացումը և հայտնաբերված փաստերի հրապարակումը:

❑ *Շվեդիայի կառավարության մասին օրենքը*

Այս օրենքը սահմանում է, որ Կառավարությունը պետք է ընտրի 4 պաշտոնյա, որոնք կզբաղվեն անհատ անձանց բողոքների քննմամբ՝ պետական օրենքների և այլ օրենսդրական ակտերի իրականացումը վերահսկելու նպատակով:

❑ *Վանուատուի անհատ անձանց բողոքների դիտարկման մարմնի մասին 1995 թ.-ի թիվ 4 օրենքը*

Այս օրենքը լրացնում է Վանուատուի սահմանադրության անհատ անձանց բողոքների քննող մարմնին վերաբերող դրույթները: Այն սահմանում է այդ պաշտոնում նշանակման համար անհրաժեշտ պահանջները և նշանակման պայմանները: Ի լրումն այդ մարմնի հիմնական գործառնություններին, այս օրենքը նրան նաև Ղեկավարման մասին օրենքի ցանկացած խախտման մեղադրանքով կամ կասկածով գործերի քննության իրավունք է տալիս: Այնուամենայնիվ, ի կատար ածման նրա իրավասությունները սահմանափակվում են միայն իր բացահայտումները հրապարակային դարձնելով, հաշվետվություններ ներկայացնելով և վարչապետին, խորհրդարանին և այլ համապատասխան մարմիններին առաջարկություններ ներկայացնելով: Որոշ հանգամանքներում այս մարմինը կարող է դիմել դատարան՝ իր արած առաջարկության կիրարկումն ապահովելու հրահանգ ստանալու կամ տալու նպատակով:

Խորհրդարան

❑ *Ավստրալիայի Քուինսլենդի ընտրական և վարչական վերանայման հանձնաժողովի առաջարկությունները «Խորհրդարանում պետական կառավարման հանձնաժողովներ» փաստաթղթի վերաբերյալ*

1992թ. խորհրդարանային հանձնաժողովների վերանայման հաշվետվությունից այս մեջբերումը առաջարկում է ստեղծել հինգ մշտական հանձնաժողովներ, որոնք իրավունք ունեն հարցեր տալ և հաշվետվություններ ներկայացնել Քուինսլենդում պետական կառավարման տարբեր հարցերի վերաբերյալ: Հինգ հանձնաժողովներն են. ֆինանսների և կառավարման, իրավական և սահմանադրական գործերի, համայնքային ծառայությունների և սոցիալական զարգացման, ռեսուրսների և ենթակառուցվածքների, բիզնեսի և արդյունաբերության: Հաշվետվությունը ներկայացնում է յուրաքանչյուր հանձնաժողովի հատուկ գործառնությունները:

❑ **1998 թ.-ի Համագործակցության քարտուղարության հաշվետվությունը ընդդիմության դերի մասին**

Սա ընդդիմության իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ մի սեմինարի հաշվետվությունն է, որը կազմակերպվել էր Միացյալ Թագավորության քարտուղարության կողմից, Լոնդոնում, 1998թ.-ի հունիսին: Քննարկված հարցերն էին. ա) գործադիր մարմիններին պատասխանատվության կանչելու հարցը; բ) ընդդիմությունը որպես «այլընտրանքային» կառավարություն; գ) օրենսդիր իշխանությունը; դ) ընդդիմությունը, համաձայնությունը և ազգային շահերը; ե) ընդդիմությունը, մարդիկ և հասարակությունը; զ) ընդդիմությունն ապակենտրոնացված ժողովրդավարության պայմաններում:

Պարտավորություններ, ազգային ազնվության և օրինականության համակարգ

❑ **Մալավիի Լիլոնգվեի 1996 թ.-ի ազգային ազնվության և օրինականության պարտավորությունը**

1996թ. նոյեմբերին Մալավիի Լիլոնգվե քաղաքում տեղի ունեցած Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլի Մալավիի ղեկավարի ներկայացմանը մասնակցած Մալավիի հասարակության տարբեր խավերի ներկայացուցիչները «ազնվության» պարտավորություններ ստանձնեցին:

❑ **Հարավային և արևելյան Աֆրիկայի հասարակական կազմակերպությունների Յուսա Ռիվերի 1995 թ.-ի կոմյունիկեն**

Հարավային և արևելյան Աֆրիկայի հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչները կոռուպցիայի և զարգացման վրա կոռուպցիայի ազդեցության վերաբերյալ տարածքային սեմինարի ընթացքում, որը տեղի է ունեցել Յուսա Ռիվերում, Արուշա, Տանզանիա, նշեցին կոռուպցիայի խիստ բացասական ազդեցությունը զարգացման ու աղքատության դեմ պայքարի վրա և պարտականություններ ստանձնեցին կոռուպցիայի դեմ պայքարում:

❑ **Տանզանիայի Արուշայի 1995 թ.-ի ազգային ազնվության և օրինականության երդումը**

Այս փաստաթուղթը պարունակում է 1995թ. օգոստոսին Արուշայում, Տանզանիա, տեղի ունեցած ազգային միասնականության վերաբերյալ սեմինարի մասնակիցների՝ հասարակության տարբեր խավերի ներկայացուցիչների կողմից կատարված ընդհանուր եզրահանգումները: Նրանք բոլոր քաղաքական կուսակցություններին և ընտրովի պաշտոնների թեկնածուներին կոչ են անում ընտրությունների ժամանակ ազգային ազնվության և օրինականությունն ամրապնդելու նպատակով գործողությունների ծրագիրը հրապարակային պաշտպանելու քաղաքական պատրաստակամություն դրսևորել:

Մասնավոր հատված

❑ **Առևտրի միջազգային պալատի 1996 թ.-ի առաջարկությունները կառավարություններին և միջազգային կազմակերպություններին դրամաշորթության և կաշառակերության վերաբերյալ**

Այս փաստաթղթում Առևտրի միջազգային պալատը ներկայացնում է մի շարք միջոցառումներ, որոնք կառավարությունները պետք է ձեռնարկեն կաշառակերության և դրամաշորթության դեմ պայքարում: Դրանք ներառում են պարբերական պետական հաշվետվություններ այն միջոցառումների վերաբերյալ, որոնք ձեռնարկվել են անմիջականորեն առևտրային գործառնություններում ներգրավված կառավարական պաշտոնյաների գործունեությունը վերահսկելու նպատակով, լիցենզիաների և թույլտվությունների տրամադրման ժամանակ պաշտոնի չարաշահման դեպքերը կանխելու ուղղությամբ ձեռնարկված միջոցառումների, քաղաքականությանը մասնակցության հրապարակման մեխանիզմների և անկախ մասնագիտացված աուդիտորների կողմից տնտեսապես կարևոր ձեռնարկությունների աուդիտի անցկացման համար անհրաժեշտ իրավական դաշտի վերաբերյալ:

Դատախազություն

❑ **ԱՄՆ-ի հատուկ դատախազի անկախ խորհրդականի մասին օրենքը**

Երբ գլխավոր դատախազը քննություն սկսելու համար բավականաչափ հիմքեր է ստանում, թե արդյո՞ք որոշակի պաշտոնյաներ, ներառյալ ԱՄՆ նախագահը և փոխնախագահը, հնարավոր է, որ խախտել են որևէ ֆեդերալ քրեական օրենք և գլխավոր դատախազը որոշում է, որ ցանկացած քննություն կամ դատավարության տվյալ պաշտոնյայի հանդեպ իր կողմից կրեթի անձնական, ֆինանսական կամ

քաղաքական շահերի բախման, նա պարտավոր է դիմել անկախ խորհրդականի կամ խորհուրդի նշանակման համար:

Պետական գնումներ

❑ *Զարգացման ասիական բանկի վարկերի հաշվին իրականացվող գնումների ուղեցույցը*

Այս ուղեցույցի նպատակն է վարկառուներին և հավանական մատակարարներին տեղյակ պահել բանկի ֆինանսավորմամբ ծրագրերի շրջանակներում ապրանքների և աշխատանքների գնումների հիմնական կանոններին և ընթացակարգերին: Այս ուղեցույցը տարածվում է ինչպես բանկի հիմնական կապիտալից տրամադրված վարկային ծրագրերի, այնպես էլ Հատուկ Հիմնադրամների միջոցների հաշվին իրականացվող վարկային ծրագրերին:

❑ *Հոնգ Կոնգի գնումների և մրցույթների անցկացման կանոնների ցուցակը*

Հոնգ Կոնգի ՀԱՀ կողմից հրապարակված այս փաստաթուղթը նախատեսում է որոշակի էական վերահսկողական ընթացակարգ, որին պետք է հետևել գնումների և մրցույթների անցկացման պարագայում: Այն նախատեսված է կոռուպցիան կանխարգելելու համար և այդպիսով, փաստաթուղթը ներառում է բոլոր այն բնագավառները, որոնք առավել խոցելի են կոռուպցիոն գործունեության համար:

❑ *Հորդանանի գնումների բարձրագույն մարմնի մասին 1994 թ-ի օրենքի նախագիծը*

Այս օրինագծի ընդունման նպատակն է կարգավորել պետական մարմինների կողմից ունեցվածքի, ապրանքների, ծառայությունների, հումքի, նյութերի, սարքավորումների և սարքերի գնումների ընթացքը: Այն նախատեսում էր անկախ մարմնի ստեղծում, որը կոչվելու էր գնումների բարձրագույն մարմին և իրավասու կլիներ վերահսկելու օրենքների, կանոնակարգերի, որոշումների և հրահանգների կատարումը գնումների իրականացման ընթացքում: Այս նախագիծը պարունակում է դրույթներ, որոնք արգելում են վարձավճարները կամ այլ վճարները, ինչպես նաև նվերներ և այլ շնորհներ տրամադրելը:

❑ *Հարավային Աֆրիկայի սահմանադրության «Թափանցիկությունն ազնիվ և մրցակցային պետական գնումների իրականացման ժամանակ» 1994 թ.-ի 187 հոդվածը*

Սահմանադրության այս հոդվածը պահանջում է, որպեսզի կառավարության բոլոր մակարդակների համար ապրանքների և ծառայությունների պետական գնումները կարգավորվեն խորհրդարանի օրենքով, որը նախատեսում է անկախ և անկողմնակալ մրցութային հանձնաժողովների ստեղծում, ազնիվ, հրապարակային և մրցակցային մրցութային համակարգի առկայություն, ինչպես նաև պահանջում է, որպեսզի մրցութային հանձնաժողովները գրանցեն իրենց որոշումները և պարզաբանումներ տան իրենց որոշումների վերաբերյալ շահագրգիռ կողմերին: Այն նաև արգելում է մրցութային հանձնաժողովների գործունեությանը և որոշումների կայացմանը անհարկի միջամտելը:

❑ *Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլի 1995 թ.-ի «Պետական պայմանագրերի օրինակելի օրենսդրությունն ընդդեմ կաշառակերության դաշնագրի իրականացման նպատակով»*

Պետական պայմանագրերի հատուկ դրույթների մասին օրենքը օրինակելի օրենք է, որը մշակվել է ընդդեմ կաշառակերության դաշնագրի իրականացման նպատակով: Այն արգելում է որոշակի գործողություններ և պետական պայմանագրերում որոշակի դրույթների ներառում է նախատեսում :

❑ *Համաշխարհային բանկի «Վերակառուցման և զարգացման միջազգային բանկի և Զարգացման միջազգային ընկերակցության վարկերի շրջանակներում գնումներ» ուղեցույցը*

Այս ուղեցույցը պահանջում է, որպեսզի բանկի ֆինանսավորմամբ ծրագրերի շրջանակներում վարկառուներն ու հայտատուները գնումների կատարման և պայմանագրերի իրականացման ընթացքում հետևեն էթիկայի բարձրագույն չափանիշներին, ինչպես նաև սահմանում է, որ նման պայմանագրերի նկատմամբ բանկը կարող է.

ա) մերժել հայտատուի ներկայացրած հայտը, եթե պարզվի, որ տվյալ մրցութում հաղթող ճանաչվելու նպատակով հայտատուն ներգրավվել է կոռուպցիոն գործողության մեջ; բ) չեղյալ հայտարարել վարկը, եթե վարկառուն կամ նրա ներկայացուցիչները գնումների կատարման և պայմանագրերի իրականացման ընթացքում ներգրավված են կոռուպցիոն գործունեության մեջ; գ) կոռուպցիայի մեջ բացահայտված

ընկերությունը հայտարարել ոչ համապատասխան բանկի ֆինանսավորմամբ պայմանագրերի շնորհման համար՝ կամ անորոշ ժամկետով, կամ էլ որոշակի ժամկետի ընթացքում:
(Տե՛ս նաև համապատասխան օրենքը)

Ակտիվների վերականգնում (ներառյալ նաև որոնումը, սառեցումը, առգրավումը և փոխհատուցումը)

- ❑ *Սինգապուրի կոռուպցիայի արդյունքների բռնագրավման մասին 1989 թ.-ի օրենքի 65 ա պարբերությունը*

Այս օրենքը նպատակ ունի սահմանել կոռուպցիայի արդյունքների բռնագրավման կարգը: Երբ պաշտպանյալը մեղավոր է ճանաչվում կոռուպցիայի մեջ, դատարանը պարտավոր է կոռուպցիայից ստացված բոլոր եկամուտների բռնագրավման օրդեր (կատարողական թերթիկ) տալ: Բռնագրավման օրդերն այնուհետև օգտագործվում է տուգանքի բնույթը որոշելու համար, բայց ոչ որևէ այլ մեղադրանքի համար: «Կոռուպցիայից ստացված եկամուտ» հասկացությունը ձևակերպված է որպես պաշտպանյալի եկամուտի հայտնի աղբյուրների հետ անհամեմատ բարձր եկամուտները:
(Տե՛ս նաև համապատասխան օրենքը)

Կրոնական մարմինների հայտարարագիր

- ❑ *Լատինամերիկյան եպիսկոպոսական խորհրդի Կոռուպցիայի դեմ էթիկայի 1997 թ.-ի հռչակագիրը*

Ճյուղային նախաձեռնություններ

- ❑ *Չեկ Սքշն Ինթերնեշնլի Բուժամիջոցների կարգավորման հաշվետվության և թափանցիկության 1996 թ.-ի հայտարարագիրը*

Այս հայտարարագիրը 1996թ. սեպտեմբերին Շվեդիայի Ուպսալա քաղաքում տեղի ունեցած միջազգային սեմինարի արդյունքն է և նպատակ ունի խթանել բուժամիջոցների կարգավորման հաշվետվության ապահովումը և թափանցիկությունը, ինչպես զարգացած, այնպես էլ զարգացող երկրներում:

Հասարակական կարծիքի հետազոտություններ

- ❑ *Նոր Զելանդիայի 1997 թ.-ի Հասարակական համաձայնության վարկանիշները*
- ❑ *Նիգերիայի Մշտական քարտուղարությունների արժեքների հարցաթերթիկների 1999 թ.-ի վերլուծությունը*
- ❑ *Տանզանիայի պառլամենտականների այլընտրանքային վերաբերմունքի 1996 թ.-ի հետազոտության արդյունքների ամփոփումը և հարցաթերթիկը*
- ❑ *Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլի Կոռուպցիայի ընկալման ինդեքսի տարբեր տարիների տվյալները*
- ❑ *Միացյալ Թագավորության Հափանիշները պառլամենտի անդամների համար*

1985 և 1994 թվականներին անցկացված հարցումները ցույց են տվել, որ այդ տարիների ընթացքում պառլամենտի անդամների նկատմամբ անվստահության մակարդակը և նրանց օտարացումը հասարակությունից զգալիորեն աճել են:

- ❑ *Միացյալ Թագավորություն, հասարակական կարծիքի հարցումներ*

Հասարակական կարծիքի այս հարցումները կատարվել են 1983-ին, և ապա նաև 1993-ին:

- ❑ *Միացյալ Թագավորության «Պառլամենտի անդամն ի՞նչ չպետք է ընդունի» հետազոտությունը*

Սրանք 1994թ. նոյեմբերին կատարված հարցման արդյունքներն են:

Թափանցիկության դրույթներ

- ❑ ***Բուլիվիայի թափանցիկության մասին որոշումը (1992թ.-ի նոյեմբերի 3-ի թիվ 23318Ա որոշման 5-րդ հոդված)***

Այս որոշումը ճանաչում է, որ պետական (քաղաքացիական) ծառայողների կողմից իրենց պարտականությունների թափանցիկ կերպով իրականացումը հիմնարար գործոն է նրանց նկատմամբ վստահության համար:

- ❑ ***Նոր Զելանդիայի ֆիսկալ պատասխանատվության մասին 1994 թ.-ի օրենքը***

Այս օրենքը պահանջում է, որպեսզի նախարարը, այլ պարտականությունների շարքում, հրապարակի տարեկան բյուջետային քաղաքականություն և պարբերական կերպով տնտեսական և ֆինանսական իրավիճակի մասին հաշվետվություններ հրապարակի, ներառյալ նաև ընտրությունների նախօրեին հրատարակվող հաշվետվություններ, ինչպես նաև, տեղեկատվություն տրամադրի քաղաքականության վերաբերյալ որոշումների և այլ հարցերի մասին, որոնք կարող են հետազայում ազդեցություն ունենալ ֆիսկալ իրավիճակի վրա:

- ❑ ***Ֆիլիպինների հանրապետական թիվ 7041 օրենքը***

Այս օրենքը նպատակ ունի աշխատանքի ընդունման գործընթացի թափանցիկություն և թեկնածուների համար հավասար հնարավորություններ ապահովել՝ պահանջելով հրապարակել թափուր տեղերի ցանկը կառավարությունում, պետական կազմակերպություններում և պետական սեփականության տակ գտնվող ընկերություններում, տեղական կառավարման մարմինների բոլոր մասնաճյուղերում, ենթաբաժիններում, ներկայացուցչություններում և գործակալություններում:

- ❑ ***Հարավային Կորեայի իրական անունների մասին օրենքը***

Բյուրոկրատական համակարգում կոռուպցիայի դեմ պայքարի վերաբերյալ Նախագահի որոշման համաձայն իրական անուններով ֆինանսական գործառնությունների գրանցման համակարգ է ներդրվել, ներառյալ դեպոզիտների, խնայողությունների, բաժնետոմսերի և պարտատոմսերի համար: Ֆինանսական հաստատություններում նման ֆինանսական ակտիվներ ունեցողները պարտավոր էին 2 ամսվա ընթացքում փոխարկել ոչ-իրական անունները իրական անուններով: Առանց նման փոխարկման հնարավոր չէր գումար հանել հաշվից:

Միավորված ազգերի կազմակերպություն (Տե՛ս նաև Դատական համակարգ)

- ❑ ***ՄԱԿ-ի օրենքների կիրարկման մարմինների պաշտոնյաների վարքագծի 1979 թ.-ի կանոնները***

Վարքագծի այս կանոններն ընդունվել են ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 34/169 որոշմամբ 1979 թվականի դեկտեմբերի 17-ի մի առաջարկությամբ, որ դրանք անդամ-երկրների կողմից համապատասխան կերպով օգտագործվեն ազգային օրենսդրությունների մշակման կամ դրանց կիրարկման ընթացքում՝ որպես կիրարկման մարմինների աշխատանքի հիմնական սկզբունքների հավաքածու: 7-րդ հոդվածը պահանջում է, որ կիրարկման մարմինների աշխատակիցները ձեռնպահ մնան կոռուպցիոն ցանկացած արարքից և դիմակայեն ու պայքարեն նման արարքների դեմ:

- ❑ ***ՄԱԿ-ի բուժական անձնակազմի, մասնավորապես բժիշկների, բժշկական էթիկայի 1982 թ.-ի սկզբունքները բանտարկյալների և կալանավորների տանջանքներից, դաժանություններից և նվաստացուցիչ վերաբերմունքից և պատժամիջոցներից պաշտպանելու նպատակով***

Այս 6 սկզբունքներն ընդունվել են ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի կողմից՝ 1982 թվականի դեկտեմբերի 18-ի 37/194 որոշմամբ:

❑ ***ՄԱԿ-ի հանցագործություններից տուժածների համար արդարության և իշխանության չարաշահման դեմ հիմնական սկզբունքների 1985 թ.-ի հռչակագիրը***

Այս հռչակագիրն ընդունվել է ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի կողմից՝ 1985 թվականի նոյեմբերի 29-ի 37/194 որոշմամբ: Այն պարունակում է դրույթներ, համաձայն որոնց փոխհատուցում պետք է տրամադրվի այն անձանց, որոնք տնտեսական վնասներ են կրել քրեական օրենքների անօրինական (չ)կիրարկման պատճառով, ներառյալ այն օրենքների, որոնք վերաբերում են իշխանության քրեորեն հետապնդելի չարաշահումներին:

❑ ***ՄԱԿ-ի իրավաբանների դերի հիմնական սկզբունքները***

Այս սկզբունքներն ընդունվել են ՄԱԿ-ի հանցագործությունների կանխարգելման և հանցագործների պատժման վերաբերյալ 8-րդ կոնգրեսի կողմից և հետագայում հաստատվել են նաև ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 1990 թվականի դեկտեմբերի 14-ի թիվ 45/121 որոշմամբ: ՄԱԿ-ը կոչ է արել անդամ-պետություններին դրանք որպես ուղեցույց օգտագործել համապատասխան օրենսդրության և քաղաքական հրահանգների մշակման ընթացքում և, յուրաքանչյուր երկրի տնտեսական, սոցիալական, իրավական, մշակութային և քաղաքական առանձնահատկություններից ելնելով, միջոցներ ձեռնարկել դրանց կիրարկման համար: Իր 1990 թվականի դեկտեմբերի 18-ի թիվ 45/166 որոշման մեջ Գլխավոր ասամբլեան կոչ էր արել անդամ-պետություններին հաշվի առնել այդ սկզբունքներն ազգային օրենսդրական դաշտի և դրա կիրարկման մեխանիզմների մշակման ժամանակ:

❑ ***ՄԱԿ-ի միջազգային առևտրային գործառնությունների ընթացքում կաշառակերության և կոռուպցիայի դեմ պայքարի 1996 թ. դեկտեմբերի 16-ի հռչակագիրն ըստ Գլխավոր ասամբլեայի 51/191 որոշման***

Այս հռչակագրի մեջ ՄԱԿ-ը անդամ-պետություններին կոչ է արել կոռուպցիայի, կաշառակերության և անօրինական գործելակերպի բոլոր տեսակների դեմ պայքարի հստակ և արդյունավետ միջոցներ ձեռնարկել: Մասնավորապես, պետություններին խնդրվում է համագործակցված կերպով որպես հանցագործություն դիտարկել օտարերկրյա պետական պաշտոնյաներին կաշառելը, հրաժարվել կաշառքները որպես հարկերից նվազեցում համարելու պրակտիկայից, խրախուսել բիզնեսում վարքագծի կանոնների, չափանիշների և լավագույն օրինակների ընդունումը՝ կաշառակերությունն կանխարգելելու նպատակով, փոխադարձ աջակցություն ցուցաբերել քրեական քննությունների և իրավաբանական ընթացակարգերի իրականացման ժամանակ, ապահովել, որ բանկային գաղտնիքի վերաբերյալ օրենսդրությունը չխանգարի նման քննություններին և ընթացակարգերին, և պետական պաշտոնյաների անօրինական հարստացումն որակել որպես հանցագործություն:

❑ ***ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 1996թ. դեկտեմբերի 12 թ.-ի գործողություններ ընդդեմ կոռուպցիայի թիվ 51/59***

Այս որոշումն անդամ-երկրներին առաջարկում է Պետական պաշտոնյաների վարքագծի միջազգային կանոններ, որոնք կցվում են այս որոշմանը, որպես գործիք կոռուպցիայի դեմ նրանց աշխատանքներն ղեկավարելու համար, բացի այդ, խնդրագիր է ներկայացնում Գլխավոր քարտուղարին՝ համապատասխան երկրների և մարմինների հետ համագործակցելով ծրագիր մշակել ու իրականացնել և ներկայացնել այն Հանցագործությունների կանխման և քրեական արդարադատության հանձնաժողովին:

❑ ***ՄԱԿ-ի հասարակական պաշտպանության և հանցագործությունների վերաբերյալ հռչակագիրն ըստ Գլխավոր ասամբլեայի 1996թ. դեկտեմբերի 12-ի թիվ 51/60 որոշման***

Այս հռչակագրի 10-րդ հոդվածի համաձայն, անդամ-երկրները համաձայնվել են արգելել և պայքարել կոռուպցիայի և կաշառակերության դեմ՝ համապատասխան ազգային օրենսդրությունը կիրարկելով: Նրանք նաև համաձայնվել են մշակել կոռուպցիոն գործառնությունների դեմ պայքարի միջազգային համագործակցության միասնական միջոցառումներ, ինչպես նաև կոռուպցիայի կանխման և վերահսկման տեխնիկական փորձ մշակել: Հռչակագրի մեկ այլ հոդված վերաբերում է վերազգային կոռուպցիային, ներառյալ ծանր հանցագործությունների արդյունքում ստացված եկամտի լվացումը:

❑ ***ՄԱԿ-ի պետական պաշտոնյաների վարքագծի 1996 թ.-ի միջազգային կանոնները***

Վարքագծի այս կանոնները, որոնք պարունակվում էին 51/59 որոշման մեջ և առաջարկվում անդամ-երկրներին, որպես կոռուպցիայի դեմ պայքարի գործիք, 1996 թվականի դեկտեմբերի 12-ին ընդունվել են ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի կողմից: Դրանք սահմանում են 3 հիմնական սկզբունքներ, ապա անդրադառնում նաև շահերի բախման, ակտիվների հայտարարագրման, նվերների և այլ շնորհների ընդունման, գաղտնի տեղեկատվության և քաղաքական գործունեության հարցերին:

- ❑ **ՄԱԿ-ի 1997 թ.-ի դեկտեմբերի 12-ի թիվ 52/87 որոշումը միջազգային առևտրային գործառնություններում կոռուպցիայի և կաշառակերության դեմ պայքարում միջազգային համագործակցության վերաբերյալ**

Այս որոշման մեջ ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեան համաձայնվեց, որ անդամ-երկրները պետք է բոլոր հնարավոր միջոցառումները ձեռնարկեն ՄԱԿ-ի Միջազգային առևտրային գործառնությունների ընթացքում կաշառակերության և կոռուպցիայի դեմ պայքարի հռչակագրի և Պետական պաշտոնյաների վարքագծի միջազգային կանոնների կիրառման ուղղությամբ: ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեան նաև խնդրագիր ներկայացրեց Գլխավոր Քարտուղարին անդամ-երկրներին հրավիրել հռչակագրի դրույթների կիրառման վերաբերյալ հաշվետվություններ ներկայացնելու Հանցագործությունների կանխման և քրեական արդարադատության Հանձնաժողովին՝ նպատակ ունենալով քննարկել հռչակագրի ամբողջական կիրառման ուղղությամբ անհրաժեշտ հետագա քայլերը:

- ❑ **ՄԱԿ-ի կոռուպցիայի վերաբերյալ փորձագետների խմբի Բունոս-Այրեսում 1997թ.-ի մարտի 17-21-ը տեղի ունեցած հանդիպման հաշվետվությունը**

Այս հաշվետվությունը պարունակում է փորձագետների խմբի եզրակացություններն ու առաջարկությունները և անդրադառնում է ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեային թիվ 51/59 և 51/191 որոշումների կիրառմանը: Այն սահմանում է կոռուպցիայի կանխարգելման և վերահսկման ցանկացած ծրագրում գլխադասային հաստատությունները և առաջարկում 43 տարբեր միջոցառումներ, ներառյալ կոռուպցիայի և կաշառակերության դեմ պայքարի միջազգային կոնվենցիայի մշակումը:

- ❑ **Գլխավոր քարտուղարի 1998 թ.-ի «Օրենքի ուժի պահպանում և խթանում. գործողություններ ընդդեմ կոռուպցիայի և կաշառակերության» հաշվետվությունը**

Այս հաշվետվությունը կազմվել է ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի թիվ 52/87 որոշման համաձայն և պարունակում է կոռուպցիայի և կաշառակերության դեմ ձեռնարկված միջոցառումների վերաբերյալ անդամ-երկրների կողմից տրամադրված տեղեկատվության վերլուծություն, նաև ներկայացնում է Հանցագործությունների կանխման միջազգային կենտրոնի, միջկառավարական և հասարակական կազմակերպությունների կողմից այդ ուղղությամբ ձեռնարկված միջոցառումները: Այն նաև հատուկ առաջարկություններ է պարունակում կոռուպցիայի դեմ պայքարի հետագա գործողությունների վերաբերյալ՝ Հանցագործությունների կանխման և քրեական արդարադատության Հանձնաժողովի կողմից քննարկման նպատակով:

Ներքին ահազանգողներ

- ❑ **Ավստրալիայի ներքին ահազանգողների պաշտպանության մասին 1994 թ.-ի օրենքը**

Այս օրենքի հիմնական նպատակը հասարակական շահերի պաշտպանությունն է՝ այն անձանց պաշտպանելու միջոցով, ովքեր ահազանգում են պետական հատվածում անօրինական, անգրագետ կամ անպատշաճ արարքների մասին, ինչպես նաև հասարակության կամ հասարակական շահի պաշտպանության և շրջակա միջավայրին հասցված վնասի փոխհատուցման և կարգավորման միջոցով: Քանի որ պաշտպանության բնագավառը շատ լայն է, օրենքը պարունակում է մի շարք հավասարակշռող մեխանիզմներ, որոնք նպատակ ունեն անհրաժեշտ դեպքերում պաշտպանություն տրամադրել, հեշտացնել այն հարցի որոշումը, թե արդյո՞ք կոնկրետ բացահայտման դեպքը ենթակա է պաշտպանության, թե ոչ, ինչպես նաև ապահովել, որ բազմակողմանի քննություն իրականացվի այն անձանց նկատմամբ, ում դեմ ուղղված են բացահայտումները, և կանխել այս օրենքի դատական համակարգի և պետական ընկերությունների առևտրային գործունեության անկախության վրա հնարավոր բացասական ազդեցությունը: Օրենքը պաշտպանություն է տրամադրում միայն «հասարակության շահերին» վերաբերող բացահայտումների դեպքում, որը բացահայտման առանձին տեսակ է և սահմանվում է ինչպես կոնկրետ անձանց նկատմամբ բացահայտումներով, այնպես էլ տեղեկությունների տրամադրման միջոցով և որոշում է այն մարմինը, ուր պետք է նման բացահայտումներն ուղղվեն:

□ **Միացյալ Թագավորության հասարակական շահերից բխող բացահայտումների վերաբերյալ 1998 թ.-ի օրենքը**

Այս օրենքը 1996թ. զբաղվածության իրավունքի մասին օրենքի փոփոխության բնույթ է կրում: Այն խթանում է աշխատավայրում սխալ գործունեության նկատմամբ մարդկանց վարքագիծն ու քաղաքացիական պատասխանատվությունը և ապահովում, որ կազմակերպություններն ավելի շատ պատասխանեն խնդրին, քան խնդիրը բարձրացնողին, և չտրվեն լուրջ բացթողումները ծածկելու գայթակղությանը: Այն տարածվում է այն աշխատող անձանց վրա, ովքեր լուրջ անհանգստություն են արտահայտում քրեական հանցագործությունների, քաղաքացիական պարտավորությունների (ներառյալ օրենքի չինացության, պայմանագրերի խախտման, վարչական օրենքների խախտման դեպքերը), անարդար դատավարությունների, անձի առողջությանը, պաշտպանությանը կամ շրջակա միջավայրին սպառնող վտանգի վերաբերյալ, ինչպես նաև վերը նշված ոլորտներում սխալ գործունեության քողարկման դեպքերում: